

אין ליכט
פון תורה
ספר
ואמרו אמן
בענין
גודל שכר עניית
אמן ויהש"ר
בלשון הקודש ואידיש

449

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשמ"ו לפ"ק

ואמרו אמן

חלק ראשון

בו יבואר בעוה"י גודל שכר עניית אמן ואישיר וכוונותיהם והלכותיהם, ויבואר גודל העונש המתעצל בענייתם עם עוד הרבה דברים נרחוצים המסתעפים מדיני ענייתם.

אשר לקטתי לקומי בתר לקומי בעוה"י משים ופוסקים קדמאי ובתראי ומדרשים וזוה"ק וספרי מוסר עם מעט נופך משלי בעוה"י אשר חנני ה' יתברך בזכות אבותי הקדושים, וזכותם יעמוד לכל החונה בהם שיוכו לרב טוב הצפון בזה ובבא לטובה ולברכה ולנאולה שלמה ברוחניות וגשמיות בב"א.

הק' יהושע אלמר ווילדמאן אב"ד קאנסקיוואליע
מלפנים אב"ד ביליראדקי
בעת חונה פה ירושלים עיה"ק תובב"א

בעהמ"ח ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, בלאאמור הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אב"ד מייאמש וצללה"ה אשר מנחתו כבוד פה עיה"ק ירושלים תובב"א

זין ונכד להאי סבא קדישא הרבי ר' אלימלך בעל המחבר ספר נועם ארימלך וצוקללה"ה ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמגדה עמוקות והתו"מ וצוקללה"ה זי"ע ועכ"י אמן

און גדי אנצוטיילען דעם הייליגען פאלק ישראל מיט אגייסטיגען פערזינליכן פון גרויסע הייליגע ספרים וועלכע זענען אדער וועקענדיג אויף צו קלאונ דעם יודישען פונק פון דער גרויסער קעזע צו ענפערין אמן און אמן יהא שמיא רבא מיט פונק, האפן מיר איינער גינעצט אלעס אויף נארגאן מנקה הרבים זיין אז יעדער זאל דאס גרינג פארשטענדן, און ווער עס וועט לערנען אין דעם ספר וואס דא ווערט געשריבען תורה ומוסר פון אלע הייליגע צדיקים וייער זכות וועט מנין זיין אז זיי זאלן גיהאפן ווערן גרויסות ופגשיות, און גיזונד און פרנסה, און העלפה, און צו אריכות ימים, און צו אנאולה שלמה במהרה גימינו אמן:

בעזחי"ת

באשר עוררו אותי להדפיס מחדש את הספר „ואמרו אמן“, אשר יצא לאור לפני כמה שנים בחסכמת גדולי הדור ז"ל. ועתה כבר אינו בנמצא אפילו אחד בעיר, על כן אמרתי לחדש הדרו לעילוי נשמת אאמו"ר מוה"ר ישעי' זאב ז"ל, שנפטר בחצי ימיו ביום כ"ט חשון, תשכ"ג.

ואקוה שזכות המצוה הגדולה לעורר את הקוראים בספר זה, להיות נזהר בעניית אמן ובהלכות עניית אמן, תגן עלי להתעורר תמיד לדרכי ד' להתדבק בתורתו הקדושה וללמוד תוה"ק עד שנוכה לראות בהרמת קרן התוה"ק בביאת בן דוד בקרוב בימינו אמן.

מובן שאדם יכול לאסור את שלו, ובאשר זכיתי בספר זה קדוש הזה, אקוה שלא יזיקו אחרים את זכותי לבא עוד להדפיסו בלי וישותי.

חק' שלום יודא גראס

תמו"ל

בעזחי"ת

אף שאני מונע את עצמי מלבא במליצות בעד ספרים היוצאים לאור, אך ספר זה „ואמרו אמן“, כבר יצא לאור לפני כמה שנים בחסכמת גדולי ישראל שבדור ההוא ז"ל. ועתה רוצה האברך מתלמידי ישיבותינו מוה"ר שלום יודא גראס ג"י להדפיסו מחדש, וגודאי עושה טוב בעמו כי הוא מלא יראת שמים לעורר בני ישראל על גודל הענין של עניית אמן. והספר בודאי יעשה רושם בלב כל מואמין אמתי. ובאשר נדפס ג"כ בלשון יידיש אשר יבינו נשים וקטנים, ישריש בלבם עיקרי האמונה (וגם הספורי מעשים הנדפסים כאן יעוררו את חסוראים ליראה אמתית), כי יודעים אנו אשר „אמן“ הוא מעורר את הקשר אמיץ שבכל נשמת ישראל לאבינו שבשמים ית' להאמין באמונה שלימה בכל מה שמסור לנו מחכמי ישראל קדושים, ועל ידי זה להתדבק באמונת אומן לחותמו של הקב"ה שהוא אמת, להאמין בכה של מאה ברכות ועניית אמן (כי אמת עם מאה הוא בני ישראל), ועל ידי זה אנו מעוררים שהוא ית' יקיים לנו מה שאמר לנאמן ביתו שלנו וידוע מדת אמיתות שלו, כדאיתא ברש"י ריש וארא, אשר עדיין לא זכינו לזה בשלימות, רק נוכח בקרוב בביאת גואלנו במהרה בימינו אמן.

ברוקלין, ח"י סיון תשכ"ה לפ"ק

חק' שמעון ישראל פאזען

אב"ד דק"ק שאפראן

הסכמות

עפ"י עצת גאוני פה ירושלם שליט"א הנני מדפיס בספרי
זה איזה הסכמות הגאונים מהחיבורים שלי הקודמים

כ"ק מרן הרב הגאון הקדוש אדמו"ר מגור שליט"א ראה הקורעקטין מספר
הזה והבטיח לי שאי"ה יקח אצלי ספר אחד כאשר יצא מביהר"פ
לאור עולם:

גם אני נותן מעות קרימה על ספר הרב הג' החסיד שיחי' ומבקש לסעדו
וליקח הספר ממנו שהוא ת"ח וירא שמים.

פנחס מנחם מפילץ

בעזה"י ד' בשלה תרע"א פה אסמראווצע

הן בא לפני הגאון המפורסם פ"ה חו"פ בקש"ת מוהר"ר יהושע אלטר
שליט"א אבד"ק קאנסקיוואליע בעל המחבר ספר בנין יהושע
והראה לפני את חיבורו היקר עמק יהושע אחרון על מסכת גיטין ואיו
שו"ת, וספר ברכת יהושע לקומים יקרים מגדולי הדור, וגם דברתי עמו
בהרבה ענינים ובקש ממני הסכמה, והנה יען שכבר יצא לו מוניטין בספר
הנ"ל ב"י ונתקבל, וגם אני ראיתי שהוא ת"ח גדול כפלפול ובסברא ישרה
ע"כ גם אנכי באתי להסכים שיוציא לאור חיבוריו היקרים, ואי"ה יהיו לתועלת
ומצוה לתמוך בידו למען כבוד התורה ולמען כבוד אבותיו הק' וצללה"ה.
הק' מאיר יחיאל הלוי אבד"ק הנ"ל

המוכ"ז הרב הגאון החריף ובקי החפיד ויר"א בנש"ק כש"ת מוה"ר יהושע
אלטר ג"י האבד"ק קאנסקיוואלי אשר במדינת פולין רוסיא בעד
מחבר ספר בנין יהושע ה"י בכאן משובתי ש"ק והברתי לת"ח גדול וכפי
הכתבים שבידו יש לו הורמנות מכמה גדולי ישראל המעידים עליו על תורתו
ומעשיו הטובים. ואף שהוא נ"ן ונכד לרבנו הגדול רשכבה"ג הגאון הקדוש בעל
נועם אלימלך וצוקללה"ה זי"ע ועכ"א, ע"כ אבקש מאד לקרבהו בכל מקום
כואו ולהיות בסעדו בכל מה דאפשר כראוי לעשות לכן טובים כידוע דברי חכז"ל
אפי' עבד לרוץ לפניו, ומכש"כ אם גם הוא בעצמו ת"ח ויר"ש ובזכות חיבת הקודש
ואהבת עוסקי תורה הקדושה וזרע קודש נושע בישועה רוחניות וגופניות ותתברכו
בבנים חיים ומוני ריידא.

כנפש הכותב למען המצוה הגדולה. מדבר בצדקה ומחכה לישועה היום יום א' י"ב לחדש
אדר"ש תרס"ה לפ"ק באבוב יע"א.

הק' שלמה האלבערשטאם אב"ד דק"ק חנ"ל

הסכמות

גם אנכי מסכים להרב הגאון החסיד המפורסם מוה"ר יהושע אלמער נ"י האבד"ק קאנסקיווא ליע להדפיס ספרו יתן השי"ת ויפוצו מעינותיו חוצה ויתקבלו בעיני עדת ה'.

דברי הכותב לכבוד התורה ולומדי' היום יום ד' כ"ח סיון שנת עת"ר. נאום יצחק זעליג מארנישטריין סקאצק אבד"ק סאנקרוב

גם אנכי אקח ספר אחד מבעהמ"ח הרב המאוה"ג החריף ובקי יו"א כש"ת מוה"ר יהושע אלמער נ"י האבד"ק בילזאדקע. ונתתי מעות קרימה וממני יראו וכן יעשו וילמדו כל יודעי שמי לקבל ממנו ספר אחד בכדי לסערו ולתמכו ולמען יגדיל תורה ויאדיר.

וע"ז באעה"ח יום ה' לסדר יצו ד' אתך את הברכה שנת תרנ"ז מה ראחמיסטרובקא. נאם דוד ביהר המפורסם מו"ה יוחנן זצוקללה.

ב"ה יום ה' לסדר יעמדו על הברכה יד אלול תרס"ה. ברעזאן

הן מאז שלח אלי הרב הגאון החסיד וכו' מוה"ר יהושע אלמער נ"י אבד"ק קאנסקיווא ליע את ספרו בנין יהושע אשר הסכימו עליו רוב גדולי פולין ורוסיה. ותהלתו כאחד יגידו וגם כאשר שמתי עיני בו ראיתי כי הוא מלא וגדוש בפלפול וסברא ישרה ובקיאות נפלא. ועתה כבוא הרה"ג המחבר שליט"א לפני והודיעני כי ברעתו להעלות ספר עמק יהושע אחרון על שו"ת ועל מסכת גיטין ודרושים נעימים עם לקוטים יקרים על מזבח הדפוס אמינא לפעל טבא יאשר חילו לאורייתא למען יגדיל תורה ויאדיר ויתרבה הדעת, וגם ידי תכון עמו להפיץ מעינותיו חוצה ורבים שתו ורבים ישתו מים חיים נזולים מן לבנון, ויחושו ימהרו להביא ברכה אל ביתם, כי אינו דומה שמיעה לראיה, ואחריו שבא חכם לגבולי ונוכחתי לדעת את האיש זאת שיחו תחי השורה הזאת לעדה כי רב חילו וראוי לאותו איצטלא, כי ידיו רב לו בפלפול והוראה, לזאת אניד לאדם ישרו ויראתו הקודמת לחכמתו, וגם דרוש דרש מה בבית מדרשנו ומפיו לפידי אש יתלהמון לעורר ישנים מתרדמת הבלי הזמן עד כי רבים בכו תמרורים ושערי דמעות לא ננעלו ודבריו היוצאים מן הלב הכו שרש בלב השומעים, כי הוא נאה דורש ונאה מקיים, ויען בראותי ת"ח וירא שמים גדול כזה, וגם הוא בר אבהן קדושי ישראל ובראשם רבינו הקדוש בעל נועם אלימלך זצוקללה"ה, לזאת עתירתי לפני כל הת"ה אוהבי התורה לכבדו בכל מקום בואו עם ספרו היקר לקבלו בספ"י ולתמוד בימינו לפי ערך כבוד התורה וכבוד אבותיו הק' ולא בכל עת יזדנון מצוה רבה כזו, והי' מעשה הצדקה ותמיכת התורה שלום וברכה עד בלי די.

בגפא המעטיר הק' שלום מרדכי הכהן אב"ד רמ"ק הג"ל

הסכמות

ב"ה מוצש"ק ל"ה לסב"י העת"ר

מע"כ הרב הנאון וכו' ר' יהושע אלטר ג"י הגאבד"ק קאנסקאוול'י
הנהו מדפיס את חיבורו עמק יהושע אחרון על שו"ת וחיידושים.
וגם ספר ברכת יהושע לקומים נחוצים מאד. וכאשר דברתי עמו מעט
בדברי תורתו וראיתי כי רב חילו ונדול הוא בתורה ויראה בחריפות ובקיאות
וראוי לעוזרו שיודפסו דבריו ויתבדרין שמעתתו.

נאום חיים הלוי סאראווייצ'יק אבד"ק בריסק

איקרע לאתרין כבוד הרב הנאון החריף ובקי כו' מו"ה יהושע אלטר ג"י
האבד"ק ביליראדקע, והנה הוא נדול בתורה ובהוראה כאחד מן
הגדולי' וספרו בירו והוא נותן עדותו עליו. שגדול כחו בחריפות ובקיאות וכבר
הללוהו גאוני הזמן, וגם אני דברתי עמו בפלפולא דאוריית' ובהוראה וראיתי
שידיו רב לו בהם ומצוה רבה לתומכיו ולסעדו בכל מאי דאפשר והמסייעים
יתברכו מה' וגם אני אקח ספר אח' אי"ה במחובר מאת הרב הנאון המחבר
שי' ונתתי ד"ק כנהוג.

כ"ד הכא עה"ה יום ה' אלול תרנ"ו לפ"ק פ"ק באברא'יסק
נאם רפאל שפירא חונה פ"ק

בה"י בש"א לחדש שנתן לנו יתברך את התורה מפי הנבורה ויוסיפו לו, שנות חיים ורוב
שלום" לפ"ק.

לכבוד והדר בקודש נהרר המאיר לארץ, נהרא, נהרא" הרב הנאון המפורסם, הדרה" ארעא
והדרה" חריף ובקי, קולע אל השערה, כש"ת מוהר"ר יהושע אלטר ווילדמאן נר"ו
יאייר בחמה ברת, אבד"ק קאנסקיוואריע.

אות זה מדבר וזה בא להרגיע רוחו הטהורה, ולהשמיע בקול תורה מקבלה
ואילך תשורתו היקרה. ספרא" דמארי טב אשר התקין לו בנין מפואר
בחכמה מפוארה, די שדר לן מר מנחה טהורה, ספרו הנחמד ב ג"י יהושע
עוטה כשלמה אורה, קראתי בכל לב באיזהו מקומן של שנחים בחבה יתירה
וראיתי אני מראות "ננהים" כמו השחר עלה, זו תורה וזו "שחרה" ואני תפלה
לאבינו שבשמים הנבור והנורא, אנא ה'ה לו למחסה ולסתרה זכות תורתו,
הקדושה בוצינא דנהורא תנן בעדו למען ידפיס עוד כל חידושי תורתו,
והאריך נא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ועיניו תחוינה בנין בית הבחירה.

כחפץ נפשו היקרה, וכנפש המעתיר בעדו

אנא ועירא חיים חזקיא מדני' המכונה חח"ם הי"ו.

הסכמות

ב"ח ועש"ק ב' דר"ח חמוז עת"ר פה לובלין

כאשר הראה לי הרב הגאון מו"ה ר' יהושע אלמער נ"י ווילדמאן
אבר"ק קאנסקיוואליא קונטרסים מספרו עמק יהושע אחרון
על מס' גיטין ראיתי כי ידיו רב לו למשקל ומטרי בשמעתא ופולסולא
דאורייתא ומהראוי להיות בעוזרי ותומכי ידו ולקבל ממנו את נופרו בספר
פנים יפות ויתברכו מאדון חברות.

בנפש הכו"ח פה הג"ל, גאון אליהו קלאצקין

גם אנכי אקבל ספר אחד אי"ה בל"ג מהרב הגאון המחבר כש"ת מוה"ר
יהושע אלמער שיחי' אבר"ק ב' יליראדקי ונתתי ד"ק כנהוג.
הכ"ד המדבר לכבוד התורה, הבעה"ח יום ד' ו"ך כסליו תר"ח פה **האונא**,
גאון **יצחק בלאזער** מלפנים רב בע"מ **פעמערבורג**

הן הקרה לפני מקרה שהור גברא רבא אשר גאוןי זמנני נתנו מזודם עלי
לסמכו בסמיכת חכמים להורות לדעת אשר יעשה ישראל ה"ה הרב הגאון
המאוה"ג חו"ב יו"ש כש"ת מו"ה יהושע אלמער נ"י אבר"ק ווישניץ ותלמודו
כידו תורתו אשר למד באף ויגיעה ועתה עלה בדעתו להפיץ מעינותיו החוצה
ולקבעם בדפוס כיון, והלום ראיתי בכתביו ומצאתי בדבריו טוב מעם שופרא
ושבחה בשבח המגיע לכתבים ומאוד מהראוי לסעדו ולתמכו בתמכא דאוי
ולחזקו בחזקת הגוף ובחזקת ממון למען יוציא זממו הטוב לאורה זו תורה
וזו שכרה והכל מסייעין למלאכת שמים וביותר להעניק ידי ת"ח יר"ש כמוהו
כפי עדות גדולי ישראל וגם אני אחריהם במודים דרבנן;
דברי הכותב לכבוד התורה ולומדיה יום ג' לסדר וקדשתו י"ט לסוכ"י, תור
גאולה" לפ"ק.

גאון **ירחמיאל מינצבערג** חנה פה לוקאווע.

ראיתי רבנן גדולי ישראל מהללים ומשבחים את כבוד ידידי הרב הגאון
החר"ף ובקי ירא שמים מרבים כו' כ"ש מו' יהושע אלמער נ"י הרב
הגאבר"ק ב' יליראדק שיחי' וגם אני מכיר אותו היטב, ע"כ הונני נתון
את תעודתי על חיבורו הקר ומבקש מן אחב"י הלומדים ובעלי בתים שיקנו
חיבורו וגם יסעדו אותו כי הוא רב גדול כאחד הרבנים הגדולים היושבים
בעירות הגדולות וה' יעזרנו להוציא מחשבתו אל הפועל וזכות תורתו ושקירתו
ויראתו יגין עליכם.

הכו"ח היום יום ב' רמליחות תרנ"ו לפ"ק יעקב דוד חנה פה ק"ק סלוצק יצ"ו

הקרמה

יראיד יראוני וישמחו כי לדברד יחלתי
הבינני ואצרה תורתד ואשמרנה בכל לב
ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד
הנה תאבתי לפקודיך בצדקתד חייני.

יתגדל השם ויתנשא שמו עולם אשר למדני טוב רב מגערי
ואין טוב אלא תורה, שנא' כי לקח טוב נתתי לכם, והושיבני
מגעורי בחדרו הגדול בין יושבי בית המדרש, וכל ימי גדלתי בין
רחכמים וביה זכיתי לחדש חידושים, ולפרש פירושים, ולחבר
חיבורים, אשר נתקבלו לרצון בעזה' אצל גדולי הדור, ועתה שמת
אל לבי להיות לי חלק בין אוהבי ה' ית' ויתעלה לקיים לימי
זקנתי המיע של ואהבת את ה' אלהיך על פי מה שכתב הרמב"ם
בספר המצות שזאת המצוה גם כן כוללת שנה' קוראים לבני
אדם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה כשתאהב איש אחד תספר
בשבחו ותרבה בהם, ותקרא לבני אדם לאהוב אותו, כן כשתאהב
אותו יתעלה באמת אתה קורא בלי ספק בני אדם לדעת ידיעת
האמת אשר ידעתו, ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבהו על הבריות
כאברהם אביך, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ור"ל כמו
שאברהם מפני שה' אהב אותו כמו שהעיר הכתוב אברהם

אין פסוק שמייט ואהבת את ה' אלהיך וגו', שרייבט דער רמב"ם אין
ספר המצות אז די מצוה איז בולד אז מ'זאל רופן און מקרב זיין
מענטש'ן צו עבודת השירה און גדולי'ן אין איהם, למשל אז מ'האט קיעב
א מענטש דערצייגט מען זיין שבת און מ'בארמט איהם כדי מענטש'ן
זאלען איהם קיעב האבן, אזוי אויך אז מ'האט קיעב השירה רופט מען
מענטש'ן און מ'איז זיי מודיע דעם אמת וואס מ'ווייזט, און דער לשון פון
ספרי ואהבת את ה' אלהיך, זאלסט איהם באליבען אויף מענטש'ן וויא
אברהם אבינו ווי מ'שטייט ואת הנפש אשר עשו בחרן, ה. ה. ווי אברהם
וואס האט קיעב גיהאט השירה, ווי אין פסוק שמייט אברהם אלהיך
האט

הקדמה

אוהבי קרא בני אדם להאמין בחשם ית' מרוב אהבתו. כן אתה אהוב אותו עד שתקרא אליו בני האדם עכ"ל בקיצור. הנך רואה בעליל שהזירו אחד לחבירו לקיום דת ה' הוא קיום המע של אהבת ה' יתעלה שאנו קורין בכל יום בבקר ובערב, לכן באתי לזרז עצמינו ולחברינו כאשר נצייר לעצמינו ציור אמיתי מאמחז"ל דע לפני מי אתה עומד, דהיינו שהבורא ית'ש אשר אין ספק ופקטוק כלל שהבורא ית'ש אין מקום פגוי מאתו ית'ש, אתה עושה הוא רואה, אתה מדבר הוא שומע, אתה חושב הוא יודע, אתה מסתכל הוא צופה, ואין נסתר מנגד עיניו מאומה, וכשאתה מתפלל הוא כנגדך והוא מקשיב ומאזין לדבריך ומחשבותיך והוא ית' יקרא אל הכבוד שכל גברא מחוייב לכבודו, אף שרוא ית' וית' אינו צריך לכבודינו אך זה רצונו וכן גזרה חכמתו ית' ויתעלה, כי עייז שיהי רצונו לכבודו ולדבקה בו נקים המע ובו תדבק לדבק לבנו ומחשבותינו אליו ית'ש:

וזה לשון הוזהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב ת"ח לית עשכא

האט מקרב מענטשין זיי זאקין גדויגין אין השיי פון זיין גרוס לעבשעפט, אזוי זאקסטו אויף לעבען השייט אז זאקסט מקרב זיין מענטשין צו זיין עבודה, ביז אהער איז זיין לשון בקיצור, זעהסטו דאך אז איינער איז דם אנדערין מורי עהר זאל מקיים זיין די תורה מיט איהרע מצוות, מיט דעם איז עהר מקיים די מצוות עשה פון אהבת ה' יתברך וזאם מיר זאגן צוויי מאהל אין טאג, דרבער זענען מיר געקומען מיט דעם מורי זיין זיד און אנדער, אז מיר זענען זיד מצייר זיין דעם מאמר וזאם די חז"ל זאגן דע לפני מי אתה עומד, דהיינו דאס איז אדון אספק אז דע בורא ית'ש איז מלא בר הארץ כבודו, וזאם דו מהוסט זעהט עהר, אז דו זיינדסט הערע עהר, דו מראכסט ווייסט עהר, דו קוקסט זעהט עהר, ס'איז נים פארדאגן. קיין באהעלמניש פאר איהם, און אז דו דאווינסט איז ער קייגין דיר און הארסט און פערנעמט זיינע הייד און זיינע מחשבות, און עהר איז דער א הכבוד וזאם יעדער גברא איז מחוייב איהם צו געבין כבוד, הגם עהר ברויך נים אנדער כבוד, נור עהר ווייז אזוי און זיין תכונה האט אזוי גוזר גיטעוין, ווייז אז מיר וועלן איהם גיבען כבוד דאך דעם וועלן מיר מקיים זיין די מצוות עשה ובו תדבק מזאל באהעפטן אינגער הארץ און מחשבות צו איהם ית'.

און דאס איז דאס לשון פון וזהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב, תא חזי, ס'איז נים פארדאגן. קיין שום גראז וועלכעס וואקסט אויף דער ערד

ועשבה דאחייליד בארע' דלא הוי כ' חכמתא סגיא וחילי' בשמיא
סגיא, תא חזי מן איזובא, דבכל ארר דבעי קודשא בריך הוא
לדכאה לבר נש, באיזובא מתרכי, מ'ט משום דיתער חילא דלעילא
לאתפקרא עלוהי, דהא האי חילא דאתפקד עלוי כד אתערא מבצרא
רוח מסאבא ואתרכי בר נש עכיל הק' וכתב שם בספר זוהר חי
וזיל ומזה יש ללמוד לעצמו דמכשיכ אדם אשר כל ארר חילי'
בשמיא סגיא ויחזק ויגבה לבו בדרכי ה' ובמדותיו הטובים, ושמעתי
ממורי (הוא הרב החוזה הקדוש מלובלין) שהעצבות של אדם גורם
שנתרחק מאת השי"ת כי אינו מאמין כי האדם גורם שפע רבה
בכל העולמות, וגם המלאכים ניוונים על ידי תורתו ותפלתו שאילו
הי' מאמין בזה כמה היה עובד את השי"ת וית' בשמחה גדולה
מרוב כל, והי' נזהר בכל תנועה שיהי' בקדושה ובטהרה שיהרי
אלופו של עולם מתעטר בכל תורה ותפלה וכל אות ומלה אומרה
כדקא יאות וגם לתת לב שהקב"ה שומר ושוקד על שפתי האדם
בעת תורה ותפלה לשמה לנשקם, ומי זה האיש אשר לא יהי'
שש ושמה בשמחה של קדושה בעונה ובטור שהמלך מהימ הקב"ה

ס'זאך ניט האבין אגרויסע חכמה און אכט אין הימפעל, למשל דער
איזוב, אז השי"ת וויד רייניגן א מענטשין רייניגט עהר איהם מיט איזוב,
ווייל ס'ווערט אזוי ארום דערוועקט דער פת פון אויגין וואס איז גיזעצט
אויף איהם און רוימט אויס דעם רוח מומאח און דער מענטש ווערט ריין
ע"כ לשונו, שרייבט דארט דער זוהר די מיט דעם לשון און פון דאגין
קאגין מיר לערנין אז מכל שכן א מענטש וואס עהר האט אגרויסין כח
אין הימפל זאך ויד שטארקין אין גאט'ס וועגען און וינע מדות, איך האב
גיהערט פון מיין רבי (דער חוזה הק' פון לובלין) אז דאס עצבות פון
מענטש איז גורם אז מ'ווערט דערווייטערט פון השי"ת ווייל מ'גדויבט
ניט אז דער מענטש איז גורם מיט'ן קיום המצות אגרויסע שפע אין אלע
עולמות און אויך די מלאכים ווערין אויך גישפייזט דורך דער תורה
און תפלה פון מענטש, אז דער מענטש גלויבט באמת אין דעם, ווי וואלט
ער גיברויכט דינען השי"ת מיט גרויס שמחה, און וואלט גיהיט גיווענין
און יעדער תנועה זאך ויין בקדושה און מטהרה, ווייל דר הער פון דר וועקט
קרוגט ויד מיט ויין תורה און תפלה, און וואלט יעדער אות גיזגט ווי גיהערג
און באטראכטן אז השי"ת ווארט אויף די ווערטער פון מענטש ווען עהר
לערינט און דאווינט לשמח צו קושין ווי, וועלכער מענטש ווען עהר
פרייען ויד מיט אהייליגי פרייד מיט ענוה און ביטול אז הקב"ה וואס עהר
אין

הקדמה

4

רם וגשא גרול ונורא שומר ושוקד על שפתי האדם הנבזה לנשק אותם כי אדם סולל מוצב ארצה ודילי בשמיא סגיא וכל תנועותיו ודברותיו עושה רושם למעלה מה שאין בן בשאומר מה אני מה חשוב תורתו מה חשוב תפילתי עיז סופו וזולד בשרירות לבו למקום ציה וצלמות כי באמת אדם חילי בשמיא סגיא ועי תהלותיו ותפלותיו המובים בכונה מדבק עצמו בהשיח ממש עביל אי לזאח כאשר ראיתי אשר הרבת אנשים מקילים בענינת אמן ובעניית אישיר ושובחים אשר חילם בשמיא סגיא ובעניית אמן ואמן יהיש רבא גורם שפע ובה בכל העולמות ואלופו של עולם מתעמר בכל תיבה ואות ומלה אם אומרה כדקא יאות. לכן באתי ללקט אורות לקוטי בתר לקוטי להראות את גודל כחם ומצות ענינתם אשר אין לשער ואין להעריך את גודל המצוה הזאת:

ובא וראה מה שאמרו חז"ל בברכות מז ע"א כל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו ובשבת ק"ט ע"ב אמרו"ל דפותחין

אין אמר מלכי המלכים גרודים אין פורקמיג ווארמ אויף די ווערטער פון נידריגען מענטש צו קושין ויי נוייל דער מענטש אין ווי אליימער וואס שמיא אויף דער עדר און ויין בל אין גרודים ביי אין הימלעל און יעדער תנועה און דיבור מאכט ארושם און הימלעל אפער אז דער מענטש מראכט וואס בין איף און וואס אין חשוב מיין תורה און מיין תפילה דורך דעם אין ויין סוף עדר פארקעהט אין אנדערע וועגן גיט גוטע און באמת אין דעם מענטש'ס בל גרודים אין הימלעל און דורך ויין לויבן און גוטע תפילות מיט פוננה אין עדר זיך מדיק אן השי"ת ממש עביל און אז מיר זעהן אז פיהל מענטשין זענען מקיד אין ענפערין אמן און אמן יהא שמיה רבא און פערקעסין אז וייער בל אין הימלעל אין גרודים און מיט ענפערין אמן און אמן יהא שמיה רבא אין עדר גורם אנדויקע שפע אין אלע עולמות און דער רבש"ע קרוינט זיך מיט יעדער ווארט און אוח אויב עדר זאגט מיט פוננה דריבער קומין מיר מיט דעם וואס מיר האבן צי זאגן גיקליבן פון די תורה צו ווייזן דם גרויסן בל און מצוה פון ענפערין אמן וואס דאס אין אין לשער און גיט אב צו שאצין די גרויסקייט פון דער מצוה:

כיום און זעה וואס די חכמים זאגן אין ברכות מז ע"א דער וואס אין מאריך ביי אמן דערלענגערט מען עהם ויניי מאג און זאגן אין שבת ק"ט ע"ב זאגן די חז"ל אז מעפינט עס די מויערין פון בן עדן און מצורייסט פון עהם די גזרות רעות און מ'איז עהם מוחל די זיגד אין

לו שערי ג'ע וקורעין לו גזר דינו ומוחלין לו כל עונותיו, וכזוה'ק פ' וילך ד' רפ"ה ע"ב וזה לה'ק וכד' ישראל משמרין לאתבא אמן מכוונא דלכ'יהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתחין ל' לעילא, כמה שבאן משתכחין בכלהו עלמין כו' בעלמא דין ובעלמא דאתי, בעלמא הדין בשעתא דעאקין להו לישראל ומצלן צלות' קמי מאריהון קלא מכריו בכלהו עלמין פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אית אמוני' לא אמונים פתחו שערי' כמה דישל' פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין להו, האי בעלמא הדין, ובעלמא דאתי מאי אנרי'הו דכד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוי שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלו' דנטיר ההיא ברכה דאמר החוה דמברך ומחכה ל' לאתב' אמן כמה דאצטריך, נשמתיה שלקא ומכרזא קמיה פתחו שערים קמיה כמה דאיהו הוי פתח תרעין כל יומא כד הוי שומר אמת' עכלה'ק בקיצור, ואיה'ש בחלק השני אביא עוד אייה באריכות כל מאמרי הזוה'ק המדברים מגודל מעלת עניית אמן ואישיר אשר בזכות זה נזכר לברכאן סניאין כנ"ל ונזכר לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן:

והעתקתי הענינים האלו גם בלשון אשכנז (זארגאן) כמ"ש בספר הקדו' קב הישר בהקדמתו וז"ל והעתקתי הספר הזה

וזהר הקדוש פ' וילך דף רפ"ה ע"ב שמי'ט מיט דעם לשון או יודין היטען צו ענפערין אמן מיט פוננה ווי גיהעריג פיהל מירען מיט פרכות עפניען זיך פאר וייא אין הימל, אויף דער וועלט אין דער צייט אז ס'איז יודען ש'קעמט און ווי בעמין פאר השי'ת איז אקול מכריו אין אלע עולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים זאקסט גיט זיינענ'ן אמונים נור אמונים עפינט די מ'יערין פאר די ישראל וואס זאגין נאך אמן מיט פוננה און עס זאלען ארין גענומין ווערין וייער גיבעט פון דיא צרות וואס געהט אויף ווי איבער אויף דער וועלט, און פון יענר וועקט איז וייער ש'כר, אז די נשמה פון דעם מענטש וואס היט צו ענפערין אמן קומט אויף יענר וועלט רופט מען אויס פאר איהם פתחו שערים וגו' פונקט ווי עהר פלעג אפ היטין צו זאגין אמן, עכ"ל בקיצור, אי"ה אין צווייטין חלק וועלן מיר ג'יענענ'ן באריכות פיהל פון זהר הקדוש וואס רייד פון גרויסקייט פון נאך זאגין אמן און אמן יהא שמיה רבא און וואס מ'איז זוכה דורך דעם:

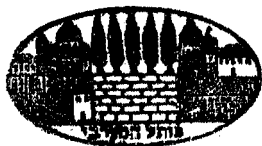
און מיר האבען דאס אקעס איבער געצט אויף זארגאן, ווי דער קב הישר שרייבט אין זיין הקדמה וז"ל מיר האבין דעם ספר איבער

הקדמה

בלשון אשכנז כדי שידעו דעת בינה ויד כל אדם שולטין בזה הספר להבין ולהשכיל כאשר עיניכם תחזינה משרים. ואפס קצתו תראו בחלק הראשון הזה וכלו תראו אי"ה בחלק השני, וסודי במרומים שאני עוד בעל חוב גדול על חלק הראשון, ומן השמים עזרני ה' הטוב בזכות אבותי הקדושים שנמרתו החלק הראשון, ותפלתו לאל חיי שיגמלני חסד לגמור גם החלק השני, ע"כ עושה גושו, חושו לקנות מעמדי זה החלק ויאידו עיניכם כשמש בצהרים אשר בזכות זה גזכה לברכאן סגיאין וגזכה לגאול שלמה במהרה בימינו אמן:

גִּינְעָצִם אוֹיֵף וְאַרְגֹּן בְּדִי אֶקֶע וְאַלְעֵן פֶּקֶשְׁמֶעֶהֶן אִין אִיהֶם וְוֹאם וִיִּיא וְעֵלִין אִין עֵהֶם לְעֵרְנִין, אִין אִיךְ בְּאִינְק בְּשֵׁב יִתְבָּרֵךְ וְוֹאם עֵהֶר הָאֵם מִיר גִּיהָאֲלֵפִין עֲנִידִינְעֵן דָּעם עֲרֶשְׁמִין חֶדֶק. אִין אִיךְ בְּעֵם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ אִז עֵהֶר וְאֵל מִיר גִּמֵּךְ חֶסֶד וִיין צו עֲנִידִינְעֵן דָּעם צוֹוִיִּיטִין חֶדֶק, דְּרִיבֵּר בְּעֵמִין מִיר מִין אִיךְ קוִיפֵם דָּעם סֶפֶר אִין מִיט דָּעם וְעֵלִין מִיר קֶאֱנִין עֲנִידִינְעֵן דָּעם חֶדֶק שְׁנִי. אִין בְּזֻכֹּת זֶה וְעֵלִין מִיר זֻכָּה וִיין צו דָּעֵר גִּאֲוִלָּה שְׁלֵמָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן:

הנה זה עומד אחר כותלנו, זה כותל המערבי שאינו חרב לעולם (מד"ר גשא פ"א).

הגני גושא רנה ותפלה אצל כותל המערבי בעד כל התומכים וסועדים אותי שיוושעו בגו"ר ברפואות וישועות בני חיי ומוזני אנסי.

לוח המפתחות

בשעה שישראל עונין איהשיר מה עושה ואומר הקב"ה, לוח א'	
העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך, ב' וברך ע'	
אימתי מותר להגביה קולו יותר מן המברך, " "	
אמן יהא שיר אפשר שרי להגביה קולו יותר, ט' "	
ענין אמן חטופה וקטופה ויתומה, ג' "	
עוד מענין אמן יתומה ואמן אלמנה, ד' ה' ס' ל"ב,	
שיעור אמן יתומה, ז' "	
המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו, ג' "	
אסור לענות אמן עד שיסיים הש"ץ תיבה אחרונה של הברכה, " "	
שישים הסידור לפניו בחזרת הש"ץ, לוח ד'	
מי שלא כוון כל הצורך בלחש יכוין לצאת בשמיעת החזרה מהש"ץ, לוח ד'	
חיוב על הש"ץ שלא יתחיל הברכה השניה עד שרוב הצבור יענו אמן על הברכה הראשונה, לוח ה'	
זה"ה כנ"ל בקדיש וכה"ג, ו' "	
אם אין מ' עונים כדיון הוי ברכה לבטלה, " כ"ז כ"ז,	
בענין גדול העונה אמן יותר מן המברך, ח' כ' מ"ו,	
מנין שעונין אמן, " "	
העונה אישיר בכל כחו ומה פירושו, ט' י' מ"ח,	
האומר אמן יה"ש רבא בקול רם מבטל נזירות רעות וקשות, ומבושר שימחלו לו עונותיו, ואפילו יש בו שמץ מינות מוחלין לו, ושובר כל המקמרינים, לוח ט'	
ואם יש בו שמץ עכ"ם מוחלין לו, י' "	
קמן מאימתי הוא בן עוה"ב משעה שאומר אמן, י"א ל',	
העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע, י"ב "	
אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שעונין, י"ג "	
העונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן לעוה"ב, " ס"ב	
מאי אמן ופירושו, י"ד "	
העונין אישיר מעכבין כל צרות משונות וקשות, ט"ו "	
בענין שכר אמן לעמי הארץ, ט"ז "	
אם עונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות, " "	
מדרש אמונים נוצר ה' שעונין אמן באמונה, י"ז "	

לוח המפתחות

כשאומרים אמן "הא שמי" רבא אומר הקב"ה מתי אקבצם מבין עכו"ם.

לוח י"ח

" י"ט

" כ"א

אם לומר אמן יהא שמי" רבא מעומד,

בונה פשטיות של אמן.

בונה אמן אחר ברכת הוראת, ותפלה, ובקשות, וברכת המצות.

וברכת השבת, ואתר ברכת הנהנין.

אם סיים ב"ש קודם החזן אומר אמן אחרי החזן.

אם סיים הברכה שוה עם החזן באיזה ברכה יענה אחריו אמן ובאיזה לא.

לוח כ"ד

באמצע קיש של שחרית או ערבית אחר איזה ברכה יענה אמן.

לוח כ"ה

באמצע ברוך שאמר וישתבח עונה אמן על כל הברכות ששומע.

לוח כ"ה

המברך בלחש ברכת קריאת התורה אם צריך לחזור ולברך בקול רם.

לוח כ"ז

כל ברכה יברך בקול רם ואם לאו הוא חומא וגזול לחמקום.

לוח כ"ז

י"א שצריכים לעמוד בחזרת השי"ן.

האריז"ל היה מעצים עיניו בחזרה כמו בלחש.

כל אחד יענה אמן על כל ברכה בין שיצאו ובין שלא יצאו ידי תפלה.

לוח כ"ח

בחזרת השי"ן ובקריאת התורה אסור לספר אפילו בדברי תורה, ובין גברא

לגברא מותר.

לוח כ"ט ל"ג ל"ד ל"ה מ"ו.

וילמוד בניו הקטנים שיאמרו אמן.

גודל העונש למי שאינו מחנך את בניו בביהכ"ס ליראת שמים.

לוח ל"א

גודל השכר למחנך בניו למחשבות טובות וישרות.

לא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים סליחות.

לא יאמר תהלים ושום דבר בחזרת השי"ן.

וצריך לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד.

אם אינו יודע בבירור שיש תשעה מכוונים לחזרת השי"ן יכוון בתפלתו

בתורת גרבה.

שיעור אריכות אמן.

אין לענות על ברכה אחת ב' פעמים אמן.

והפרמ"ג מחלק בזה, והנהיג מהמחבר.

רוח המפתחות

ומותר לענות אמן ואמן על ברכה אחת,   אום ל"ח
 על ב' ברכות מותר לומר אמן ואמן,   " "

אחר איזה ברכות לא יענה אמן מפני שנקראים אמצע הברכות,
 אום מ'

להתאמץ ולענות אמן אחר כל הברכות והאריז"ל היה עונה אמן אפילו
 אחרי מאה אנשים,   אום מ"א, מ"ג ודף ע"ז

כל השומע מי שבירך את ישראל צריך לענות אמן,   " מ"ב
 השומע למברך בהמ"ז כשמגיע ללעולם אל יחסרנו יאמר אמן,
 אום מ"ב

להרר ששנים יענו אחר ברכתיו אמן ודרוש חשוב על פי זה,
 אום מ"ג, מ"ד ודף ע"ג

הברכה ששוה י' זהובים הוא דוקא בברכה שמברך בפני אחרים אבל לא
 בינו לבין עצמו,   אום מ"ג, ודף ס"ז

מחוייב לברך בקול רם כדי שיענה וזבירו אמן,   " מ"ה ודף ע',
 המברך מאה ברכות בכל יום מהפך קללה לברכה,   " "

רמז דהברכה שוה י' זהובים,   " מ"ז
 העונה איש"ר בכח הוא תיקון לעון שז"ל,   " "

עונש גדול המבטל קדוש וברוך ואיש"ר,   " מ"ט
 מלאך א' מקשר כתרין, ע"י קדושות ואיש"ר,   " נ'

ע"י ישראל משכימים ומעריבים לביהמ"ד ועונים אמן נפרע הקב"ה
 מן העכו"ם,   אום נ"א

בכל פעם כשמזכירין להשי"ת צ"ל יתברך שמו   " נ"ב
 רמז שצריכין לומר ברוך הוא וברוך שמו על כל ברכה ששומע,
 אום נ"ג

בברכות קצרות לא ימהר החזן לגמור הברכה עד שיגמרו השומעים
 לענות ברוך הוא וברוך שמו,   אום נ"ג

אימתי אין אומרים ב"ה וברוך שמו,   " נ"ד נ"ה ס',
 בדין אימור הפסקה בין תפילין ש"י לתש"ר   " נ"ה נ"ז נ"ח,
 אם לברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר אור,   " נ"ט
 העונש למי שאינו עונה אמן בכונה,   " ס"א

יזהר ביותר לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחר ופרוש,
 ואחר שומר עמו ישראל לעד, ואחר מחיה המתים, ואחר ברכת הגומל,
 אום ס"ב ז'

נא"ה יען שתיכף אחר המחזיר שכינתו לציון אומרים מודים לכן עפ"י רוב
 מדלגים זה האמן, וכן אחר ופרוס מתחילין תיכף ושמרה, ולזה שמעתי רמז יען

לוח המפתחות

בי עפ"י הריב מדלגין אלו הב' אמנים לכן ציון במד תבכה וירושלים תתן קולך
יען שסוף אלו הב' ברכות נהם ציון וירושלים וד"ל:

כונת אמן,
 גדולה הצדקה שנותנין קודם התפלה,
 בין תפילין ש"י לתשיר אם לברך אמן על ברכת לתניה ששומע מחבירו,
 אלו ס"ד ס"ס
 בריני עניית אמן בברכת ק"ש,
 ס"ז ס"ח ס"ט ט'

ט"א ט"ב ט"ז וברך ע"ג
 בק"ש אם יפסיק לקדוש, ולקרוש, ולברכו, ולמודי',
 בבין הפרקים מה יענה ומה לא יענה,
 האומר תחנונים לאיזה אמן יפסיק ואם אמר יהיו לרצון אמרי פי כו',
 אלו ט"ס ט"ז ט"ח

אם אחר לבוא לביהכ"נ עד פסוקי דזמרה ומשתוה עצמו עם הצבור
 איזה ברכות לא יאמר אחר התפלה,
 בענין חשודים לבוא לביהכ"נ ואינם מדלגין מטעם מהפך הצינורות,
 אלו ט"ט

ברין פורס על שמע ואם לחלק בין ברכו לקדושה,
 אם לומר אמן אחר תש"ן שאמר ברוך ה' המבורך ל"ו, ואם תש"ן יאמר
 אחריהם אמן,
 אלו פ"א פ"ב פ"ג

ברין השומע ברוך ה' המבורך ל"ו מהש"ן או מהקהל לבר אם יאמר
 אחריהם אמן,
 אלו פ"ד

ברין אם עונין אמן אחר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו,
 סגולה להצלחה להאריך באמירת ברוך ה' המבורך ל"ו במוצש"ק,
 אלו פ"ז

ברין עניית אמן אחר ברכת גאל ישראל,
 אין אדם יוצא בשמיעת הברכה אא"כ שמעה מתחילת הברכה ועד סופה,
 אלו פ"ח

והמברך מכון להוציאו י"ח,
 לא יאמר אדושם אלא השם,
 אלו פ"ט

בענין הדגשת החולם של השם אדנות,
 אם מזכיר איזה שם יזכירו מתוך פחד ומעשה גורא בענין זה,
 אלו פ"י

ולא יוציא ש"ש לבמלה ח"ו, ואסור לכתוב שם שמים אפילו בלשונות
 אחרים ולזרקו באשפה,
 אלו פ"י

אסור לקלל את חבירו בשם או בכינויו,
 אלו פ"ט

בענין הונה ה' באותיותיו,
 אלו פ"ק

בהפלת עונש מי שאינו עונה אמן
 אלו ק"א

לוח המפתחות

תושלב"ע.

תיקון: דף מ"ז סו"ס כ"ד בווארגון שורה ד' יהללוך פון העל, נמחק; וצ"ל ב"ש

יען שהספר שלי סיימתי בעזרי בימי חג הסוכות אכתוב מה שנתחדש לי במס' סוכה לחדד התלמידים לתוך קושי' החוש' ד"ט ד"ה ההוא מיב"ל למעוטי גזולה והקשו דתופוק ל"י משום דהוי מטא הבאה בעבירה ואמרתו לי שב דמשכחת לה כגון דה"י לו סוכה כשרה והניח עליו סכך גזול ד"ט דאי מטעם מהבב"ע היתא כשרה לפמש"כ החוש' סוכה ל"י שמטא הבאה בעבירה אינה אלא במקום שמחמת העבירה באה המטא כגון שאם לא ה"י גזל הלולב לא ה"י לו לסכך אבל אם ה"י לו סוכה כשרה ויכול לקיים מטא סוכה בלי סכך הגזול זה ל"ה מהבב"ע וה"י יולא וע"ז לריך קרא למעט גזולה שיה"י דינו כסכך פסול לפסול הסוכה בד' טפחים וק"ל:

ועד"ז יל"מ הקושי' מאחריו דל"ל לכם באחריו דגזול פסול בסוכה ל"ה. תיפוק ל"י דהוי מה"ב ד"ל דנקיט בידו ב' אחרונים א' שלו וא' גזול דמשום מהבב"ע אין לפסול דהא אפשר לו לקיים המטא בלי האחריו הגזול וא"כ הוי אף הגזול כשר לדרי' וק"ל שח"ס ואינו יולא מטעם דקאי בכל חוסיק ולזה הולך הכתוב דלכס דהוי כמין אחר ואין עובר על כל חוסיק להרבה פוסקים ומטא הבב"ע גם כן ליכא בזה כדברי החוש' הג"ל ושפיר יולא:

אמנם לפימס"כ החוש' בר"ה כ"ח ד"ה ומנא תימרא דב"ת ל"ה אלא אי"כ חוסיק מין אחר וחזין דמין אחר גרע טפי ויותר שייך ב"ת והדרא קושית החוש' לדוכחא כמובן, אולם י"ל בהיפוך וכנ"ל כגון דנקט ב' אחרונים אחד גזול וא' שלו דמטעם מטא הבב"ע אי"ל לפסול כנ"ל ושפיר יולא ואף דנקיט ב' אחרונים בידו דב"ת ליכא משום דהוי מאותו המין ע"ז לריך קרא דלכס דהוי כמין אחר וקאי בב"ת דאינו יולא:

אמנם הא קשי' דבסנהדרין פ"ח ע"ב אי"ל דבולב לרבנן אי"ל אגוד ל"ש ב"ת כ"ן דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי וא"כ בב' אחרוני' נמי הכי הוי דאפי' תימא דגזול הוי כמו מין אחר מ"מ כ"ן דהאי לחודא קאי ל"ש ב"ת:

ויש לישב עיני' המעדי מלך בהליך ה' תפילין ס"ק י"ט וכן כהנא שם בשם המזרחי ב' ואמרתו דכל שבזמנו אי"ל איסורא דב"ת אפי"ג דלא אגידא בהדרי ע"ן שם ובהנחנקין פ"ח הג"ל לא בעי למימר רק שאינו נעשה זקן ממרא מבח זה דהאי לחודא קאי אבל ב"ת י"ש כהנא דעירובין ל"ו בתפילין דמכניסין זוג זוג וכ"כ מפירש הב"ח ז"ל בסוף ס"י ל"ד דבשני זוגות תפילין אפי"ג דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי ג"כ י"ש בזה איסור ב"ת והאי דש' הנחנקין הג"ל מוכרחין אנו לתוך כדברי המעדי יו"ט הג"ל, ולדידו מחורן שפיר קושית החוש' הג"ל לריך ע"ז ג"כ הפסוק לכם דאחריו הגזול דפסול והוי כמין אחר ואינו יולא באחד גזול ואחד שלו משום דגזול הוי כמין אחר וקאי בב"ת וק"ל. וכן מלאמי בפרמ"ג בפתיחה סוף אות ל"ד דהאי דאמרינן בהנחנקין דאי מייית מינא אחרינא הוי לחודא קאי לענין מיתה שאני עכ"ל הרי דלגבי מטה עשה י"ש איסור כל חוסיק אפי"ג דלא אגידא ב' ושפיר מחורן קושית החוש' הג"ל וק"ל:

ומפ"ה קדוש אדמו"ר מאסטראווי שליט"א שמעתי בשם היהודי הקדוש ז"ל לתוך קושי' החו' הג"ל דמשכחת לה דה"י לו סכך פסול ב"ט וב' טפחים סכך גזול דמטעם מהבב"ע אי"ל לפסול דהוי לה רק ב' טפחים ואולי ה"י אור במקומו לא ה"י נפסל הסוכה כי האור פוסל רק ב' טפחים וה"י יכול לקיים בלא הסכך הגזול וממילא אין זה מהבב"ע וכנ"ל כי אור ע"ס סכך פסול אינו מלטרף וע"ז לריך קרא למעט גזול דהוי כסכך פסול להלטרף ע"ס הסכך פסול שיה"י ד"ט סכך פסול לפסול את הסוכה, וק"ל ודפח"ח:

(א) **בְּמִס'** בְּרֻכּוֹת ג' א' תִּנְיָא א"ר יוֹסִי פֶּעַם אַחַת הָיִיתִי מֵהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וּנְכַנְסֵתִי לַחֲזֹרֶבֶת א' מִחֲזֹרֶבֶת יְרוּשָׁלַם לַהֲתַפְלֵל, בֹּא אֲצִלִּי אֱלֹהֵי זְכוֹר לְמוֹכּ וְשֹׁמֵר לִי עַל הַפֶּתַח עַד שְׁסִימָתִי תַּפְלָתִי, לֵאחֹר שְׁסִימָתִי תַּפְלָתִי אָמַר דִּי שְׁלוֹם עֲלֶיךָ רַבִּי, וְאָמַרְתִּי לוֹ שְׁלוֹם עֲלֶיךָ רַבִּי וּמִדִּי וְכו', וְאָמַר לִי מַה קוֹל שְׁמַעְתָּ בַּחֲזֹרֶבֶת זֶה, וְאָמַרְתִּי לוֹ שְׁמַעְתִּי בֵּת קוֹל שְׁמַנְהֵמַת כִּיּוֹנָה וְאָמַרְתָּ אוֹי לִבְנִים וְכו', אֵלֶּא בִּשְׁעָה שִׁישְׂרָאֵל נִכְנָסִין לִבְתֵּי כְּנַסְיוֹת וּלְבֵתִי מִדְּרָשׁוֹת וְעוֹנִין אָמֵן יֵהֵא שְׁמִי רַבָּא מְבָרַךְ, הַקְּבִ"ה מְנַעֵנֵעַ בְּרָאשׁוֹ וְאָמַר אֲשֶׁרִי הַמֶּלֶךְ שְׁמַקְלִסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כֵּךְ, מַה לוֹ לֹאב שֶׁהִגְלָה אֶת בְּנֵיו, וְאוֹי לְהֵם לִבְנִים שְׁגָלוּ מֵעַל שְׁלַחַן אֲבִיהֶם:

(ב) **בְּמִס'** בְּרֻכּוֹת מ"ה ע"א, א"ר חֲנַן בַּר אַבָּא מַנִּין לַעֲוֹנָה אָמֵן שְׁלֹא יִגְבִּיהַ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְּבָרַךְ, שְׁנֵאמַר גָּדְלוֹ לַה' אֱתִי וְנִרְמַמָּה שְׁמוֹ יִחְדִּיו, וְע"כ כָּתַב הַחֲי"א כָּלֵל ל' ס"י ד' שִׁישׁ לַהֲזַחֵר לַהֲקוֹרָא בְּסִית

(א) **דִּיא גְמָרָא בְּרֻכּוֹת דָּף ג' וְאַגְמ', רַתְּנִיא מִיר הָאֲבִין גִּילְעָרִינִם ר' יוֹסִי הָאֵם עֲרֵצִיילֵט אִיין מָאָהֵל אִיז עָהָר גִּינְאֲנִגִין אִין וְעַג, אִיז עָהָר אִירִין גִּינְאֲנִגִין אִין אַחֲזֹרֶבֶת פֻּן דִּיעַ חֲזֹרֶבֶת פֻּן יְרוּשָׁלַם דֹּאבִינֶעֶן אִיז גִּיקוּמֶעֶן צוֹ אִיהֶם אֱלֹהֵיו הַנְּבִיא אֹן הָאֵם גִּיוָאָרֵט בִּין עָהָר הָאֵם אָפּ גִּידֹאבִינִם, נָאָךְ וִיין דֹּאבִינֶעֶן הָאֵם אֱלֹהֵיו הַנְּבִיא עָהָם גִּיפֶרְעָגִם, בְּנִי, מִיין קִינֵד וְוָאֵם אַ קוֹל הָאָסְמוֹ גִּיהֶעֲרֵט אִין דִּיא חֲזֹרֶבֶת, הָאֵם אִיהֶם ר' יוֹסִי גִיעֶנְפֶּעֲרֵט, אִיךְ הָאָפּ גִּיהֶעֲרֵט אַ בֵּית קוֹל וְוָאֵם בְּרִימָט אַוִּי וְוִיא אִיין מוֹיִב וְוָאֵם הָאֵם גִּיוָאָגִם כו', נֵר וְעַן יוֹדֵעַן גִּיעֶנְפֶּעֲרִין אִירִין אִין דִּיא שוֹדֶהֲעֶן אֹן בֵּתִי מְדֻרָשִׁים אֹן וִיא עֲנֶפְעֶרִין אָמֵן יֵהֵא שְׁמוֹ הַגְּדוֹל מְבֹרָךְ, שְׁאָקִילֵט דְּעַר אֹבֶעֱרֶשְׁטֶער מִיט דְּעֵם קֶאפֶּף אֹן וְאַגְמ', וְוָאָהֵל אִיז דְּעֵם קֶעֱנִיג וְוָאֵם מֶעַן לויבֵט אִיהֶם אִין וִיין הוִיז אַוִּי, אֹן וְוָאֵם הָאֵם דְּעַר פֶּאטֶשֶׁר וְוָאֵם עַר הָאֵם פֶּעֶרְמִירֶבֶען וִינֶעַ קִינֵדֶער, אֹן וִייא אִיז צוֹ דִּיא קִינֵדֶער וְוָאֵם וִייא עֲעִין פֶּעֶרְמִירֶבֶען פֻּן פֶּאטֶשֶׁר'ס מִישׁ:**

(ב) **אִין מִס' בְּרֻכּוֹת מ"ה וְאַגְמ' ר' חֲנַן בַּר אַבָּא פֻּן וְוָאֲנִין אִיז גִּעֲדִירֶנְגֶען אַז מֶעַן זָאָר נִיט עֲנֶפְעֶרִין אָמֵן הֶעֱבֶער פֻּן דְּעֵם וְוָאֵם מֶאָכְט אַ בְּרָכָה, שְׁנֵאמַר עִם שְׁטִיט אִין פֶּסוּק גָּדְלוֹ לַה' אֱתִי וְנִרְמַמָּה שְׁמוֹ יִחְדִּיו אִיהָר**

שהמנהג שהוא עונה אמן בקול שלא יגביה קולו יותר מן המברך:
וכתב הפמ"ג ס"י קב"ד במש"ז ס"ק ז' ובא"ר סי' ק"א סק"ה דמטעם זה
צריך כל א' מי שיאמר קריש או ברכת על התורה לאמון בקול רם
שלא יצטרך העונה להגביה קולו יותר מן המברך. ימ"מ כתב בס' משנה
ברורה סי' קכ"ד ס"ק מ"ז דאם כוונתו בהרימו קולו כדי לזרז להעם שיענו
גם הם מותר להגביה קולו יותר מהמברך, עכ"ל:

ולפ"ז נראה דפי ענין ראין לדקדק בזה במה שכתבתי לעיל בשם החי
אדם שיש להזהיר להקורא בס"ת שלא יגביה מולו יותר מן המברך
לפי"ט שמבוא' באחרונים הטעם הרמת קול הקורא באמן הוא כדי לזרז
העם לשמוע קריאת התורה, לכן י"ל דמותר להקורא להגבי' קולו באמן
יותר מן המברך:

(ג) במס' ברכות דף מ"ז תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן
קטופה ולא אמן יתומה. ולא ידוק ברכה מפיו. בן עזאי אומר
כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומי', אמן חטופה יתחטפו ימיו, אמן קטופה

איהר ואל"ט גרויסן דעם אויפערשטין מיט אמן אמי מיט מיר גלייך אפער
ניט העקער פון דעם וואס מאכט די ברכה:

און דער ספר פרמ"ג סימן קכ"ד סעיף קמ"ז ו' שרייבט אז דער וואס
זאגט קריש אדער א ברכה בי"א דעם ספר זאל עהר מאכין הויף פרי
דער וואס ענפערט זאך ניט ענפערין העקער וויי דער וואס מאכט א
ברכה: פון דעםט וועגן שרייבט דער מחבר משנה ברורה אז דיא
פונגה פון דעם וואס שרייט הויף אמן מוזו זיין דאס פאלק אז אימליכער
זאל אויך ענפערין מעג עהר זאגן אמן העקער פון דעם וואס מאכט
דיא ברכה:

הגדה לפ"ז לויט וויא דער משנה ברורה שרייבט אז די פונגה פון דעם
וואס שרייט הויף אמן מוזו אז זיין דאס פאלק אז זאלין אויך
ענפערין אמן, מעג מען ענפערין העקער פון דעם וואס מאכט די ברכה.
קאן זיין אז דער בעל קורא מעג זאגן העקער אמן פון דעם וואס מאכט
דיא ברכה ביי דעם ספר, כדי מוזו אז זיין דאס פאלק וויא זאלין הערין
קריאת התורה, און מען דארף ניט מדקדק זיין אין דעם וואס איך האב
פריער געשריבען פון חיי אדם'ס וועגן:

(ג) אין ברכות מ"ז דיא רבנן האבין גילערניט מען מאהר ניט ענפערין
ניט איין האפעדיגען אמן אין נישט קיין אפגיהאקטין אמן און
קיין יתומה'דיגן אמן. בן עזאי זאגט אז איינער ענפערט איין אמן יתומה
ווערין חיי ויינע קינדער יתומים אין ווען אמענמש ענפערט איין יתאפטין

יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו:
ואיתא בש"ע סימן קכ"ד סעי' ט"א, מאי היא אמן חטופה שלא יחטוף האל"ף
 ושלא ימחר לענות אמן קודם שיסיים המברך כל הברכה:
וכתב הפמ"ג בא"א סק"ב וז"ל גם אין לענות אמן עד שיסיים הש"ץ כל
 המלה לגמרי, וכ' הב"ה ויש אנשיב שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ
 עומד עדיין באמצע המלה וזה אסור:
וכתב הפמ"ג שם סק"ד בא"א דאף אם הש"ץ מאריך בברכה בחטופה
 באיזה ניגון לא יענה אמן כ"ז שלא סיים עצם התיבה האחרונה של
 הברכה עכ"ל:

וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפ"ה
 שתהא ניכרת, וכ' הב"ה דח"ה שלא יחסר הא' או ה"י:
וכן לא יענה אמן יתומה דהיינו שיענה אמן תיכף לסיום הברכה, דמ"א
 סי' קכ"ד סעי' ט"א, לכן חב"ד קורא בס"ת שעונה אמן בקול אחר המברך
 על התורה כנהוג ומפסיקין כדי לסמוך עניית אמן להקריאת יתרו בזה, ואסור
 להמתין בענייתו מפני שהוא אמן יתומה, ש"ע סי' קכ"ד סעי' ח':
(ד) וכתב שם המשנה ברורה ס"ק ל"ג דזהו לכתחלה ליתור לשמוע כל
 ברכות י"ח מפי הש"ץ, אבל בדיעבד אפילו לא שמע הברכה

אמן ווערין זיינע מעג ח"ו אפגיהאקט. און ווען דער מענטש איז מאריך
 דהיינו עהר ציהט לאנג דאס ווארט אמן דערלענגערט מען איהם זיינע
 מעג מיט זיינע יאקריין:

וואס מיינט מען אראפערדיגן אמן דהיינו עהר חאפט זאגן אמן פריער
 וויא יענער לאזט אויס דיא גאנצע ברכה דען דאס איז אגרויסע
 עבירה און אספנה:

און וואס מיינט מען איין אפגיהאקטין אמן, דהיינו עהר זאגט אמן און דיא
 נ"ן פון אמן האקט ער אפער זאגט זיא נישט גוט ארויס דאס איז אויך
 אגרויסע עבירה און אספנה:

און וואס מיינט מען אמן יתומה, דהיינו עהר ענפערט נישט פאלד אמן
 אזוי וויא יענער ענדיגט דיא ברכה דאס הייסט אמן יתומה עס איז
 אגרויסע עבירה און אספנה ח"ו: ער פן דער פער קורא וואס לייענט אין
 ספר מאהר נישט ווארטין מיט דעם אמן פרי עס זאל נישט זיין ח"ו קיין אמן
 יתומה:

(ד) שרייבט אויף דעם דר משנה ברורה סעי' קמ"ז דאס איז נאר
 לכתחלה מען זאל אויס הערין די גאנצע ברכות פון חזן, און
 אויך עהר זאל וויסען די ברכה וואס דער חזן זאגט אויס, אפער בדיעבד
 אין

רק שירע איזה ברכה מסוים הש"ץ יענה אמן. ובמעיף קטן ל"ד כתב המ"ב וז"ל, ובצבור קי"ל דער שכלו רוב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל ברכה ומותר לענות עמהם עכ"ל. וכן במריש וקדושה וברכו, כמ"ש הרמ"א סעיף י"א:

עוד נקרא אמן יתומה אם שומע חבירו מסיים איזה ברכה ואינו יודע איזה ברכה הוא מסיים נקרא ג"כ אמן יתומה ואסור לענות עליו אמן:
כתב בא"ר שם ס"ק י"ב וז"ל כתב בשליה דף רנ"ה שהחזירים על דבר ה' ישימו הסידור לפניהם בשעת חזרת התפלה ויכונו על כל מלה ומלה ע"כ, וכתב ע"ז בא"ר וז"ל ויש ליזהר בזה כו' שאם לא כיוונו כד הצורך נכון לכוון לצאת בשעת שש"ץ יורד כו' דמחזיקינין עצמנו האידנא דמתפללין שלא בכוונה עכ"ל הא"ר:

(ה) **וכת'** בשעת סקמ"ז בשם הברכ"י ש"ץ שהתחיל אתה גבור מיד שמיים מנן אברתם אינו יכול שוב לענות אמן אחר מג"א דהוי אמן יתומה, וכתב המחבר משנה ברורה ס' קכ"ד ס"ק ל"ז דחויב על הש"ץ להמתין עם

אין דער דין אפילו ווען עהר האט ניש גיהערט דיא ברכה, נאר עהר ווייסט וועלכע ברכה דער חזן קאנט אויס, מעג עהר ענטפערין אמן. און נאך שרייבט דער מ"ב סעיף ל"ד, אז ביז דער רוב מננין ענטפערט אמן מעג מען ענטפערין אמן:

און נאך איז דא אאמן יתומה, אז מען הערשט יענער קאנט אויס א ברכה און עהר ווייסט ניש וואס א ברכה יענער קאנט אויס הייסט אויף א אמן יתומה:

און דער אלי' רבה שרייבט דארט ס"ק י"ב, אז דער של"ה הקדוש דף רנ"ה שרייבט אז א ערליכער יוד ברויף צו האלטן דעם סידור פאר זיך און זאל מכוון זיין יעדנס ווארט וואס דער חזן זאגט ע"כ. שרייבט דרויף דער אלי' רבה אז מען דארף זייער צו זיין גיוואריגט אין דעם, ממשעס ווייל מיר האלטן זיך אז מען דאבינט ניש בפרושה, ע"כ ברויף מען צו הערין פון חזן ווארט ביי ווארט כדי מען זאל ריכטיג זיגא זיין די דאבינין עכ"ל הא"ר:

(ה) **דער** לעצטע תשובה סימן קכ"ד סעיף מ"ז שרייבט פאר דעם ספר ברכי יוסף אז דער חזן האט אויס גיקאנט מנן אברהם און ער האט פאלד אהן גיהויבען אתה גבור מאר מען שוין ניש זאגן מין אמן נאך דיע ברכה פון מנן אברהם ווייל דאס הייסט שוין אאמן יתומה. שרייבט דארט דער ספר משנה ברורה סעיף ל"ז אז דער חויב איז אויף דעם חזן ער זאל ווארטן בייא דיא הויכע שמונה עשרה ער זאל ניש אהן הייבען די צווייטע ברכה ביז דער רוב עולם האט שוין נאך גיקאנט אמן אויף

התפלה בקול שלא להתחיל בברכה שלאחרי עד שרוב הצבור יענו אמן:
(ו) **וכתב** בא"ר דה"ה בקדוש וכה"ג, ובעוה"ז הרבה נכשלים כשמתפללים לפני העמוד שחוטפים להתחיל ברכה שלאחרי תיכף אחר ברכה שלפניה בלי הפסק כולל, וזה מעכב אפי' בדיעבד שאסור לענות שם אמן והם חוטאים ומחטויאים את הרבים בזה, מ"ב ס"ק ל"ז:

ועי"ש עוד בברכ"י דממילא לא הוי מ' עונים כדין והוי ברכה לבטלה:
(ז) **וכתב** הפמ"ג שם סק"ד דלאחר כדי דיבור מסיום הברכ' שהוא שיעור ג' תיבות וי"א ד' תיבות, עוד לא יענה אמן, דהוי אמן יתומה:
(ח) **במס'** ברכות דף נ"ג ע"ב ובמס' נזיר ס"ו ע"ב תניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מהמברך, א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גולירין יורדין ומתנרקן במלחמה וגבורים יורדין ומנצחין:
(הגה"ה) וכתב ע"ז רבינו בחי' פ' בשלח עה"פ ויאמינו כד' וז"ל, ועי' אמרו גדול

אויף דיע פריערדיגע ברכה:

(ו) **דער** אלי' רבה שרייבט דארט אז דער אייניקער דין איז ב"י קדוש און נאך אזוי אנגלייכן, שרייבט אויף דעם דער ספר ברכי יוסף אז אין די זינד ווערן פיל גישטרויקט אז זיי לאבנין ב"י דעם עמוד האפין זיי אין הייבן אהן די צווייטע ברכה תיכף נאך די פריידיגע אהן א הפסק און דאס איז דאך מעגב אפילו בדיעבד זאל מען שוין נישט ענפערין קיין אמן נאך די פריערדיג ברכה, און זיי זענען חוטאים ומחטויאים את הרבים מיט דעם הייליגיש:

שרייבט נאך דארטין דער ברכי יוסף אז ממילא איז דאך שוין נישט דא קיין גיין יודין וואס זיי זאלן ענפערין אמן איז עס דאך אבדכה לבטלה, וואס דאס איז זייער אנגרויסע עבירה:

(ז) **און** דער פרמ"ג שרייבט דארט אויב עס האט גידויקט פון טוף ברכה ביז יענער האט גענפערט אמן אזוי לאנג פון דריי אדער פייער ווערטער פאר עהר שוין נישט ענפערין קיין אמן ווייל דאס הייסט א אמן יתומה:

(ח) **אין** מסכת ברכות דף נ"ג ע"ב ר' יוסי זאגט אז עס איז גרעסער דער שכר צו דעם מענטש וואס עהר ענפערט אמן נאך מער פון דעם מענטש וואס עהר מאכט דיא ברכה, האט ר' נהוראי גיזאגט צו ר' יוסי השמים כן הוא, איך שווער דיר אז עס איז אזוי, אזוי וויא אין מלחמה, דיא שוואכע ועלנער גייען צום פלאץ און רייצין אהן דיא מלחמה און שטארקע ועלנער גייען און זייא נעמן איין דיא מלחמה:

(הגה"ה) שרייבט אויף דעם דער רבינו בחי' אין פ' בשלח אויף דעם

העונה אמן יותר מן המבדק, ובאור הענין, כי המבדק מעיד בברכתו
 שתקב"ה הוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא מקיים השטר והוא דהעיקר
 שאין קיום העדות בעד אחד אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו והעונה
 אמן הוא העד השני, וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המבדק כי
 עמו העדות קיים, וזה הוא המבדק את הש"ת באמת אשר עליו אמר הכתוב
 כי מכבדי אכבד, וכל מי שאינו נזהר לכוין במלת אמן בכל כחו וכוונתו
 הרי זה מבזה את הש"ת, ועליו אמה"כ ובווי יקלו, ומהו מדורין שיש בגוה"ם
 מורדין אותו לאחדון שבכולם שהוא כפול, והוא נקרא ארץ עיפורה, והוא
 ארץ שאול, תחתית, כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני, יאותו תחתית
 נקרא אבדון, ומי שיורד לאבדון שוב אינו עולה, וע"ז אה"ם אותי עזבו מקור
 מים חיים, ומה ה"ל עונשם לחצוב להם בארות באריות גשברים, כלומר
 הרי הן יורדים לגיהנם מדריגה אחר מדריגה בעונש כפול, והוא שכפל בארות
 בארות, והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר, עכ"ל הק' אות באות:
 וכן איתא בתשב"ץ סי' רנ"א שהמבדק נדמה לשטר החתום שלא נתקיים

פסוק ויאמינו בד' וכו', או דער פשט פון דעם ענין איז, אז דער וואס
 מאכט אַ בְּרִכָּה זאגט עדות מיט זיין בְּרִכָּה אז הש"י איז אַ מקור הַבְּרָכָה,
 ד. ה. דער קנואל פון אַלְלֵה בְּרִכּוֹת, און דער וואס ענפערט אָמֵן איז
 מקיים דאס עדות פון מְבָרֵךְ, דען דער קיום פון עדות זאגט ווערט פערמיג
 נאר דורך דעם אַנדערע עדות, דען איין עדות פועל'ט ניט, און דער וואס
 ענפערט אָמֵן איז מְבָרֵךְ הש"י, און אויף עהם זאגט דער פסוק כי מְבָרֵךְ
 אֲכַבֵּד וכו', און דער וואס איז נִזְהָר צו ענפערט אָמֵן מיט דעם נאנצן
 כח און כוונה דער איז מְבֹנֶה הש"י ה"ל, און אויף איהם זאגט דער פסוק
 ובוזי יקל'ה, דער מענטש וואס פערשעמט מיד וועט פערשעמט ווערן,
 און פון דיע זעבען וואהנינגען וואס ס'איז דא אין גיהנם איז דאס אינ-
 טערשטי וואהנינג גיטאפיקט מיט פינעמערקייט עם היינט ארץ עיפורה,
 און דאס היינט ארץ שאול, תחתית, שאול איז איין מדור, תחתית איז
 דאס אַנדערע מדור, און דארט נידערט מען אריין דעם וואס ענפערט ניט
 קיין אָמֵן, דער מדור היינט אויף אַבדון, און דער וואס נידערט אריין
 דארט קומט שוין מעהר ניט אַרויס אויף אייביג, און אויף דעם זאגט
 דער פסוק ואותי עזבו מקור מים חיים, דהיינו, דיע וואס האבן מיד
 פערקאזט צו ענפערט אָמֵן, איז וויער עונש, לחצוב להם בארות בארות
 גשברים, שטייט צוויי מאהל בארות, ד. ה. דיע צווייטע גרוב תחתית
 ואַבדון, ביז אהער איז דאס לשון פון רבינו בחיי, און אזוי שטייט אין

בב'ד, ואחר שהוא מאושר ומקוים ע"י העונה אמן, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, עכ"ל);

ספרי הובא ברקח סי' שכ"ד ר' יוסי אומר מנין שעונין אמן שנאמר הבו גודל לאלקינו:

(ט) שבת קריט ע"ב א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמי' רבא בכל כחו קורעין לו נזר דינו של ע' שנה, (כן הוא הגיר' ברי"ף ובתרא"ש ובתקוני זוהר דף מ') שנאמר בפרוע פרעות בישרא בהתנדב עם ברכו ה' (זופטיס ה') מ"ט בפרוע פרעות משום דברכו את ה':

וכתב הפמ"ג אורח סימן נ"ז סק"א יו"ל המחבר כתב ב' פירושים על מה שאמרו רז"ל במס' שבת דף קריט בכל כחו, או כפירוש דש"י ז"ל בכל כוונתו, או כפי' התוס' בשם הפסיקתא בקול רם, לכן יש לקיים בשתייהם עכ"ל, וכ"כ בס' חרדים בחתימת הספר דף ג"ה וז"ל איתא בזוה"ק שצריך שיזדעזעו כל אבריו בשעה שאומר אמן ישר"ם ולענות בקול חזק, ומי שירגיל א"ע לעשות כן הוא מבושר שימחלו לו העוונות, כמ"ש רז"ל בשבת קריט דאפילו יש בו שמץ מינות מוחלין לו, אם יקבל עליו

ספר התשבץ סימן רנ"א:

דער רוקח סימן שכ"ד ברענגט דעם ספרי, פון וואנין ווייזטן מיר אז מען בריוף ענפערין אמן ווייך עס שטייט הבו גודל לאלהינו:

(ט) אין מסכת שבת דף קריט א"ר ר' יהושע בן לוי, ר' יהושע בן לוי ואגט דער וואס עהר ענפערט אמן יהא שמי' רבא מברך מיט אללע קרעפטין צורייסט מען פון עהם אללע שלעכטע גיירות (משום דברכו) פון ויבצ"ג יאהר, שנאמר בפרוע פרעות מען צורייסט פון איהם דיא שלעכטי גיירות משום דברכו את ה' וז"ל עהר בענשט דעם אויבערשטינס נאהמען:

דער הייליגער פרי מגדים שרייבט אז דער הייגער בית יוסף שרייבט צוויי פשמים אין דעם מאמר חז"ל בכל כחו איין פשם מיט דעם גאנצן גידאנק, דער צווייטער פשם מיט דעם גאנצן קראפט, ער בן ואגט דער פרי מגדים אז מען באדארף מקיים ויין ביידע פשמים מיט דעם גאנצן גידאנק און מיט דיא גאנצע קרעפטין:

דער ספר חרדים ר' נ"ה שרייבט פון זוה"ק אז אללע אברים דארפן זיך צו שאקלן בשעת עהר ואגט אמן יהא שמי' רבא און ווער עס ענפערט אמן יהא שמי' רבא מברך מיט דעם גאנצן גיפיהל און מיט אללע קראפטין האט עהר שוין אגוטע בשורה פון הימלע אז מען איז איהם מוחל אללע עבירות, אזוי וויא דיא גמרא ואגט אין שבת דף קריט

שלא ישוב עוד לכמה, עכ"ל:

גם במסכת שבת קי"ט מביאין רתום בשם הפסיקתא כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן ישיר מברך בקול רם וכו' מבטלין גזירות

רעות וקשות:

ובכ"כ בש"ע הרב סי' נ"ו סע"ב וז"ל ויש לענות אותו בקול רם שקול זה שובר כל המקטרינים ומבטל כל גזירות קשות עכ"ל:

(י) במדרש תלפיות ענף אמן הביא בשם ספר חרדים דמ"א ע"ב, צריך לענות אמן ישיר בכל כחו, מפרש בזהר כמשמעו וקורעין לו גזר דינו ואפילו ה' בו שמין מינות יתכפר לו, והזוה"ק הוא מפרשת נח דף מ"ב בתוספתא בזמנא דישאל אתיבו בקול רם אמן ישיר מבר' קוב"ה אתמלי רחמין וחיים על כולא וכו' וז"ל, אמר המחבר יש לי ראי' ממאמר זה על מה שפיר' באורך בחיבור זה על מאמר חז"ל כל העונה אמן בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירש'י בכל כוונתו, דאין כוונת רש"י להוציא הדברים מפשוטם דא"כ קשה למה אמרו חז"ל בכל כחו, בכל כוונתו הוי להו למימר, אלא כוונת רש"י לתת טעם למה שאמרו בכל כחו שע"י כך יתעורר אל הכוונה כי הקול מעורר הדביקו' וכמו שכ' מהר"ק ז"ל שלימוד בקול רם מעורר הכוונה והדביקות וראי' ממאמר הזוה"ק בקול רם ששם אין לפרש בכל כוונתו כמו שיש לפיר' בכל כחו, וע"כ בעינן הדברים כפשוטן שיענה בקול רם כדי שיעורר לומר בכל כוונתו עכ"ל המדרש תלפיות, וע' פרמ"ג סימן נ"ו ובמש"ז סעק"ב, דאפשר י"ל בין אמן שהוא

אפילו ווען עהר דהאט אפינק פון אפיקורסיות ח"ו איז מען איהם אויך מוחל אז ער געמט אויף זיך אז ער זאל שוין מעהר ניט ויגדיגן ח"ו ע"כ: אויך אין מסכת שבת קי"ט ברענגט תוספות אפסיקתא ווען יודין גייען אריין אין דיא שוהלען און בתי מדרשים און ענטפערין אמן יהא רבא מברך מיט א הויכע שטימע, זענן זייא מבטל אלע שווערי גזירות פון יודען:

אין שלחן ערוך הרב ז"ל שטייט אז דאס הויכע קול פון אמן ישר"מ צו ברעכט אלע מקטרינים און ס'איז מבטל אלע שווערע גזירות פון מענטש:

(י) דער ספר מדרש תלפיות שרייבט אז מען זאל ענטפערין אמן יהשר"מ מיט א הויך קול, עהר ברענגט פאר דעם ספר הזוהר הקדוש אז אחוץ דעם וואס מען ברודיט צו זאגען אמן יהשר"מ מיט גרויס ביונה, ברודיט מען אויך זאגן מיט א הויך קול, דען אז מען זאגט מיט א הויך קול, דערוועקט עס אז מען זאל מכוין זיין וויא עס גיהער צו זיין, עכ"ל:

שבת ובין ברכת בקשה, דאיש"ר אפשר דשרי להגביה קולו יותר ע"ש:
 (י) שם ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמין של עכו"ם
 מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתוב התם כי פרוע הוא:
 (יא) במס' סנהדרין דף ק"י קמן מאימתי בא לעוה"ב, תניא משום ר'
 מאיר משעה שאומר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק
 שומר אמונים אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמן:
 (יב) במס' שבת ק"ט ע"ב אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו
 שערי גן עדן, שנאמר (יט"ז) פתחו שערים ויבא גוי צדיק
 שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמונים:
 (יג) במדרש רבה ריש פ' תבא שאין גורל לפני הקב"ה יותר מאמן
 שישראל עונין:
 שם במדרש אמר ר' יודן כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן
 לעתיד לבא:

(יד) שם בשבת מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן, ופרש"י שם
 כך מעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן, וכתבו שם בתוס'

(י) רבי חייא בר אבא ואגמ פאר ר' יוחנן וועגן אפילו איינער האט
 ש'עקמט גידאנקן פון מינות אז עהר ואגמ נאך ערינצט אמן
 יהא שמו רבה מברך איז מען איהם אויף מוחל:
 (יא) אין מסכת סנהדרין דף ק"י ש"י, אקיד ווען קומט עהר צו עולם
 הבא, האפין מיר גילערינט פיר ר' מאירס וועגן, פון דיע צייט
 אהן ווען עהר ענפערט אמן איז עהר זוכה צו עולם הבא:
 (יב) אין מסכת שבת דף ק"ט ריש קקיש ואגמ דער מענטש וואס עהר
 ענפערט אמן מיט דעם גאנצן קראפט עפינט מען עהם דיא
 מיהרין פון גן עדן, שנאמר פתחו שערים עפינט אויף דיא מוהרין פון גן
 עדן פיר דיא וואס ענפערין אמן:

(יג) אין מדרש רבה תבא ש"י עס איז נישט דא קיין גרעסער פערקע-
 ניגען פאר הש"ת מעהר וויא אז יודן ענפערין אמן:
 דאדערט אין מדרש רבה, ר' יודן האט גיאגמ יעדער מענטש וואס
 ענפערט אמן אויף דער וועלט, וועט זוכה ויין צו ענפערין אמן
 אויף יענער וועלט:

(יד) אין מסכת שבת דף ק"ט, וואס ברויך מען טראכטן בשעת מען
 ענפערט אמן, ואגמ ר' חנינא אזוי וויא אמן איז א מן דיא ראשי
 תיבות פון אל מלך נאמן, ה. הש"ת איז א בעגלייבטער מלך, תוס'
 שרייבט אז עהר ברויך טראכטן דיע ר"ת בשעת עהר ענפערט אמן:

שצריך להרהר כך בשעת עניית אמן שהוא אל מלך נאמן, וכן כתוב
בש"ע סי' קכ"ד בפתחי עולם סעיף י"ט, וכתב שם דגם בפסקי תוס' שם
כתב כן להלכה:

(טו) בריית' מפרקי מרכבה א"ר ישמעל סת לי המלאך [הגאנסנאל] הגנסנל
ואמר לי ידירי שב בחקי ואגיד לך מה תהא על ישראל
ישבתי בחיקי והי' מסתכל בי ובוכה, והיו דמעות יורדות מעיני ונפלות
על פני, ואמרתי הדר זיו מרום, מפני מה אתה בוכה, אמר לי בא ואכניסך
ואודיעך מה גנוז לישראל עם קדושי, תפשני והכניסני לחדרי חדרים ולגנוז
גנוזים ונמל הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות צרות משונות זו מזו,
ואמרתי לו הללו למאן, אמר לי לישראל, אמרתי לו, ויכולין ישראל לעמוד
בהן, אמר לי למחר בוא ואודיעך צרות משונות מאלו, למחר הכניסני
לחדרי חדרים והראני צרות קשות מן הראשונות, אשר לחרב לחרב ואשר
לבזה לבזה ואשר לשבי לשבי, אמרתי לו הדר זיו מרום וכו' והלא אי

א"ר מ'קד נ'אמן נאמ ב"ה איז אבעגלייבטער מ'קד:

(טו) איז די ברייתא פון פרקי מרכבה שמי"ט, ר' ישמעאל האט ג'ואגט
אז דער מלאך הגנסנאל האט צו מיר ג'ואגט בזה הלשון, גומר
פריינד, זיך אין מיין שוים וועל איך דיר זאגן וואס ס'וועט זיין מיט דיא
יודין, בין איך גינעסין אין זיין שוים, און דער מלאך האט גיקוקט אויף
מיר און האט ג'ווייגט, זינע מ'רערין זיינן גיפאלן אויף מיין ג'וויקט, האב
איך צו איהם ג'ואגט, הדר זיו מרום, וואס וויינסטו? האט מיר דער מלאך
גינעפערט, קום וועל איך דיר אריינפירן און וועל דיר ווייזען וואס ס'איז
באהאלטן פיר דאס הייליגע פאלק יודין, האט מיר דער מלאך אהן
גינעמין און האט מיר אריין גינומען אין פערשידינע צימערין ולגנוז גנוזים
און האט גינומען דיא ביכער און זיין גינעפענט און האט מיר ג'וויזען פא-
פירען וואס איז גישריבען אויף זיין פערשידינע צרות, האב איך גיפערענט
דעם מלאך, פיר וועמין איז דאס? האט עהר מיר גינעפערט, דאס איז פיר
דיא יודין, האב איך איהם גיפערענט וועלן דען דיא יודין דאס קעגן זיי.
שטעהן? האט עהר מיר גינעפערט, מארגין זאלסטו קומען וועל איך דיר
ווייזן נאך אנדערע צרות, מארגין האט עהר מיר אריין גיבראכט אין פער-
שידעני צימערין און האט מיר געוויזען שווערע צרות פון די ערשטע,
מענמ'שין וואס עס איז זיין באשערט גיבארניט צו ווערן דורך שווערע,
מענמ'שין וואס ס'איז זיי באשערט ציבראכירט ווערן, מענמ'שין וואס ס'איז
זיין באשערט גיפאנגין צו ווערן, האב איך גיפערענט דעם מלאך דאס איז
דאך נים צום אויסהאלטן, האט עהר ג'ואגט אז אלעס טאג וועט ווערן

אפשר לעמוד בהם, אמר לי בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלו וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ועונין אמן יש"ר מברך, אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים:

(טז) **מדרש** אגדת בראשית ע"ש ומדברך נאח [שש"ס נ] המדבר שבכם נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב שבכם, ואיזהו הוא המדבר, אלו עם הארץ שאינן יודעין לקרות ולא לשנות ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות, והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה המתים, שהוא ברא המאורות והוא מחיה המתים והם עונין אחריו אמן ואומרים מאמינים אנו שהוא מחי מתים והוא ברא את העולם אפי' אין בידן אלא שכר אמן זה דיים, (הנה"ה מכאן יש להביא ראוי ברורה להפוסקים דעונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות). לכך ישע"י הנביא נותן שבח לפני הקב"ה [ישע"י כ"ט] ה' אלקי אתה ארוממך אודה שמך, אילו אין בידנו אלא הודיה שאנו מודים לך דיינו, כי עשית פלא, פלאי מעשי ירך גדלת ואתה מדקדק עמם כל כך, למה כרי ליתן להם שכר, היית אומר שימלו שכר על התרומה ועל המעשרות ועל חלה ועל מילה ותפולין ושבת ומועדות ועל המזוזה ועל הציצית, אבל על האמן הזה שהם אומרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין אתה נותן שכר, [סס] עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן, לכך לך נאה לשבח ולרומם שאין אתה

נייע צרות שווערערדי פון דיע, נאהר באלד ויאי ווערדין אריין גייען אין דיע שווערען אין וועלן געפערין אמן יש"ר מברך, ווערדין מיר ניט קאזין דיא צרות ארוים גייען פון וייערי צימערין:

(טז) **דר** מדרש אגדת בראשית ואגמ אויף דעם פסיק ומדברך נאח דאם מיינט מען די פראסמי מענטשן עמי הארצים וואס ויי קענין ניט קערנין חומש, גמרא, מדרש ויאי וענין אזוי ויאי אמדבר וואס דארט וואקסט ניט קיין פירות (מכל שכן דיא שיינע יודין דיא תלמידי חכמים) אבער ווען ויאי גייען אריין אין דיא שווערען און בתי מדרשים און ויאי זאגן דיא ברכות יוצר המאורות און מחיה המתים, און ויאי געפערין אמן און ויאי זאגן מיר גלויבן אז ער האט בשאפן דיא ליכטיקייט און עהר וועט לעפעדיג מאכן דיא מויטע מענטשן, וואס האט באשאפן. איז אפילו ויי האבין ניט מעהר נאהר דיא מצוה פון דעם אמן איז שוין פיר ויאי גוט צו האבען עולם הבא, דאס זאגט ישעיהו הנביא קפיטל כ"ה, ה' אכרי אתה ארוממך, ווען אפילו מיר האבין ניט נאר דיא מצוה וואס מיר לויבען דיר און מיר זאגן נאך אמן אין דיא שווערען און בתי מדרשים איז אויף פיר אינו אנרויסער שכל, דריבער דארף מען וייער צו לויבן השי"ת

מאבד שכר מצוה בין קמנה בין גדולה: פירוש שנותנין שכר על עניית אמן:

(יז) **מדרש** תהלים ל"א אמונים נוצר ה' [פסלים ל"א] אלו שעונים אמן באמונה, אומרים ברוך מחיה המתים ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים כי שאני מחיה המתים, אומרי' ברוך גאל ישראל, ועדיין לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו והם מאמינים שאני עתיד לגאלם, הוי אמונים נוצר ה':

(יח) **מדרש** חובא ברוקח שכשישראל אומרים אמן יהא שמי' רבא אומר הקב"ה מתי אקבץ את שארית ישראל מבין העכו"ם:

(יט) **מדרש** תלפיות ענף אמן, כתב האריז"ל כששומע שאומרים קדיש אם הוא יושב א"צ לעמוד רק יהי יושב ועונה איש"ה, ואם הוא עומד ישאר עומד וכו', אבל בתוצאות חיים ז"ל כתב שיאמר איש"ה מעומד ובכוונה גדולה ובקול רם עכ"ל:

הש"ת וואס עהר מאכט ניט פערלויפן גייען, קיין שום מצוה פיי א גרויסע פיי אקליינע, הש"ת ניט שפיר פאר ענפערין אמן:

(יז) **מדרש** תהלים עם שמיים אין פסוק אמונים נוצר ה' (תהלים לא) דיע גלויבנע היט הש"ת, מיינט מען די מענטשן וואס ענפערין אמן [מיר גלויבן], אז מען זאגט ברוך מחיה המתים, אז מען גלויבט אז הש"ת מאכט לעפדיג די מויע, און תחיית המתים איז נאך נאך, נאר וויא גלויבן אז איד וועט לעפדיג מאכן דיע מויע, און אז מען זאגט ברוך גאל ישראל, גלויבט אז הש"ת וואס עהר מויע אויס לייזן דיע יודין פון גלות, און פאקט זענען וויא אויסגלייזט נאר פאר לויפן, דען דער נאך זענען וויא צוריק אין גלות, און פון דעסמוועגן גלויבען וויא אז איד וועל וויא נאך אמאחל אינגאנצן אויס לייזען, און ענפערין אמן, דאס מיינט מען אמונים כו' דיע גלויבנע מויע הש"ת היט:

(יח) אין מדרש שמיים ווען יודין זאגן אמן יהוה שמי, זאגט הש"ת ווען וועל איד שוין איין זאמלן די איבער געבליבענע יודען פון צוויי שטען דיע עכו"ם:

(יט) אין מדרש תלפיות שמיים פון האריז"ל, אז מען הערש קדיש אויב מען זיצט ברויך מען זיך ניט אויף שפעלן, נור אויב עהר שמיים זאל עהר בלייבן שמיין און ענפערין, אבער אין ספר תוצאות חיים שמיים אז מען דארף זאגן אמן יהא שמייה רבה שמייענדיג מיט גרויס פונגה און מיט א הויכע שמייע, עכ"ל:

(כ) רוקח סימן ש"ל כתב אמן נומטריא כמו אדנ' הוי' כאלו הזכיר ב' שמות, ולכן אמרו חז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך:

(כא) כתב הטור סימן קכ"ד וז"ל, אמחז"ל מאי דכתיב שומר אמונים אלו שאומרים אמונים באמונה וכו', אמר ר"ש כל העונה אמן בכל

כחו פי' כוונתו, פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבוא נוי צדיק שומר אמונים א"ת שומר אמונים אלא שאומרים אמן, הרי מבואר בדברי רז"ל שעיקר עניית אמן הוא הכוונה שבה ולא עניית התיבה בלבד אלא שיכווין לבו, והכוונה של אמן הוא כמו שמכו' במחבר סעי' וז"ל, ובכוונה שיכוון בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה:

(כב) וכתב שם המג"א סעיף קטן י' וז"ל וזהו בברכת הודאה ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל, אבל בתפלה צריך שיכוון אמת הוא

ואני מתפלל שיאמנו דבריו [ופי' הפרי מגדים בא"א סעיף במהרה] דהיינו בברכת מתיבתא יכוין אמת הוא ואני מאמין בזה שהוא יחי' המתים והלואי שיהי' במהרה תחיית המתים, ובברכת אתה חונן לאדם דעת יכוין אמת הוא שהוא חונן הדעת ואני מאמין בזה ויהי' שיחונן אותנו

(כ) דער רוקח שרייבט אז אמן באמערעפֿט איינאונגיין ציג אזוי פיל וויא דיא צווייא שמות הקדושים הוי' אדנ' באמערעפֿין, צו ווייזן אז דער שִׁכר פון אמן איז אזוי וויא עהר וואלט דער מאנט ביידע שמות, דריבער האבין די חכמים גיזאגט אז דער שִׁכר פון ענפערין אמן איז נאך גרעסער פון שִׁכר פון דעם וואס מאכט די ברכה:

(כא) דער טור אויך סימן קכ"ד שרייבט, דאס וואס די גמרא דרשינט שומר אמונים מיינט מען אז עהר זאגט אמן באמונה כו' איז נור דער עיקר פון ענפערין אמן. דיע פונגה, אבער נישט דעם פלויזען ווארט אמן, נור מען מוז אין זיין האפען דעם פֿשט פון אמן אז ס'איז אמת אזוי וויא דער וואס מאכט די ברכה. אין די פונגה פון דעם אמן איז אז ס'איז אמת וואס דער מענטש האט גימאכט. דיע ברכה אין איד גלויב אין דעם, עכ"ל המחבר:

(כב) שרייבט דארט דער מגן אברהם. דיע פונגה איז נור ביא אלויב ברכה, דהיינו ברוך שאמר, און ישתבח, און גאל ישראל

אבער די ברכות וואס מען פֿעט אין מען איז מתפלל, זאל מען אין זיין האבין, איד גלויב אז השי"ת וועט פונדא מִקְוִים זיין זיינע רייד. דהיינו ברוך מתיבתא זאל עהר מכוין זיין אז ס'איז אמת און איד גלויב אז עהר וועט מתיבתא זיין, הלואי ס'זאל גישעהן גי'ד, ביי אמת חונן לאדם דעת, זאל עהר מכוין זיין ס'איז אמת עהר איז אהונן לאדם דעת, און

מהרה בדעת, וכן בברכת השיבנו שמסיים הרוצה בתשובה, יכולין אמת שהוא רוצה בתשובה ואני מאמין בזה ויעורר את לבבינו לתשובה שלימה במהרה ויקרבנו לעבודתו, וכן בברכת סלח לנו שמסיים חנון המרבה לסלוח, יכולין אמת הוא שהוא חנון המרבה לסלוח ואני מאמין בזה, ויסלח לנו מהרה על כל חטאינו ופשעינו, וכן הלאה בכל הברכות האמצעות שבתפלת י"ח:

(כג) **וכתב בא"ר סעק"י** שגם בברכת רצה ושים שלום ושלום רב שהם בקשות יכולין גם כן כנ"ל, ואחר שאלות ובקשות כגון אמן שאחר הקדיש ואמן שאחר ברכת כהנים ורחמן שבברכת המזון ואחר זכרינו שביעלה ויבא ודומיהן שאין בהם שבת כי אם תפלה ובקשה לעתיד יכולין יהי רצון שיאמנו ויתקיימו בקשות המברך. עיין במרו"ז סעק"ג ובמחש"ק סעק"י ובשל"ה דף רנ"ד שכתבו כן. והאמן של ברכת המצות שנוסח שלהם אשר קדשנו כגון ברכת ענ"י וציצית ותפילין ודומיהם מבואר בשל"ה דף רנ"ג ע"ב וז"ל שכוונת הברכות הללו הוא שאנחנו מברכין לשמו יתברך על כל הטוב אשר נמלנו מיהר וקידש אותנו במצותיו הקדושו

אין אף גלויב אין דעם, און מיר בעטין עהר זאל אונז חונן זיין מיט דעת און אזוי ביי השיבנו לאזט עהר אויס הרוצה בתשובה, זאל עהר מבין זיין ס'אזי אמת אז עהר איז ארוצה בתשובה, און אף גלויב דאס און בעט עהר זאל מערר זיין אונזערע הערצה צו תשובה שלימה און מקרב זיין צו זיין עבודת, און ביי סכח לנו לאזט זיך אויס חנון המרבה לסלוח, ס'אזי אמת און אף גלויב אז עהר איז אהנן המרבה לסלוח און מיר בעטין עהר זאל אונז מוחל זיין אונזערע זינד, און אזוי ביי אקע ברכות פון שמונה עשרה:

(כג) **שרייבט דער ארי"ה** רבה סעף קמן י', אז ביי די ברכות פון רצה אין שים שלום, וואס זיי זענען קשון בקשה, זאל עהר מבין זיין ווי מיר האבן אויבן גשריבען, און נאך גיבעטין ווי אמן פון ברכת כהנים און הרחמן ביים בענטשען און נאך זכרון הוה פון יעלה ויבא וכדומה, ווי ס'אזי אין זיי גיטא קיין שבת גור בקשה אויף להבא, זאל ער מבין זיין ס'אזי וואהר און מקיים ווערן די בקשות פון מברך. זעה אין מרו"ז סעף קמן ג' ומחצית השקל סעף קמן י' און של"ה דף רנ"ד וז"ל שרייבען אזוי, און אמן פון מצות וואס זייער נוסח איז אשר קדשנו במצותיו, ווי על נמיקת ידים, ציצית, תפילין וכדומה, ברענגט דער של"ה דף רנ"ג ע"ב מיט דעם קשון אז די פונה פון די ברכות איז אז מיר לזענען זיין נאמען יתברך אויף דעם גאנצען גומם ווס עהר האט אונז גיהיליגט מיט זיינע

וכו' והוא יתברך ציונו בזו המצוה להתעטף בציצית או להניח תפילין וכדומיהן מהציווין, אז העונה אמן אחר המברך צריך לכוין אמת ואמונה הוא השבח והברכה שבירך המברך ואני מאמין בה, ויש מהן שהן ברכת ההודאה לו יתברך כגון ברכת אשר יצר ואלי נשמה, וכל הברכות של שחרית ושלושה ברכות ראשונות של החי ברכות, והברכות של בהמין ודומיהן, הם ברכות הודאה ויכוין העונה אמת הוא הברכה וההודאה שבירך והודה המברך על כל הטוב אשר נמלנו ה' ואני מודה ומאמין בזה, וברכת ברוך שאמר וישתבח וברכת הא' הקדוש הם ברכת השיר והשבח ויקר וגדולה לא מלך יוצר כל ית'. והעונה אמן אחר אלו יכוין אמת הוא הברכה והשבח שבירך המברך, ויכוין מעין הברכה ואני מודה ומאמין שהשבחים לו יתברך הם נאים ויאים, והאמן של ברכות הנהנין יכוין העונה אמת הוא השבח והברכה שבירך המברך שהוא יתבר' ברא והמציא זה הפרי עב'ל השליח' דף רנ"ג ע"ב:

(כד) כתב בש"ע בסימן נ"א סע"א דאם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן, וכתב שם המגיד סע"ק ב' אבל אם סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו. ומסיק וז"ל ומ"מ נראה לי דאם סיים ישתבח וידבר' ותיידי' עם הש"ך

ויינע הייליגע מצות, אונז גיבאמען אויף ציצית און תפילין ליינען און נאך און דער וואס ענפערט אמן ברויך מכוין זיין ס'איז אמת דער שבח און ברכה וואס עהר האט גימאכט און איך גלויב אין דעם. אמהייל פון די ברכות וואס זענען אלייב צו השי"ת ווי אשר יצר, אלהי נשמה, און די ברכות פון שחרית, די ערשטע דריי ברכות פון שמו"ע, און ברכת המזון, זאל עהר מכוין זיין ס'איז אמת די לויב און דאנק וואס דער מברך האט גיזאגט און גידייגט און איך גלויב אין דעם. ברויך שאמר און ישתבח און הא' הקדוש זענען לויב און מיינעדיקייט צו השי"ת וואס עהר איז איינציג כל, און דער וואס ענפערט אמן זאל מכוין זיין ס'איז אמת די ברכה און לויב וואס דער מברך זאגט און איך גלויב אז די שבחים פאסירן זייער שיין צו איהם יתברך, און פיי ברכות הנהנין, ס'איז אמת וואס דער מברך זאגט אז השי"ת האט באשאפען און ממציא גיוועזן דיע פרי, ביי אהער איז דאס לשון השכ"ה דף רנ"ג:

(כד) דער שולחן ערוך סימן נ"א שרייבט אויב עהר לאזט אויס ברויך שאמר פארין חזן ברויך עהר ענפערין אמן, שרייבט דארט דער מגן אברהם אויב עהר האט אויסגילאזט ב"ש גזירה מיט דעם חזן שאר עהר נים ענפערין אמן, נור פייא דער ברכה פון ישתבח און פון יהללוך

עונה אמן, וה"ה אם החזן סיים ברכה אחרת והוא אמר ברכה אחרת (וסיים עס כס"ן) מותר לענות אמן עכ"ל, ומ"ש ו'ד'כ'ו'ת'י'י'ת'ו' כתב המחשה"ק כוונתו דהיינו יהללוך שבסוף הלל ואחר ברכת שומר עמו ישראל לעד, (או ופרוס כליל ס"ק) עונה עליהם אמן אפילו אם סיים בשוה, וכתב שם הפמ"ג בא"א סק"ג דבאמצע ב"ש או ישתבח עונה אמן על כל ברכה ששומע כיון שלא נזכרו בנמרא:

(כה) **אבל** באמצע ברכות ק"ש של שחרית או ערבית, אם שומע ברכה אין לענות אחרי' אמן חוץ מהל' הקדוש ושומע תפלה ואמן יהא שמי' רבא. ואמן דאמירין בעלמא דקדיש, ובמודים יענה מודים אנתנו לך ולא יותר, אבל בשאר ברכות ששומע לא יענה, ובברוך שאמר וישתבח יענה אמן על כל הברכות ששומע, עכ"ל:

(כו) **כתב** המחבר באו"ח סי' קכ"ד סעיף ד' וז"ל כשש"ן חוזר התפלה יש להקדים לשתוק ולכוין להברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין מ' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות שברכותיו לבטלה:

יהללוך נאך ה'ה'ל, אין די ב'רכה פון שומר עמו ישראל לעד, אדער פריימיג צו נאכט ופרוס מעג עהר יו ענטפערין אמן אפילו עהר לאזט אום די ברכות גלייך מיט'ן תון. שרייבט דארט דער פרמ"ג אז עהר האלט אין מיט יהללוך פון ה'ה'ל אדער ישתבח און דער חזן לאזט אום דיע ברכה מעג עהר ענטפערין אמן, און אויף אויף אלע ברכות:

(כה) **אבער** אז עהר האלט אין מיטען די ברכות פון קריאת שמע פון שחרית, ויצר המאורות, אלהי רבה, אמת ויציב וכו' הנה, און די ברכות פון ק"ש פון מעריב, אז מען הערמט א ברכה מאהר מען נים מפסיק זיין מיט אמן נור נאך די ברכה פון הל' הקדוש, אין שומע תפלה און אמן ישר"מ אין אמן נאך דאמירין בעלמא פון קדיש, און נאך זאגן מודים אנתנו לך דיע ווערמער נים גאנץ מודים דרבנן, אבער נאך אנדער ברכות וואס מען הערמט חוץ די ברכות מאר מען נים ענטפערין אמן אין מיט ברכהסין דעסט וועגן ביי די ברכה פון ברוך שאמר און ישתבח מעג מען יוא ענטפערין אמן אין מיט דיע ברכה נאך אקע מיני ברכות וואס מען הערמט ע"ש טעמו:

(כו) דער מחבר אין או"ח סי' קכ"ד סעיף ד' שרייבט אז דער תון זאגט די הויכע שמונה עשרה ברויך קהל זיין שמי'ל און מכוין זיין אלעס וואס דער תון זאגט און ענטפערין אמן, אבער אז ס'איז ניםא ניין מענטשן זאל'ן ענטפערין אמן איז נאהנט אז די ברכות זאקען זיין דיו לבטלה:

(כו) ולכן כתב בספר ראשית חכמה בשער הקדושה פרק י"ז וז"ל גם המברך ברכה לבטלה הוא כמוציא ז"ל ר"ל ואפשר שיטמאותו בקרי ר"ל וצריך ליותר בזה בפרט של"ח צבור שלא יחזור תפלת י"ח אם אין תשעה שיענו אמן, עכ"ל, ורבים מעמי הארץ נכשלים בזה כשהם בבית הכנסת בשעה שהשי"ן חוזר התפלה ואין עונין אמן וכמעט אין עשירה עונין אמן והשי"ן עושה ברכות לבטלה והם גורמין לכל הנ"ל, וכמו כן הדיון בקריאת התורה הובא במחבר סימן קל"ט סעיף ו' וז"ל, אומר ברכו והברכות בקול רם והאומרים בלחש הם טועין, וי"א שצריך לחזור ולברך בקול רם, וכתב חמון אברהם סעיף י' שאין לאמרו כי אם בעשרה והאומרים בלחש אינו טועיל דהוי יחיד, וה"ה לקדיש ולברכו, ובחיי אדם הלכות קריאת כלל ל"א סי' י"ב כתב וז"ל והמברך בלחש קרוב להיות ברכתו לבטלה:

ובספר חסידים סי' רנ"ד כתב האומר בלחש ברכו התורה ושאר ברכות הוא חוטא וגזול את המקום, שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אלא א"כ מרים קולו בברכת, ובסי' תת"כ כתב, כשיברך להקב"ה יברך בקול רם שיודעו כל הקרבים עכ"ל, וכן כתב בבאר היטב סי' תרמ"ג

(כו) אין ספר ראשית חכמה שטייט אז מען מאכט אברכה לבטלה אין גלייך וויא מ'אז מוציא ז"ל ר"ל, און דיא חיצונים זענען דעם מענטש ממא מיט זרע לבטלה ר"ל, ברויך מען זיין גיוואריגט אין דעם בפרט אשלי"ח צבור, אז עהר זאל ניט זאגן, די הויכע שמונה עשרה אויב ס'איז ניט דא גיין זאלין ענפערין אמן, ע"כ אזוי ווי פיהל מענטשין ווערין נכשל אז דער חזן זאגט איבער די שמונה עשרה ענפערין ווי ניט אמן איז דאך די עבירה פון ברכות לבטלה אויף זיי, און ביי קריאת התורה פרעגט דער מחבר סימן קל"ט סעיף ו', אז ברכו און ברכות ברויך מען זאגן, הויך, די וואס זאגען שמיל האבין אטעור, מהייל זאגן אז מען ברויך איבער זאגען נאך אמאהל הויך, שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף י' מען זאל ניט זאגן ברכו סיידן אז ס'איז דא צעהן מענטשין און אזוי ביי קדיש וברכו, דר חיי אדם כולל ל"א סי' י"ב שרייבט אז מ'מאכט אברכה ביי דר תורה שטייט אז נאהנט אז די ברכה זאל זיין לבטלה:

דער ספר חסידים שרייבט אז מ'מאכט אברכה שטייט אז עהר אחזיא וואס גזל'ט פון השי"ת דעם אמן ווייל מען הערט ניט דיע ברכה מ'זאל ענפערין אמן, דרום זאל דער עולה לתורה מאכען די ברכה הויך מ'זאל הערין און ענפערין אמן, עכ"ל, נאך שרייבט עהר סימן תת"כ אז מ'מאכט אברכה ברויך מען זיא מאכען הויך, און אזוי שרייבט אויף דר באר

סעיף קטן א' דכל אדם ירגיל עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקור
מעורר הכוונה בשם השל"ה הקדוש:

(כת) וכתב שם המחבר סעיף ד' לכן כל האדם יעשה עצמו כאילו אין
מ' זולתו ויכון לברכת הש"ץ, וכ' הרמ"א וי"א שכל העם יעמדו
בשעה שחוזר הש"ץ התפלה, ובספר אור צדיקים אות מ"ז כתב שהארי
ז"ל חי' מעצים עיניו כשהי' הש"ץ חוזר תפלת י"ח כמו כשהי' הוא עצמו
מתפלל בלחש, עכ"ל:

וכתב שם המחבר סעיף ו' ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו בין
אותם שלא יצאו ידי תפלה:

(כט) ובסעיף ו' כתב המחבר לא ישיח בשעה שש"ץ חוזר התפלה, ואם
שח הוא חוטא ונגדל עונו מנשוא וגוערין בו, וכן בעת קריא'
התורה דינו מפורש בש"ע סי' קמ"ו סעי"ב וז"ל כיון שהתחיל הקורא לקרות
בספר תורה אמור לפלו בדברי תורה, וכמו שהזהיר בזה גם בזוהר
הקדו' ויקהל דף ר"ו ע"א דאפילו בד"ת אמור לספר בעת קריאת, וכתב
המג"א סעי"ק ד' בשם הב"ח אבל בין גברא לגברא מותר בפרט האידנא

באר היטב אין שולחן ערוך סימן תרמ"ג סעי"ק א' פארץ שריה הקדוש
או דער מענטש זאל זיך גיוואנין זאגען אלע ברכות הויף, ווארען דער
קוד דער וועקט די פונגה:

(כח) שרייבט דארט דער מחבר אז יעדער מענטש זאל זיך רעכניען
ווי ס'וואלט חוץ איהם גיט גיוועזן גיין מענטשין, און זאל
מבין זיין צו הערן די ברכות פונ'ם חזן, שרייבט דער רמ"א ס'פארהאן
א רעה אז דאס קה"ל זאל שמיין בשעת דער חזן זאגט תורה הש"ץ, דער
ספר אור צדיקים שרייבט אות מ"ו, דער ארי' הכדוש ז"ל פלעגט צו
האקטען פערמאכט די אויגען ווען דער חזן האט גיוואגט די הויכע שמונה
עשרה גזייד ווי עהר האט גימוהן ביי זיין אייגנע שמוע:

שרייבט עהר דארט אז מ'זאג ענטפערן אמן נאך יעדער ברכה, סיי
די וואס האבן שוין יוצא גיוועזן סיי די וואס האבן גיט יוצא
גיוועזן חובת תפלה:

(כז) מען זאל גיט ריידן בשעת דער חזן זאגט די שמונה עשרה, און וור
ס'רייד איז א חומא ס'איז א גרוסע עבירה און מ'שרייבט אהן אויף
איהם, און אזוי אויף ביי קריאת התורה דער דין איז מפורש אין שולחן
ערוך סימן קמ"ז סעיף ב' מיט דעם לשון, אז דער קורא הויבט אהן
לייגען אין דער תורה מאר מען גיט שמועסין אפילו דברי תורה (וויא איז
זוהר ווערט גיבראכט), שרייבט דער מגן אברהם סעיף קטן ד' פארץ ב"ח אז
צוושן

שמאריכין במי שבירך עכ"ל המגן אברהם, אבל באמצע הקריאה כתב שם סע"ק ה' דאסור אפי' להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש שום דבר תורה אסור, בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) וכתב שם הרמ"א ז"ל וילמוד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב:

(לא) וכתב שם המגן אברהם סע"ק י"א וצריך שיחנכם שיעמדו באימה וביראה, ואותן שרצים ושבים בבית הכנסת בשחוק מוטב שלא להביאם עכ"ל המג"א, ובא וראה מה שכתב התנא דב"א רבא פרק י"ג מעשה באדם אחד שהי' עומד הוא ובנו בבית הכנס' וכל העם עונין אמן והללויה אחר העובר לפני התיבה ובנו עונה דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר ואמרו לו הבריות שימחה בכנו, והשיב להם מה אעשה לו תינוק הוא ישחק, שוב למחר עשה כן, כל אותן ימי החג ענה בנו דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר, לא יצתה אותה שנה ולא שניה ולא שלישית עד שמתו אשתו ובניו ובני בניו ויצאו לו חמש

צווישן איין עולה אין צווייטען נאך די ברכה מעג מען יזא, בפרט היינטיג. נע צייט וואס מ'מאכט מי שבירך עכ"ל, אבער אין מיט לייעניגן שרייבט דער מג"א סע"ק ה' אז אפילו פסקנען א שאלה אדער מפרש זיין דברי תורה מאהר מען ניט, עכ"ל בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) שרייבט דארט דער רמ"א מ'זאל לערנען די קליינע קינדער זאגען ענטפערין אמן, ווייז וויבאלד א קינד הויבט אהן ענטפערין אמן האט עהר שוין א חלק אויף יענער וועלט:

(לא) שרייבט דארט דער מג"א ס"ק י"א, מען ברריך זיי גיוואנען זאלין שטייען מיט אימה ויראה, אין דיא וועלכע לויפען אויס א הונד און קריג אין שוהל מיט שפילען זיך איז גלייכער אז מ'זאל זיי ניט ברענגען אין שוהל, ע"כ לשון המגן אברהם, אין ס'שטייט אין תנא דבי ארי' רבה פ' י"ג, עס איז גיוועזן א מעשה איין מענטש איז גיוועזן אין שוהל מיט א קינד, און דער גאנצער עולם האט געענפערט אמן און הקללה נאך דעם חזן, אבער דאס קינד האט גייריד גארשע רייד און דער פאטער האט איהם גאר ניט גיזאגט, האבין מענטשן איהם גיזאגט אז ער זאל ווערין זיין קינד, האט ער געענפערט, וואס זאל איהם טוהן עהר איז דאך א קינד זאל עהר זיך שפילען, צו מארגענס האט ער אויך אזוי גיטוהן, די גאנצע צייט פון יום טוב האט דאס קינד אויך גייריד וכו' און דער פאטער האט גאר ניט גייריד, עס איז ניט אויס גינאנגען צוויי דריי יאהר ביז ס'זענען אויס גישטארבין די ווייב מיט די קינדער און די אייניקל לעך

עשרה נפשות מתוך ביתו ולא נשתייר לו אלא שני בנים אחד חגיר וסומא ואחד שומה ורשע עכ"ל התרב"א, ובא וראה אחי את גודל העונש למי שאינו מחנך את בניו בביהכ"נ ליראת שמים:

(לב) עוד איתא שם בתנא דבי אליהו שוב מעשה באדם שהי' מתחרט בעצמו שלא קרא ולא שנה פעם הייתי עומד אני והוא בבהכ"נ כיון שהגיע שליה ציבור לקדושת השם הנביה אותו בן אדם את קולו וענה אחריו בקול רם קדושת השם ואמר קדוש קדוש קדוש וכו', אמרתי לו בני מה ראית שהנבחה את קולך עד מאוד, ואמר לי לא די שלא קריתי ולא שניתי אלא עכשיו שניתן לי רשות אנביה את קולי ותנוח עלי נפשי, אמרו לא יצתה אותה שנה ולא שני' ולא שלישיית עד שעלה אותו איש מבבל לארץ ישראל, עמדו ועשאוהו ממונה מבית קיסר ומינוהו על כל כל הבריות שבארץ ישראל, ונתנו לו מקום ובנה בית וישב בה כל ימי חייו והניח לבניו ולבני בניו ממון הרבה עוד סוף כל הדורות, עכ"ל התנא דבי אליהו רבה פרק י"ג:

ומזה גוכל ליקח מוסר איך שמחשבה טובה אינה נאכדת בשמים ח"ו

קעה. און ס'אזוי איהם אונעק פופצעהן נפשות פון זיין הויז עס איז איהם ניר גיבקיבען צוויי קינדער. איינער איז גיוועזן בלינד און דער צווייטער אשומה און ארשע, ביז אהער איז דער לשון פון תנא דב"א. היינט זעה ברודער די גרויסע שפראך פון א מענטש וואס גיוויינט ניט זיינע קינדער צו יראת שמים אין שוהק:

(לב) נאך שרייבט דאָרט דער תנא דבי אלי' וינדער איז גיוועזן א מעשה א מענטש האט חרטה גיהאט וואס ער האט גיט גיבעריגט קיין חימש און גישינות, איין מאהל בין איך מיט איהם גיווען אין שוהק אז דער חזן איז גיקומען צו קדושת האט דער מענטש אויף גיהויבן זיין קול און האט גיזאגט קדוש קדוש קדוש כו', האב איך איהם גיפירגט מיין קינד וואס האסטו עפ"י אורי דהויך גישריגען, האט עהר מיר גיזאגט לא די וואס האב גיט גיבעריגט נור יעצט אז איך האב רשות וויל איך שרייטן איך זאל מיין גשמה אטובה מהוען, אמרו, עס איז גיט אונעק צוויי דריי יאר ביז דער אייגינער איז אויף גיזאגט פון ב"ב קיין ארץ ישראל, האט מען איהם דאָרט גימאכט פון קיסר פאר א ממונה אויף אקע בריות וואס אין ארץ ישראל און מיהאט איהם גיגעבן אפלאץ און עהר האט זיך גיבויט אהויז און איז גיוועסן דריגען זיין גאנץ לעבן, און ער האט איבער גיזאגן פיר די קינדער און אייניקליך פיהר געלד אויף דור דורות, ביז אהער איז דער לשון פון תד"א פרק י"ג:

רק מבצבין ועולה עד לרקיע ונבין מזה כמה טובות יש להאדם המחנך לבניו למחשבות טובות וישרות שכמה גדול שגרו בשמים:

(יג) **וכתב** שם המ"א סק"ח והאנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ התפלה, או אומרים תחנונים, בספר ווי העמודים קרא תגר עליהם וכן משמע ממ"ש בס"צ סעיף י"ח עכ"ל המנ"א, וכתב ע"ז הפרמ"ג בא"א ס"ק ח' וז"ל, בסימן צ' סעיף י"ד בהג"ה כתב שלא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים סליחות כ"ש שצריך לשמוע כל התפלה מהש"ץ ולא יעסוק בשום דבר עכ"ל:

(לד) **וב"ב** בספר הגן ליום י"א שצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלי' או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת הש"ץ כי בודאי אי אפשר לכוין כראוי, ועונים אמן קטופה, או חטופה, או יתומה, ואין זה מברך אלא מנאץ:

(לה) **וכתב** שם במשנ' ברורה ס"ק י"ז ע"כ יש לזהר מלומר תחנונים או

פון דעם קען מען זיך אַ מוסר אַרויס נעמין אַז אַנטעס מ'חשבה ווערט נישט פערלויירט אין היממעל ח"ו נור זי שפראצט און גייט אויף גיין היממעל, און פון דעם קען מען פארשטיין וויפיל טובות האט דער וואס איז מתנדב זיינע קינדער צו גוטע ריינע מחשבות ווי גרויס זיין שכל איז אין היממעל:

(לג) **שרייבט** דארט דער מג"א סעיף קמן ח' דיא מענטשען וואס לערנן אין דער צייט וואס דער חזן זאגט די הויכע שמו"ע, אדער זיי זאגן תפלות אדער תהלים, שרייבט דער ספר ווי העמודים אויף דעם, און אזוי ווייזט אויס אויך פון דעם וואס ס'איז געש-ריבען אין ס"צ סעיף י"ח, ביז אהער איז דער לשון פון מג"א, שרייבט אויף דעם דר פרמ"ג אין א"א סעיף ח' בזה הלשון, אין ס"צ סעיף י"ח בהגה"ה, שרייבט ער מ'זאל נישט לערנן אין דער צייט וואס דס צבור זאגט סליחות, אבד שכן איז מ'ברוך אויס הערען די גאנצ'ה תפלה פונ'ם חזן און נישט עוסק זיין אין קיין שום זאך, ע"כ לשונו:

(לד) **און** אזוי שרייבט אויך דר ספר הגן, אז מ'ברוך ווארען דעם המון עם זיי זאלן נישט זאגן קיין תהלים ומעמדות ובהנה בשעת דער חזן זאגט שמונה עשרה, ווייזט ס'איז אונמגליך מכוין זיין ווי גיהעריג ענפערין זיי אפגיהאקטען אדער אגיהאפטען אדער איתוס'דיגען אמן, הייסט ער נישט א מברך נור ח"ו א מנאץ:

(לה) **שרייבט** דארט דער משנה ברורה סעיף קמן י', דרום ברוך מען נישט זאגען תפלות אדער לערנן בשעת חזרת הש"ץ
אפילו

למזל בעת חזרת השליח צבור, ואפי' אם מכוונים לסוף הברכה לענות
אמן כראוי שלא תהי' אמן יתומה כו' ג"כ לא יפה הם עושים, שמחמיאים
את הרבים עכ"ל. ובסעיף קמן י"ח כתב המ"ב שם וז"ל, ויראה לכתחילה
לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד עכ"ל:

(לו) **ובסע"ק י"ט** כת"ש במ"ב וז"ל, והעולם נוהגי' לצרף למנין ולהתפלל
חזרת השי"ע אפי' מי שיודעין בו שמש"ח ואינו שומע חזרת
השי"ע כראוי, וז"ל דבכגון זה מוב להתנהג כמי"ש בס' שולחן שלמה שאז יתנה
השי"ע בינו לבין עצמו בחזרת התפלה שבאם לא יענו תשעה אמן אחריו
ויכונו לברכותיו שתהא אז התפלה בתורת גדבה עכ"ל:

(לז) **עוד** כתב המחבר שם בסעיף ח' ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה
קצת כדי שיוכל לומר א' מלך נאמן (וכן צריך להרהר באמירת
אמן א' מלך נאמן, תוס' שבת קי"ח ובפסקי תוס' שם). כל המאריך באמן
מאריךין לו ימיו ושנותיו, (ברכות מ"ז ע"ב):

(לח) **כתב** הרמ"א סי' ס"א סעי' י"ב שאין לענות על שום ברכה ב'
פעמים אמן וכתב שם הרבוב דשרי לענות אמן ואמן בוא"ו

אפילו ענה איז מכוין צו סוף בְּרָכָה צו עֲנֵפֶּעֶרֶין אָמֵן ווי גי'העריג, עס זאל
ניט זיין אַ אָמֵן יתומה וכו' מהו' וז"ל אויך גי' גוט, און זענען נאך מחמ"א
את הרבים עכ"ל. אין סעיף קמן י"ח שרייבט ענה מימ' דעם קשון מ'זאל
זעהן דבמחלה מכוין זיין אויס ד'העריג. די גאנצע בְּרָכָה גי' גלויס דעם
סוף בְּרָכָה אַל"יין, עכ"ל:

(לז) **אין** סעיף קמן י"ט שרייבט דארט דער משנה ברורה ח"ל דר עולם
איז זיך נוהג מצרף זיין צום מנין און צו די הויכע שמו"ע אפילו
א מענטש וואס מ'ווייזט אן ענה שמועסט און הארעט גי' חזרת השי"ע
ווי גי'העריג, דאכט מיר אז ס'איז גוט זיך צו פיהרן ווי דער שולחן שלמה
שרייבט, אז דער ש"ץ זאל זיך מתנה זיין פארזיך פאר דעם חזרת השי"ע
אז באם ס'זעט ניט זיין גיין מענטשן זאגן נאך זאגן און מכוין זיין צו
זיינע ברכות זאך די תפלה זיין בתורת גדבה, עכ"ל:

(לז) **נאך** שרייבט דער מחבר סעיף ח', אז מען זאל נישט ענפֿערין קיין
קורצען אמן נור אביסל לאנג אז מען זאך קענען זאגן א' מלך
נאמן (און אויך דאך מען אין זיין האגין ביים ענטפֿערין אמן. א' מלך נאמן
השי"ת איז א ווארהאפטער מלך, תוספ': די גמרא זאגט אין ברכות ווער
ס'איז מאריך ביי אמן דערקענגר'ט מען איהם זייני מאג און זאגן זיין:

(לח) **דער** רמ"א שרייבט סימן ס"א סעיף י"ב, אז מ'זאל ניט זאגן צוויי
מאל אמן נאך קיין שום בְּרָכָה, שרייבט דער קבוש דארט,

והובאו דבריו בא"ר שם ס"ק י"ח:

וכתב הברכ"י סימן קכ"ד אות ח' דמי שנזדמן לו לענות שני אמונים על שני דברים מותר לומר אמן אמן כו' וספי עדיף לומר אמן ואמן בוא"ו, עד כאן לשונו:

(לט) **ועיין** בפרמ"ג סי' ס"א סעיף"י שכתב דבר חדש בזה והוא דיש תרי נווני אמן אחד שאני מאמין שכן הוא והשני פירו' של בקשה, ר"ל שיאמנו הדברים ויטלא משאלותינו, וא"כ בברכה שיש בה שני ענינים ע"ד משל רפאנו ה' ונרפא, רופא חולי עמו ישראל, שפיר יש לומר שני פעמים אמן שרי, כמו אנו ליה וליה עינינו תרי עיני שפיר דמי, וכמ"ש רש"י שם סוכה נ"ג ע"ב ד"ה אנו ליה וז"ל כיון דאתרי מילי כמדכר ל"י תרי זימני ולא אחדא מילתא תרי זימני לית לן בה עכ"ל רש"י וז"ל ה"ה זה, ובתהלים שם סי' מ"א ה"י שם שאלת צרכיו וגם האמנת דברים ושפיר דמי והבן, עכ"ל הפמ"ג:

ולפי זה כיון שמביא רא"י מתהלים מ"א דאתרי מילי שרי לענות שני פעמים אמן צריך לו' כמו שאמר דוד המלך ע"ה אמן ואמן בוא"ו המפסיק כמובן:

או מ'מעג יוא ואגין אמן ואמן מיט אוא"ו:

שרייבט דער ברב"י יוסף סימן קכ"ד אות ח' אז וויבאלד ס'איז איהם אנגעטער גיקומען צו ענפערין צוויי מאהל אמן אויף צוויי זאכן מעג מען זאגען אמן אמן כו' גלייכער איז צו זאגין אמן ואמן מיט אוא"ו, עד כאן לשונו:

(לט) **ועה** ווי דער פרי מגדים סי' ס"א סעיף קמ"ן י' שרייבט אנהייב וואך אז ס'איז פארהאנען צוויי מיני אמן, איינער איז, אמן אויף גלויב אז ס'איז אמת, דער צווייטער איז לשון בקשה, מיינט מען אז ס'זאל וואר ווערן און ס'זאל ערפילט ווערן אנדער באגער, אין אברכה וואס ס'איז אין איהר צוויי זאכן, דמשל רפאנו ה' רופא חולי עמו ישראל, קען מען זאגין צוויי מאל אמן מען אזוי וויא (אנו ליה וליה עינינו) ווייט ס'איז אין איהר דא צוויי זאכן (ווי רש"י זאגט דארט אין סוכה) אין תהלים קפיטר מ"א איז אויך פרהאנען צוויי זאכן בקשה, און ס'זאגין וואהר ווערין, איז ריכטיג צו זאגין צוויי מאהל אמן, עכ"ל:

אז עהר ברענגט אראייה פון תהלים אז אויף צוויי זאכן מעג מען זאגען צוויי מאהל אמן, בריוף קען זאגין ווי דוד המלך עלי השקום האמ גיזאגט אמן ואמן מיט אוא"ו:

(מ) וכתב בס' תוספ' חיים כלל ו' סימן א' דאין לענות אמן אחר ובורא את הכל שבברכת יוצר אור, וכן אחר קונה שמים וארץ שבברכת מעין שבע, וכן אחר אמת וצדק שבברכה הפטורה, כמו שאין עונין אמן אחר ברכת המעביר שנה מעיני ממועם שהוא כמו באמצע הברכה יעו"ש בשם האחרונים;

(מא) וכתב ס' בית אהרן בהסדר היום באות ג' וז"ל יזהר כ"א שישמע מחברו כל ברכה שהוא צריך לאומרה בכדי שיענה אמן, כי איתא בכתבי האר"י ז"ל שהי' שומע ברכת השחר אפילו ממאה אנשים, אעפ"י שהי' יכול ברנע אחר לייחד כל העולמות, אפ"ה לא השגיח ע"ז ולא הי' מתעצל לשמוע אפ"י מאה פעמים הנותן לשכוי בינה וכל הברכות עכ"ל, ובאות ז' שם כתב וז"ל, להתאמץ לענות אמן על כל הברכות הן ברכת השחר ושמוע וכל הקרישים ועל היחי רצון שאחר קריאת התורה ועל הרחמן שבברכת המזון, עכ"ל חק'.

(מב) וב"כ המג"א סי' קפ"ט ובש"ע הרב שם סעי' שכל המברך את ישראל מצוה לענות אמן, ולפי"ז יש לענות אמן גם על כל מי שבירך מה שמברכים להאנשים העולים לתורה ועל מה שמברכים אז

(מ) שמי"מ אין ספר תוספות חיים כלל ו' סי' א' אז נאך די דאזיג' ברכות זאל מען גיט ענטפערין אמן נאך ובורא את הכל פון יוצר אור און קונה שמים וארץ פון ברכת מן אבות פרייטאג צו נאכט'ס און נאך אמת וצדק פון די הפטורה אזוי ווי מענטפערט גיט אמן נאך המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפ' דען ס'איז ווי אין מימן איין ברכה;

(מא) ס' שמי"מ אין ספר בית אהרן אין סדר היום אות ג' אז מ'אל הערן פון ניין חבר די ברכות פרי מען זאל ענטפערין אמן, און עהר שרייבט אז אין כתבי האר"י ז"ל שמי"ט אז דער האר"י הקדוש האט גיהרמ די ברכות השחר אפילו פון הונדערט מענטשין אפילו עהר האט דאך גיקענט מייחד ויין אלע עולמות אין איין רגע פון דעסט וועגן האט עהר זיך גישט גיפויקט צו הערין אפילו הונדערט מאהל הנותן לשכוי בינה און אזוי אלע ברכות, אויך שרייבט עהר דאךט מ'זאג זיך שטארק קין צו ענטפערין אמן נאך אלע ברכות סיי ברכות השחר סיי ברכות פון קריאת שמע און אויף אלע קרישים און אויף די יחי רצונם נאך קריאת התורה און נאך אלע הרחמים פון ברכת המזון עכ"ל;

(מב) און אזוי שרייבט דער מן אברהם ס' קפ"ט און דער אלמר רבי אין ש"ע הרב אז מען הערמ בענטשין אייד דארף מען ענטפערין אמן, סוממ אויס אז מען הערמ מאכין אייד אמי שבידך בשעת ליענין איז מען

לצדיקים, וכתבו שם שלכן יש לענות אמן אחר הרחמן שבברכת המזון.
עוד כת'ש בש"ע הרב סי' קפ"ט סעי"ה דמה שאנו אומרים בברכת המזון
עושה שלום במרומיו ומסיו' ואמרו אמן אף אם הוא מברך לבדו הוא אומר
כן להמלאכים השומרים אותו, וכתב בספר חיי אדם כלל מ"ג סי' א' שכל
השומע שהמברך מסיים בהברכה רביעית של ברהמ"ז לעולם אל יחסרנו,
צריך לענות אמן כי כאן היא סוף הברכה, וכ"כ בסידור יעב"ץ לענות אמן
אחר לעולם אל יחסרנו, וכן פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו:

(מג) **וכתב בש"ע** או"ח סימן ו' סעיף ד' יש נוהגים שאחר שבוירך אחד
ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך
ועונים אחריו אמן, ובסדר הזה עושים כל אותן שענו אמן תחלה, וכ' המג"א
שם סעיף קטן ט' וז"ל, נ"ל שעושים כן כדי לענות צ' אמנים, וכדאיתא
בזהר חדש, וכתב שם המחצית השקל וז"ל צ' אמנים וכמ"ש המקובלים
שיראה שיהי' בתואר צדיק, שיענה בכל יום צ' אמנים, ד' קדושות, יוד
קדישים, ק' ברכות, ובעשרה מאמרות ראיתי שיהדר שיהיו שנים שומעים
ברכותיו ויענו עליהם אמן. והשיך בחו"מ סימן שפ"ב כתב דהא דאמרינן

מִעַן אוֹיֵךְ מְחַיֵּב צוֹ עֲנִפְעֵרִין אָמֵן, שְׂרִיִּיבִין וְיִי דָאֲרַם אִזְ דְּרִיבְעֵר נֶאֱדָה
אַלֶּע דְּרַחֲמֵן פֿון בְּרִכַּת הַמִּזְוֹן בְּרוּיֵךְ מִעַן עֲנִפְעֵרִין אָמֵן, נֶאֱדָה שְׂרִיִּיבִם
דְּעַר רַב שֶׁעַ סִימֵן קפ"ט סעיף ה', דָּאס וואָס מִיר זאָגֶען פֿי"ם בְּעֲנִפְעֵרִין
עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמֵיזוֹ כו' און מִלְאֲזֵם אוֹים וְאָמְרוּ אָמֵן, אָפִילוּ מִבְּעִנְשֵׁם
אֱלִיין, וְיִיִּל מִלְאֲזֵם דָּאס צו די מְקַאָכִים וואָס הִיטְען אִיהֶם. און דְּעַר הִי"י
אָדָם שְׂרִיִּיבִם אֵין כַּדֵּר מ"ז סי' א' אֵין דְּעַר סִידוֹר ר' יעב"ץ אִז מִעַן הָעֵרַם
אִז אֵינֶר קֶאֱזֵם אוֹים וּמִבְּלִי מִזֵּב תְּמִיד קְעוֹלָם אִל יַחֲסֹרְנוּ פֿון בְּעֲנִפְעֵרִין אִז
מִעַן מְחַיֵּב צו עֲנִפְעֵרִין אָמֵן וְיִיִּל דָּאס אִז דְּעַר סוֹף פֿון די פֿירטֶע בְּרָכָה
און אַזוי פֿסקֶנֶם דְּעַר וְיִלְגֶּע־גֵּאון אֵין וְיִין סִידוֹר:

(מג) **דְּעַר** שְׁלַח עֲרִיף אורח חיים סימן ו' סעיף ד' שְׂרִיִּיבִם אֱמִיִּל וְעִינִן
וְיִךְ נוֹהֵג אִז נֶאֱדָה דָּעָם וְיִי אֵינֶר הָאָם גִּיזָאָם בְּרִכּוֹת הַשְּׁחֹר
און מִעַן הָאָם גִּיעֲנִפְעֵרֶם אָמֵן, זאָגֶם וְיִי דְּעַר אֵינֶר בְּרִכּוֹת און מִעֲנִפְעֵרֶם
וְיִי דְּעַר אָמֵן און אַזוי בְּסִדְרֵי שְׂרִיִּיבִם דָּאֲרַם דְּעַר מִגֵּן אַבְרָהָם סעיף קטן
ט' אִז מִעַן מִדְּרוֹם אַזוי בְּדִי צו עֲנִפְעֵרִין גִּינְצִיג מֵאֵהֶל אָמֵן, וְיִי שְׂמִיִּימ
אֵין וְיִי חֵדֶשׁ, שְׂרִיִּיבִם דָּאֲרַם דְּעַר מַחֲצִית הַשָּׁקֶל יְעִדְּעַר מִעֲנִפְעֵרִין וְאִל
וְעֵהָן מְקִיִּים וְיִין די אוֹתִיּוֹת פֿון צדִּיק דְּהֵינֵנוּ, עַר זאָר עֲנִפְעֵרִין אַלֶּע מֵאָג
צ', הֵינֵנוּ גִינְצִיג מֵאֵל אָמֵן, ד', פֿיעַר קְדוֹשׁוֹת, י', צִעֲהָן קְדוֹשִׁים, ק', הַיְוִדְרִם
בְּרִכּוֹת. און דְּעַר עֲשֶׂרֶה מֵאֲמֵרוֹת שְׂרִיִּיבִם אִז אֵינֶר מֵאָכֵם אַבְרָהָם וְאִל
עַהֵר נֶאֱדָה וּזְכִין צוֹוִי מִעֲנִפְעֵרִין וְאִלֵּין דְּעֵרִין וְיִין בְּרָכָה אֵין עֲנִפְעֵרִין אָמֵן.
דְּעַר

בש"ס שברכה שוה עשרה זהובים, היינו דוקא כשמברך בפני אחרים אבל לוי כשמברך בינו לבין עצמו עכ"ל המחצית השקל;
(מד) ולפי דברי העשרה מאמרות הנ"ל פירש בספר הקדוש דרש משה על תהלים קפ"ו לא פסוק כ"ד אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' כתב שם וז"ל, יש לפרש עפ"י מה דאמרינן בגמרא ב"ק דף ל' ע"א האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, והנה קשה מאד וכי מי שאינו מקיים מילי דברכות חסיד הוא ולא מיכרי הלא רשע הוא ונקרא גזלן שגזל להקב"ה וכנסת ישראל, כמבואר בברכות דף ל"ה ריש ע"ב ופירש"י שגזל להקב"ה את ברכתו ולכנסת ישראל שבחמאו הפירות לוקין, עוד איתא שם בגמרא שכל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה חבר הוא לאיש משחית, ופירש בגמרא שחבר הוא לאיש משחית לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים, ופרש"י ולפי שהוא מקיל

דער ש"ך אין חושן משפט סימן שפ"ב שרייבט, או דאס וואס זיי גמרא זאגט אז אברכה איז ווערט צעהן גילדין, איז נור ווען עהר מאכט דיע ברכה פאר מענטשן פרי ואלין ענפערין אמן, אבער ניט אז עהר מאכט שטיל פאר יוד אקין די ברכה דאמאלס איז די ברכה ניט ווערט קיין צעהן גילדין, עכ"ל המחצית השקל הנ"ל:

(מד) לויט ווי דער עשרה מאמרות שרייבט אז מ'זאל מחדר זיין אז צוויי מענטשן ואלין הערין זיין ברכה, מיינטשט דער הייליגער ספר דרש משה אויפ'ן פסוק (תהלים ל"א ב"ד) אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' שרייבט עהר אז דער פשט איז לויט די גמרא זאגט אין (גמא ל' ע"א) האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, אז איינער וויל זיין א חסיד ואל עהר מקיים זיין די דינים פון ברכות, איז דאך א קשיא דא ווייזט אויס אז עהר איז ניט מקיים מילי דברכות דאס הייסט עהר מאכט ניט קיין ברכה איז עהר נור ניט קיין חסיד אבער א מוטלעך יוד איז עהר נא. אבער עהר הייסט דאך ארשע אז עהר מאכט ניט קיין ברכה, ווי די גמרא זאגט אין (ברכות ל"ה ע"ב) כל הנהגה בעולם הוזה פרא ברכה הוא גזל להקב"ה וכנסת ישראל, זאגט רש"י עהר גזל'ת דעם אויבערשטן די ברכה, איז כנסת ישראל גזל'ת עהר, ווייל אין זיין ויגד וואס עהר מאכט ניט קיין ברכה איז עהר גזל'ת די פרות ואלין ניט ניט וואקסן גזל'ת עהר דאך די יודען די פרות, נאך שטייט דארט אין גמרא ברכות פ' הנהגה מן העולם הוזה פרא ברכה חבר הוא לאיש משחית, בו, ווער ס'איז געהרגע פון דער וועלט אהן א ברכה איז א חבר פון ירבעם בן נבט וואס האט גיזל'דיגט און גימאכט זינדיגען די יודען, זאגט רש"י ווייל

רואים אחרים ולמדו מנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא המקיל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא את הרבים, ולמה אמר, למיהוי חסידא, אם אינו מקיים מילי דברכות הלא רשע הוא, אך י"ל כמו"ש בזהר הק' פ' ויצא, בנין דיסתלק שבחא דקודשא ב"ה ברזא דתלת, חד דמברך ותרין דאודין אמן ובעשרה מאמרות הנ"ל, שהברכה כדקא יאות הוא דוקא אם מברכה בפני שני אנשים שיאמרו אמן, שנאמר כי שם ה' אקרא רבו גודל לאהינו, והבו הוא לשון רבים, שצריך להדר ששנים יענו אמן על ברכותיו, וזהו הברכה כדקא יאות, וזה שמרמו הכתוב אהבו את ה' כל חסידיו, וא"ת הלא על הברכה הוא מחויב ועומד ומה חסידות הוא זה, וכי בשביל זה נקרא חסידות, על זה אמר הכתוב אמונים נוצר ה', כלומר החסידות שלו היא מה שמחד' שיענו ב' אנשים אמן אחר ברכותיו, זה נוצר ה' על המברך ג"כ ששומר גם את המברך ומקבל שכרו משלם על האמנים שעונים השומעים ברכתו לבד שכר הברכה שלו עכ"ל הקדוש :

ווייך עהר איז מקיל אין ברכות און אנדערי לערנין זיך פון איהם נהנה צו זיין פון דער וועלט אהין אברכה דרייבך הייסט עהר חבבך כו' אזוי איז עהר אהומא און מאכט זינדיגין אנדער, פאר וואס זאגט ער חסידא, אז עהר איז גיט מקנים די דינים פון ברכות איז עהר דאך ארשע? זאגט דער הייליגער ספר דרש משה אזוי, לויט ווי ס'שטייט אין זוהר הק' און דער עשרה מאמרות, אז אריינגע ברכה איז גור אז צוויי מענטשן הערין און זאגן נאך אמן נאך זיין ברכה דהיינו ווען ער מאכט די ברכה הויף פאר צוויי מענטשן און זיי זאגן נאך אמן אזוי ווי ס'שטייט אין פסוק כי שם ה' אקרא, אז איך מהו רופען דעם אויפערשמינס נאמן, דהיינו ווען איך מאך אברכה הבו גודל לאהינו זאלט איהר גרויסן דעם אויפערשמינס נאמען, דהיינו זאלט זאגן איהר זאלט זאגן אמן, הבו איז דער מייטש איהר זאלט געבין אלשון רבים איז דאך צוויי, גודל אגרויסקייט לאהינו צו אונזער גא"מ, דאס הייסט אז צוויי מענטשן זאלן ענפערין אמן מייטשט ער דעם פסוק אהבו את ה' כל חסידיו, דהיינו די וואס זענען מקנים מילי דברכות כנ"ל, אבער ווען איז ער אחסיד אז ער גיט אכמונג אז ס'זאל זיין צוויי אמן פון צוויי מענטשן וואס הערין זיין ברכה דמאלט אמונים נוצר ה' היט השי"ת דעם מענטש וואס מאכט הויף אברכה און איז גורם אז צוויי מענטשן זאלן ענפערין אמן און גיט עהם אויך פיל שוכר פאר די אמן'ס וואס צוויי יודן ענפערין אויף זיין ברכה, חוץ וואס עהר גיט איהם שוכר פאר זיין ברכה;

(מה) **אנב** נביא מה שכת' בספר הנג'ל וז"ל, ועתה אכתוב כוונת קוף של צדיק המרמזת על מאה ברכות, דאיתא בנמרא ברכות ליג ע"א על פסו' מה ה' אלהיך שואל וכו' אל תקרי מה לא מאה שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, וכשמברך על איזה פרי או שום ברכה מחויב לברך בקול רם כמו"ש בספר חסידים סי' רנ"ד ובבאר היטב סימן תרמ"ג בשם השל"ה הקדו' כדי שחבירו יענה אמן, ואם יעשה כך אם ח"ו נגזר עליו קללה אזי מהפך הקללה לברכה, דאיתא בכתבי האר"י ז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה והקשה הא אין קללה למעלה, ופי' כך שאם תהפוך אותיות קללה ותעשה הלל ק' דהיינו כמו שהוא בהפוך אתון דהלל ק' שיברך ק' ברכות או תהי' הקללה גם כן ברכה, וזהו פירו' הפסו' ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה, היינו על ידי שתהלל להשי"ת בק' ברכות הלל ק' ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, וזהו כוונת הפסוק בתהלים ויאהב קללה ותבואה, דקשה מי פתי ושומה לאהוב קללה, ועל זה אמר ולא תפץ בברכה, היינו לברך ק' ברכות בכל יום,

(מה) **אנב** נוערין מיר ברענגין וואס דער ספר הנג'ל ייבט דארט וז"ל, יעצט וועלן מיר שרייבן דעם רמז פון דעם קוף פון צדיק דאס בעשי"ט אויף די הונדערט ברכות וואס אמענטש איז מחויב צו מא' בין אלע מאג, און אז עהר מאכט א ברכה אויף אפרי אדער אנדערע ברכה איז עהר מחויב מאכין די ברכה הויך אזוי ווי ס'שטייט אין ספר חסידים סי' רנ"ד אויף אין באה"ט סי' תרמ"ג פאר'ן של"ה'ס וועגן פדי דער חב"ד זאל הערין און זאל ענטפערין אמן, אויב עהר וועט אזוי מוהן, אויב ס'איז ח"ו נגזר גיווארן אויף איהם א קללה איז דער אויפערשטער יתברך וי'תעלה מהפך די קללה צו א ברכה אזוי ווי ס'שטייט אין כתבי האר"י הק' ז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, פרעגט דער האר"י הקדוש אויפ'ען אין היממעל איז דאך נישטא קיין קללה, ענטפערט עהר אזוי, אויב די וועסט פערקעהרין די אותיות קללה אויף הלל ק', אזוי ווי די אותיות קללה מאכין צדיק הלל ק', פלומר, רחל איז שייטש לויבן ק' הונדערט, דאס הייסט אז וועסט לויבן השי"ת מיט הונדערט ברכות ווערין פון קללה א ברכה, און דאס איז דער פשוט פון ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה, אז די וועסט לויבען השי"ת מיט הונדערט ברכות, און דאס איז דיע פונגה פון פסוק ויאהב קללה ותבואה, איז דאך דיע קטיוא וועלכר מענטש האט דאס קיב א קללה, אויף דעם זאגט ווייטער דער פסוק ולא תפץ בברכה, עהר וז"ל נישט מאכען

עד כאן לשונו :

(מו) **ובס'** הנן הנ"ל יום כ"ט כתב שם וז"ל באתי להזהיר ולהזכיר גודל השכר של עניית אמן יותר מהמכרך שבזה הוא מוסף כח וגבורה בפמליא של מעלה, ואין לך גדול לפני הקב"ה כעניית אמן כמבוא' במדר' ריש פ' תבא והובא בזוה"ק פ' וילך שכמה טובות משתכחין בגל העולמות ע"י המשכת אורות ושפע בעניית אמן, וגורמים ע"ז למלטם מכל צרה בעלמא הדין ובעלמא דאתי, וקול הכרוז יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, וצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלים או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת השי"ן התפלה כי בוודאי אי אפשר לכוון כראוי ועונים אמן קטופה, חטופה, יתומה, ואין זה מבורך אלא מנאץ עכ"ל :

(מו) **ובל'** ברכה אמרו רז"ל בחולין דף פ"ז ע"א דשוה עשרה זהובים וע"ז כתבו בעלי התוס' בפ' נשא פרשה ז' אות י"ד וז"ל כף אחת עשרה זהב דהכי מרמז השי"ת בהפסוק דכף בגימטריא מאה, וה"פ דקרא כף אחת, אחת מכף דהיינו אחת ממאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום

די הונדערט ברכות אלע מאג ווי ס'איז מרמז אין הלל ק' :

(מו) **נאך** שרייבט עהר אין יום כ"ט, איך בין געקומען מזהיר זיין און דר-מאנין דעם גרויסען שכר פון ענפערין אמן, ס'איז נישטא קיין גרעסערי וואך פאר השי"ת ווי דאס וואס מ'ענפערט אמן אזוי ווי ס'שטייט אין מדרש רבה אין אנהויב פרשת תבא, און איך אין זוהר פ' וילך שטייט אז פיהל גומט ווערט אין אלע וועלטן מען ציהט אראפ גרויס שפע ברכה דורך דעם ענפערין אמן ס'איז גורם צו בעשירמען פון אלע צרות ר"ל און מען ברודי ווארינגן דעם המון אז בשעת דער חזן זאגט די הויכע שמונה עשרה זאלין זיי דענסמאהל-נימ זאגן קיין תהלים און שום תחנונות נוד אויס צו הערן דעם חזן און נאך זאגן אמן אזוי ווי ס'גיהערט צו זיין דען אז מען ענפערט אמן קטופה א גיהאפטען אמן אבער אאמן קטופה, אבער אאמן יתומה, אבער אקצרה און כדומה הייבט מען דער מיט א מבוזה ח"ו השי"ת און מען דער צעריגט עהם ח"ו :

(מו) **און** יעדער ברכה זאגן די חכמים אין חולין איז ווערט צעהן גידידין און דאס איז מרמז דיא בעלי התוס' אין פ' נשא פרשה ז' פסוק י"ד איך דעם פסוק כף אחת עשרה זהב, אזוי ווי כ"ף באמערעפט הונדערט, איז השי"ת מרמז אין דעם פסוק כף אחת איינס פון כף וואס באמערעפט הונדערט דהיינו איינס פון די הונדערט ברכות עשרה זהב איז ווערט

כמנין כף, עשרה זהב, שוה עשרה וחובים עכ"ל:
 עוד כתב בספר הנן ביום י"א בר"ה ועתה אכתוב חיוד סוד של עשרה
 קרישים וכתב שם באמצא המאמר שהעניית אישיר בכח הוא תיקון
 גדול לתעון המד מוציא זרע לבטלה ר"ל עכ"ל:
 (מח) **והובא** במ' יש שכר ידוע שהמחבר הוא מנורי האר"י ז"ל והעמר'
 זקנים במ' א' מביאון בדיני קדיש סי' ו' וז"ל, לענות אמן
 יהא שמי' רבא מברך דוקא בכח ובקול רם, ומביא לשון הוזה"ק פ' נח
 דף ס"ב ע"ב וז"ל, בימנא דישראל אתיבו אמן יהש"ר מברך בכל כחם
 ובקול רם קוב"ה איתמלי רחמין וחיים על כולא כו', לכן יהי אדם נזהר
 לבין לענות אמן יהש"ר בכח כחו ובקול רם, עכ"ל:
 (מט) **מדרש** כונן, וכן הובא בעבוד' הקדש לאוולאי בחלק צפורן שמיר
 סימן ב' אות כ"ז אמרו חכמים כל המבטל קדוש וברוך ואמן
 יזא שמי' רבא גורם למעט העטרה נחייב נידוי עד שישוב ויביא קרב
 לפני הצדיקים לעתיד לבא, דהיינו שהם השבעה רועים ושמונה גמלי אדם
 הנזכרים במכה ה' ד', שהם יפסקו עליו להביא קרבן לפני הקב"ה:

ווערט צעהן גילדין עכ"ל:
נאך שרייבט דער הייליגער ספר הנן יום י"א דיבור המתדבק ועתה
 אכתוב חיוד כו' שרייבט עהר דארט אז נאך זאגין אמן יהא שמי'
 רבא ערנננץ מיט פונגה איז אנדריסער תיקון אויף דעם הארבען זיגד פון
 מוציא זרע לבטלה ר"ל:
 (מח) **ס' ווערט** גיבראכט אין ספר יש שכר אין דינים פון קדיש סימן ו'
 מיט דעם קשון, צו ענפערין אמן יהא שמי' רבא מברך
 מיט אהויף קול, עהר ברענגט דאס קשון פון הייליגען וזהר פ' נח דף
 ס"ב ע"ב וז"ל, אין דער צייט ווען יודין ענפערין אמן יהא שמי' רבא
 מברך מיטן גאנצן פאך און מיט אהויף קול ווערט הקב"ה פול מיט רחמי'
 נוח און איז יוד מרחם אויף אלעמין כו', דריבער פרויף דער מענשט זיין
 גיהיט מכיון זיין צו ענפערין אמן יהא שמי' רבא מברך מיטן גאנצען
 פאך און מיט אהויף קול:
 (מט) דער מדרש פונן שרייבט, די חכמים זאגין דער מענשט וואס זאגט
 ניט קיין קדושה, אדער פרויף פבוד ה"מ, אדר אמן יהש"ר
 איז גורם צו פערקלענערין די קרוין, און מען דארף עהם מנחה זיי פון
 עהר וועט תשובה מהון און וועט ברענגין אקרופן פיר די צדיקים
 קעטיד לבא, היינו ווי שטייט אין (מכה ה' ד') וואס זיי וועלן פסקן ער
 זאל ברענגין אקרופן פאר גאט:

(ג) עוֹד שם במדרש כונן הקב"ה ברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל לאביהם שבשמים ויחזקאל א' ט"ו והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, וסגדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבו' מקדושות וברוך כבוד ה' ממקומו ואמן יהא שמי' רבא שעונים בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות:

(נא) תנא רבי אליהו רבא פרק י' ותשר דבורה מה נתגבאה דבורה לישראל, אלא כך אמרה דבורה לישראל במי הקב"ה נפרע להן לישראל מן העכו"ם בבני אדם שמשכימין ומעריבין לבית הכנס' ולבית המדרש ועונים אמן ומברכים את הקב"ה בכל יום תמיד:

(גב) ושם בש"ע הבאה"ט עם הפירוש פתחי עולם כתב שם הפתחי עולם סעי"ק מ' בשם ספר חסידים סי' ג' שבכל פעם שאנו מזכירים את השי"ת מחויבים אנו לברכו ולומר יתבר' שמו מטעם זכר צדיק לברכה מכל שכן צדיקו של עולם יעו"ש:

(נג) עוֹד שם סעיף ה' כתב המחבר וז"ל על כל ברכה שאדם שומע אומר

(ג) נאך שרייבט דער מדרש כונן, השי"ת האט באשאפן א מלאך וואס זיין קאפ איז קעגן די חיות הקודש וואס עהר איז א פערשיידער צווישן יודען און השי"ת, זיין נאמין איז סגדלפון עהר קניפמ קרוינען צו השי"ת וואס עהר איז דער בעל הקבוד פון די קדושות און פרוך כבוד ה' ממקומו, אמן יהא שמייה רבא וואס יודין ענפערין אין די שוהלין און פתי מדרשים:

(נא) דער תנא רבי ארי' רבא פ"י שרייבט ויתשר דבורה דבורה האט גיוונגען און האט גיזאגט, וואס איז גיוועזן איהר נביא אות? זי האט גיזאגט: דורך וועמען וועט השי"ת שטראפן די עכו"ם, דורך די יודין וואס גייען אין שוהל אין דער פרי און ביי נאכט, און ענפערין אמן, און צווייגן שטענדיק דעם אויפערשמינס נאמין:

(גב) אין שלחן ערוך באר היטב ופתחי תשובה, שרייבט דארט דער פתחי עולם סעי"ק מ' פאר'ן ספר חסידים סימן ג', דאס יעדס מאהל אז מיר דערמאנען השי"ת זענען מיר מחויב צו בענעמשיין איהם און זאגן יתברך שמו, ווייל ס'שטייט זכר צדיק לברכה אז מ'דרמאנט דעם צדיק פרוך מען איהם צו בענעמשיין, מכל שכן השי"ת וואס עהר איז דער צדיק פון דער וועלט, ע"ש:

(נג) נאך שרייבט דארט דער מחבר סעיף ה' מיט דעם לשון, אויף יעדער ברכה וואס א מענטש הערמט פרויך עהר זאגן פרוך הוא וברוך

ברוך הוא וברוך שמו, ורמז לזה כתב המשנה ברורה סעיף קמן כ"ב ממה שאמר הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גורל לאחינו, ועוד אם כשמוכרין את הצדיק. בשר ודם צריכים לברכו שנאמר וזכר צדיק לברכה צדיקו של עולם על כמה וכמה, והברכות שחתימתן קצרה בב' תיבות, כמו פוקת עורים, מלביש ערומים בברכת השחר וכה"ג בשמו"ע בכל הברכות מהנכון להשי"ן ליותר שלא למחר כ"כ לחתום הברכה תיכף אלא לשהות מעט כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה החזן מסיים אחר כך, וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף, דאליה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה וב"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה השי"ן מסיים וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה ויש בו חשש אמן יתומה עכ"ל המ"ב :

(נד) וכתב שם המגיד סעיף קמן ט' וז"ל ופשוט דאם עסוק במקום שאין רשאי להפסיק אסור לאמרו, עכ"ל המגן אברהם, וכתב שם הפרי מגדים דמשמע אפי' בין הפרקים או פסוקי דזמרה עכ"ל :

(נה) ולפי זה נראה דגם לאותם המניחי תפילין בחול המועד ואין מברכים

וברוך שמו, ארמזו צו דעם שרייבט דער משנה ברורה סעיף ק' כ"ב וואס ס'שטייט אין פסוק כי שם ה' אקרא הבו גורל לאחינו, אז איך רופ גאמ'ס נאמין ואקמ איהר געבין אנדויסקייט צו אוינער גאמ, נאך, אז מ'דערמאנט אצדיק אבשר ודם ברויף מען איהם גענשטין, ווי אין פסוק שטייט וזכר צדיק לברכה, בפרט השי"ת וואס עהר איז דער צדיק פון דער וועלט על אחת כמה וכמה, און די ברכות וואס וויער אויס דאז איז קורץ היינו מיט צוויי ווערטער, למשל, פוקת עורים, מקבש ערומים, ביי ברכות השחר וכהנה כיי שמונה עשרה אלע ברכות איז גלייכער אז דער חזן זאל נישט אייגען ניד אויס צו קאזין די ברכה תיכף נאר עהר זאל ווארטן אביסל פרי די וואס ענפערין זאלין דערין וואס אברכה דער חזן לאזט אויס, און זאלין קאנן גלייך זאגען אמן, אז עהר נעמט נישט ווארטן קען זיין אז דורך דעם קול פון ב"ה וב"ש ווייסן פיהל נישט וואס פאר אברכה דער חזן לאזט אויס, אויך דאס זאגן אמן איז נישט תיכף ווי עהר לאזט אויס די ברכה איז דא אהשש פון אמן יתומה, עכ"ל המ"ב :

(נד) שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף ק' ט' וז"ל, ס'איז פשוט גאם עהר האלט אין מימן אויף אויז אארט וואס מען מאר נישט מפסיק זיין מאר עהר נישט זאגן קיין ב"ה וב"ש, שרייבט דארט דער פרי מגדים ס'ווייזט אויס אפילו בין הפרקים אדער פסוקי דזמרה מאר מען אויך נישט עכ"ל :

(נה) נאך דעם קומט אויס אז אויך דיע וואס זייגען תפילין חול המועד

עליהם או בתפילין רדית דאסור לחפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש כמו שכתב המנ"א סימן כ"ה סעיף קטן י"ד דאפילו לאותן המניחין תפילין בחו"מ בלא ברכה עבירה הוא להשיח, וכתב הפמ"ג וז"ל ובחז"ה דאין סברך מותר לענות איש"ר אבל ישיחה במילה עבירה הוא וחוזר נמי מעורכי המלחמה ע"כ, איכ פשיטא דאין אומרים אז ברוך הוא ובי"ש:

(גו) גם בבאה"ט שם מעיק י"א ובשעית שם מבואר להדיא דגם בתפילין דר"ת רשאי דוקא לענות קדיש וקדושה וכמ"ש"כ במחצה"ש שם על

מה דהמג'א טציון ב'י מהרא"י וו'ל ואייתי רא"י מדברי הרא"ש דאפי' מלבד
האיסור דגורם ברקה, איכא עבירה להשיח ביניהם, וכו', בפי' לחם חמודות
בהל' תפילין סעיף ט"ז המעם בשם הר"ן וו'ל דהיי"ט משום דאע"ג דשתי
מצות הן כיון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והי' לך לאות, על ירך
ולזכרון בין עיניך, צריך זכירה שיהי' תיכף של ראש לשל יד כדי שתהי'
הוי' אחת לשתיהן, עכ"ל המחצה"ש :

(גז) ואם כן לפי טעם זה בודאי אין חילוק בין תפילין בחול המועד בלא ברכ' ובן תפילין דרית בלי ברכה ממש ששהי' הוי' אח' לשתייהן

אָהן אַבְרָהָם אָדָר בִּי רַבִּינוּ תִּסְמַח מֵאֵר מֵעַן דָּאָךְ נִישַׁם מִפְּסִיךְ
זײַן צווישען שְׁל יֵד און שְׁל ראשׁ, אזוי ווי דער מִגֵּן אַבְרָהָם שְׁרײַבט מײַ
בִּיחָם סײַק יֵד סײַז אַבְרָהָם צו רײדן, און דער פֿרי מגדים שְׁרײַבט
דאָרט אז די וואס לײגן תִּפְסִילִין אַזס חול המועד מאַכט מִדָּאָךְ נִישַׁם קײן
בְּרִכָּה מעג מען ענטפערן אָמֵן יִשְׂרָאֵל, אָבער דָּבָרִים פֿאַר אַהר מֵעַן
נִישַׁם רײדן סײַז אַבְרָהָם ער כאַן, אײַ אַפְשײַמאַ אַז מֵעַן פֿאַר נִישַׁם זאָגן
קײן בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוּ:

(נו) אויף דאָרש אין באַר היינט ס'ע'ק י"א אויף שערי תשובה איז מ'באָר
בפירוש אז אויף ביי רבינו תום'ס תפילין מעג מען דאָקא נור
ענטפערן אַמ'ס פון קדיש וקדושה, און ווי ס'שטייט אין מחצית השקל
דאָרש אויף דעם וואס דער מג'א בעצייכנט דעם מהרא"י וו"ל אַראָיז
איז דא פונ'ם ראש'ס הייד אז אהוץ דעם איסור וואס מ'איז גורם אַפּרָכה
וואס מען בריוף ניט איז אויף דא אַעבירט צו ריידין צווישן של יד און
של ראש, שרייבט דער ספר ד'חם המדות הלכות תפילין סעיף פ"ו,
דעם טעם פאָרן ר'ן, האַמפשי ווי זענען צוויי מצות, ווייל ס'שטייט ביי ווי
והיה קד לאות על ידך ולקבועו בין עיניך, בריוף מען גידענקן ס'זאג ויין
ש' ראש תיבף נאָדן ש' יד, בדי ס'זאל ויין איין הויף צו פיינדע, עכ"ל
המחצית השקל:

(נו) נאך דעם מעם איז בודאי קיין חילוק צווישן תפילין חול המועד און

וגם בלבוש סי' כ"ה סע"ט מבואר להדיא דאין חמסם איסור הפסקה ביניהן משום דגורם ברכה שא"צ כמשיב המניא אלא מטעם הר"ן הנ"ל שצריך שתהי' הוי' אחת לשניהם, והא"ר סע"ק י"ד שם כתב וז"ל, וגראה דאף המניח תפילין בחות"ט בלא ברכה אסור לענות ביניהם אמר יהא שמי' רבא מטעם דעביר' הוא בירו ודלא כמניא שמקיל בזה עכ"ל הא"ר, מכל מקום אף דלמעשה יש לסמוך על גדולי האחרנים הפט"נ ס"ק י"ד ותשוב' ח"כ נועם סי' י' ודחה, יארצות החיים, לענות קריש וקדושה ביניהן דלא כא"ר אבל ב"ה וב"ש בודאי אסור לענות:

(נח) **ואנב** דאיתי לידן בדין איסור הפסקה בין תפילין של יד לשל ראש נימא ב"י מילתא, דפ"יז אם אח' חלק התפילין באמצע התפלה להטי' מים, אם הוא אחר שמונה עשרה ואחר כך מניחן לנמור התפלה בתפילין דאסור לומר אשר יצר בין של יד לשל ראש משום דצריך להיות הוי' אחת לשניהן כנ"ל, כיון דדברי הא"ר אפי' אמרן ישיר אסור לענות ביניהן, וא"כ הגם דאנחנו לא פסקינן כוותי' בזה מי' בברכת אשר יצר

אברהם און רבינו תמים תפילין אויף אהרן אברהם, ווייל ס'דאןף זיין וזיה איין הונ' צו גיידע, אין קבוש סימן כ"ה סעיף מ' שמיים ארזים בפירוש אז דער איסור הפסקה צווישן זיי איז נים ממעם ווייל עהר איז גורם אברהם וואס מ'ברוך נים, ווי דער מגן אברהם, נור ווייל ס'שמיים וזיה כנ"ל ווי דער ר"ן, און דער א"ר רבא סעיף י"ד שרייבט מיט דעם לשון, ס'נוייזט אויס אפילו דער וואס ליינט תפילין חול המועד אהרן אברהם מאהר אויף נים ענפערין אמן ישראל ווייל ס'איז אעבירה כו' און נים ווי דער מג"א וואס איז מקיל אין דעם עכ"ל הא"ר, דאמט להלכה קאן מען זיך סומך זיין אויף די גרעסטי אחרונים דער פרי מגדים סעיף קמן י"ד, תשובת דרכי נועם חלק אורח סימן י', דה"ה, ארצות וזחיים, וואס זענען מתיר צו ענפערין אמן פון קריש און קדושה אום חול המועד אדער רבינו תמים תפילין צווישן של יד און של ראש, און נים ווי דער א"ר, אדער ברוך הוא וברוך שמו איז אוראי אז מ'מאר נים ענפערין:

(נח) **אנב** מיר ריידן פון דין איסור הפסקה צווישן של יד און של ראש וועלן מיר זאגן לויט ווי אויבן שמיים קומט אויס אז איינר מהומ אויס די תפילין צו געהן משתין זיין, אויב נאך שמונה עשרה און נאכדער מהומ עהר ווי צוריק אהן צו ענדיגען דאס ראבינן מאהר מען נים זאגן אשר יצר צווישן של יד און של ראש ממעם ווייל מ'דארף עס זאל זיין איין הונ' כו', ווייל לויט דער א"ר רבא שרייבט מאהר מען נים ענפערין אפיקו אמן יהש"ר צווישן של יד און של ראש, אם פן הגם מיר

בודאי אסור להפסיק דדוקא לענות אמן וקדיש וקדושה אנו מתירין כנ"ל,
כיון דאם לא יענה תיבה, יפסיד ענייתו, אבל בברכת אשר יצר דיכול
לברך אחר הנחתן בודאי אסור לברך ביניהם כנ"ל:

(נט) ורענין ברכת אשר יצר אם המיז מים בין ישתבח ליוצר אור נראה
בפשיטות דצריך לברך, ואע"ג דהחיי אדם כלל כ' סי'ג כתב
דאין לברך מטעם דאפשר דדמי למלית ע"ש שנשאר בצ"ע בזה, ולפענ"ד
נראה בפשיטות דיברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר, כיון דבנשמת אדם
שלו פסק דיברך בין ישתבח ליוצר ברכת אשר יצר, וכן פסק בספר גינת
וורדים כלל א' סי' ג"ב הובא בפאת השולחן מבעל המחבר קיצור ש"ע
בהנהגותיו שם בס' י"ד דיכול לברך אשר יצר אפי' באמצע פסוקי דזמרה
ומכ"ש בין ישתבח ליוצר, ומ"ש הח"א דאפשר דדמי למלית, נראה דפענ"ד
דלא דמי כלל למלית לפי מש"כ הרמ"א בס' ס"ו דמי ששכח להניח מלית
ותפילין דיכול להפסיק בין הפרקים בברכ' על התפילין אבל לא על המלית
וכתב שם המו"ז סעיף קטן ב' ומנ"א סעיף ד' כיון דהמלית אינו חובה

פסק'נן נים ווי עהר אין דער זאך כנ"ל, פון דעסמ'וויגין מאהר מ'ען ב'ודאי
נימ זאגין אָשר יצר, ווייל דוקא אמן, קדיש און קדושה, זענין מיר מתיר
ווייל וויבאלד אז עהר וועט נים באלד ענפערין, וועט עהר אָהן ווערין
ווייל די צייט געהט אַוועק, אָבער אָשר יצר קאן עהר דאך זאָגען נאָך
קייגין די תפילין מאהר מ'ען זיכער נים זאגין צווישן ווי כנ"ל:

(נט) און קייגין אָשר יצר, אויב עהר האט משתין גיוועזן צווישן ישתבח
און יוצר אור, ווייזט אויס אפשימא אז עהר ברויך זאגין אָשר
יצר, האטש דער חיי אדם כלל כ' סימן ג' שרייבט אז מ'זאל נים זאגין
מטעם ס'איז אפער גלייך צו אמלית וואס עהר האט ערשט בעקומען
צווישען ישתבח און יוצר אור כו', אָבער מיר דאכט אז ס'איז אפשימא
אז מ'ען ברויך זאגין אָשר יצר צווישען ישתבח און יוצר אור, ווייל עהר
פסק'נן אזוי אין נשמת אדם, אויך דער ספר גנת וורדים כלל א' סי' ג"ב
פסק'נן אויך אזוי, און אזוי ברענגט דער פאת השלחן אין די הנהגות אין
סימן י"ד אז עהר מעג אפירן אין מיט'ן פסוקי דזמרה זאגין אָשר יצר
מפל שפן צווישן ישתבח און יוצר אור, און וואס דער חיי אדם שרייבט
אז ס'איז גלייך צו אמלית, דאכט מיר אז ס'איז גאר נים גלייך, לויט ווי
דער רמ"א שרייבט אין סימן ס"ו, אז איינער האט פערנעסין צו לייגען
מלית ותפילין, מעג עהר מפסיק זיין מיט אברכה אָבער די תפילין
אָבער נים אויפ'ן מלית, שרייבט דארט דער ש"ז סעיף קטן ב' און דער
מגן אברהם סעיף ד', ווייל דער מלית איז נים קיין חובה גברא דריבר
הייסט

נברא הוי ברכתו הפסקה בין הפרקים אבל נבי תפילין שהם חובת נברא מפסיק בברכתו אפי' בין הפרקים ע"ש וא"כ ה"ח בברכה אשר יצר דג"כ הוא חובת נברא די לנו דאין מברכים אשר יצר בין הפרקים, אבל בין ישתבח ליוצר אור הפסקין בפי' נ"ד סעי'ג דלצורך מצוה מותר להפסיק אפילו לקבול בבי'ה שיעשו לו דין, או לברך חולת, אם כן בודאי פשיטא דמותר לברך אז ברכת אשר יצר, דחוי ג"כ צורך מצוה, ומש"כ החיי אדם דיכול לברך אחר התפלה, אין זה סברא כלל דהא חזינן בתפילין דג"כ יכול לברך אחר התפלה ועכ"ז פסק הרמ"א הג"ל דיברך תיכף בין הפרקי' משום דחביבא מצוה בשעתה וא"כ ה"ח בברכת אשר יצר וק"ל:

ועוד נראה דאין סברא לחמתין בברכת א"י לאחר התפלה דשנוא יצמריך אז שנית להטיל מים ויחי' פסק ברכה דלדעת הש"ע סי'ז סעי'ג יצמריך לברך ב' פעמים ולדעת הטו"ז והמנ"א שם אינו מברך רק פעם א':

(ס) אחרי כתבי זאת מצאתי את שאחבה נפשי כבוד יודי הרב הגאון ר' משולם פינקלשמיין שליט"א בעהמ"ח ספר תוספות חיים בביאורו

הייסמ די ברכה אהפסק בין הפרקים, אבער די תפילין זענין אחרים, מעג עהר מפסיק זיין מיט אברכה מאכין אפילו בין הפרקים, און דער זעלבר דין איז ביי אשר יצר ס'א"י אויך אחוה נברא, על כל פנים בין הפרקים טאר מען נישט, אבער צווישן ישתבח און יוצר אור פסקין מיר דאך אין סימן ג' סעי' ג' או פיר אמצוה וזענין מעג מען מפסיק זיין, אפילו אחוה אפי' שבידך מאכין, אפשיטא אז מ'מעג זאגן אשר יצר, ס'הייסמ אויך אצורה מצוה, איי דער חיי אדם שרייבט דאס עהר קאן זאגן נאך'ן דאבינען, איי דאס גאר קיין סברא נישט, אבער מיר זעהן דאך ביי תפילין קאן עהר דאך אויך מאכין די ברכה נאך'ן דאבינען, פון דעם- וזענין פסק'נט דער רמ"א הג"ל אז מ'זאל תיכף מאכין די ברכה אפילו בין הפרקים וי"ל דחביבא מצוה בשעתה, איי דאך ביי אשר יצר אויך דאס זעלבע, וק"ל:

נאך קאן מען זאגן, אז ס'א"י נישט קיין סברא צו ווארשין מיט אשר יצר ביי נאך'ן דאבינען, טאמער וועט עהר יעמאלס נאך א מאהל' משתין זיין וועט עס זיין אפסק ברכה, וואס דער שלחן ערוך פסק'נט דארט אין סימן ז' סעי' ג' מ'זאל צוויי מאהל זאגן אשר יצר, און דער ט"ז מיט'ן מגן אברהם פסק'נן דארט מ'זאל נור איין מאהל זאגן אשר יצר, ע"כ איז גלוייכער צו זאגן אשר יצר צווישן ישתבח און יוצר אור:

(ס) נאך דעם ווי האב גישרייבען כנ"ל, האב געפונען אז דער רב הגאון רבי משולם פינקלשמיין שליט"א בעל המחבר ספר תוספות

על החיי אדם כלל י"ג סי' ט' שכתב ג"כ להדיא במה שכתבתי שאין עונים ב"ה וב"ש אפי' בתפילין דר"ת בין של יד לשל ראש, וכווננו ב"ה שנינו לדעה אחת, וכן מצאתי בספר הגדפס. מחדש קצות השלחן סימן ח' סעיף כ"ב, וכן הלכה;

(סא) **כתוב** בספ' מוסר בעניית אמן על כל ברכה יכוין שהמלאכי' שומעין הברכה או הקדיש ועונים אמן כי אמן בנימי' מלאך, ואם אינו עונה אמן בכוונה מקדימין הקליפות לנשמתו ומוליכים אותה לחדרי חושך, ויזהר כל אדם אף בביתו שיאמר הברכות בקול רם, והשומעים יענו ב"ה וב"ש, וידקדקו בעניית אמן;

(סב) **ובי' שמדקדק** בעניית אמן, זוכת ועונה אמן לעולם הבא, ובשני אמנים יזהר ביותר לענותם, אחד אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחד אחר ופרוס עלינו בליל שבת ויו"ט;

(סג) **עוד כתב** שם שנדולה צדקה שקודם התפלה שע"י נתינת הפרומה לצדקה קודם התפלה פודה התפלה מכל מקטרג, כי מקטרג עולה במספר קטן צדקה, שנא' (תהלים י"ז) אני בצדק אחזה פניך, ויאמר הפסוק

חיים אויבין חיי אדם כלל י"ג, שרייבט מפורש ווי מיר האבין געשריבן אז מ'זאל ניש ענפערין ברוך הוא וברוך שמו צווישן של יד און של ראש אפילו ביי רבינו תום תפילין, ב"ה מיר האבין ביידע צו גימראפען צו איין דעה, און אזוי איז די הלכה;

(סא) **ס'שטייט** אין ספר מוסר ביי אמן וואס מען ענפערט אויף יעדער ברכה ברוך מען מכוין ויין אז די מלאכים הערין דיע ברכה און ענפערין אמן וואס באטרעפט מ'אף, און וויבאלד מ'ענפערט ניש קיין אמן מיט בוננה קומען די קליפות נאך'ן שטארבן און נע- מין ויין נשמה און פיהרען זי אין חדרי חשך, ברוך מען גינארניט ויין אפילו אין שטוב צו זאגן אקע ברכות הויף, און די וואס הערין זאקען ענפערין ברוך הוא וברוך שמו;

(סב) **און ווער** ס'איז מדקדק צו ענפערין אמן, איז זוכה צו ענפערין אמן לעולם הבא, און ביי צוויי אמן'ס ברוך מען מעהר נזהר צו ויין, איינער, נאך המחזיר שכינתו לציון, און דער צווייטער, פרייטאג צו נאכט'ס און יום טוב נאך ופרוס עלינו;

(סג) **נאך שרייבט** עהר דארט אז די צדקה וואס מ'גיש פאר דעם ראבי- נען איז זעהר גרויס, אז דורך דער פרומה צדקה וואס מ'גיש קיינט מען אויס די תפלה פון א"ע מקטרגים, ווארין מקטרג באטרעפט במספר קטן צדקה, ווי ס'שטייט אני בצדק אחזה פניה, ד. ה. אז מיט צדקה

קודם נתינתו הצדקה לעני :

(סד) ולענין אם לענות אמן על ברכת להניח שבירך חבריו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, יש מחלוקת בין האחרונים והעיקר דעונין אמן על ברכת חבריו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, שכן הסכימו רוב האחרונים הפנים מאירות ח"א סימן ג"ט והובא בשערי תשובה סי' כ"ה סעי' ח' והסכים עמו מטעמא דמסתבר יעו"ש, וכן נמי בתשובות אגודת איזוב המדברי סימן ח' פוסק דעונין, וכתב שם שהציע מעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו דעונין, וגם בקיצור שלחן ערוך סעי' ח' פסק דעונין מטעמא דמסתבר, וא"כ אף דבהנח' ר' עקיבא אויער הסכים לתשובת דבר שמואל סי' קמ"ב שאין לענות אמן בין תפילין של יד לשל ראש אפי' על ברכת להניח תפילין שבירך חבריו, מכל מקום יש לומר כיון דרבו המתירין לענות אמן על ברכת להניח תפילין של חבריו בין של יד לשל ראש שלו, בודאי יש לפסוק כן דיחיד ורבים הלכה כרבים, והמתירים הם ארבע הפ"ט והשע"ת והאגודת איזוב והקצור שלחן ערוך, והפוסקי' דאין עונים הם שנים, והוי כיוחיד כנגד רבים והלכה כרבים, ובפרט דהגאון בעל אגודות איזוב כתב שם שהציע מעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו,

צדקה ווער קומען פאר דיר, און ואל ואנין דעם פסוק ווען עהר גימ די צדקה צום ארומאן :

(סד) און קאנין ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אויף ד'הניח תפילין וואס מ'הערט אז דער חבר מאכט די ברכות, איז א מחלוקת צווישען די אחרונים און די הלכה איז מ'זאל ענטפערין אמן אויף ד'הניח פנים חבר ווייך רוב אחרונים זענען אויף אזוי מסכים, דער פנים מאירות ח"א סי' ג"ט, און דער שערי תשובה ברענגט איהם סי' כ"ה סעי' ח' און איז מסכים מיט איהם, האמשי דער הגהות ר' עקיבא אייגער איז מסכים צו תשובת דברי שמואל סי' קמ"ד וואס עהר אסרית צו ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אפילו אויף ברכת ד'הניח תפילין וואס דער גאון בעל אגודת איזוב המדברי סימן ח' איז מסכים צום פנים מאירות הנ"ל, און עהר שרייבט אז עהר האט פאר גי'יגט די ואך פאר כמה גדולי תורה און ווי האבין אויף מסכים ג'ווען מיט איהם אז מ'זאל יא ענטפערין, אויף אין קיצור ש"ע סי' י' סעי' ח' פסקנ'ט אויף אז מ'זאל ענ' פערין צווישן של יד און של ראש נאך ברכת ד'הניח תפילין וואס מ'הערט פון חבר, און עהר שרייבט דארט אפערשטענדליכען מעם ווארין אמן איז די מייזש באגלויבונג, עהר גלויבט אין די מצודה פון תפילין איז עס דאך איין הוי :

ע"כ פשיטא דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח של חברו בין של יד לשל ראש וק"ל:

(סח) ואין דעקש ולומר כיון דהגאון רע"א הוי חריף טפי הוא שקיל כמו רבים, יש לי שתי תשובות בדבר חדא מי דמר דהגאון בעל פ"ט ה' קמן מהגאון רע"א, הא הוא אצלינו מנדולי הפוסקים, ועוד הא קיימ"ל ב"ש ובי"ה הלכה כב"ה כיון דהם הוי רובא הלכה כמותם כנגד ב"ש אף דב"ש הוי חריפי טפי, וא"כ מפורש דאין להשגיח על החריפות בזה במקום שגם הרבים הם גדולי תורה, כאשר אנו יודעין שהשערי תשובה והאגודה איזוב והקיצור ש"ע כולם היו ת"ח גדולים גדולי תורה, ובפרט הפנים מאירות ידוע שהי' מנדולי הפוסקים ג"כ מסכים עמהם בודאי הלכה כמותם דעונין, גם חזינן דהבית יוסף ביור' ס' שצ"ט פסק שם כנגד הרמב"ם וסייעתו כיון שהחולקים עליהם הם הרוב, וז"ל ולענין הלכה נקמינן כוותי' דרבים נינהו נגד הרמב"ם וסייעתו, ולא השגיח על גדולת הרמב"ם וסייעתו אם החולקים עליהם הם הרוב, ע"כ נלפענ"ד דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח בין של יד לשל ראש בדי פקפוק:

(סו) ובענין גודל חיוב הכוונה בעניית אמן כת' הרב הגאון הקדוש אבד"ק טארניגראד וצ"ה בספרו היקר נועם מגדים פ' משפטים שזה מרומז בפסוק אלמנה ויתום לא תענון, דהנה אמרו ז"ל העונה אמן יתומה וכו' ומוזכר בפוסקים והוא שמפסיק ומאחר בעניית אמן אחר ברכת המברך הלא ענש יענש כמו שאמרנו, ואף אנו נאמר על העונה אמן בדי כוונה והתלחבות רק הרמת קול לבד שזה נקרא אמן אלמנה, עם הידוע דברי

(סח) א"יך דער שיערי תשובה הנ"ל איז אזוי מסכים דלהלכה אין שרייבט דארט א"יך אפערשטענדליכן מעם, אם כן איז דאך אונדאי די הלכה ווי ארבים קעגן די וואס זענען ווייניג היינט דער דגרי שמואל און הגאון ר' עקיבא אייגר ז"ל, ווייל דער רוב פוסקים זענען אזוי מסכים איז די הלכה ברבים, ווי ס'שטייט אחריו רבים להטות, מען ברוריך נאך געהן נאך'ן רבים:

(סו) און זענען חיוב פונעם ביים ענפערין אמן שרייבט דער בעל מחבר ספר נועם מגדים פ' משפטים, אז דאס איז מרומז אין פסוק כל אלמנה ויתום לא תענון, ווארין חוץ דעם וואס די חו"ד זענען מזהיר אז מ'זאל ניט זאגן קיין אמן יתומה, ד. ה. אז מ'ברוריך תיכף ענפערין אמן נאך די ברכה אפער ניט שפעטער ווארין דאס הייסט אמן יתומה, אזוי איז פארהאנען אמן אלמנה, דהיינו מען זאגט אמן אהן פונעם דעם אדיבור אהן פונעם איז ווי אנוף אהן אנשמה, דעם דער דיבור איז פונעם מו"ל

בעלי הקבלה לדמות דבור בלי כוונה בנזף בלי נשמה ממש, כי הדיבור ומוצאות הפה הם כלי הנזף והרי זה נשמי, והחיות להדיבור שהוא הכוונה הוא דבר רוחני בא מהנשמה שהוא ג"כ רוחני, ואם בלא נפש ידבר, הרי הדברים כגולמים לבד הרי הוא כאלמנה ונלמדה מבעלה הנפש והנשמה והרי לפנינו שתי אמנים, אשר מאן ימאן אבינו שבשמים, הא' אמן יתומה המוזכר בדברי רז"ל הג"ל, ועוד אחרת היא אמן אלמנה שהיא בלי כוונה כנ"ל כמאמרם ז"ל שבת דקי"ט מאי אמן אל מלך גאמן וכתבו התוס' שם דלפ"ז צריך לכוון כן בעניית אמן, וגם בפסקי תוס' שם מביא כן דה"ל שצריך להרהר בכל אמן א' מלך גאמן מלבד פשוטו ש"ל אמן שהוא האמנת דברים, ומלבד דברים העומדים ברומו וכבשונו של עולם, ועכ"פ הממעיט לא יפחות מלכוון בפשטות גם הכוונה של א' מלך גאמן, וזו"ל הכוונה זו עניית אמן כזה כאלמנה מטעם שכתבנו, ועל שתיים אלו הוזכר הארון ד' צבאות במקרא קודש הלז ומרמז לנו כל אלמנה ויתום לא תענון שלא רענו אמן יתומה ואמן אלמנה, ויהי תענון מלשון עוגין עכ"ל:

(הגה"ה מבעהמ"ח לפ"מ שמבואר בספ' מדרש תלפיות ריש ענף אשה שגוף האדם החומרי הוא גמשל לאשה, והנשמה והצורה שהוא המחשבה המהורה שבלב שהוא החיות להדיבור היא נמשלת לדבר וא"כ שפיר קאמר דאם בלי נפש ידבר רק הפה לבד ויאמר אמן בלי כוונה ומחשבה כדין הנ"ל

מו"ל וואס איז אַ מַמֶּשׁ ווי דער גוף, און די פּוֹנָה איז דאָס אַרוֹזֶנִי, אַזוי אַזוי ווי די נֶשְׁמָה איז גוֹימֶער רוחניות, אין אויב עהר עֲנִיפֶערט נים אָמֶן מיט פּוֹנָה איז אַזוי ווי אַלְמָנָה וואס בְּלִיבֶט אַרְיִין אָהן איהר מאן, דען תּוֹסֶפּוֹת אין מסכת שבת דף קי"ט שְׁרִיבֶט מ'זאכ אין זינען האָפֶען ביי"ם עֲנִפֶערין אַ מֶן אל מֶלֶךְ גֶּאָמֶן, השי"ת איז אַבִּאגְלִיבֶער מֶלֶךְ, און די בְּרָכָה וואס עהר זאגט איז אָמֶת, און אויף די ביי"דע אָמֶן אָמֶן יתוֹמָה און אָמֶן אָלְמָנָה וואס השי"ת איז מִמָּאם איז מְרִמֶז דער פֶּסוּק כָּל אָלְמָנָה וַיְתוֹם לֹא תִעֲנוּן, דִּהְיִינוּ איהר זאגט נים עֲנִפֶערין קיין אָמֶן אָלְמָנָה אָדער אָאָמֶן יתוֹמָה, לֹא תִעֲנוּן איז פון דָּשׁוֹן לֹא תִעֲנֶה, זאָקסט נים עֲנִפֶערין דען עס איז אַגְרוֹיסֶע עֲבִירָה, עכ"ל:

(הגה"ה פון בעד מחבר, אַזוי ווי ס'שׁמייט אין ספר מדרש תלפיות אור אֶשֶׁה אֶן דער קערפֶּער פון מַעֲנֶשׁ איז גְּלִיף צו אֶשֶׁה, און די נֶשְׁמָה וואס וויל דִּינֶען השי"ת מיט אַרְיִנֶם גִּידֶאנֶק און מיט אַרְיִין הערץ ווערט גִּילִיכֶען צו אָזְכֶר וואס עהר גיט אַרְיִין חיות צו דער אֶשֶׁה דאָס איז דער דיבור אָהן פּוֹנָה, אַזוי ווי ס'שׁמייט תּפִּלָּה בְּלִי פּוֹנָה בְּגוֹף בְּלִי נֶשְׁמָה, ד. ה. תּפִּלָּה אָהן פּוֹנָה איז ווי אַגוֹף אָהן אֶנְשָׁמָה, ווי אֶשֶׁה אָהן איהר

הוי כאלמנה וגלמודה מבעלה הצורה, שהוא המחשבה והכוונה כדון המבואר לעיל בספרנו זה בעז"ה;

(סז) ועתה נבאר בעז"ה דין עניית אמן בברכ' ק"ש דהנה אם סיים ברכת יוצר המאורות קודם הש"ץ מבואר בשע"ת סי' נ"ט סק"ה דיש לענות אמן וזה אליבא דכ"ע, וכן מבואר במשנה ברורה שם ס"ק כ"ד אך לענין אם צריך לדקדק לסיים הברכות ק"ש בשוה עם הש"ץ כרי שלא יצטרך להפסיק בין הברכה לק"ש בעניית אמן בזה יש חילוקי דעות, הנה בהברכה של יוצר המאורות, רוב דעות פסקו כהרמ"א סי' נ"ט סעיף ד' דימחר לסיים קודם הש"ץ ויענה אמן, שהרי הרב אומר כן (הוא הרב אדמו"ר) בש"ע שלו סי' נ"ט סעיף, וכ"כ הלבוש סי' נ"ט סעיף, וכן כתב השע"ת סעיף ה' דמפשטות לשון ש"ע המחבר משמע דדוקא אחר הבוחר כו' הוי כמפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו כו' [אבל לא אחר יוצר המאורות] וכן דעת הפמ"ג סי' ס"א סעיף ב' וכן הבאתי רא"י לעיל סי' ט"ז ממדרש אגדת בראשית דעונים אמן אחר ברכת יוצר המאורות, וכדראי

איהר מאן אזוי איז אאמן אהן פוננה, דאס איז מרמז דער פוסק אלמנה ויתום לא תענו, רעענין קאן מען מיימשינן ענטפערין אזוי ווי מען מאהר נישט ענטפערין קיין אמן ירומה כנ"ל, אזוי מאר מען נישט ענטפערין אאמן אלמנה, היינו אהן פוננה דען ס'איז אגרויסע עבירה:

(סח) יעצט וועלן מיר מבאר זיין דעם דין פון ענטפערין אמן צווישען די ברכות פון קריאת שמע, וויבאלד עהר האט אויסגילאזין די ברכה יוצר המאורות פאר'ן חזן, איז מבואר אין שערי תשובה סימן נ"ט סעיף קטן ה' אז מ'ברויך זאגען אמן, און דאס זענין אלע מידה, און אזוי שטייט אויף אין משנה ברורה סעיף קטן כ"ד, אבער אויב מ'ברויך זעהן אויס לאזין גביה מיט'ן חזן און נאך זאגען אמן, און נישט ברויכין מפסיק זיין צווישען דער ברכה און קריאת שמע מיט אמן, איז דא תולדות דעות, ביי ברכת יוצר המאורות האלמין רוב פוסקים ווי דער רמ"א אז מ'זאל הייזען אויס צו זאגען פאר'ן חזן און ענטפערין אמן, דער רב ש"ע זאגט אויך אזוי און דער רבנו דארט און דער שערי תשובה סעיף ה', ווייל פונם לשון הש"ע ווייזט אויס אז דוקא נאך הבוחר כו' זאל מען נישט זאגן אמן ווייל ס'הייסט ווי אמפסיק צווישען דער ברכה און די נאך וואס מ'מאכט איבער איהר, אבער ביי יוצר המאורות איז נישט אזוי, אויף דער פרי מגדים און אויף האגין מיר גיברכט אראף אויבן סי' ט"ז פון מדרש אגדת בראשית אז מ'זאל זאגן אמן נאך יוצר המאורות, די אלע גאונות זענען ווערט סומך צו זיין אויף זיי צו מוען אזוי ווי דער רמ"א היימט סי' נ"ט

הם תגאונים הנ"ל לסמוך עליהם לעשות כהרמ"א הנ"ל דימחר לסיים קודם השי"ץ כדי לענות אמן אחר ברכת יוצר המאורות אף על פי שיש מערערין בדבר :

(סח) אך לענין עניית אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה יש לעיין, דהנה המחבר בסי' ג"ט מע"ד כתב דלא יענה אמן משום דהוי הפסק וע"ז כתב בשליח הוב' בשע"ת סק"ה שנראה בעיניו מנהג הספרדים שלא יענה אמן ויסיים עם השי"ץ כדי שלא יפסיק בין האהב' לקבלת עוד מלכות שמים, רק אם סיים קודם השי"ץ יש לענו' אמן, והטעם דלא יענה אמן אף ע"ג דיותר להפסיק מפני היראה וכבוד בין הפרקים כמ"ש בסו"י סי' ס"ו, מיט כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר עב"ל השע"ת וכי"פ בסו"י סי' ס"א סק"ב בשם הב"ח דלא יענה אמן אחר באהבה, דלא כהרמ"א שם שפסק דיענה אמן אחר באהבה :

(סט) אמנם הלבוש בסי' ג"ט סעיף ד' כת"ש על ברכת יוצר המאורות וז"ל כשיגיע סמוך לסוף הברכ' ימחר לסיים הברכה קודם שיסיים החזן וכשסיים החזן יענה אמן מיהו אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה, י"א

ג"ט אז מ'זאל אויס לאזין פאר'ן תזון די ברכה יוצר המאורות בדי נאך צו זאגען אמן :

(סח) אבער וועגן אמן נאך הבוחר בעמו ישראל באהבה, ברוי"ד מען מעיין זיין, ווארין דער מחבר שרייבט אין סימן ג"ט סעיף ד' אז מ'זאל גיט זאגן אמן ווייל ס'הייבט אהפסק, אויף דעם שרייבט דער שליח הקדוש און ס'ווערט גיבראכט אין שערי תשובה סעיף ה' אז עס גיפערט איהם דער מנהג פון די ספרדים גיט צו זאגן אמן נור אויס לאזין גלייך מיט'ן תזון, בדי גיט מ'פסק זיין צווישען אהבה רבה און קבלת עול מלכות שמים, אז עהר האט אבער אויס גילאזט פאר'ן תזון ברוי"ד עהר יז ענטפערין אמן, אין דער מעם איז פאר וואס מ'זאל, גיט זאגן אמן האמ"ש מ'מעג מ'פסק זיין מפני היראה וכבוד בין הפרקים ווי דער מזה שרייבט סי' ס"ו, פון דעסוועגן ווייל עהר איז עוסק אין שבח פון השירות ברוי"ד עהר גיט מ'פסק זיין מיט א אנדערין שבת, ע"כ לשון השע"ת, און אזוי פסקנ'ט אויך דער מורי זהב סי' ס"א סעיף קמ"ב, פאר'ן ביח מ'זאל גיט זאגען אמן נאך הבוחר בו באהבה, און גיט ווי דער רמ"א וואס פסקנ'ט דארט אז מ'זאל יא זאגען אמן נאך באהבה :

(סט) אבער דער לבוש סימן ג"ט סעיף ד' שרייבט דארט אויף ברכת יוצר המאורות מיט דעם לשון, אז מ'קומט נארה"ט צו סוף ברכה ואל מען היירען אויס צו לאזען די ברכה פאר'ן תזון, בדי אז דער

שלא למחר כדי לענות אמן דהוי הפסק בין הברכה לק"ש שכיון שברכה זו קאי על מצות ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה להדבר שמברכין עליו וי"א ודאי אם היינו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ק"ש הוי אמן הפסק בין הברכה להדבר שמברכין עליו אבל באלו הברכות שאינ' אלא תוס' שבה לפני שבה של ק"ש ל"ה אמן הפסק, וגם בהבחר כו' ימחר קודם החזן ויענה אמן על ברכת החזן דלא גרע משאילת שלום שמפסיקין בין ברכה שני' לשמע וכן נוהגין עכ"ל הגב"ש :

(ע) וכן נראה מדברי הפמ"ג סימן נ"א בא"א סק"ג שכתב שם וז"ל דע בק"ש וברכת' דשואל מפני הכבוד כל שכן לענות אמן ולא הוי הפסק דאם שואל מפני הכבוד כ"ש לענות אמן, כמ"ש הטור בסי' ס"א בשם הרמ"ה, ומשמע אפי' אמן על שאר דברים שאדם מברך והוא שומע דעונה לדין בסי' ס"א בהנ"ה עכ"ל הפרי מגדים, הרי לחדיא שמסכים דעונין אמן גם אחר באהבה כמ"ש בריש דבריו בק"ש, וברכותי', וחזונו דס"ל דבין הפרקים מותר לענות כל אמנים וכ"ד רע"א הובא בתוס' חיים

חזון וועט אויס לאזען די ברכה זאל מען קאנין זאגען אמן, אבער נאך הבוחר בעמו ישראל איז פארהאן אדעה אז מ'זאל ניט היילען אויס צו האזין פאר'ן חזן און נאך זאגען אמן, ווייל ס'הייסט אהפסק צווישען דער ברכה און קראת שמע, ווייל די ברכה גיהערט אויף מצוות ק"ש ברוך מען ניט מפסיק זיין צווישן דער ברכה און די נאך וואס מ'מאכט איבער איהר, אדעה איז פארהאן אז ווען מיר זאגען זאגין אשר קדשנו כו' על מצות קריאת שמע, וואלט אמן גיוועזן אהפסק כנ"ל, אבער די ברכות וואס זענען נור א שבת הייבט אמן ניט קיין הפסק, איז אפילו ביי הבוחר כו' זאל מען היילען אויס צו לאזען פאר'ן חזן און זאגען אמן נאך'ן חזן, און אזוי איז מען זיך נוהג, עכ"ל הגב"ש :

(ע) און אזוי ווייזט אויף אויס אין פרי מגדים סימן נ"א און א"א סעי' ג' שרייבט עהר דארט מיט דעם לשון דע, זאלט וויסען אז ביי ק"ש מיט די ברכות איז דער דין אז שואל מפני הכבוד איז אפ"ל שפ"ן אז מ'זאל ענפערין אמן ס'זאגט קיין הפסק ניט ג'הייסן ווי דער טור שרייבט אין סימן ס"א בשם הרמ"ה, און ס'ווייזט אויס אז אפילו אמן אויף אנדער' ברכות וואס עהר הערט ברוך עהר אויף ענפערין אמן עכ"ל הפרמ"ג, זעהן מיר דאך בפירוש אז עהר איז מסכים מ'זאל ענפערין אמן אפילו נאך הבוחר בעמו כו' ווי אויבען ג'שריבט, און מיר זעהן אז ער האלט אז צווישן די פרשיות פון ק"ש מעג מען ענפערין אלע מיני אמן, און אזוי איז אויך דער דעת ר' עקיבא אייגער זצ"ל, דער תוספות חיים אויף'ן דריי

על החייא כלל ב' סקט, וכיד הד"ח והשלחן שלמה, דבין הפרקים יענה כל אמנים וכ"פ בקיצור ש"ע סי' מ"ז סעי'ב:

(עא) וכתב שם בפאת השלחן בהערותיו שדעת הרמ"א שגם בין באהבה לק"ש יכול לענות אמן על כל ברכה שהוא שומע, וכ"כ בערוך השלחן וז"ל דהעיקר לדינא כהרמ"א לענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמ' ישראל באהבה ומש"כ המחבר בסי' ג"ט סע"ד שלא לענות או אמן ממעם הפסק אין אנו סוברים כן, משום דהברכות לא קאי על ק"ש כמ"ש בשם הרשב"א עכ"ל, ואחרון החביב הוא אדמו"ר סי' ג"ט סע"ד הוא ג"כ מסכים בהש"ע שלו לענות אמן בין באהבה לק"ש:

(עב) וכ"כ בס' קצות השלחן הנדפס מחדש וז"ל כן מתבאר מסידור אדמו"ר שכתב ואמור להפסיק באמצע הברכה של ק"ש אפי' בענייט אמן שאחר ברכה זו עצמה, משמע דבסוף דברכה יכול לענות אמן שאחר ברכה זו עצמה, ונראה בפשיטות דיש לסמוך על כל הגי' גדולי רבוותא דיכול

אדם ברענגט איהם כלל ב' סעי'ק מ', און אזוי איז אויף דער דעת הדרי"ח און דער שלחן שלמה, אז צווישן די פרשיות ואל מען זאגן אַקט מינ' אמו און אזוי פסק'נט דער קיצור ש"ע סימן מ"ז סעי' ב':

(עא) שרייבט דאָרט דער פאת השלחן אין זיינע הערות אז דער דעת הרמ"א איז אפילו צווישען אהבה און קריאת שמוע מעג מען ענפערין אמן אויף אלע ברכות וואס מ'הערט, און אזוי שמיט אויף אין ערוך השלחן מיט דעם קשון, און דער עיקר אין דין אריין איז וויא דער רמ"א צו ענפערין אויף אויף הבוחר בעמ' ישראל באהבה, און וואס דער מחבר שרייבט אין סימן ג"ט סעי' ד' אז מ'זאל גיט ענפערין אמן צווישן הבוחר בעמ' בו ממעם הפסק, האלט'מין מיר גיט אזוי ווייל די ברכות גיהעריין גיט אז ק"ש ווי מיר האפען גישריבן פאר'ן רשב"א עכ"ל, און דער ש"ע הרב סי' ג"ט סעי' ד' איז אויף מסכים צו זאגן אמן צווישן הבוחר בו באהבה און ק"ש:

(עב) און אזוי שרייבט אויף דער קצות השלחן אז ס'איז אזוי מבוואר פון סידור הרב, עהר שרייבט אסור להפסיק בו מען מאהר גיט מפסיק זיין אין מיט ברכה פון ק"ש אפילו צו ענפערין אמן פון דער ברכה אליין, ווייזט אויס אז ביים סוף ברכה מעג מען יו ענפערין אמן נאך דער איינגער ברכה, ווייזט אויס בפשיטות אז מ'קאן זיך סומך זיין אויף די אלע גדולים אז מ'מעג ענפערין אמן אפילו אויף דער ברכה הבוחר בו באהבה ווי דער רמ"א און דער לבוש און נאך גדולים וואס מיר

דענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה כהרמ"א והלבוש
ושאר גדולי רבוותא שהבאתי והכי נקמין:

(ענ) ולקדיש ולקדושה ולברכו מבואר בש"ע סי' ס"ז סע"ג דמפסיק אפי'
באמצע הפרק וכן למודים, והטעם מבואר במנן אברהם
סק"ה דאם פוסק לשאול מפני כבוד בוד ק"ו מפני כבוד הקב"ה, וכתב
המנן אברהם שם דמהאי טעמא אם שמע קול רעמים יפסיק ויברך עכ"ל
וכתב המנן אברהם סק"ז דמש"כ המחבר דיפסיק למודים פי' למודים אנהו
דך בלבד ובברכו אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ואיש"ר עד עלמיה
וישתוק וישמע עד אמן שאחר יתברך ויענה אמן, ומתתקבל ואילך לא יענה
אמן כי אינו אלא סנהג, ועל ברכת התורה עונה ברוך ה' המבורך לעולם
ועד, וגם אמן [על סוף הברכה] ובקדושה יאמר קדוש, וברוך, ולא ימלוך
ובהנהות יש נוחלין משמע שעונין גם ימלוך שזה שייך לקדושה, אבל
בתוספתא פ"ק דברכות משמע כדברי לחם חמודות, ונ"ל שבאמן יהא שמי'
רבא אומר גם כן יתברך דהפליג מאד בבית יוסף בעונש המפסיק בין
עלמיה ליתברך ע"ש, עכ"ל המנן אברהם:

מיר האבען גיבראכט, און אזוי איז די תלכה:

(ענ) ביי קדיש און קדושה און ברכו איז מבואר אין ש"ע סימן ס"ז סעיף
ג' אז מ'זאל מפסיק זיין אפיקו אין מיט פרק, און אויך צו מודים
און דער טעם איז מבואר אין מגן אברהם סעיף קטן ה' אז מ'טעג מפסיק
זיין צו זאגען שלום פון כבוד בשר ודם וועגן איז אקל וחומר פאר כבוד
הקב"ה, שרייבט דארט דער מג"א אז נאך דעם טעם קומט אויס אז מ'
הערט אקול פון אדינער זאל מען מפסיק זיין און מאכען אברכה עכ"ל,
אין סעיף קטן ו' שרייבט דער מג"א, דאס וואס דר מחבר זאגט אז מ'זאל
מפסיק זיין צו מודים, איז דער פירוש בלויז, מודים אנהנו דך, און ביי
ברכו זאגט מען ברוך ה' המבורך לעולם ועד, און אמן יהא שמי' רבא
בזי עלמיה, און אויס הערין ביז אמן פון דאמירן בעלמא און זאגען אמן,
און אמן'ס פון התקבל אהן, זאל מען גיט ענפערין ווייז ס'איז נור אנהנו,
און אויף דער ברכה ביים ספר, ענפערט מען ברוך ה' המבורך לעולם
ועד, און אויך אמן ואויך סוף ברכיה, און ביי קדושה זאל מען זאגען
קדוש כו' ברוך כו' אבער גיט ימלוך, אין הנהות יש נוחלין ווייז אויס
אז מ'זאגט ימלוך אויך ווייז ס'גיהער אוף צו קדושה, אבער אין תוספתא
פון ברכות פרק ראשון ווייזט אויס ווי דער דרם חמודות, גיפערט מיר
אז ביי אמן יהא שמי' רבא זאל מען זאגען יתברך אויך, ווייל דער בית
יוסף איז שטארק מפליג אין עונש פון דעם וואס איז מפסיק צווישען
עלמיה

(עד) ובבין הפרקים מבואר מכל האחרונים הנ"ל דמות לענות כל אמנים, ואמן של הא הקדוש ושומע תפלה דינו כמו קדיש וקדושה וברכו המפסיק אפי' באמצע הפרק, חוץ מהפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מבואר בהמחבר סי' ס"ז סעי' דלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שמא יחרגו, וכתב שם במשנה ברורה סעי' י"ב וז"ל משמע דאפי' קדיש וקדושה וברכו לא יענה, ואפשר דאבו הקריאה הי' לאחר ג' שעות שהוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק [בין שמע ישראל לברוך שכמל"ן עכ"ל המשנה ברורה];

(עו) וכתב הרמ"א שם סעי' ג' דמכל שכן באומר תחנונים [המפסיק להאמן דהא הקדוש ושומע תפלה] וכתב שם המשנה ברורה ס"ק כ"ב שהוא מיירי בתחנונים הרגיל לומר בסוף סיום י"ח ע"כ אלו אמנים דוקא, וכתב שם דכן מצא בתשובת הרשב"א שממנו נובע הדין עכ"ל המשנה ברורה;

(עו) אבל בספר ערוך השולחן סי' קכ"ב סעיף ב' פסק שבתחנונים

עלמ"א און יתפרד, ע"ש, ב"ז אהער איז דאס לשון המג"א :

(עד) און וועגן בין הפרקים איז מבואר פון אלע אחרונים הנ"ל אז מ'מעג ענפערדיג אלע אמונים, און אמן פון הא הקדוש און שומע תפלה איז דער זע, בער דין ווי קדיש וקדושה וברכו אז מ'זאל מפסיק ויין אפילו אין מיטען פרק, אויסער דעם פסוק שמע ישראל און ברוך שם כבוד כו' איז מבואר אין מחבר סימן ס"ז סעיף א' אז מ'זאל נישט מפסיק צווישען ויין גאר נישט סיידן אז ס'איז דא אפחד פון סכנות נפשות, שרייבט דארט דער משנה ברורה סעיף י"ב מיט דעם לשון, מ'ווייזט אויס אז אפילו קדיש וקדושה וברכו זאל מען נישט ענפערדיג, און ס'איז מעגליך אז וויבאלד אז יענער זאגט קריאת שמע נאד'ן זמן היינט נאך דריי שעה אויף'ן מאג איז דאך גלייך ווי עהר לייגעט און דער תורה ברויך מען יו מפסיק ויין [צווישען שמע און ברוך שם] עכ"ל המ"ב :

(עו) שרייבט דארט דער רמ"א סעיף ג' אפך שפן אז מ'זאגט תחנונים [גיבעט] [איז מען מפסיק צו זאגען אמן פון הא הקדוש און שומע תפלה], שרייבט דארט דער מ"ב סעיף כ"ב אז מ'מיינט תחנונים וואס מ'זאגט אין סוף שמונה עשרה [דהיינו אהי נצור] על בן דקא די אמונים, און עהר שרייבט דארט אז עהר האט אזוי געפונען אין תשובת הרשב"א וואס פון איהם נעמין מיר דעם דין עכ"ל המ"ב :

(עו) אבער דער ערוך השולחן סימן קכ"ד סעיף ב' פסקט אז אין אהי נצור וואס נאך שמונה עשרה מעג מען זאגען אלע אמונים

שלאחר י"ח מותר לומר כל אמנים אם אמר קודם התחנונים יהיו לרצון, ומ"ש המשנה ברורה דכן מצא בתשו' הרשב"א דמותר להפסיק דוק' בהאמנים דהא הקדוש ושומע תפלה ודכוותיהו, יש לומר דהרשב"א מיירי שלא אמר יהיו לרצון קודם התחנונים אבל אמר יהיו לרצון קודם התחנוני' י"ל דהרשב"א מודה דמותר להפסיק לכל אמנים ולא כמ"ז דכת"ש דאסור לענות בתחנונים שאר אמנים אפי' אמר יהיו לרצון קודם התחנונים, ואחר כך בסעיף ד' כתב הערוך השלחן וז"ל וכבר כתבנו דאפי' אמן סתם יכול לענות והפסק' לדבר אחר הוא דאסור ע"ש דמסתבר טעמ' וכו"פ בקיצור שלחן ערוך סי' י"ח סעיף ט"ז דאם אמר יהיו לרצון תיכף כשמסיים תפלת י"ח מותר לענות כל אמנים, וכתב שם בפאת השלחן בהנהגותיו טעמא דמסתבר בזה ומדחה דברי המ"ז שם דאסור לענות שאר אמנים, וכת"ש דכן פסק המחב' שלחן שלמה דמותר לענות כל אמנים אחר יהיו לרצון הראשון:

(עו) וכן פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו אחר המיום הש"ע וז"ל עוד כתב בספר אמרי נועם שאמר הגר"א ז"ל שאחר יהיו לרצון כבר נגמרה התפלה וכמאן דעקר גליו דמי, וכ' ואם יאמר יהיו לרצון קודם [התחנונים]

אויב עהר האט ג'ואגט יהיו לרצון, און וואס דער משנה ברורה שרייבט אן עהר האט געפונן אין תשובת הרשב"א אז נור דוקא אמן פון דהא הקדוש און שומע תפלה וכו' ומה, קאן מען זאגען אז דער רשב"א שמועסט ווען עהר האט קיין יהיו לרצון נישט געזאגט פריער, אבער אז עהר האט געזאגט יהיו לרצון פאר איהי נצור קאן זיין אז דער רשב"א אויך מודה אז מ'מעג זאגען אלע אמן'ס, און נישט ווי דער מ"ז וואס זאגט אז אפילו מ'האט געזאגט יהיו לרצון מאר מען נישט ענפערין קיין אנדערע אמן'ס. נאך דעם שרייבט עהר דארט סעיף ד', און מיר האבען שוין גישריבען אז אלע אמן'ס מעג מען זאגען נור צו אנדערע זאכען מאר מען נישט מפסיק זיין, און שרייבט דרויף גוטע מעשים. און אזוי פסק'נט אויך דער קיצור ש"ע סימן י"ח סעיף ט"ז אז עהר האט באלד נאך שמונה עשרה פאר איהי נצור ג'ואגט יהיו לרצון מעג עהר שוין זאגען אמן אויף ארע ברכות, און עהר ברענגט דארט אין זיינע הגהות וואס רופ'ן זיך פאת השלחן ריכטיגע מעשים צו דעם דין, און אזי מ'דחה דעם מ"ז וואס אסר'ט, און עהר שרייבט אז אויך דער מחבר שלחן שלמה פסק'נט אז מ'האט ג'ואגט יהיו לרצון מעג מען ענפערין אלע אמן'ס:

(עו) און אזוי ברענגט עהר אין ווינקער גאון'ס סידור מיט דעם לשון, נאך שרייבט דער אמרי נועם פארן גאון ז"ל, אז נאך יהיו לרצון אזי גענדיגט דיא תפלה אין'ס איי גרייך ווי מ'האט שוין זיך אויס גענוקט

פשיטא דמותר לומר כל מח שירצה דכמאן דעקר [רגליו] דמי עכ"ל: ונראה
דיש לסמוך על כל הני גדולי רבוותא בתראי ולענות כל אמנים אחרי יהיו
לרצון הראשון:

אנב ארפס בעז"ה עוד דבר נחוץ חידוש דין מספר ערוך השלחן
סי' נ"ב לזכות הרבים:

(עח) דהנה כתוב בש"ע סי' נ"ב אם בא לביהכ"נ ומצא ציבור בסוף
פסוקי דזמרה ואמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ואח"כ הלל
את ה' מן השמים ואח"כ הללו אל בקדשו כו' ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר
אור וק"ש וברכות" ויתפלל עם הציבור כו', וכתב שם הרמ"א וז"ל ומי
יאמר [לאחר התפלה] כל הברכות שמחויב לברך בבקר עכ"ל, וכ' הפרי"ח סי'
נ"ח הובא בפמ"ג סי' נ"ב במ"ז סק"א דאם לא אמר אלהי נשמה א"א אחר
התפלה שכבר נפטרה בברכת מחי' מתים, עוד כ' הפנ"מ דגם בה"ת לא יאמר
שכבר נפטרה באה"ר, וכתב ע"ז בס' ערוך השלחן סי' נ"ב שלמי דעתו גם
ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אחר שבידך יוצר המאורות וגם ברכת
מתיר אסורים אחרי שהזכירו בשמ"ע במכלכל חיים ומסיק שם וז"ל דג"ל
דספק ברכות דחלל ולא יאמ' גם אותן הב' ברכות אחר התפלה עכ"ל:

גירוקט פון שמונה עשרה, שרייבט עהר דארמ' אז וויפאלד עהר זאגט
יהיו לרצון אזי אפשיטא אז מ'מעג אקלעם זאגין ווארין ס'איז גלייך ווי
מ'איז שוין אויס גינאנגין פון שמונה עשרה, און ס'איז פראי זיך סומך אז
זיין אויף די אקע גדולים און ענפערין אמן נאך יהיו לרצון:
נעצט אזוי וויי איד האב געעקן אנאיעם דין אין ספר ערוך השלחן סימן
נ"ב וועל איד עתה דא שרייבטן מנהג רבים צו עין:

(עח) אזוי ווי ש'שמי"ט אין שלחן ערוך סימן נ"ב אז מ'קומט שפעט אין
שוהל אין מקאן גיט נאך קומען דעם מגין זאל מען איינער הי-
פען מיידל מ'מורים אפי' צו דאביגין מיט מגין ווארין ס'איז עהר אנדויסי
מאנה, זאגט דער רמ"א אבער אלע ברכות השחר איז מען מ'הייב צו
זאגען נאך דעם דאביגן, אויף דעם זאגט דער פרי חדש אז די ברכה
פון אלהי נשמה מאר מען גיט זאגען נאך שמונה עשרה ווייל מ'איז יוצא
מיט מתיה המתים, און דער פנ"מ זאגט אז ברכת התורה זאל מ'אויך
גיט זאגען נאך דעם דאביגין ווייל מ'איז יוצא מיט אהבה רבה, דהויף
שרייבט דער ערוך השלחן אז לדעתו פרויך מען ברכת הנותן לשכוי
בינה אויף גיט זאגען נאך דאביגין ווייל מ'איז יוצא מיט יוצר המאורות
אויך מתיר אסורים פרויך מען גיט זאגען נאך דאביגין ווייל מען האט
שוין דערמאנט אין שמונה עשרה ביי מ'בכלל חיים כו' ומתיר אסורים:

(עט) **אנב** נחוץ להודיע משיכ הבאר היטב סי' גיב סקיא וזיל, המגיד הזהיר להביי כו' להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הצינורות, ומסיק שם הבאה'ט וזיל, אבל בתשובות חכיצ סי' לז כתב שמשכ בס' הזהיר להתפלל כסדר היינו שאינו מתפלל עם הצבור אבל אנו אחר לבוא לביהכ"נ ובא כשהציבור מתפללין כיע מודי [היינו הזהיר והמגיד הנ"ל] דמדלג כרי להתפלל עם הציבור, וכיכ הפריח בס"י ג', עכ"ל הבאר היטב והובאו דברי הבאה'ט אלו בספרי עמק יהושע אחרון בהעל' לתרופה שם סוף סימן ג', והבאתי שם בספרי הנ"ל בסוף שער המהרה בהשמטות דכן פסק בס' ארחות חיים מהרב הגאון דברואן וצ"ל בס"י גיב בשם ספרי מאורי אור והוסיף שם בשמו דהשוהים לבא לביהכ"נ ואין מדלגין מטעמו היפוך הצינורות הוא עובר על דברי חכמים כי זה רק דכתחילה אבל לא לעיכוב כלל ועייש שהביא רא"י לזה ע"כ לשוני שם :

(פ) **כתב** בתשובות הרמ"ע סי' פ"ד הובא במגן אברהם ריש סימן ס"ט בד"ר פורס על שמע, דדוקא מי שלא שמע ברכו כלל, התירו

(עט) **אנב** איז נויטיג מו"דע זיין וואס דער באר היטב פֿרעגנט סימן גיב מיט דעם לשון, דער מגיד האט מזהיר ניוועזין דעם הייליגען בית יוסף עהר זאל דאבינין פֿסדר נים איבער-היפערין. ווארין דער וואס איבער היפערט קערט עהר איבער די צנורות, פיהרט דארט אויס דער באה"ט וזיל, אבער דער חכם צבי פֿרעגנט אין זיינע תשובות סימן ל"ז, אז דאס וואס ס'שטייט אין זוהר אז מ'זאל דאבינען פֿסדר. מיינט מן נור אז מ'דאבינט ב'חידות אהן אציבור, אבער אז ער האט פארשפּעטיגט און איז גיקומען ווען דער ציבור האלט שוין אין מיטן דאבינען זענען אַללע מודה אז מ'זאל יוא איבער היפען פֿדי מ'זאל דאבינען מיטן ציבור, און אזוי אויף שרייבט דער פרי"ח סי' ג', פיו אהער איז דאס לשון פון באר היטב, און איך פֿרעגט איהם אין מיין ספר עמק יהושע אחרון אין קונטרס עלה לתרופה סוף סימן ג', אין איך פֿרעגט דארט אין סוף שער המהרה אין די השמטות, אז אזוי פסקנט דער פֿערזאנר רב פארן ספר מאורי אור, און איז דארט מוסר פארן מאורי אור וועגן אז די וואס פֿערשפּעט-טיגן דעם דאבינן כנ"ל און היפערין נים זענען זיי עובר אויף דברי חכמינו ז"ל, ווארין נור דכתחילה פֿרויך מען דאבינן גדייך כנ"ל אבער נים לעיכוב, און פֿרעגנט דארט אראיף ד'דבריו ע"ש :

(פ) **אין** תשובות הרמ"ע סימן פ"ד שטייט און אויף דער מגן אברהם פֿרעגנט איהם אין אנהויב סימן ס"ט אין דין פון פורס על שמע ד. ה. צו זאגען פֿרכו מיט קדושה ווען מ'האט פֿערשפּעטיגט דעם מגן, שרייבט

לומר בשבילו ברכו אף שכבר אמר יוצר אור אבל בשביל מי ששמע כבר ברכו מפי חזון או מן העולה לתורה רק שהוא נתאחר מחמת שהאריך בפסוקי דזמרה ומתפלל ביחידות ועתה הגיע לברכו היינו קודם שהתחיל יוצר אור אומרים בשבילו ברכו כ"ש הוא בעצמו אי איכא עשרה שרי לי למימר ברכו אף שכבר שמע. אבל לאחר שהתחיל יוצר אור אין חוזרין בשבילו אם כבר שמע ברכו אף שלא שמע רק מהעולין לתורה וגם הוא בעצמו לא יאמר ברכו עכ"ל. וכ"פ בשיע הרב רז"ש בבי"ט סעי' אבל מי ששמע כבר קדושה אין לו לומר קדושה עוד פעם כשהגיע לתפלה י"ח כאשר הוא מתפלל ביחידות, וכן שמעתי מרבנן קשישאי דהסברא נותנת כן דיש לחלק בין ברכו לקדושה, דבש"מא ברכו כך היא סדר התפלה לומר ברכו קודם יוצר אור אבל קדושה חסדר התפולה לאמר הש"ץ אחר השמונה עשרה ולמה יאמר עתה קדושה כיון שאין סדר התפלה כך והוא כבר שמע קדושה, אך מי שלא שמע עדיין קדושה התירו לו לומר ג' ברכות ראשונות

ש"י יבט עהר או דוקא ווען מ'האט גיט ג'הערט. קיין ברכו דעמאלט מעג מען זאגען פיר איהם קריש מיט ברכו אפילו עהר האט שוין ג'זאגט יוצר אור, אבער אז עהר האט שוין ג'הערט ברכו פונ'ם חזן אדער פון א עולה לתורה גור עהר האט פערשפעטיגט ווייל ער האט גילאסין ג'זאגט פסוקי דזמרה אין דאביגט ביחידות אין עהר האלט ביי ברכו איידער עהר האט אהן ג'הויבען יוצר אור, אז ס'איז דא אעהן מענטשין מעג מען זאגן פיר איהם ברכו אכל שכן אז ער אלליין מעג זאגן ג'זאגט שוין ג'הערט כנ"ל. אבער אז עהר האט שוין אהן ג'הויבען זאגן יוצר אור, זאל מען גיט זאגן פיר איהם ברכו כל שכן אז עהר אלליין טאר אונדאזי גיט זאגען ווייל עהר האט שוין ג'הערט, אפיגו פון אעיקה לתורה עכ"ל, אין אזוי פסק'נט אויך דער רב שלחן ערוך סימן ס"ט סעי' ד', אבער קדושה וויבאלד עהר האט שוין ג'הערט קדושה אין יעצט אז עהר האט ג'דאביגט ביחידות טאדער עהר גיט זאגן קיין קדושה, אין אזוי האב איך ג'הערט פון גרויסע רבנן אז די סברה גיט אזוי מיט אז ס'איז אהי"ק צווישען קדושה און ברכו כנ"ל, ווארין בשלמא ברכו איז אזוי דר' סדר התפלה פריער ברכו נאכהער יוצר אור, אבער קדושה איז דער סדר אז זאגען נאך שמונה עשרה אז דר חזן זאגט איבער, ע"כ אז ער האט אבער שוין ג'הערט קדושה פארנואס זאל עהר משנה זיין דעם סדר והתפלה צו זאגען אין מיטין קדושה אז עהר האט שוין ג'הערט, אבער ווער ס'האט גיט ג'הערט קיין קדושה, האט מען מתיר ג'וועזין צו זאגען די ער-שטע דריי ברכות מיט קדושה הוה, אבער גיט אז ער האט שוין ג'הערט

בקול עם קדושה אבל לא למי ששמע כבר קדושה לפי שאין סדר התפלה כך כמובן:

(פא) הנה מה שיש נוהגין לענות אמן אחר הש"ץ שענה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם אחר העולה לתורה שענה אחר הקהל ביהל"ו, הנודבר זה כתוב בסידור דרך החיים אחר ישתבח בסי' ב' וז"ל כתב בסי' שיערי אפרים קצת ש"ץ כשהציבור אומרים ביהל"ו עונה אחריהם אמן וחוזר ואומר ביהל"ו ומעות הוא בידם כיון שאומרים מיד ברוך ה' כו' א"צ לומר אמן, אבל הצבור יאמרו אמן אחר הש"ץ אף שאמרו בתחלה ביהל"ו וכן נוהגין, עיין פרמ"ג סי' נ"ז עכ"ל, והפמ"ג סי' נ"ז כתב שם וז"ל ומ"מ יראה רשות הוא, אם ירצו הצבור עונין אמן, וכן הסכים בסי' משנה ברורה דמביא בשם הפמ"ג סי' נ"ז דהכריע לבסוף דרשות הוא ביד הצבור אם ירצו עונין ע"ז אמן ומסיק המ"ב שם וז"ל ועכ"פ מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק לא יענה אמן זה, הרי להדיא דבמקום שמותר להפסיק הוא מסכים לענות אמן שם, וכן בקיצור ש"ע סי' מ"ז סעי' ח' כתב שם דיש נוהגין לענות לענות אחר הש"ץ אמן אבל הש"ץ לא יענה אחר אמירת

קדושה וי"ל דער סדר התפלה איז ניט אזוי כמובן:

(פא) דאס וואס ס'פארהאטן מיינ וועלכע ענין זיך נוהג נאך זאגן אמן נאך'ן חזן אז עהר זאגט ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אויך נאך'ן עולה לתורה ווי עהר זאגט ברוך ה' המבורך לעולם ועד, דער דין געפינט זיך אין סידור דרך החיים נאך ישתבח סימן ב' מיט דעם לשון, ס'שמיט אין ספר שיערי אפרים, אז א טייל חזנים, ווען דער ציבור זאגט ברוך ה' המבורך כו' ענפערין ווי אמן, נכהער זאגט ער ברוך ה' המבורך כו' אפער ווי האפען אגרויסין מעור, ווייז ווי ענפערין תיקף ברוך ה' המבורך ברויכען ווי ניט זאגען אמן, אפער דער ציבור זאגט נאך'ן חזן אמן, האמשי ווי האבין פריער גיזאגט ברוך ה' המבורך כו' און אזוי אז מען זיך נוהג, און דער פרי מגדים סי' נ"ז שרייבט מיט דעם לשון, דאך ווייזט אויס אז עס איז ארשות, אז ווער ס'ויל מעג ענפערין, און אזוי איז אויך מסכים דער משנה ברורה עהר ברענגט דארט פיר דעם פרי מגדים סימן נ"ז אז צום סוף איז עהר מברע אז ס'איז ארשות אז דער ציבור ויל מעגין ווי ענפערין אמן, און דר משנה ברורה פיהרט אום וז"ל, ער בר פנים אז מ'האקט אויף אזוי אארט וואס מ'טאר ניט מפסיק זיין זאך מניט זאגן דעם אמן, עהר מ'דאך מפורש אז וויבאלד מ'האקט אין אזוי אארט וואס מ'מעג מפסיק זיין איז עהר מסכים מ'זאל יא זאגן אמן הנ"ל, און אין קיצור ש"ע סימן מ"ז סעיף ח' שרייבט דארט אז מיינ

הקהל עכ"ל, מכל הלין מבואר שנכון לענות אמן אחר השי"ע העונות ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אחר כתבי זאת מצאתי להגדול שבאחרונים בסידור הרב ארמ"ר בהל' תפלה אחר דין קדושת תפילין וז"ל, ולא יענה אמן אחר השי"ע שאומר ברוך ה' ה"ליו כי אין צריך כלל לענות אמן זה וכו' ולכן אין להשי"ע להמתין עד שיסיימו הצבור ביה"ליו אלא עונה עמהם ביחד עכ"ל :

(פב) וזה רמז לי ידידי הרב הג' ר' חיים נאה שליט"א בעהמ"ח ס' קצות השלחן בהלכות שכתב בסימן ג"ז שמוב הוא שהשי"ע יחזור ברוך ה' לעולם ועד, בלחש, דיש לומר דלכך יענה השי"ע, בלחש שלא יביא את הקהל למפק עניית אמן כאשר יש מחלוקת בזה בין הפוסקים, כי בסידור יעב"ץ כתב ג"כ וז"ל ועונים אמן אחר השי"ע שכ"ש קודם ברכו ס' ג' וז"ל, כורע בברכו וזוקף בשם ועונים אמן אחר החזן וכשיש ממין מצומצם אומר החזן והקהל ביחד ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואין עונים אמן. הרי מבוא, להדיא דכשיש יותר ממנין מצומצם או עונים אמן אחר החזן העונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד :

וענין ז"ך נהג צו ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר ואנט ברוך ה' המבורך אפער דער חזן זאל נים ואנין קיין אמן נאד'ן קהל עכ"ל, פון דעם אלעם זעהן מיר אז ס'איז גלייך צו זאגן אמן נאד'ן חזן או עהר ואנט ברוך ה' המבורך וכו', אפר נאד'ן מיין שרייבן האב איך געפונען אין סידור הרב אין הלכות תפלה מיט דעם קשון, מ'זאל נים ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר ואנט ברוך ה' המבורך כו', ווארין מ'ברויך דעם אמן נים ואנין, דריבער ברוך דער חזן נים ווארמין ביי דער קהל וועט אויס לאזן ברוך ה' כו' נור זאגן גלייך מימן קהל :

(פב) און דאס האט מיר אן גיוויזען הרב ר' חיים נאה ג"י אין לבוש נואם שרייבט אין סימן ג"ז אז ס'איז געסער או דער חזן זאל זאגן ברוך ה' המבורך ו"ל, שמי"ל, קאן מען זאגן אז דריבער זאל דר חזן זאגן שמי"ל, ביי דער קהל זאל נים קומען צו אספס אמן אזוי ווי ס'איז א מחלוקת צווישען די פוסקים און דער סידור יעב"ץ שרייבט אויך אז מ'זאל ענפערין אמן נאד'ן ברוך ה' המבורך כו', עהר שרייבט דארט אין די' דינים וואס פאר ברכו מיט דעם קשון, מ'זאל זיך ביקען ביי ברכו און אויך שטעלן בייים שם, און מ'ענפערט אמן נאד'ן חזן, און אז ס'איז נאך א ממנין מצומצם ואנט דר חזן מיט'ן קהל צו זאגן ברוך ה' המבורך וכו', און נים ענפערין אמן, זעהן מיר דאך מפורש אז אויב ס'איז דא מעהרר מענפערין ענפערט מען יא אמן נאד'ן חזן אז עהר ואנט ברוך ה' המבורך וכו' :

(פג) והנה החיי אדם כתב כלל י"א סימן ה' וז"ל, ואחר שאמר הש"ץ ברוך ה' המבורך לעולם ועד אין צריך לענות אמן, והנה אין אני רוצה להכניס ראשי להכריע בין ההרים הגדולים האלו אשר קטנם עבה ממתני, רק זאת נוכל בודאי לומר שאלו ואלו הם דברי אקים חיים, ודעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד:

(פד) ועתה אבאר בעזרי הדין המוסכם ברוב האחרונים דאם אחד לא שמע מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מתקל היינו י' אנשים שאמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד עונה עמהם ג"כ ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אם שמע רק מהש"ץ מה שעונה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו, שהרי הרב אדמו"ר אומר כן בשלחן ערוך שלו בס"י ג"ז סעי"ב דכן עיקר שאם מ' שמעו מהש"ץ ברכו וענין אחריו יכולים כל הקהל לענו' עמהם אע"פ שלא שמעו מהש"ץ ברכו את ה' המבורך וכו' כיון שיש כאן עשרה האומרים דבר שבקדושה, וכן כתב בסידור דה"ח אחר ישתבח ס"י ב' ומסיים שם בסידור דה"ח א"ר ס"י קל"ט דלא כמ"א ס"י ג"ז וכן הלכה:

(פג) און דער חיי אדם שרייבט אין כלל י"א סימן ה' אז נאך דעם ווי דער תנן זאגט ברוך ה' המבורך כו' ברוך מען נישט זאגן אמן און מיר ווילן זיך נישט מכניס זיין צו מקריע זיין צווישען די גרויסע בערג וואס זענען פירט גרעסער פאר מיר, נאר דאס קאנין מיר בודאזאגן אז די פוסקים און די פוסקים זענען אללע דברי אלהים חיים, און ווער עס מ'הוט ווי דער איז גוט און ווער עס מ'הוט ווי דער מ'הוט אויף גוט:

(פד) יעצט וועלן מיר מבאר זיין דעם דין וואס איז מוסכם ביי רוב אחרונים ווי באלד מ'הערט נישט פון תנן ברכו נאר פון ציבור זיי האבען גיזאגט ברוך ה' המבורך כו' זאל מ'זאגען מיט זיי ברוך ה' המבורך כו' אבער אז מ'האט נאר ג'הערט פון חזן אז עהר ענפערט נאך'ן קהל ברוך ה' כו' זאל מ'נישט זאגען ברוך ה' המבורך נאר ענפערין אמן, ווארן דה רב ש"ע אין סימן ג"ז סעי"ב זאגט אויף אזוי, און שרייבט אזאזוי איז דער עיקר, אז זיין מענטשן האבן ג'הערט פונם ש"ץ ברכו און ענפערין נאך איהם קאנין אנדערע אויף ענפערין תאמש זיי האבן נישט ג'הערט פונם תנן ברכו ווייל ס'איז דא צעהן וואס זאגען א דבר שבקדושה, און אזוי שרייבט דער סידור דרך החיים פאר'ן אד"ר רבה ס"י קל"ט, און אזוי איז די הלכה:

(פה) ועתה נבאר הדין בעזה"י האיך הדין בברחמ"ו אם עונין אמן אחר המברך שחוזר ועונה ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, הנה דין זה מבואר בהלבוש סוף סי' קצ"ח דשלשה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו להם לומר אמן אחר המברך שחוזר ועונה ברוך שאכלנו או בעשרה ברוך להינו וכו' כרי שיכינו לבם שלא יפסקו ויצטרפו עם ברכת הזימון, וכן פסק הפמ"ג בסי' קצ"ח במש"ז סק"א וז"ל, ולענין אמן המתבאר מדברי הלבוש דהמברך אין עונה אחריהם אמן כו' ולאחר שאומר המברך ברוך ג"כ אין עונים האוכלים. עמו אחריו אמן כדי ליתן לב ולצרף ברכת הון יעו"ש, והבא לשם כשהמברך אומר ברוך יענה ג"כ אמן עכ"ל הפמ"ג, ובאר"י סי' קצ"ח סק"ב כתב וז"ל באם עונה אחר המברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד תו לא צריך לענות אמן על העונים דהרי ענינו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים ואם שכח ולא הוי אדעתיה כשאמר המזמן נברך ולא אמר ברוך ומבורך אזי, צריך שיענה אמן אחר העונים ואפשר דגם עונה אמן אחר שחוזר המברך ואומר ברוך שאכלנו דלא כמו"ז ע"כ הא"ר, כללו ש"ד הנכנס אצל המכריבין בזימון או שהי' שם ולא אכל

(פה) יעצב וועל"ן מיר מבאר זיין בעז"ה דעם דין פון ברכות המזמן אויב מ'ברוך ואגין אמן נאך דעם מברך ווען עהר ענפערט ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, דער דין איז מבואר אין דבוש סוף סימן קצ"ח אז דריי אדער צעהן מענטשן האבן צוזאמן געגעסן ואל מען ניט זאגען אמן נאך'ן מברך אז עהר זאגט ברוך שאכלנו כו' אדער ברוך להינו כו' בדי ואלין אויס הערין אין מכוין זיין צו דער ברכה פון מזמן אין אזוי פסקנ'ט דער פרי מגדים אין סימן קצ"ח אין משכבות וזה סעיף קמון א' מיט דעם לשון, אקאנין אמן איז מתבאר פון לבוש אז דער מברך ואל ניט ענפערין אמן נאך די פנמשעם, און זיי ואלן אויך ניט ענפערין אמן נאך איהם אז עהר זאגט ברוך שאכלנו כו' בדי זיי ואלין צו הערין און מצרף זיין ברכת הון, און אז מ'קומט אריין ווען דר מברך זאגט ברוך כו' ברויך מען זאגען אמן, ביז א הער איז דער לשון פון פרי מגדים, און דער ארי' רבה סימן קצ"ח סעיף קמון ב' שרייבט מיט דעם לשון, ווי באךד מענפערט נאך'ן מברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ברויך מען שוין ניט זאגען אמן נאך די וואס זיי ענפערין ברוך שאכלנו כו' ווארין דאס איז דאך במקום ברוך שאכלנו כו' נור וויפלד מ'האט געערגעסן צו זאגען ברוך כנ"ל דעמאלס ברויך מען זאגין אמן נאך די וואס ענפערין ברוך, און ס'קאן זיין אז מ'ברויך זאגין אמן אויך נאכדעם ווי דער מזמן זאגט ברוך שאכלנו, ע"כ לשון הא"ר, דער כלל איז אז מ'עשה אריין אין

כלל כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואם נכנס וכבר אמר המברך נברך ושמו רק מהעונים שאומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו עונה אחריתם אמן, וכן הדין אם המסובים יודו אומר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם כבר אמר המברך עונה אמן, כן כתב בחיי אדם כלל מ"ח סי' י"ז כדבוי' הלבוש והא"ר דלא כמו"ז סי' קצ"ח סעיף קמן א':

(פו) הנה באמירת ברכו דמוצש"ק מבואר בהרמ"א סי' רצ"ג סעיף ג' לאמרו באריכות נועם כדי להוסיף מחול על הקודש, וכתב ע"ז בשע"ת שם סעיף קמן ב' בדי' וברכו באריכות נועם וז"ל וכתב בהלכות גדולות סוף הלכות ציצית ומבעי' ל' לאינש לאנודי [ר"ל להאריך ולהמשיך] בברוך ה' לעולם ועד באפוקי שבתא כי הכי דניתצל מהזיקא דהאי שבתא והביאו בברכי יוסף ושם כתב שראה מטהרת יד הקודש מהרח"ו בשם רבינו האי גאון ז"ל קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד באפוקי שבתא עכ"ל השע"ת ע"כ יש לזהר בזה מאד:

אין א שטוב און מ'טרעפמ ביים בענמ'שין, אדער ווער ס'איז גיוועזין אי שטוב און האט נישט גיגעסין מיט זיי, אז דער מ'זמן זאגט נברך ענפערט מען ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, אז ווען עהר איז אריין גיקומען האט שוין דער מ'זמן גיהאט געזאגט נברך, נור עהר האט נאר גיהערט אז מ'ענפערט ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ענפערט עהר נאך ווי אמן, און אזוי איז דער דין אז די מסובים זענען צעהן ענפערט עהר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד אז דער מ'זמן האט אפער שוין גיזאגט ברוך כו' ענפערט עהר אמן, אזוי שרייבט דער חיי אדם כלל מ"ח סימן י"ז ווי דער לבוש:

(פו) בענין ברכו פון מוצאי שבת קודש שרייבט דער רמ"א סימן רצ"ג סעיף ג' מוצא זאגען ברכו באריכות נועם ד. ה. אביסיל' לענגער און מיט א ניגון פרי מוסף צו זיין מחול על הקודש, שרייבט דארט דער שערי תשובה אין סעיף קמן ב' מיט דעם כשון דר הלכות גדולות סוף הלכות ציצית שרייבט מ'ברוך ציהען ביי ברוך ה' המבורך כו' מוצאי שבת פרי מוצא ניצול ווערין פון שדעכטס די וואף, און דר ברכי יוסף ברענגט איהם און שרייבט דארט אז עהר האט גיזעהן פון הרב רח"ו פאר'ן רב האי גאון ז"ל, ס'איז בקבלה און אויס גיפריבט אז ס'איז מסוגל צו תצלחה אז מ'דערלענגערט ביי ברוך ה' המבורך ל' מוצאי שבת עכ"ל השערי תשובה, ער פן ברוך מען עהר נזהר זיין אין דעם:

(פו) כשמימים יוצר המאורות קודם הש"ץ ושומע מאחרים שסיימו יוצר המאורות צריך לענות אמן מכל המסיימים שהוא שומע אחר שהוא כבר סיים יוצר המאורות:

(פח) הנה יש נוהגין שהש"ץ מסיים ברכת גאל ישראל בחשאי כדי שלא יביא את הצבור לידי ספק עניית אמן, הנה בש"ע יש ב' דעות לענין עניית אמן בסי' קי"א סעי"א, דהמחבר פוסק דלא יענה אמן משום סמיכת גאולה לתפלה והרמ"א פוסק שמותר לענות אמן עד גאל ישראל וכתב שכן נוהגין, א"כ זה המנהג הוא דוקא שייך במקום שמתפללין כולם בפעם א' אבל במקום שמתפללין הרבה פעמים ומנין הב' ממתין להתפלל עוד פעם במנין בודאי אמור להש"ץ לסיים בלחש ברכת גאל ישראל כמ"ש לעיל בסי' כ"ז בשם ספר חסידים סי' רנ"ד שהאומר בלחש ברכות התורה ושאר ברכות הוא חוטא וגזול את המקום שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אא"כ הוא מרים קולו בברכה עכ"ל, ונמצא שגזול להקב"ה את האמן וכמו שפירש רש"י ז"ל בברכות דף ל"ה על הנמרא דכל הנהגה מן העולם בלא ברכה נקרא גזול ופירש רש"י שגזול להקב"ה את ברכתו ובאן ג"כ

(פו) או מ'לאזמ אוים יוצר המאורות פאר'ן חזן און מ'הערט פון אנדערין ווען זיי לאזין אוים יוצר המאורות ברויף מען ענפערין אמן פון אלע וואס לאזען אוים יוצר המאורות, ווייל עהר אליין האט שוין אוים גיכאזמ די ועלפי ברכה:

(פח) אזוי ווי ס'פארהנגן מ'הייל חזנים ווס ווען זיך נוהג אוים צו לאזין גאד ישראל שמייל כדי קהל זאל נים קומין צו אספק אמן, איז אזוי אין ש"ע סי' קי"א סעי"א איז דא צוויי דעות וועגן ענפערין דעם אמן, דר מחבר פסק'נט אז מ'זאל נים ענפערין אמן ווייך מ'ברויף סומך זיין גאל ישראל צו שמונה עשרה, און דר רמ"א פסק'נט אז מ'מעג זאגן אמן נאך גאד ישראל, און עהר שרייבט אז אזוי איז מען זיך נוהג, קומט אוים אז דר מנהג וואס די חזנים לאזין אוים שמייל גאד ישראל איז נור דארט ווי אדע ראבינן מיט א מאהל צו זאמין, אבער נים אז מ'דאבינט עטליכע מאהל און איין מנין ווארט אויפ'ן אנדערין מאהל דר חזן נים אויסלאזן שמייל גאד ישראל ווי מיר האבין גישריבען אויבן סימן כ"ז פאר'ן ספר חסידים אז מ'קאזמ אוים שמייל א ברכה איז מען אדומא און מ'גזילת השי"ת דעם אמן ווייך מ'קאן נים ענפערין אמן סיידן מ'זאגט ברויף די ברכה, און רש"י זאגט אויף אין ברכות דף ל"ה אף די גמרא פ' הנהגה מן העולם הנה בלא ברכה ווערט אן גירופין גזול, זאגט רש"י עהר גזילת הקב"ה די ברכה, דא גזילת עהר אויף הקב"ה דעם אמן פון גאל ישראל ווי

גזול להקביה את האמן של ברכת גאל ישראל כבספר חסידים הנ"ל ובפרט שהמנהג הזה לא נמצא בשום פוסק, ובאמת אין זה חשש כלל שמה יענה אחד אמן על ברכתו כיון שהרמ"א פוסק שמותר לענות אמן על ברכת גאל ישראל וכתב שכן נוהגין, וכ"כ בלבוש ע"פ הקבלה חובא במג"א סק"ב, וכ"פ בש"ע הרב אדמו"ר סיס"ט סע"ט וסי' קי"א סעי"א והוא מדברי הטור דמותר לענות אמן, ובפרט בזה בודאי הכל יודעים דברי המג"א משי"כ בזה בסי' ס"ז סעי"ק י"א דאם ירצה יוכל לכוין לסיום עם השי"ן [בשוה] ואז אינו מחויב לענות אמן, וחזו להנהיג המנהג הזה במקום שיש אנשים שעדיין לא התפללו דודאי אינו נכון לברך אז ברכת גאל ישראל בלחש ולגזול להקביה את האמן כבספר החסידים הנ"ל;

(פט) **זאת** גם כן צריך להודיע מה שכתב המחבר סוף סימן רי"ג סעיף ג' דאין אדם יוצא בשמיעת הברכה אפי' יענה אמן אלא אי"כ שמעה מתחילתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין ג"כ להוציאו ידי חובתו;

(צ) **צריך** לדקדק מאוד בזה אמנים האלו, אחר השומר עמו ישראל לעד ובשבת אחר הפורס סוכת שלום, ואחר המחזיר שכינתו לציון

ווי אין ספר חסידים הנ"ל, ובפרט אז דער מנהג גיפונג זיך ניש אין קיין שום פוסק, באמת איז דאס גאר קיין חשש אז איינער וועט זאגן אמן נאך זיין ברכה, ווייל דער דמ"א פסק'נט אז מ'מעג ענטפערן אמן נאך גאל ישראל און שרייבט אז אזוי איז דער מנהג, און דער מגן אברהם סעיף קמ"ב ב' ברענגט פאר'ן לבוש על פי הקבלה, און אזוי פסק'נט אויך דער רב ש"ע סימן קי"א סעיף א' ווי דער טור אז מ'מעג ענטפערן אמן, ובפרט אז אלע נוייסן וואס דער מגן אברהם שרייבט אויף דעם סוף סימן קי"א אז מ'זייל קאן מען מכוין זיין אויס לאזן גלייך מיט'ן תיון איז מען שוין ניש מחויב צו זאגן אמן, מ'טאר ניש איין פיהרען דעם מנהג אויף אא"וו וואס ס'איז פארהיגן מענשין וואס האבן נאך ניש גידאב'נט איז אונדז אי ניש רעכט צו זאגן גאר ישראל שטיל און צו גזל'ן הקב"ה אאמן ווי אין ספר חסידים הנ"ל;

(פט) **דאס** ברויך מען מודיע זיין וואס דער מחבר שרייבט סוף סי' רי"ג סעיף ג' אז מ'איז ניש יוצא בלויז מיט'ן הערן און זאגן אמן, מיידן מ'הערט די גאנצע ברכה פון אנהויב ביזן סוף און מ'איז מכוין יוצא זיין זיין חויב און דער מברך איז מכוין מוציא זיין דעם שומע;

(צ) **מען** ברויך זעהר מדקדק זיין ביי די פיער אמן'ס, נאך השומר עמו ישראל לעד, און שפיר נאך הפורס סוכת שלום וכו', נאך

ואחר מדי' המתי' ואחר ברכת גומל קודם שיענה מי שנמלך כל טוב שיענה
קודם אמן על הברכה:

(צא) **אנב** אביא משיכ' המו'זי סי' תרכ"א סי' ב' מי שרוצה להוכיר את
השם לא יאמר אדושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה אלא
יאמר השם עכ"ל:

(צב) **אנב** אודיע דבר נחזק אשר כתב בסי' הגן ליום כ"ג, היות יש בני אדם
שמתפללים במהירות ויאמרו על השם קריאתו בשוא תחת הד
אָרְנִי, ובודאי אין זה מן השם שיהא מורה על אדנות שהוא אדון הכל, רק
צריך להרגיש החולם של אָרְנִי או הוא מלשון אדון שהוא אדון עולם אבל
אם יאמר אדם אָרְנִי הלא היא אינה תיבה כלל, וע"כ אם יאמר אדם איזה
ברכה ויאמר קריאת השם בלשון אָרְנִי הלא אינה ברכה כלל כי כל ברכה שאין
בה שם ומלכות אינה ברכה, וברכה כזו הלא היא בלי שם ואינה ברכה וגזול
להקב"ה וכאילו מעל בקדשי שמים, כי קודם הברכה הלא אמרו רז"ל דע"ז
כתיב לד' הארץ ומלואה וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה, כי אם אינה ברכה
אסור לומר אחרי' אמן, והוי כאמן יתומה:

(צג) והנה הנודע ביהודה מה"ר"ק סי' ב' כתב דבהשם הנכבד צריך
דקרותו מלרע הגו'ן נקודה בתנועה גדולה וגח גראה, ומו'
שקורא את השם מלעיל הוא עצמו מלרע עכ"ל. ע"כ לפי זה צריבין לזהר

המחזיר שכינתו לציון, נאך מתייה חמיתים, נאך ברכת הגומל איידער
מ'ענש' ע"מ מי שגמל'הו כו' ואך מען פריער זאגן אמן אויף דער ברכה:
(צא) דער מו'זי סי' תרכ"א סעיף קמ"ב ב' שרייבט ווער ס'ווייז מוכיר זיין
דעם שם זאל עהר נים זאגין אדושם, ווארין דאס איז נים קיין

דרך כבוד אקייגין היממעל, נור עהר ברויך זאגין השם עכ"ל:
(צב) נאך וועלין מיר מודיע זיין אנוימגע ואך ס'איז פארהאגין מענטשין
וועלכע דאביגען גיך זאגען זיי דעם שם מיט א שוא אויפערין
ד' אָרְנִי אין דאס איז גאר קיין שם נים, נור מען ברויך אויס דרוקין דעם
חוקים און זאגין אָרְנִי, הערשט איז דער מיינונג לשון האר, ווי אדון
עולם דער האר פון דער וועלט, אפער' אז מ'זאגט אָרְנִי איז עס גאהר קיין
ווארט נים, ע"כ אז מ'זאגט א ברכה און מען זאגט אָרְנִי איז עס גאהר
קיין ברכה נים, ווארין יעדער ברכה וואס האט נים קיין שם ומלכות
איז קיין ברכה נים, און מען גזק'ת השי"ת און מ'איז מיעל אין הייליגקייט,
ווארין ס'שטייט לד' דאָרף ומלאה, זאגט ד' גמרא דאס מיינט מען פאר
דער ברכה, און איז גורם אז מען זאגט נאך זאגן לבטלה ווארין אז ס'איז
נים קיין ברכה טאהר מען קיין אמן נים זאגין ס'הייסט אזוי ווי אמן יתומה:

להדגיש בהשם החולם שאחר הד' וגם הגוין לקרותה מלרע כדברי הנודע ביהודה וק"ל:

(צד) **אנב** נחנץ לנו להודיע עוד מענין זה שנשרש בין רוב אנשים השיבוש הגדול שאומרים הודו לךני כי טוב, או הודו לךני קראו בשמו, או שירו לךני כל הארץ, או ויאמר כל העם אמן וחלל לךני, או לךני הישועה או זמרו לךני חסידיו וכדומה הרבה, וצריך לדקדק בזה מאוד לאמור הודו לאדני ולהדגיש האלף היטב כי בלא האלף הלא אינו שם כלל למי יאמר הודו ומי הוא דני אם יאמר במהירות הודו לךני או אפי' אם יאמר עם החולם הודו לךני מי הוא הדני בלא האלף ורק עם האלף הוא שם האדון השם צבאות ית"ש אבל כרי הא' אינה שם ולא תיבה כלל, ע"כ למעשה ולמעשה צריכים הרבה לדקדק בזה לכל מי שיראת השי"ת נגע בלבבו (צה) **גם** צריך כל איש אשר יראת השם ית' נוגע בלבבו לקיים מה שכתב בסידור האר"י ז"ל הובאו דבריו הקדושים בחיי אדם כלל ה' סימ א' וז"ל וירא ויודעו איבריו בשעה שמוכיר השם ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות שאינם נחקים המיוחדין לשמו הגדול ב"ה, גם הובא זאת

(צד) **נאך** איז נויטיג מודיע צו זיין פון דעם זעקבין ענין וואס ס'איז איינ-גינארצילט ביי רוב מענטשן אגרויסער גרייז, מ'זאגט הודו לךני כי טוב, אדער הודו לךני קראו בשמו, און שירו לךני פך הארץ, און ויאמר כל העם אמן ותגיד לךני, און כדני הישועה וכו', און זמרו לךני חסידיו וכדומה פיהל זעקב, און מ'ברויף זעהר מדקדק זיין אין דעם און זאגען הודו לאדני און ארויס זאגן די אל"ף דייטליך, ווארין אהן דער אל"ף איז עס דאך גאר קיין שם ניט, צו וועמען זאגט מען הודו, און ווער איז דני אז מ'זאגט גיד הודו לךני, אדער אפי' אז מ'זאגט מיט אכולם הודו לךני, ווער איז דני אהן אל"ף, נור מיט אל"ף איז עס דער נאמען פון השי"ת, אבער אן דער אל"ף איז עס קיין שם ניט און אפי' קיין ווארט ניט, ער פן דעם השם למעשה פרויף מען גוט מדקדק זיין אין דעם ווער ס'האט נור א פינגק יראת שמים אין הארצין וו"ל:

(צה) **אויך** פרויף יעדער מענטש וואס האט א פינגק יראת שמים אין הארץ מקיים זיין וואס דער הייזיקער האר"י ז"ל שרייבט, (און ס'ווערט אויך גיפראכט אין חיי אדם כדל ה' סימן א') און דאס איז זיין קשו"ל מ'ברויף מורא האבין און אלע איברים זאלין ציטערין ווען מ'איז מזכיר דעם שם, ניט פלוים דעם שם המיוחד נור אפילו אלע שמות וועלכע דער דין איז אז מ'טאר ניט אפ מעקן, וועלכע זענען נור השי"ת נאמן, אויך דער ספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב און פערעננט דארט אמעשה

בספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב ע"ב, ומביאים שם מענין זה מעשה גורא, וזה לשון הספר יושיה ובסידורי האר"י ז"ל כתב בהזכרת השם יודעזע כל איבריו ומביא שם מעשה גורא על זה הענין וז"ל, המחבר זרע יצחק ז"ל אנגיד ושמע בב"ד של מעלה קול רעש גדול פנו מקום לצדיק אחד שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ס"ת בזרעו ושאלוהו קיימת משיכ בזה ואמר הן, קיימת מצוה ראשונה שתיא פריה ורבי' לא להנאתך אלא לשם שמים ואמר הן, ואמרו מי מעיד כך ובאו המלאכי' שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו, זה אומר נבראתי ממצו' זו וזה מזו וכן כולם, אח"כ הביאו לפניו ארבעה מורים ושאלוהו קיימת תורה שבע"פ ואמר הן, ומי מעיד ובאו המלאכים כנ"ל והעידו בו, שוב שאלוהו נזחרת מלחוציא שם שמים לבטלה וידום, חזרו ושאלו אשתיק ולא אמר להו ולא מיד, והכריזו אחר עדות, ובאו גרודי מלאכי חבלה לבושים ומתעטפי' שחורים והעידו בו, זה אומר נבראתי ביום פלוני כשתוציא אוזרות כך וכך בתפלה בלי כוונה, וזה אומר כך, ויקרעו שמלותם כל הבית דין של מעלה וגם אני

אמעשה גורא אויף דעם ענין וז"ל, דער מחבר פון ספר זרע יצחק איז שלאף גיוועזין און איז פארקלש'ט גיווארען, האט עהר גיהערט ביים בית דין של מעלה שרייען פנו מקום ד. ה. מאכט אפלאן פיר א צדיק וואס איז נפטר גיווארען, און מ'האט איהם מקבל גיוועזין ב'כבוד גדול, און מ'האט איהם געקעגן א ספר תורה אין האנד אריין און מ'האט איהם גיפרעגט האסטו מקיים גיווען וואס דא איז גישריבן? ואנט עהר יו, האסטו מקיים גיווען די ערשטע מצוה [פז"ר] לשם שמים גימ פיר דיין הנאה וועגין? ואנט עהר יו, פרעגט מען איהם ווער וועט עדות זאגן אויף דיר? זענין געקומען די מקאבים וועקע זענין באשאפן גיווארין פון די מצוות וואס עהר האט גימוזטן ועהר פיהל אהן א צאהל און האבן עדות גיזאגט, דער זאגט איך בין באשאפן גיווארען פון דער מצוה און דער פון דער מצוה און אזוי אקע, נאכדעם האט מען גיבראכט פאר איהם דעם מור שלחן ערוך און מ'האט איהם גיפרעגט האסטו מקיים גיווען תורה שבעל פה האט עהר גיזאגט יו, און ווער זאגט עדות, זענין געקומין מלאכים כנ"ר און האבען עדות גיזאגט אויף איהם, האט מען איהם גיפרעגט, ביסטו גיווען אפ גיהיטען גימ מזביר זיין שם שמים לבטלה, האט עהר גישוויגט, האט מען איהם נאך א מאהל גיפרעגט, האט עהר ווייטער גימ גענפעקט, האט מען אויס גירופען עדות, זענין געקומין נאנצע מהנות מלאכי חבלה אין שווארצין אן גימוזען דר האט גיזאגט איך בין באשאפן גיווארען דעם און דעם מאג אז עהר האט גיזאגט ביים דאבנין די שמות

קרעתי ואמרו טיפה סרוחה איך לא יראת כו' ונגמר דינו או לירד לניהנם או יחזור ויבא בגלגול, ובחר בניהנם מבגלגול עכ"ל, ומעשה זו הובא ג"כ בהחיי אדם כלל ה' סימן א' הנ"ל אות באות רק שלא הביא דהמעשה דאינגיד הנ"ל ה' אצל המחבר זרע יצחק ז"ל :

(צו) **אבל** על המעשה הנורא חזו יש לנו שני ערים כשרים ונאמנים איך שיש לדקדק לקיים דברי האר"י ז"ל שצריך כל איש להודיעו כל אבריו בשעה שמזכיר את השם ית"ש ועל כל פנים יראה כל אדם לקיים דברי חז"ל ברייתא ערוכה ודין מפורש בתלמוד ובהרי"ף והרא"ש ז"ל, ולא יזרוק ברכה מפיו במס' ברכות דף מ"ז ע"א, ופי' רש"י ז"ל וז"ל, במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו עכ"ל, ובפירש"י על הרי"ף ז"ל שם פירש וז"ל, במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחובה עליו לאומרה והרא"ש שם פירש וז"ל, ולא יזרוק ברכה מפיו, פיר' שלא ימחר להוציא הברכה מפיו אלא יברך במתון ובכוונה עכ"ל :

(צו) **ועל** כ"פ כמה צריך האדם לזהר שלא יוציא ש"ש לבטלה ח"ו והשומע מפי חבירו דמוציא ש"ש לבטלה חייב לנדותו, וכתב ר' ירוחם

אֶהָן פִּוְנָה, אֵין דָּער זאָגט אַזוי, האָט דער גאַנצער בית-דין צוריקסען זייער קליידער און אײַך האָב אײַך צוריקסען מײַנע קליידער און מ'האָט גיזאָגט טיפּה סרוחה ווי אַזוי האָסט נים קיין מורא וכו', און ס'איז גענוג דינט גיוואָרען זיין פֿסק-דין אָדער עהר זאל געהן אין גיהנם אָדער צוריקן מגולגל ווערן, האָט עהר פֿעסער אױס גיקליפֿען גיהנם איידער גלגול ע"כ לשונו, און די מעשה ווערט אײַך גיבראָכט אין חיי אדם כלל ה' סימן א' הנ"ל אור באות נור עהר פֿרענגט נים אַז די מעשה איז גיוועזן פֿי"ב מחבר זרע יצחק ז"ל :

(צו) און אײַך די פֿירקטליכע מעשה האָבן מיר צוויי פֿשר'ע פֿאָגלייפֿטע עדות ווי מ'ברויך מדקדק זיין מקיים זיין דעם הייליגן האר"י כו ווערטער אז יעדער מענטש ברויך ציטערן מיט אלע איברים ווען עהר איז מזכיר דעם הייליגן נאָמן פון הש"י עד פֿל פֿנים ברויך דר מענטש זעהן מקיים צו זיין דברי חז"ל פון דעם דין מפורש אין גמרא ברכות מ"ז און ראשונים ז"ל, אַז מ'זאל נים אַרויס וואָרפֿן קיין ברכה פון מויל, מאַכט רש"י ז"ל מיט דעם לשון, אײַך גיך וואָס ס'איז גלייך אײַך איהם ווי אַ משא ווייל ס'איז אײַך איהם אַחויב, און דר רא"ש זאָגט דעם פֿשט עהר זאל נים מאַכן די ברכה גיך נור גילאָסין און מיט פֿוֹנָה עכ"ל :

(צו) על פֿל פֿנים ווי פֿיהל ברויך דער מענטש זיין גיהיט עהר זאל ח"ו אַרויס ריידן ג'ט"ס נאָמן לִבְטָלָה, און ווער ס'הערט ווי איינער

הובא בחיי אדם כלל ה' מי' א' דאם מוציא שם שמים לבטלה אפי' בלשון לעז חייב לנדותו דהיינו גא—ט בלשון אשכנזי ומכל שכן האסור לכתוב באיגרת שם שמים בלשון אשכנזי או בכל לשון חז"ל ממועם דאותן מכתבים גורקים אח"כ בשוקים וברחובות באשפה ולשם שמים מתבזה, וכ"פ אדם מקנה עצמו בהן וכדאי בזיון וקצף ור"ל מענישו של זה:

(צח) ורבים מועים שכותבים במכתבים שמו יתברך בלשון אשכנזי או שכותבים תיבת אדי"ע והוא לשון צרפת, עם ה' או בא"ג בלשון פוליש והוא איסור גמור, יען כי לאחר זמן יתגלגל המכתב באשפה ודבר זה גורם עניות בישראל מה ששם שמים מצוי בבזיון גדול כזה ר"ל וצריכין התחממות והתאמצות לבטל זאת, אורים ותומים מי' כ"ו, וכשנרצעים להזכיר את השם יאמר תיבת השם ולא כמו שמועים התמון ואומרים ארושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה, מורי זהב סוף מי' תרכ"א;

(צט) ותרע אשר המקלל את חבירו או את עצמו בשם או בכנוי בכל לשון חייב מלקות אפי' באחד מהשמות שקורין הגויים להקב"ה

ואנא ארוים ש"ש לבטלה איז עהר מחויב איהם מנדה זיין, שפייבם ר' ירוחם און דער חיי"א ברענגט איהם דארט אז אפילו אז עהר זאגט אייף זשארגון דהיינו גא—ט איז עהר אויך מחויב איהם מנדה זיין, ומפר שפן אז מ'מאר גיט שרייבען אין אַבריקע גא—ט אויף ווארגון אדער אנדער שפראך, ווייל די בריקע ווערן נאכדער אונטערנווארפן אין די גאסן און אויפן מיסט ווערט שם שמים מתבזה, און אופם מאהל ווישט מען זיך אונטער מיט זיי, ווי גרויס איז דער בזיון, ר"ל פון דעם ענין:

(צח) און פיהל זענען זיך מנעה אין דעם וואס שרייבען אין די בריקע דעם הייליגען שם יתברך, בלשון אשכנזי אדער זיי שרייבען דאס ווארט אדי"ע און דאס איז אויף פרנצעזיש מיט גאט, אדער באג אין פוליש, און דאס איז אגרוסער איסור, ווייז נאכדער וואנדערט עס זיך אין מיסט כנ"ל, און דאס איז גורם ארויסקייט ביי יודען וואס שם שמים איז אזוי געבזיון ר"ל, און מ'ברויך גרויס מיה און שמרן ארבייטן דאס אונטער צו ברענגן אזוי שרייבט דער אורים ותומים מי' כ"ו, אז מ'ברויך מזכיר זיין דעם שם, זאגט מען זאגן השם, און גיט ווי דער תמון איז פאר-גרייט און זאגט אדו"שם, ווארין עס איז גיט, קיין דרך כבוד קייגן הימקע, מו"ז סוף סימן תרכ"א:

(צט) זיי וויסען אז איינער שעלמ דעם צווייטען אדער זיך זעלבסט מיטן שם אדער אנדער לשון איז עהר חייב מלקות אפילו מיט איינעם פון די נעמין וואס די גויים רופן צו הקב"ה קומט איהם אויך מלקות

רוקה, כמבואר בטור חו"מ סי' כ"ז סעיף א', ואם קלל לחברו בלא שם ובלא כנוי או היתה הקללה באה מכלל הדברים, כגון שאמר אל יהי פלוגי ברוך לה' אינו לוקה אבל איסורא מיהא איכא, ובעוונותינו הרבים רוב המון עם אינם נוהרים בזה ואומרים בלשון אשכנזי נאט זאל עהם שטראפין, ועוברין בזה על לאו של תורה שיש בו מלקות:

(ק) **בענין** הונה את השם באותיותיו כתב מהרש"א במס' ע"ז דף י"ח ע"א ע"ד התוס' ד"ה הונה וז"ל, שאין להזכיר אף אותיות י"ה

היינו האותיות זה אחר זה אבל בקריאת התיבה ודאי דמותר יעו"ש:
כתב בספר דבש לפי דלומר יוד אי ה' ו' אי ה' מותר כיון דמפסיק בין האותיות שרי, במערכת ה' אות כ"ג ומערכת ע' אות י"ב:

(קא) **וכתב** בסידור האר"י ז"ל הנקרא בשם קול יעקב מהמקובל האלהי ר' יעקב קאפיל בעהמ"ס שערי נח עדן ז"ל בכוונת אמן דף ד"א ע"א וז"ל, בכתבי האר"י ז"ל מפליג בעונש השומע ברכה מפי חבירו ואינו עונה אחריו. אמן וכת' שם אל"ף מ"ם נון שהוא אמן במלואו, אל"ף מתהפך לאפ"ל, והוא חושך שנותן כח להסמ"א סוד החושך, וכתוב ארץ עיפתה כמו אופל עיפתה כפול ומכופל והוא מדור ה' של גיהנם שהוא

אזוי ווי דער מור שרייבט סי' כ"ז סעיף א', און ווי באלד עהר שעלם דעם חבר אהן אשם אדער די קללה איז גיוועזין פון די רייד ארויס צב"ש עהר זאגט זאלסט נישט זיין גיבענמ'שט צו ג' מומט איהם קיין מלקות נישט אבער איסור איז דאך דא, ובעוונותינו הרבים דער המון זענין נישט נוהר אין דעם און מ'זאגט אין 1 ארגון נאט זאל עהם שטראפין און זענין עובר אויף אללו אין, דער תורה וואס ס'קומט מלקות:

(ק) **אין** ענין אז מ'רייד ארויס דעם שם מיט די אותיות שרייבט דער מהרש"א אין גמרא ע"ז י"ח ע"א אויף דעם תוספות דיבור המה' חיל הונה וז"ל מ'טאר נישט דערמאנען אפילו די אותיות י"ה, אבער גייענען גלייך דאס ווארט מעג מען עיין שם:

(קא) **אין** סידור האר"י ז"ל וואס ווערט גערופן "קול יעקב" פון מקובל הר' ר' יעקב קאפיל ז"ל, אין פונות אמן דף ד"א שטייט מיט דעם לשון, אין כתבי האר"י ז"ל איז עהר שטארק מפליג אין עונש פון דעם וואס הערט אברכה פונ'ם חבר און זאגט נישט נאך אמן, עהר שרייבט דארט אל"ף מ"ם נון דאס איז אמן, אל"ף ווערט איבער גיקערט אויף אפ"ל, ד. ה. פינקטער און דאס איז חשך עהר גיט כח די סטרא אחרא וואס הייסט חשך, און ס'שטייט ארץ עיפתה כמו אפ"ל, אדאפילט פונ'ם מערניש און דאס איז דער זעבענער מדור פון גיהנם וואס איז מאפיקט פינסטער

כפול כמבואר בוזהר, ונוקבא דסמאל ממונה על אותן האנשים, ונרמזים בפסוק אכלה ומחתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי א'ין ר'ת אפל, מ'ים נ'ין בגימט' קלון, כי כל מי שאינו עונה אמן עונשו אפל וקלון, וז"ש הכתוב מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מלא פניהם קלון ס'ת אמן, ואומר מלא אותיות א'ים לפי שעשה עצמו כאלם, ולא ישמע לקול הברכה ולענות אמן אז פניהם עה"כ בגימט' קלון, ואם כן פניהם קלון הוא כפל דאיהו ארץ עיפתה כמו אופל חשך כפול, לפי שעי' כוונת אמן גורם להשפיע אור גדול בפניהם של ז"ג, וזה מונע האור וגורם כביכול חשך בפנים של מעלה, לכן מדה כנגד מדה מלא פניהם קלון, כי פניהם בגי' קפ"ה וב' פנים הם ב' פעמים קפ"ה בגי' ש"ע, סוד ש"ע גהורין המאירים בפנים של מעלה, וזה מונע זה האור, ולכן מלא פניהם קלון עד שיחזרו בתשובה ויבקשו שמך ה' שמך אדני, ה' הוי"ת גימט' אמן, עכל"ק:

(קב) וכתב עוד שם עמוד ב' וז"ל ובאות אלף של אמן מבואר שם [בוזהר] שצריך להאריך בו, ובספרו שערי גן עדן בשער האותיות באות א' בסוד אמונה ואמן בריש דרך ר' מאריך יותר בזה וז"ל שם, ותנה עתה עת דודים לגלות לך הסוד מ"ש רב מתיבתא [בוזה"ק פ']

פ'ינסמער ווי ס'שמיים אין זוהר און דער שר אין ממונה אויף די מענטשן און ס'אין מרומז אכלה ומחתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי א'ין ר'ת אפל, תיבות א'פ'ל, די מ"ם נ'ין פון אמן אין בגימטריא קלון, ש'אנר, ווער ס'ענפערט גיט קיין אמן אין זיין עונש אפל וקלון, פ'ינסמער און ש'אנר, דאס אין מרמו דער פסוק מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מלא פניהם קלון אין סופי תיבות א'מן, און מלא אין אותיות א'ים אשמומך, ווייל עהר האט זיך גימאקט ווי אשמומער און האט גיט צו גימט' צו דער ברכה און נאך זאגן אמן, פניהם גימט' בולל באמערעפט קלון, שמיים פניהם און קלון מאפל, דאס אין ארץ עיפתה כמו אופל אטא-פילער פ'ינסמערקייט, ווייל דורך פ'ונת אמן אין מען גורם צו משפיע זיין אגרויסען אור אין אלע עולמות, און דער וואס זאגט גיט קיין אמן אין גורם אחושה ח'י, איבער דעם אין רעכט מלא פניהם קלון ביז זיי נעלן תשובה מהון ויבקשו שמך ה', ה' באמערעפט אויף אמן, עכ"ל הקדוש:

(קב) און שרייבט דארט עמוד ב' מיט דעם לשון אין אות אלף פון אמן אין מבואר דארט אין זוהר הק' אז מ'ברוך מאריך זיין אין איהם, און אין זיין ספר שערי גן עדן אין שער האותיות אות א' סוד אמונה ואמן אין אנהויב דרך ר' שמועס עהר דארט מער ארום וז"ל און עצמ אין די רעכטע צייט דיר מגלה צו זיין דעם סוד וואס ס'שמיים זאגן זוהר

שלח וז"ל מאן דקצר יתקצר מאן דקצר יתארך, ופי' שם מאן דקצר אות א' של אמן ולא מאריך בו יתקצרו ימיו, מאן דקצר אות א' דאחד יתארכו ימיו עכ"ל השערי נן עדן, וכתב שם סוד גדול בזה מה שצריך להאריך בהאלף של אמן יעו"ש:

(קג) **שוב** הראה לי ידיד נפשי הארזים שיחי' בסידור הארזים להר' שבתאי ראשקובער זצ"ל בכונת אמן וז"ל וכשענו' אמן לא יאמר במהירות והלעטה כי אז נאמר הבשר עודנו בין שיניהם ומצוה להאריך באלף של אמן עכ"ל:

(קד) **ולענין** אם עונין אמן אחר לעסוק בדברי תורה קודם והערב גא, הטו"ז בסי' מ"ז סוף סעיף ד' מסיק וז"ל, ומהר"י לוריא כתב שי"ל אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה, וכ"כ המג"א שם סעי' קמן ה' ומשמע דמסכימים הם להאר"י ז"ל בזה דלא מעורערים ע"ז מאומה, וכ"פ הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו שם ומציין שם בהמ"מ האר"י ומג"א, דורי להדיא דהמג"א מסכים להאר"י ז"ל, ולפי"ז גם הטו"ז מסכים לזה אשר הוא

וזהו הק' פ' שלח וז"ל ווער ס'איז מקצר וועט קורץ ווערין, ווער ס'איז מקצר וועט דערלענגערט ווערין, און איז דאָרמ' מפרש, ווער ס'איז מקצר אין די אלף פון אמן ווערין פערקורצט ווערין זיינע יאהרין, און ווער ס'איז מקצר אין די אלף פון אחד ווערין דערלענגערט ווערין זיינע יאהרין ביז אהער איז דאס קשון פון שערי גן עדן און עהר שרייבט דאָרמ' אַ גרויסען סוד און דעם וואס מ'ברוך מאריך זיין ב"י די אלף פון אמן עיין שם:

(קג) **ווייטער** האט מיר גיוויען ידידי הארזים אין סידור האר"י ז"ל פון הר' שבתאי ראשקובער זצ"ל, אין די פונות פון אמן מיט דעם לשון, אז מענפערט אמן זאל מען ניט זאגן גיף און איינשלינגען עהם, ווארין אויף דעם זאגט דער פסוק הבשר עודנו בין שיניהם, און ס'איז א מצוה מאריך צו זיין אין דער אלף פון אמן עכ"ל:

(קד) **און** אויב מ'דארף ענפערין אמן נאך לעסוק בדברי תורה פאר הערב נא, דער מורי זהב סימן מ"ז סוף סעיף קמן ד' פיהרמ' אזויס מיט דעם לשון, דער אר"י לוריא שרייבט אז מ'ברוך זאגן אמן נאך לעסוק בדברי תורה, און אזוי שרייבט דאָרמ' דער מגן אברהם סעיף קמן ה', ווייזט אויס אז ענין מסכים צום האר"י ז"ל אין דעם, אויף דער רב ש"ע פסקנ'ט אויף אזוי, און פרענגט פאר'ן האר"י און מג"א זעהן מיר מפורש אז דער מג"א איז מסכים צום אר"י ז"ל, און מיר זעהן אז דער מורי איז אויף מסכים צום אר"י ווארין עהר פרענגט זיינע רייד סתם

ג"כ סתם דבריו בסופו בשם האר"י ז"ל כמו המנ"א וגם הגאון יעב"ץ
בסידור סתם דבריו בן ז"ל, אחר סיום ברכה זו [של לעסוק בדברי תורה]
עונה השומע אמן, וכ"פ בשלחן שלמה סי' מ"ז ויש לענות אמן על סיום
לעסוק בדברי תורה, וא"כ אף שהפרמ"ג כתב בהמש"ז סי' מ"ז סק"ד דאין
לענות אמן על ברכת לעסוק בדר"ת וכ"כ בדה"ח משום דהוי ספקא מ"מ אין
הספק שלהם מוציא מידי ודאי של מרן הגאון הקדוש האר"י ז"ל שפסק דודאי
שתי ברכות הן כמבואר במנ"א סק"ה דמ"ל להאר"י דברכת והערב נא היא
ברכה בפני עצמה היא בודאי ולא ספק וכיון שהמנ"א והמ"ז וארמו"ר הזקן
ז"ל בהש"ע שלו והגאון יעב"ץ והשלחן שלמה הם מסכימים לדברי האר"י ז"ל
לענות אמן על ברכת לעסוק בדברי תורה בודאי נוכל לסמוך עליהם ולענות
אמן על ברכה זו, ולא לאמרה בלחש כדעת חדה"ח מטעם הכפס הג"ל רק
לאומרה בקול כדי לענות אמן כדעת מרן הגאון הקדוש האר"י ז"ל וכל הגדולים
הג"ל דודאי שתי ברכות נינהו וממילא חייב הוא לענות אמן על ברכת
לעסוק בדר"ת, והכי נקטינן וכ"פ בערוך השלחן דענין:

ס"ב, אויף דער גאון יעב"ץ אין זיין סידור ברענגט אויך סתם וז"ל נאך
דעם אויס לאז נפון לעסוק בדברי תורה ווער ס'הערט ברויך נאך זאגן
אמן, און אזוי פסק'נט דער שלחן שלמה סי' מ"ז מיט דעם לשון מ'ברויך
ענפערין אמן נאך לעסוק בדברי תורה אם בן זאמלש דער פרי מגדים
שרייבט אין משבצות זהב סימן מ"ז סעיף קמן ד' אז מ'זאל נישט זאגן
אמן אויף לעסוק בדברי תורה, און אזוי אויף שרייבט דער דרך החיים
נוייל ס'איז אספק. פון דעסמוועגן איז אספק נישט מוציא פון אונדא וואס
דער אר"י הקדוש פסק'נט אז ס'איז צוויי ברכות ווי ס'שטייט ארויס אין
מגן אברהם סעיף קמן ה' אז דער אר"י הק' האלט אז והערב נא איז א
באוונדער ברכה בודאי, אין אז דער מג"א און מו"ז און רב ש"ע און ר'
יעב"ץ און שלחן שלמה זענען אלע מסכים צום אר"י ז"ל צו זאגן אמן נאך
לעסוק בדברי תורה. קאנען מיר זיך בונדאיי סומך זיין אויף זיי און ענפער'ן
אמן אויף די ברכה, נישט זאגן שטיל ווי דעם דרך החיים ספק ממעט
הג"ל, נור זיי זאגן הויך פרי מ'זאל קאנען נאך זאגן אמן ווי די אלע
גדולים הנ"ל אז ס'איז אונדא צוויי ברכות ממילא איז מען מחויב נאך
צו זאגן אמן, און אזוי איז די תקנה:

ועתה באתי להעתיק מעניני אמן מס' דמשק איעזר באות אמן וז"ל:
(א) ידוע כמה הפליגו בזה"ק בגדול ועוצם שכר מי שהוא שומר אמונים
שיושב ומצפה מתי יבא לידו לשמוע ברכה כדי לענות אמן.

ומאחר דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות, על כן מה
מאד צריך אדם ליזהר לומר הברכות בקול רם ואם יש אנשים שחפצים
לענות אל ימנע טוב מהם ולו תהי' צדקה ובכלל מזכה את הרבים יחשב
כדי שיענו אמן ולפי גודל המצוה יגדל שכר המזכה, ומזה תבין שאין עושה
טוב מי שנתאחר לקום ובא לביהכנסים וכסופא ז"י מילתא להראות לכל
שעכשיו קם מהמטה ומה עושה אומר הברכות בלחש בינו לבין עצמו ונכבד
ידוע שהמברך בינו לבין עצמו אין לו שכר העשרה זהובים (כמו שהבאתי
דמעלה אות מ"ג) וכי אדם מתיירא מן בני אדם יותר מן השי"ת חלילה לך
לעשות כן אלא תברך ברכותיך בקול רם ובשמחה ובטוב לבב:

(ב) יכוין כי אמן בנימט' מלאך וכן יש דמעלה ש"ע נהורין דמאירין בש"ע

יעצט וועל'ן מיר מעמיק זיין דעם. ענין אמן פון ספר דמשק איליעזר אורת
אמן און דאס איז זיין לשון:

(א) עם איז באוואקסט ווי נויט דער זוהר הקדוש איז מפליג דם גרויסן
שכר פון דעם וואס היט נאך צו זאגען אמן, און עהר זוכט און
האפט ווי וועט עהר שוין הערין א ברכה עהר זאל קאנין ענפערין אמן.
און נויט ס'שטייט אל תמנע טוב כו' ד. ה. אז מקאן יענים מהון אמונה
איז מען מחויב צו מהון, על כן איז דער מענטש מחויב נזהר זיין זאגען
אלע ברכות בקול רם, הויף, און וויבאלד ס'איז דא מענטשין וואס
וועלען ענפערין אמן מאר מען ניט פערמיידן דעם גוטס פון זיי און פאר
איהם ווערט עס גירעכניט פאר אצדקה, און עהר איז גירעכניט אין כלל
פון מזכה הרבים זיי זאלין ענפערין אמן, אין לויט דעם גרויסקייט פון דר
מצוה איז גרויס דער שכר פון מזכה, און פון דם קאן מען פארשטענדן
אז מ'איז שפעט אויפגישטאנין און ס'איז איהם א בושא אז מ'זאל זעהן אז
עהר איז הערשט אויף גישטאנין, מהונט עהר ניט גוט וואס עהר זאגט
אפ די ברכות שטיל פאר זיך, און דאס איז ידוע אז מ'מאכט די ברכה
פאר זיך האט מען ניט דעם שכר פון צעהן גולדין ווי מיר האבין אויבין
גיבראכט אות מ"ג פרץ ש"ד סו"ס שפ"ב ע"כ ווי אזוי האט אמענטש פאר
מענטשין מעהר מורא ווי פאר השי"ת, ברוך מען זעהן צו מאכען די
ברכות מיט אהויף קוד און מיט שמחה אין א פריידיק הארץ:

(ב) מ'זאל מכוין זיין אז אמן באטרעפט מלאך און אזוי איז פארהאנין
אין הימער דרייהונדערט זיבציג ליכטיגקייטן וואס לייכטען

עולמות, וכל העונה אמן בכוונה זוכה לש"ע נהורין דמאירין בש"ע עולמות, ולהיפוך ח"ו מקרימין לגשמתו ש"ע קליפות ומוליכין אותו לחדרי גיהנום של חושך ועל זה אמר הנביא ע"ש יאכלם:

(ג) אף דמי שעוסק בתורה פטור מלענות אמן שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מ"מ מדת חסידות היא שיפסיק ויענה, אבל בחזרת התפלה אפי' לזמור אסור באותו העת וכמו שהבאתי לעיל אות ל"ג בספרי זה ואפי' תהלים ותחנונים אסור לומר בשעת חזרת הש"ץ ובפרט אם אין שם אלא מנגן מצומצם דאז הוא גורם שהש"ץ מברך ברכות לבטלה ונזיב מדיני דגמלי אשר עבירה גדולה היא [וכמו שהבאתי לעיל אות כ"ז]:

(ד) כל האומר צ' פעמים אמן בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו, כך שמעה אשה אחת מהשרה ברושא ששלחה חברות' ליקח הילד החי והיתה היא ישנה והשיבה הברושא שאינה יכולה לקחתה, שאמו ענתה צ' פעמים אמן היום ונתעוררה האש' ושמעה הדיבורים האלה, מדבר קדמות להר' חיד"א ז"ל במערכת א' אות ל"ג:

אין דברי הונדערט ויבציג וועקטין, אין ווער ס'ענפערט אמן מיט פונדיר, איז עהר זוכה צו די דריי הונדערט ויבציג ליכטיגקייט וואס זייקטין אין ש"ע עולמות, און ח"ו פערקעהרט, נאך זיין פטירה געהן איהם אקיינן ש"ע קליפות און פיהרען איהם אין חדרי גיהנום פון חשך, און אויף דעם זאגט דער נביא ע"ש יאכלם ה. ה.

(ג) האמש אז דער וואס לערנט תורה איז פטור פון אמן צו ענפערין ווייל אז מ'איז עוסק אין איין מצוה איז מען פטור פון אא"נ דערי מצוה, אבער מדת חסידות איז עהר זאל מפסיק זיין און ענפערין אמן, אבער ביי תורת הש"ץ מאהר מען אפילו נישט לערנין ווי מיר האבען גיבראכט אויבין אות ל"ג בפרט וויבאלד ס'איז נישט דא נור א מנגן מצוה מצאם, וויבאלד אז עהר ענפערט נישט אמן איז עהר גורם אז דער חזן זאגט די ברכות לבטלה און ס'איז א גרויסע עבירה ווי אויבין אות כ"ז:

(ד) ווער ס'זאגט זיינציג מאהל אמן יעדן טאג קאנען די מכשפות איהם נישט מייק זיין, אזוי האט אא"נ גיהערט פון די שדה ברושא ווען די חברתית האבין איהר געשיקט צו נעמן איהר קינד ווען זי איז גישקאפען האט זי זיך איבער גיוועקט און האט גיהערט ווי די ברושא האט גענפערט צו איהרע חברות אז זי קאן נישט זולט זיין אין דעם מינד ווייל די מוטער האט היינט גיזאגט זיינציג מאהל אמן, הרב הקדוש חיד"א ז"ל אין ספר מדבר קדמות מערכת א' אות ל"ז:

(ה) כל שבא לביהכנים ומצא דכבר ענו הציבור איש"ר כל שלא השלימו העני' זו מצטרף לענות עמם אבל אינו עונה אמן דלעיל רק יהא שמי' רבא, שיורי טהרה מערכת הע' אות מ"ח:

(ו) מי שבירך ברכת המוציא וקודם שיאכל ישמע מאחר שבירך ג"כ ברכת המוציא וענה אמן אם הוא הפסק הגה הברכי יוסף סי' קס"ח סעיף קטן ד' הביא משם הרב פנים מאירות ח"ב סימן ה' דהוי הפסק ומפשט הלשון נראה דצריך לחזור ולברך המוציא כדון שח בין הברכה לדבר שבמברך עליו. וזה דלא כמו שכתבתי בספרי בנין יהושע בשם. שו"ת בנין עולם דמותר לענות אמן בין המוציא לאכילה על ברכת המוציא ששמע אז מחבירו יעו"ש, שהרי הרב פנים מאירות פסק לאיסור וכן הסכים הברכי' לאיסורן וכיון שהוא ספק ברכה לבטלה כמ"ש דצריך לחזור ולברך, נראה דודאי אין לענות אז אמן אפי' על ברכת המוציא של חבריו:

(ז) כתב בס' זכירה ר"ה המבטל איש"ר אפי' פ"א דוחין אותו מ' יום ממחיצתו של הקב"ה ותוא חוטא ומחטיא, משם רבינו האריז"ל ע"ש, והשומע

(ה) אז עהר איז גיקומין אין שוהל און האט גימטראפין דאס ציבור ענפערט אמן יהא שמי' רבא מעג עהר מיט זיי מיט ואגין יהא שמי' רבא, אבער אמן פון פריער טאהר מען נישט זאגען, שיורי טהרה מערכת ע' אות מ"ח:

(ו) אז איינער האט גימאכט אמוציא און איידער עהר האט טועם גיוועזין האט עהר גיהערט פון אנדערין ברכת המוציא און האט גיענפערט אמן אויב דאס הייסט אהפסק, דער ברכי יוסף סימן קס"ח סעיף קטן ד' ברענגט פאר'ן פנים מאירות ח"ב סימן ה', אז דאס הייסט אהפסק, און פון זיין לשון ווייזט אויס אז מ'ברויב נאך א מאהל מאכין אמוציא ווי דער דין הפסק איז. נישט ווי מיר האבין גישריבן אין ספר בנין יהושע פאר'ן שו"ת בנין עולם אז מ'מעג יז ענפערין אמן צווישען המוציא אין עסין אז מ'הערט פון חבר אויס לאזין ברכת המוציא, ווייל דער פנים מאירות פסקנט אז מ'טאר נישט, און אזוי איז מסכים דער ברכי יוסף לאיסור און ווייזט ס'איז אספק ברכה לבטלה ווי מיר האבין גישריבן אז ס'ווייזט אויס אז מ'ברויב נאך א מאהל מאכין אמוציא, ווייזט אויס אונדז איז מ'טאר נישט ענפערין אמן אויפ'ן חבר'ס המוציא:

(ז) דער ספר זכירה שרייבט אז מ'איז מבטל אפילו איין מאהל אמן יש"ר, איז מען איהם מדוזה פון השי"ת'ס מחיצה פערציג טאג און עהר איז אחוטא ומחטיא עהר ברענגט דאס פאר'ן האר"י הקדוש, און ווער ס'הערט דאס ברויכען אין איהם ציטערין אלע ביינער אפילו עהר

זה כל עצמותיו יאחזמו רעד אפי' שתק ולא ענה וכ"ש כשמדבר עם חבריו
דהיצה"ר נפיש חילי' לפתות בני אדם שידברו זה עם זה כדי שלא ישמעו
הקדיש ולא יענו ומקבלים עונשם בלתי שום הנאה כלל מהעבירה רח"ל,
רוח חיים סי' נ"ו, וכש"כ אותם הבורחים מביהכ"נ כתינוק הבורח מן הספר
קודם קדיש וברכו, ואפי' אם יש לו איזה מיחוש או כאב או שבאו צינים
ופחים ר"ל, ביודעו אלו הדברים צריך שידחוק עצמו עוד מעט כדי שלא
לאבד טובה הרבה, ולפום צערא אנרא, ובזכות זה ישלח לו השם יתברך
רפואה שלמה במהרה:

(ח) העונה אמן בכל כחו זוכה למעלה רמה ככתוב בישע"י ל"ג הו"א
מרומים ישכון ס"ת אמן, דע"י שעונה אמן בכל כחו יזכה
לשכון מרומים בג"ע העליון וכמ"ש בסנהדרין דף ק"י ע"ב קמן מאימתי
בא לעוה"ב משיאמר אמן שנא' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים
אית אמונים אלא שאומרים אמנים, היינו גמי שאומר אמן בקול ובכל
כחו, כי שומר אמונים ס"ת רם דע"י שאומר אמן בקול רם פותחין לו

ע"ה ראמ גישוויקען און נים גיענפערט, מ'כ' ש'פ'ן אז ע"ה רייד מיט'ן
ה'י'ב, אין דער צייט, ווארין דער יצ"ר הרע האט אגרויסען פ'ח א'ה'ן צו
ריידן מענטש'ן זיי זאגן ריידן מיט אנאנד ב'די זיי זאלן נים הערן דעם
קדיש און נאך זאגן אמן, און נעמן מ'קבל זייער עונש א'ה'ן שום הנאה פון
דער עבירה ר"ל, רוח חיים סימן נ"ו, א'כל ש'פ'ן די וואס לויפען פון שוהל
זיי אקנד אנמלויעס פון הער פאר קדיש און ברכה, אפילו ע"ה ראמ
א מיחוש אדער אנווייניג אדער ס'איז קאלט ר"ל, און אז מ'זעט וויסען
די רייד ברויך מען זיך אביסל גייט'ן ב'די מ'זאג נים א'ה'ן ווערין אזוי
אגרוסין ש'כר און ווי דער מנא זאגט אין אבות ק'פום צערא אנרא ר"ה ווי
גרויס ס'איז דער צער גרעסער איז דער ש'כר, אין דעם זכות וועט איהם
השי"ת שיקען ארפואה ש'קמה במהרה:

(ח) ווער ס'ענפערט אמן מיט'ן גאנצין כח איז זוכה צו אהויכע מעלה,
ווי ס'שטייט אין ישע"ה קפיטל ל"ג הו"א מרומים ישכון ס'פ'י
מיכות אמן, דורך דעם וואס ע"ה ענפערט מיט'ן גאנצין כח וועט ע"ה
זוכה זיין צו אגרויסע מעלה אין גן עדן, און ווי די גמרא זאגט אין סנהד'ר
רין דף ק"י ע"ב, אקנד פון ווען איז ע"ה זוכה צו עולם ה'בא אז ע"ה
הייבט א'ה'ן אמן ס'שטייט אין פסוק פתחו שערים ויבא גוי צדיק
שומר אמונים אל תקרי אמונים לא אמנים ד"ה עפינט די מוערין פון גן
עדן ס'זאלן קומין די וואס הימן צו זאגן אמן, מיינט מען אזוי אז מ'זאגט
אמן הייך במול רם און מיט'ן גאנצין כח, ווארין שומרים אמנים איז ס'פ'י

שערי ג'ע העליון, יפה ללב ח'ה סי' נ"ו, אך בתנאי שלא ירים קולו יותר מן המברך כמ"ש מרן סוף סי' קכ"ד, וע"כ מצוה על הש"ץ לסיים הברכה בקול, שלא יכשלו בני אדם לענות בקול יותר מהם והם יהיו הנרמא בנזיקין חס ושלוש:

(ט) **איתא** בזה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א א"ר יהודה ובווי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למארי' ולא אתכוין באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך, ופיר' שם בגליון בשם הרמ"ז ז"ל שכודאי אין הפ' ובווי יקלו מדבר ברשעים גמורי' שאינם עונים כלל כי לא דברה תורה במתינה, שאצלם לא יהי' להם די לעונשם בשיקלו, אלא ענין הכתוב במי שאינו מכוין באמן שדבר קל הוא להבינו ולכוין בו דהיינו הפשוט שבסודות שמל' אמן עולה בגימ' הוי' אר"ני, וע"כ מי שאינו מכוין באמן עליו נאמר ובווי יקלו עכ"ד הגליון הנ"ל בשם הרמ"ז ז"ל, ואלו הדברי' מכאיבים לבו של אדם אבל באמת אמרו אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו וקמי' שמיא גליא שלבנו בל' עמנו ואנחנו טרודים מכת טרדות הזמן, מ"מ אעפ"כ חיובא רמיא

תיבות ר"ם, דורך דעם וואס מ'זאגט אמן הויף עפניט מען פיר איהם די טוערין פון גן עדן העליון, יפה ללב ח'ה סימן נ"ו, אבער בתנאי עהר זאל נישט אויף הויבין זיין קול העקער פון דעם מברך, אזוי ווי דער בית יוסף שרייבט סוף סימן קכ"ד, דריבער איז אמצוה אז דער חזן זאל אויס קאזין די ברכה גאנץ הויף, אויף די וואס זאגן קדיש זאלין זאגן הויף בדי די וואס ענפערין זאלין נישט זאגן העקער, ווערן זיי נישט גורם זיין קיין חטא ח"ו אין דעם:

(ט) **ס'שטייט** אין זוה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט, ובווי יקלו, דער וואס פארשעמט מיד וועט אריין פארשעמט ווערן דאס מיינט מען ווער ס'ווייסט נישט ערקיד צו האלטן דעם האר פון דער וועלט און איז נישט מכוין ביי אמן, ווארין מיר האבן גיגערינט ס'איז גרעסער דער וואס ענפערט אמן מעהר ווי דער וואס מאכט די ברכה, מיינט דער דאמט דער רמ"ז, אז דער פסוק הייד נישט פון רשעים וואס ענפערין גאר קיין אמן נישט ווארין פיר זיי איז דער עונש קלגין נור דער פסוק שמועסט פון די וואס זיינן נור נישט מכוין ביי אמן, נויט ס'איז דאך אגרינגע זאך צו פערשטעהן און מכוין זיין ביי איהם, דהיינו די פראקטיש פונד איז אז דאס ווארט אמן פארעפט ווי דער שם הוי' אר"ני ע"כ ווער ס'איז נישט מכוין ביי אמן אויף איהם זאגט דער פסוק ובווי יקלו עכ"ל, און דיע ווערטער מאכין ווייטוהן די הארץ פון מענטש, אבער די דו"ל זאגן אז הקב"ה ווייסט און זעהט אז מיר זיינן נישט שוידרעג נויט מיר זיינן ווער

עלינו להתחזק ולכוון באיזה פעם שיכול וז' יעזור לנו, והורא את דבר
ה' יכתוב בנייר או בקלף כיונת אמן דברכות יאהדונה' וכוונת אמן דקרישים
אידהנוי' ויהיו אלו הדברים תמיד לנגד עיניו בחזרת הש"ץ ובשאר ברכות
יאהדונה' ואמן שבקרישים אידהנוי', וברצות ה' דרכי איש שבא למהר
ולכוין מסייעין לו מן השמים:

(י) מה שכתוב באות יו"ד כבר הבאתי למעלה אות י"ג:

(יא) **אם** יודע שהמברך ירוץ דברו ובעוד שיאמר ב"ה וב"ש המברך ימים
ברכתו קודם, בזה יותר טוב שלא יענה ב"ה וב"ש אמן כדי לענות
אמן תיכף בסיום הברכה ולא שיאמר ב"ה וב"ש אמן בבת אחת בלי הפסק
דעניית אמן קודם לב"ה וב"ש, שהכל חולץ אחר ההתוס'. יפה ללב חלק א'
בסופו, יושר לבב ס' קב"ד אות ה':

(יב) **איתא** בזה"ק ר"פ עקב דכל ברכה דאתיבן עליה אמן דא איהו
בקיומא כדקא יאות וכשי"כ אם הוא ברכתא דסניאין מברכין לה
ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן הוא רזא דקשרין דכל יחודא
וקדושה ברזא דמארי' ומעטר להחיא ברכת' בעטרין עלאין כדקא יאות:

ועהר מרוד פון די שלעבטי צייט, פון דעסם וועגן פרויף דער מענטש
ייד מוזק ויין מיט'ן גאנצן כח און ווי נייט עהר קאן און זאל מכוין ויין
ביי אמן, און הש"י זאל אונז העלפן, און דער וואס האט מורא פאר גאט
זאל ייד אויף שרייבן אויף פאפיר אדער פארמיט די בונות פון אמן
פון די ברכות און די בונות פון אמן פון קרישים און זאל ווי האלפן
קיינן די אויגן ביי חזרת הש"י און ביי אנדערע ברכות, ווי אויף ביי קדיש,
אין תפא למחר און מכוין ויין העלפט מען איהם צו מן השמים:

(י) דאס וואס ס'שטייט דארט אות י' האבן מיר אויבן געבראכט אות יג:
(יא) **אויב** עהר ווייסט אז ביי עהר וועט זאגן פרויף הוא ופרוץ שמו וועט
דער מברך אויס לאזן די ברכה וועט עהר קיין אמן נישט קאנן
זאגן און עסער אז מ'זאל קיין פרויף הוא וב"ש נישט זאגן נור ענפערין
אמן ווען עהר לאזט אויס די ברכה און נישט זאגן ב"ה וב"ש אמן צו זאגן
און אהפסק ווארן אמן און פיקער פון ב"ה וב"ש, ווייר אקע געהט נאדן
אויס דאן, יפה ללב ח"א אין סוף, ספר יושר לבב ס' קב"ד אות ה':

(יא) **ס'שטייט** אין זוהר הקדוש פ' עקב אז דאס הייסט אברכה ווי עס
פרוץ צו ויין ווען מ'ענפערט אויף איהם אמן מכל שכן אז
פיהל מענטשין ענפערין אויף איהם אמן, אמן איז דער סוד וואס איז
מיהר אקע יחידים און קדושות און מ'קריינט איהם אהן מיט קרוינין
ווי גיהעריג:

ובוזה"ה פ' ויצא דף ק"ס ע"א כי שם ה' אקרא דא חר דמברך הבו גודל
לאהינו אלין תרין אוחרנין כו' דאמרין אמן וכבר הבאתיו לעיל
אות מ"ד יעו"ש :

(יג) **אִיבא** רב"ע לא יפסיק בק"ש וברכות' לענות אמן על חזרת הש"ץ
מלבד אמן דהא הקדוש ושית שמובר הסמ"ק דצריך לענות
והמעם דאלו חשובים יותר מאחרים, ומבואר בפוסקים דאמן דהא הקדוש
לפי שהוא סיום השבח של הג' ראשונות, ושל שומע תפלה לפי שהוא סיום
השבח של האמצעות, והא דלא חשיב האמן של סיום הג' אחרונות לפי
שזה האמן עונה היחיד אחר סיום י"ח ברכות, ולפיכך אין לו להפסיק מפני
זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו, פקודת איעזר סי' ס"ו דף צ"ג ע"ב:
(הגה"ה) מבעהמ"ח ואמרו אמן אבל הא"ר סי' ס"ו סעיק'ו פוסק דגם על
סיום הג' אחרונות דהיינו על המברך את עמו ישראל בשלום ג"כ
פוסק ועונה והפרס"ג שם סי' ס"ו בא"א סק"ז מביאו והסכים עמו, גם מבואר
בש"ע שם דמפסיק ג"כ על יש"ר ועל אמן דאמרין בעלמא, ובברכו אוסר

אין וזהר הקדוש פ' ויצא דף קס"ח ע"א שמיים, כי שם ה' אקרא ד. ה.
אז איהו יהוה רופין גאמ"ס נאמין, מיינמ מן אז איינער מאכט אברכה,
הבו גודל לאהינו, גיבט אנרויסקייט צו אונזער גאט, ד. ה. אז מען זאל
ענפערין אמן וכו' אין מיר האבין שוין גיבראכט אויבין אות (מר) ע"ש:
(יג) **בִּי** קריאת שמע מימי די ברכות האלמין אלע פוסקים אז מ'מאהר
ניט מפסיק ויין צו ענפערין אמן אויף די ברכות פון חזרת הש"ץ
דוין פון הא הקדוש און שומע תפלה האלמ דער סמ"ק אז מ'ברויך
ענפערין אמן, און דער מעם איז ווייל די ברכות זענען חשוב'ער מעהר
פון אנדער ווייל הא הקדוש איז דער אויס לאז פון שבח פון די ערשטי
דריי ברכות, און שומע תפלה איז דער סיום שבח פון די מיטעלסטע
ברכות, פאר וואס רכינט מ'ניט אמן פון די קצטע דריי ברכות ווייל דעם
אמן זאגט דער יחיד אז עהר לאזט אויס די שמונה עשרה דריבער
ברויך מען ניט מפסיק ויין אין מיט די ק"ש ווייל עהר זאגט סייווי דער
נאך ביי ואמרו אמן, פקודת אריעז'ים' סי' ס"ו דף צ"ב ע"ב:

(הגה"ה) פון בעק המכתב ואמרו אמן, אפער דער אלי' רבתי סימן ס"ו
סעף קמן ו' פסק'נט אז אויף אויף המכתב ארת עמו ישראל
בשלום איז עהר מפסיק און זאגט אמן אויף דער פרי מגדים סימן ס"ו
אין אשל אברהם סעף קמן ו' ברענגט איהם און איז מסכים מיט איהם.
אויף איז מבואר דארט אין שו"ע אז אויף אמן יהש"ר און אמן פון
דאמרין בעלמא און ברוך ה' המברך לע"ו. און אוף ברכו פון עזרה
לתורה (יוד)

ברוך ה' המבורך ליו, וכן על ברכו דהעולה לתורה וגם אמן, כ"כ המגיד
 מעי קמן ו' ופירש הפרמ"ג שם וז"ל ומ"ש אמן היינו אחר שאמר המברך
 ברוך וכו', וכוונתו בבירור על מה שמברך המברך ברוך ה' המבורך ליו,
 ראי על ברכת התורה כוונתו לא ה' צריך לומר שמברך המברך ברוך
 אלא כמ"ש הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו דהוא אמן על בה"ת ועוד ראי'
 ממה שמציין שם הפרמ"ג לעיין בס' ג"ז ושם כתב דרשות הוא לענות אמן
 אחר עניית החזן ביהל"ו משה פירש ופסק בזה לענות אמן בזה כמו על
 ברכו, אבל אדמו"ר הזקן הרב אזיל לשיטתו דאין עונין אמן אחר ברוך
 יהל"ו, וכבר כתבתי בס' פ"א דהרבה אחרונים סוברים דעונין אמן אחר
 ברוך ה' המבורך ליו, וכתבתי שם דאילו ואילו הם דברי אה"ט חייט וממילא
 נוכח לסמוך בבאן על הפרמ"ג בזה שגם על עניית החזן ברוך ה' המבורך
 לעולם ועד יכול להפסיק ולענות אמן ועוד כ"ש המגיד סק"ה דגם אם שמע
 קול רעמים דיפסיק ויברך ובקדושה יאמר רק קדוש וברוך ולא ימלוך ולזה
 הסכים המגיד סק"ו בשם התוספתא דימלוך אינו שייך לקדושה וכן הסכים

לתורה און אמן, איז מען אויף מפסיק אין מיט ק"ש, און אזוי פֿרעגנאט
 דער מגיד דאָרפּ סעיף קמן ו' מיינשט דער פרי מגדים, אז דאס מיינט
 מען אמן נאך ברוך ה' המבורך לע"ו, און זיין פֿונעם איז בבירור אויף
 ברוך ה' המבורך לעולם ועד וואס דער עולה לתורה זאגט, ווארין אז
 עהר זאל מיינען אמן פון ברכת התורה וואלט עהר גיט דאָרפֿט זאגן
 דאס לשון שמברך המברך, נאָר אזוי ווי דער רב ש"ע מיינשט אז
 דאס איז אמן נאך גיטן התורה, נאך אַראָה פון דעם וואס דער פרי
 מגדים צייכנט אָהן מ'זאל אַקטונג געבן אין סימן ג"ז און דאָרט שרייבט
 עהר אז ס'איז אַרשנות צו ענפערין אמן נאָרין תן אז עהר זאגט ברוך
 ה' המבורך ליו, איבער דעם זאגט עהר און פסק'נט און אז מ'זאל ענפע-
 רין אמן אזוי ווי אויף ברכו, אָבער דער רב ש"ע האלט אז נאך ברוך
 ה' המבורך ליו זאגט מען גיט מין אמן, און אויף האב שוין געשריבען
 אויבן סימן פ"א אז פיהל פוסקים האלטען אז מ'זאל יא ענפערין אמן
 נאך ברוך ה' המבורך ליו, און האב דאָרט געשריבן אז די פוסקים און
 די פוסקים זענען אָקע דברי אה"ט חיים, מ'מירא קאנען מיר זיך דא סימך
 זיין אויפ'ן פרי מגדים אין דעם אז דער חזן זאגט ברוך ה' המבורך ליו
 מעג מען אויף מפסיק זיין און ענפערין אמן, און נאך שרייבט דער מגיד
 סעיף קמן ה' אז מ'הרמ דינערין מעג מען מפסיק זיין און מאכען אַבֿרָה
 און ביי קדושה זאל מען זאגן קדוש וכו' ברוך וכו' אָבער גיט ימלוך וכו'
 און פֿרעגנאט דאס פיר די תוספתא אז ימלוך גיהער גיט צו קדושה, און

הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו דכן עיקר דימלוד לא שייך לקדושה וכתב שם דמכ"ש דאינו פוסק על מה שמוסיפין בשבת שחרית או בקול, וממקומך מלכנו תופיע ובמוסף כבודו מלא עולם וממקומו הוא יפן דזה אין עונין לכ"ע, ע"כ הגה"ה):

(יד) **להפסיק** באמצע הברכות לקדיש וקדושה בברכת הנהנין דומיא בברכת המוציא דהיינו ברכו' קצרות וכגון ברכות הפירות וכיוצא, ובאלו לא שייך להפסיק כלל דתיכף ומיד שהזכיר את ה' אם מפסיק צריך לחזור ולברך שהרי לא חלה הברכה על שום דבר עד אחר סיום ברכתו, משא"כ בברכה ארוכה קצת כגון ברכת מעין ג' או אשר יצר וכיוצא בזה מודה מרן ז"ל דשפיר דמי להפסיק כל שהוא באמצע הברכה שכבר חלה הברכה על שום דבר, ויצא לנו מזה דבאמצע שאר ברכות ארוכות שפיר דמי להפסיק, פקודת אליעזר סו"ס ס"ו:

(הגה"ה) אבל בחיי אדם כלל ה' סי' י"ג כתב וז"ל, אבל בברכה ארוכה כמו ברכת ק"ש ואשר יצר וכיוצא בו מותר לכתחילה לענות קדיש וקדושה ואמן דהא הקדוש ושומע תפלה, ודינו כמו באמצע הפרק

אזוי איז מוסבס דער רב ש"ע אז ימלוד גיהער נישט צו קדושה, און שרייבט דארט אז אַך זיין איז מוצא נישט מוסבס ויין שבת ביי שחרית אז מוצאט אין קדושה אז בקול און ממקומך. און ביי מוסף כבודו מלא עולם, און ממקומו, אז דאס גיהער אויף נישט צו קדושה וענין אלע פוסקים מודה אז מוצא נישט מוסבס ויין, ע"כ הגה"ה):

(יד) **מפסיק** ויין אין מיט ברכות הנהנין ווי המוציא דהיינו קורצע ברכות ווי ברכות פירות וכהנה צו קדיש קדושה קען מען נישט, ווארין באלד אזוי ווי מ'איז מביר דעם שם ווי באלד מ'איז מפסיק ברזיף מען נאך אמאהל מאכין אברכה ווייז די ברכה איז נישט חל אויף דער ואך וואס מ'מאכט איבער איהר ביי מ'ענדיקט, אבער אקענגערי ברכה ווי על המהיה אדער אשר יצר וכהנה איז דער בית יוסף מודה אז ס'איז גלייך מפסיק ויין אין מיט צו קדיש וכו' ווייל די ברכה האט שוין אהן גיהויבען דא ויין אויף עפים, דערן מיר פון דאנן ארויס אז אין מיט אכאנגע ברכה איז קעכט מפסיק צו ויין כנ"ל פקודת אליעזר סוף סימן ס"ו:

(הגה"ה) אבער דער חיי אדם כלל ה' סימן י"ג שרייבט מיט דעם קשון אבער ביי אלאנגערי ברכה ווי ברכת קריאת שמע און אשר יצר וכהנה מען קען לכתחילה מפסיק ויין צו ענפערין אמן צו קדיש קדושה און הא הקדוש און שומע תפלה, ווי אין מיט ברכות ק"ש, און אויף

דברכת ק"ש וע"ז כתב בספר קצות השלחן הנדפס מחדש סימן ה' סעיף א' הערה נכונה דאם הפסיק סמוך לברוך יש לו לחזור ולהתחיל איזה תיבות מקודם חתימת הברכה ובחתימת הברכה כשיאמר ברוך אתה ה' צריך לנמור הברכה ואסור להפסיק וכן בתחילת הברכה לא יפסיק כלל עד שיאמר איזהו תיבות אחר מלך העולם שיהי' על כל פנים דומה לברכה קצרה ונכון הוא :

כתב בחידושי רע"א בשם הפנים מאירות ח"א סימן ס"ז והובאו דבריו בביאור הלכה סי' ס"ז סעיף ה' מי שמניח תפילין דר"ת וקורא ק"ש בלי ברכות שואל מפני הכבוד אפילו באמצע הפרק וכתב בביאור הלכה ע"ז שם דזהו דוקא בק"ש שקרא פעם שניה כמו שנוהגין לקרות בתפילין דר"ת ראינו יוצא בה המ"ע של ק"ש ורק קורא אותה כדי לקרות ק"ש בתפילין אבל אם אחד קורא ק"ש אפי' בלי ברכות לצאת בה ידי חובת ק"ש כי ירא שיעבור הזמן אסור להפסיק באמצע הפרק מדינא כמו בשאר ק"ש ומסיק שם בביאור הלכה וז"ל ובעין זה כתב הפרמ"ג ג"כ גמגום סי' זה ע"ש ע"כ הנחיתה :

אות מ"ז היא מעשה דהלבוש אביא איזה בחלק השני באריכות :

אויף דעם שרייבט דר קצות השלחן סימן ה' סעיף א' אהערה נכונה אז אויב עהר איז מַפְסִיק נאָהנט פון סיום הַפְּרָקָה בְּרוּיָה עָהָר נאָך אַמאַל אָהן הויבן עמליכע ווערמער פאר'ן אויס לאז פון די בִּרְכָה, און אז עָהָר האָלט ביי בְּרוּיָה אַתָּה ה' מאַהר עָהָר נִימ מַפְסִיק נײַן נור ענדיגען, אויף אין אנהויב בִּרְכָה מוז עָהָר זאגן עמליכע ווערמער נאָך מֶלֶךְ הַעוֹלָם מִזְאֵל אויס זעהן ווי אַקָּרָצֶע בִּרְכָה עכ"פ :

דער חידושי ר"ע אייגער שרייבט פאר'ן פנים מאירות חלק א' סימן ס"ז, עס ווערט אויף גיבראכט אין ביאור הלכה סימן ס"ז סעיף ה' דער וואס זייגט רבינו תוס' תפילין און לייגענט קריאת שמע אָהן בִּרְכּוֹת אָפּילו אין מיט ק"ש מעג עָהָר מַפְסִיק זײַן צו זאגן שְׁלוֹם שְׁרײַבט אויף דעם דער ביאור הלכה דארט דאס איז נור דוקא ביי דער צווייטער ק"ש ווי מ'איז ויך נוהג צו לייגענן אין ר"ת תפילין וואס מיט דעם לייגענן איז מען נים יוצא די מַצְנָה פון ק"ש נור מען לייגענט צו ליעב רבינו תוס' תפילין אָבער אז אייגער לייגענט ק"ש אָהן בִּרְכּוֹת ווייל עָהָר האָט מוֹרָא עס נעמט אָנעק געהן די צייט מאַהר עָהָר נִימ מַפְסִיק אין מיט ווי ביי ק"ש איז דער דין און עָהָר פִּיהָרִט דארט אויס אז דער פרי מגדים אין דעם סימן שרייבט אויף אַזא שְׁמײַגער, ע"ש ע"כ הגה"ה :

מו' די מעשה פון לבוש ווערין מיר ברענגן אין חזק שני באריכות :

טז, יז, יח, יט) כבר הבאתי למעלה בספרי זה:

(ב) כתב המגן אברהם סי' קכ"ד סעיף קטן י"ד שאם החזן מאריך בנינו על ואמרו אמן יותר מדאי הוי הפסק רק ואמרו מיד אמן:

כא, כב) כבר הבאתי לעיל בספרי זה:

(ג) ראוי למברך להשמיע קולו כשמברך כדי שיענו השומעים אמן, ואם אינו עושה כן נמצא שהוא גורם שלא יענו אמן, והעונש הראוי למי שאינו עונה אמן ראוי לבא לו, ש"ץ דף פ"ח, (הגה"ה וכבר הבאתי זה לעיל סי' כ"ז):

(ד) כתב בשער הכונות דף א' ע"ג וז"ל ראיתי למורי ז"ל כשהי' איזה אדם מברך ומסדר הברכות בבית הכנס' הי' עונה אחריהם אמן:

אף אם היו המברכים רבים, [הגה"ה וכבר הבאתי בספרי זה סי' מ"א]:

(ה) המברכים בלחש מאבדים טובה הרבה, ובאמת אמרו שהתורה מרמזת בזה בראשית אמרי' שהר"ת ב'ר'א'שית' הוא ב'קול ר"ם א'ברך ש"ם ה' ת'מיד, ומלבד שמרויח שכר הרבה עוד ירויח

טז--יז--יח--יט) האבין מיר שוין גיבראכט אויבין אין דעם ספר:

(ב) שרייבט דער מגן אברהם סימן קכ"ד סעיף קטן י"ד אויב דער תנן איז מאריך מיט אניגון ביי ואמרו אמן צו פיהל הייבט

עם אהפסק, נור מ'ברויך באלד זאגין אמן:

כא--כב) האבין מיר שוין גיבראכט אויבין אין דעם ספר:

(ג) אז מ'מאכט אברכה ברויך מען זאגין הויך כדי די וואס הערין זאלין ענפערין אמן, ווי באלד אז עהר מאכט ניט הויך איז עהר גורם

אז מ'זאל ניט ענפערין אמן, איז דער עונש אויף דעם וואס זאגט דיע

ברכה שטיי, ש"ץ דף פ"ח:

(ד) דעם ספר הכונות דף א' ע"ג שרייבט מיט דעם לשון איך האב

גיזעהן מין רבי (האר"י) ז"ל אז עמיץ האט גיזאגט ברכות

השחר אין שוהל האט עהר גיענפערט אמן אפילו אין מיט פסקי דומרה אפילו ווי ענין גיוועזין פיהל (מברכים) און דעם האבין מיר שוין גיב

ראכט אין דעם ספר סי' מ"א:

(ה) ווי דער ש"ץ שרייבט אין רשן משפט סוף סימן שפ"ב דאס וואס

די חכמים ז"ל האבין גיזאגט אז אברכה האט ווערט צעהן גידיין,

איז נור דוקא ווען עהר מאכט די ברכה פאר מענטשין ווי זאגין ענפער

רין אמן אפער ניט שטיי פארזיך פון דאגין איז אאפענע תוכחה פיר די

וואס מאכין אברכה שטיל ווי פערלידען גרויס גוטס, באמת האבין

חז"ל גיזאגט אז די תורה איז מרמז אין ב'ר'א'שית' ר"ת ב'קול ר"ם

אברך

בוה שאם נכנס לבית הכסא אם בירך אם לא שישאל לחבירו או לבני ביתו ואומרים לו אם בירך או לא ויצא מידו ספק, לכן הירא את דבר ה' ונחג את עצמו לברך כל ברכותיו בקול רם ובשמחה ובשוב לבב ובפרט בברכת אשר יצר שהיא ברכת הודאה, וארז"ל ד' צריכין להודות ואחד מהן חולה ואין לך חולה גדול מזה כמ"ש מדר צועה להפתח, ואם בכל הברכות חיובא רמיא עלינו לברכן ביראה ואהבה כ"ש בברכה זו, שכבר אנו רואים כמה בני אדם שיש להם חולי השתן ר"ל וחייה אינם חיים שמתיראים לשתות מים וקאפע בחושבם כשיבואו להטיל מים כמה מצטערים וכמה חורקין את שיניהם עד שמוציאים טיפה אחת, ואנחנו ב"ה בבואנו להטיל מים ותיקף ומיד מחר צועה להפתח הקילוח בלי שום מיחוש ובלי שום כאב, ואח"כ מברך אותה בשעה שמנגב היריד ברכה חמופה, ויש מי שמתחיל לדבר עם חבירו קודם הברכה ואח"כ שוכח הברכה ואינו מברך כלל, וכי זה הנמול שאנו גומלים להשי"ת על שאין לנו שום כאב ושום מיחוש, לברך ברכה כזו חמופה וקמופה ובלי גשמע קולם כלל, חלילה מעשות כדבר הזה

אברך שם ה' תמיד, חוץ וואס עהר איז מרויח פיהל שבר כג"ל. איז נאך אמונה אין דעם למשל, ווי באכד עהר גידענקט נים אויב עהר האט גימאכט די ברכה קאן עהר פרעגן ויין חבד אדער די בני בית, וועט עהר שוין ארויס פונם ספק, דריבער ברויך יעדער יוד וואס האט מורא פאר השי"ת זיך פיהרען אז עהר זאל מאכין אלע ברכות בקול רם און מיט שמחה, בפרט ביי אשר יצר וואס איז ברכה הודאה און די חו"ל האבין גיזאגט פיער ברויכן לויבן השי"ת און איינער פון ווי איז אחולה, און דאס הייסט אויך אחוזה, ווי שטייט מדר צועה להפנות, און אויב אלע ברכות זענן מיר מחויב צו מאכין מיט פורקט און קיעב שאפט דן שגן ביי דער ברכה, ווי מיר זעהן פיהל מענטשן וואס ליידיגן אויף עציבת השגן און וייער לעבן איז פארביטערט, ווי האפען מורא צו מרינקען מדיי קאווע ווייל ווי דעבינען אז ווי וועלדן האבן יסורים אז ווי וועלדן ברויכן משתין ויין און פיהל קריצען מיט די ציין ביי ווי קאנן ארויס ברענגן אמראפין, און מיר ב"ה אז מ'ברויך משתין ויין אזוי מען אפען תיקף אהן שום מיחוש און יסורים, נאך דעם מאכט מען חאפנידיג די ברכה אז מ'ווישט זיך אפ די הענד, און ספארהאנן וואס ריידן מיט אמענטש פאר דער ברכה און פערנעסט דער ווייז צו מאכין די ברכה אזוי דאס קען אנגמל וואס מיר גיבען צו השי"ת אויף דעם וואס מיר האבן נים קיין יסורים און מירוש ח"ו און מ'מאכט אנדע ברכה און שטיל אז קיינער הערט נים צו זאגן אמן, ער דן ברויך מען נותר ויין

אלא צריך ליותר לברך אותה ביראה ואהבה ואם יכוין פשט הדברים מה שמוציא בפיו די והותר לברך אותה בשמחה רבה:

(כו) אביא איה"ש בחלק השני בארוכות:

כו, כח, כט) כבר הבאתי לעיל בספרי זה אות מ"ג מ"ד יעו"ש:

(ל) תדע לך קורא נעים שאע"פ שכ"כ גדול כחו של עניית אמן אבל יש לשעמים שאסור לענות אמן כגון המשנה ממטבע שמטבע חכמים בברכות דאין עונין אחריו אמן דהיינו שיש בני אדם שאומרים בברכת הגומל, הגומל לחייבים טובים והוי משנה ממטבע שמטבע חכמים בברכות ולא די שהוא ברכה לבטלה כמ"ש הרי"ף והרא"ש והש"ע סי' רי"ט שצריכים לומר הגומל לחייבים טובות אלא דאסור לענות אחריו אמן:

אגב אביא עוד איזה גרגרים נחוצים מ"ס דמשק איעזר הג"ל:

ובאות א' של אכילה אות ו' כתב הרמשי"א וז"ל כשאדם אומר בפה מלא אין אני אוכל להנאת גופי רק לבריות הגוף לעבודת בוראי ב"ה בזה הדיבור הוא בורא מלאך קדוש ומסלק את הסימ מעל שלחנו פענח רזא פ' בהעלותך לכן טוב בכל פעם שרוצה לאכול שיאמר הריני

צו מאכין די ברכה הוי' מיט פורכט און ליבשאפט און מכוין זיין דעם פשט פון די ווערטער מיט שמחה:

(כו) וועלן מיר ברענגין אין חקך שני באריכות:

(כו) — כח — כט) האבין מיר שוין גיבראכט אין דעם ספר אות מ"ג מ"ד ע"ש:

(ל) לביכער לעפער זיי וויסען האמש ס'איו אזוי גרויס דער ב"ח פון ענפעי רין אמן, אפער אמאהל מאהר מען נישט ענפערין אמן, ווי

באד א' מ'איו משנה פון דעם נוסח וואס די חכמים האבין מתקן גיוועזן ביי ברכות מאהר מען נישט נאך איהם זאגן אמן, דהיינו ס'פאר האבין מענטשן וואס זאגן ביי ברכת הגומל קחייבים טובים, דאס הייסט אמשנה פון די מטבע וואס די חכמים האבין מתקן גיוועזן, און לא די ס'איו אברכה לבטלה ווי ס'שרייבן דער רי"ף הרא"ש והש"ע סי' רי"ט, ווייך מברוך זאגן הגומל קחייבים טובות, נור אמן מאר מען אויך נישט ענפערין:

אין אות א' פון אכילה אות ו' שרייבט דער דמשק אליעזר מיט דעם לשון, אז אמענטש זאגט מיט'ן פולין מויל איך עס נישט להנאת גופי, נור איך זאל זיין גיוונד צו עבודת הבורא ב"ה מיט דעם דיבור בשאפט עהר אמקאך און איז דוחה מיט דעם דעם ס'מ פון זיין מיש, פענח רזא פ' בהעלותך, דריבער איז בעסער אז מ'געהט עסין זאך מען זאגן, איך

בא לאכול ולשתות כדי שיהא גופי ברי וחזק לעבודת השי"ת:

ובאות א' של אשר יצר אות ד' כתב וז"ל ואתה קורא נעים מאחר שקרית ושנית כמה גדול שכר כל ברכה וברכה, מזה תבין ותקח מוסר לנפשך ולא תעשה כמעשיהם של כמ' בני אדם שקמים כמה פעמים בלילה ומשתיגין ושותין מים ואינן מברכין לא בהרהור הלב, וכבר ידעת דהרהור כדיבור דמי הוא מחלוקת י"א כדיבור דמי וי"א דלאו כדיבור דמי, ואם כב"ד של מעלה יפסקו הלכה כמ"ד דלאו כדיבור דמי מה תענה ליום דינך על כן תזהר בזה שלא תפסיד ברכותיך ולא תהי' גוזל להקב"ה כמאמרם וז"ל ברבות ל"ה כל הנהגה מעולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל ודי בזה:

שם באות א' איי, מי שיש לו יסורין או איזה צרה ב"מ לא יאמר אוי ולא ווי לא איי שהוא ר"ת אברהם יצחק יעקב ויכוין שביכותם יגצל מכל צרה, בספר צוואה מחיים;

שם באות ב' של ברכות אות ו' כתב הגה כאשר אסור לעשות מלאכה

וועל עסין און מרינקען כדי דער גוף זאל זיין געוונד און שפארק צו עבודת השי"ת:

אין אות א' פון אשר יצר אות ד' שרייבט עהר וז"ל מיינערר לעזר און האסט שוין גילריינט און גיחזרת ווי גרויס ס'איז דער שכר פון יעדער ברכה, פון דעם וועסטו פארשטעקן און נעמין אמסר און נים צו מוהן ווי די מענטשין וואס שטען אויף ביי נאכט ווייליך מאהל און זענען משתין און מרינקען וואסער און מאכן נים קיין ברכה נאר זענען מהרהר, און דאס איז ידוע דאס מחלוקת פון הרהור כדיבור דמי, ס'איז דא אדעה וואס האלט אז מחשבה איז גלייך ווי דיבור, און אדעה וואס האלט אז הרהור איז נים ווי דיבור, און אויב מ'פסקנט אין הימער ביים ב"ד של מעלה אז הרהור איז נים ווי דיבור וואס וועסטו ענפערין צום יום הדין, ע' פן ברויך מען זעהן מ'זאל נים הייזק האבן די ברכות און מ'זאל נים זיין קיין גזל השי"ת, ווי די גמרא זאגט אין ברכות ל"ה אז מ'איז נהנה פון דער וועלט אהן אברכה איז ווי מ'זוכה להקב"ה און די יידין וד"ד:

דארט אין אות א' איי, ווער ס'האט יסורים אדער אנדערע צרה רח"ל זאל ער נים זאגן אוי אדער וויי נאר איי דאס איז ר"ת אברהם יצחק יעקב, און זאל מבין זיין אז אין זייער זכות זאלן מיר גינצט ווערן פון אלע צרות, ספר צוואה מחיים:

דארט אות ב' ברכות אות ו' שרייבט עהר הנה אנוי ווי מ'מאר נים מוען קיין מלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט אברכה ווי

בעודו מברך כמבואר בש"ע סי' קצ"א סעי'ג וכתב המנ"א שם סעיף קטן ב' וז"ל דמוטב לרלג הברכה מלעשות מלאכה בעודו מברך וסיום המנ"א שם דאפי' תשמיש קל אסור לעשות, לכן כאשר יצר ינגב תחילה הידים ואח"כ יברך ובענמי' יברך תחילה ואח"כ ינגב וכן הברכה אחרונה שאחר המגילה ולא יברך בעודו כורך המגילה אלא או כורך ואח"כ מברך או מברך ואח"כ כורך וגם כל הקהל כיון שמכוונים לצאת י"ח בברכת החזן צריכים לזהר בזה מאד שלא יכרכו המגילה בעוד החזן מברך:

שם באות ג' גזל וז"ל עיר שיש בה שני בתי כנסיות ובאים אורחים לעיר ואחד מביהכנים האחד הולך ומפתה לאורחים שיבואו להתפלל בביהכ"נ שלו הוי גזל כי האורחים בלתי פיתוי יש מהם רוצים להתפלל בביהכ"נ זה, ויש רוצים להתפלל בביהכ"נ אחר, וזה שמפתה שילכו אצלו הוי גזל, מביט ח"ג סי' מ"ח יפה ללב חלק א' סי' קנ"ז אות ח', דברים אלו מכאיבין לבו של אדם לראות עד כמה חומרו של גזל:

ס'שמי'ט אין ש"ע סימן קצ"א סעיף ג', שרייבט דער מגן אברהם דארט סעיף קטן ב' מיט דעם לשון ס'א"ז בעסער צו איבער היפען א ברכה איידער צו מען אמלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט א ברכה, פיהרט אים דארט דער מג"א אז אפילו א קלייניגקייט מאר מען אויף נישט מען, דריבער זאל מען ביי אָשר יצר פריהר אב ווישען די הענד נאכהער זאגן די ברכה, און ביי על נטילת ידים זאל מען פריהר זאגן די ברכה נאכהער אב ווישען די הענד, אויף ביי די ברכה נאך דער מגידה זאל מען נישט זאגען די ברכה און איין וויקליין די מגידה, נור אפער פריהר איין וויקליין און נאכהער זאגען די ברכה אדער פריהער זאגן די ברכה נאכהער צו וויקליין די מגידה אויף דער קהל ווייז זענען מבין יוצא זיין זייער חוב מיט דער ברכה פונ'ם חזן פרויבין זעהר ניהט זיין זיי זאגן נישט וויקליין די מגידה אין דער צייט ווען דער חזן זאגט די ברכה:

דארט אות ג' גזל דאס איז זיין לשון, א שטאדט וואס ס'איז אין איהר פארהאנען צוויי שוה"קין, און אז ס'קומען אורחים אין שטאדט, און איידער פון איין שוה"ק געהט און היידט איבער די אורחים זאגן קומען דאוויגן אין זיין שוה"ק הייסט עס גזל, ווארין ווען ער זאל נישט אהן ריידן די אורחים וואקטמן מהייז גיגאנגען אין דער שוה"ק און מהייז, און דער שוה"ק און אז ער היידט זיי אייפער זאגן געהן אין זיין שוה"ק הייסט עס גזל מביט ח"ג סימן מ"ח, יפה ללב חזק א' סימן קנ"ז אות ה', דאס מאכט זיין דאס הארץ פון מענטש צו זעהן ווי הארב ס'איז דער איסור פון גזל:

עוד שם אות ג' גילוח, המגלחים זקנם עוברים בכל פעם על חמשה לאוין ואם המגלחו הוא ישראל עובר עוד חמשה לאוין דעל כל לאו יש ג'כ הלאו דלפני עור, כי המגלח והמספר גם כן עובר וממילא הם עשרה לאוין, ועל המספר יש ג'כ אותן העשרה לאוין וביחד הם עשרים לאוין, ועיין בפנים הספר שם בדיני גילוח מעשה גפלאה שאירע דהרב ר' יעקב אבואלעפיא בזמן האר"י הק' ז"ל שראה לאותן שגלחו זקנם שבאו בגלגול פרות, ורמז בפסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית ר"ת פרוית ; הגדה מבעהמ"ח ואמרו אמר ויכדי להלחוב את לב הקורא אעתיק מש"כ בקיצור של"ה בשם ספר יין המשומר על הפסוק הזה דלא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך וז"ל כתב הר"ר זלמן בן הר"ר יהודה החסיד ז"ל אמר לי אבא מורי החסיד ז"ל שבימי חי' מעשה בעשיר שהי' מגלח זקנו והי' אבא מורי בא ומוחה בו ולא השנית על דבריו כי אמר העשיר אסטנים אני ואיני יכול לסבול הזקן, ואמר לו אבא מורי ידוע תדע כי מרה יהי' אחריתך כי לאחר מותך יבואו מלאכי חבלה הדומין

דאד"ט אות ג' גילוח, די וועלכע גאלין די בארד זענען יעדס מאהל עובר אויף פינף באוין [און אויב דער שערער איז אייד, איז דער מתנגד עובר אויף גאנץ פינף באוין ווייל אויף יעדן לאגן איז אויף דא דער לאגן פון דעם ענף ווייל דער שערער איז אויף עובר ממילא איז דא צו זאמען צעהן באוין, און דר שערער איז אויף עובר אויף די וועלכע צעהן איז צו זאמען צוואנציג, און עהר ברענגט דאד"ט אין דינים פון גילוח אויפגעדילכע מעשה וואס האט גימראפין הרב יעקב אבואלעפיא, אין דער צייט פון האר"י הקדוש ז"ל, דאס עהר האט גיזענען די וואס האפן גינאד"ט די בערד אז זענען מגולגל גינאד"ט אין קוה, און עס איז מרומו אין פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית ראשי תיבות פרוית :

(הגדה) פון בעשיר המתבר ואמרו אמר, בדי צו דרנעקין דאס יידישי הארץ פון דער וועדין מיר מעתיק זיין וואס דר קיצור של"ה שרייבט פארין ספר יין המשומר אויף דעם פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך וז"ל, הר"ר ר' זלמן בן הר"ר יהודה החסיד שרייבט וזה לשונו, מין פאטער און רבי רבי רבי יהודה החסיד ז"ל האט מיר גיזאגט דאס אין זיין צייט איז גיזוין אמעשה אעושר האט זיך גינאד"ט די בארד און מין פאטער פקעג איהם זאגן און עהר האט גיט גיקוקט אויף איהם עהר האט גיזאגט דאס, עהר איז אפגינג עהר קאן גיט ליידין די בארד, האט עהם מין פאטער גיזאגט, זאלסט וויסן אז דיין סוף וועט זיין בימור ווארין נאך דיין מו"ט וועלן קומן מלאכי חבלה אין גינאד"ט פון קוה

דפרות ויהיו דורסין על פאת זקנך כי זהו עונש של המשחיתים פאת, זקנבו, ותדע שכן הוא רמוז בתורה לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית ר'ת פרות, וכשנפטר אותו העשיר היו יושבים אצלו כל הגדולים שבשפיארא ואבא מורי ה' שם וה' כותב שם אחד וזרק על אותו העשיר ותיכף קט על רגליו וכל היושבים שם ברחו מפניו מחמת הפחד, והתחיל אותו המרן למרוט את ראשו ותולש בשערותיו, אמר לו אבא מורי מה לך אמר לי אוי לי שלא שמעתי לך אמר לו הנידה נא לי מה נעשה לנשמתך, אלי כשיצאה נשמתי בא מלאך מחבל ודומה לפדה גדולה והביא כלי אחד מלא זפת וגפרית ומלח וקבל נשמתי והניחה לתוכו ולא היתה יכולה לצאת משמו ובא מלאך אחר מבית דין של מעלה ונטל מאתו אותו הכלי עם נשמתי אשר בתוכו והעדה אותי לפני ב'יד הגדול של יוצר נשמות ואז יצאה בת קול מפי הבית דין ואמרה לי קרית ושנית, אמרתי לו קריתי ושנית, מיד צוה להביא חומש וא"ל קרא בו מיד כשפתחתי הכפר מצאתי כתוב ולא

און ווערין טרעטין אויף די עקין פון דיין בארד ווייל דאס איז די שטראף פון די וואס גאלין אפ די עקין פון די בארד, אראי, ס'איז אזוי מרומו אין דער תורה לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית ר'ת פרות, און אז דער עשיר איז גישטארבן זענן דארט גיוועזן אלע גרויסע לייט פון שפיארא און מיין פאטער איז אויך גיוועזן, האט מיין פאטער אויף געשריבען אויף פאפיר אשם און האט ארויף גיווארפן אויף דעם מת, איז עהר תיכף אויף גישטאנן אויף זיינע פיס און אלע וואס זענן דארט גיוועזן זענן אנגלאפן פאר עהם מחמת פחד, האט עהר זיך אהן גיהובן רייסן די האר פונם קאפף, האט מיין פאטער צו איהם גיזאגט, וואס איז מיט דיר, האט דער מת צו עהם גיזאגט וויי איז צו מיר איך האב ניט גיהארקט דיינע רייד, האט מיין פאטער צו עהם גיזאגט זאג מיר וואס איז גיווארן מיט דיין נשמה, האט עהר גיענפערט, אז מיין נשמה איז ארויס פון מיר איז געקומן עהר אגרויסער מלאך מחבל ווי אקורה און האט גיבראכט אפלי פיל מיט סמאל און שוועביק און ואלץ און האט מיין נשמה אריין גינומען אהין און איך האב שוין ניט גיקענט ארויס פון דארט, איז געקומן אמלאך פון בית דין שר מעקה און האט גענומם פון איהם די פלי מיט מיין נשמה וואס איז גיוועזן אין איהר און האט ארויף גיבראכט פארן בית דין הגדול, און ס'איז ארויס אבת קול פונם ב'יד און האט גיזאגט צו מיר האסט גילערינט חומש און משניות האב איך גיענפערט אז האב גיקערינט כנ"ל תיכף האט מען גיהייסן ברענגן א חומש און האט גיזאגט צו מיר לייזען אין איהם אזוי ווי איך האב נור גיעפנט

תשחית פאת זקנך ולא ידעתי מה להשיב, מיד שמעתי קול אחי שחי' זכרני
תנו גשמתו להביאה במדריגה התחתונה של גיהנם, ועתה הביטו וראו נא
אחי ורעי כמה גדול עונש המגלח שער זקנו השם ישמרנו עכ"ל:

ודרך המגלח זקנו דרכו בשומאנו לגלח גם את פאותיו שהם עוד ב' לאוין
ומי הוא זה אשר מפני כבוד המדינה יפקיר את נפשו להתחייב
שבעה לאוין ובכל דאו יש ל"ט מלקות שבעה פעמי' ל"ט הוא רע"ה מלקות
כמנין רעה ואם כי אין עתה רשות ב"ד להלקות ידע בבירור כי שם בעלמא
דאתי יקבל כל המלקות ע"י מלאכי חבלה אשר שם יותר הם כאבים מן
המלקות של מטה ולפעמים יזדמן שיסובב שיקבל מלקות גם בזה וזעולם
וכלל אמרו חז"ל אע"פ שבטלו מנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו מי
שנתחייב סקילה או גופל מן הגג או חי' דורסתו כו' וכן כל ד' מיתות
ובודאי כן הוא בעניני מלקות, וכל איש אשר בשם ישראל יכונה הוא
מוכרח להאמין בדבריהם הקדושים ז"ל, כאשר נפסק ביו"ד סימן קי"ט

ג'עפ'ינט דאס ספר האב באלד געפונ'ן געשריבען „וכא תשחית פאת
זקנך" האב איך ניט גיוויסט וואס צו ענפערין, באלד האב איך ג'הערט
אקול וואס האט אויס גירופ'ן פיהר'ט די ג'שמה אין דער אינגערשטער
מדרגה פון גיהנם. יעצט קוקט זיך צו און זעהט מיינער' פרודער ווי
גרויס ס'איז דער עונש פון די וואס גאלען די בערד השם ישמרנו, עד
כאן לשונו:

און דער סדר פון די וואס גאלען זיך די בארד גאל'ן זיך די פאות אויך אפ
וואס דאס איז נאך צוויי לאוין, און וועלכער מענטש וועט פאר דעם
נארשען כבוד וועגן מפקיר זיין דאס נפש צו חייב זיין זיגען לאוין און
אין יעדער באו איז דא זיין און דרייסיג מלקות זיגען מאהל גייןאון דריי-
סיג במערעפט צוויי הונדערט פינף און זיבציג מלקות וויפיל רע"ה
במערעפט, און אפילו יעצט וואס דאס בית דין האט גיט קיין רשות צו
שלאגן מלקות, פרויך מען וויסן בבירור אז אויף יענעם עולם וועט עהר
אפ געמיין די מלקות דורך מלאכי חבלה וואס דאס מהומט מעהר וויי פון
די מלקות פון דער וועלט, און אמאהל מרעפט אז מ'איז מקבל מלקות
אויך אין דער וועלט, ווי די חז"ל זאגן אב"ל האמ"ש די מנהדרין זענען
בטל גיווארין אבער דער דין פון ארבע מיתות ב"ד זענען גיט בטל
גיווארין. קמש'ט אז מ'איז חייב סקילה אדער ער פאלט אראפ פון דאך
אדער אחיה הארג'ט איהם, און אזוי אקלע ארבע מיתות, אין מלקות
איז פוודאי אויך דאס זעלבע, און יעדער וואס מראנט דעם נאמין יוד
פרויד און איז מחויב צו גלייבן די הייליגע חז"ל'ס הייד ווי דער יורה
דעה

בפירוש מי שאינו מאמין בדברי חז"ל הרי הוא כעב"ם, וכל דבריהם הם כנחלי אש ודי בזה:

עוד באות ה' הפסק, אמרו בחגיגה דף י"ב ע"ב כל הפוסק מדברי תורה לדברים בטלים מאכילין אותו נחלי רתמים, ואיתא בס' חסידים שאינו מקבל שכר על אותו הלימוד אלא נענש עליו, וע"ז ידו כל הדווים, והירא את דבר ה' ישים עצמו כאלם מדברי שיחה בעת לימודו, ואם דבריו נשמעים ימחה ביד אחרים המדברים, אורות אלים ד"ו ע"א, וע"ש בזה חז"ל דף קס"ב אמרו במתיבתא דרקיע מאן דפסק מילין דאורייתא על מילין בטלין יתפסקון חייוהי מהאי עלמא, ודינ"י קיימא בהאי עלמא, ובאבות דר"נ פרק כ"ו תלמידי חכמים מתים קטנים לא מפני שמנאפין ולא מפני שגוזלין אלא מפני שפוסקין מדברי תורה ועוסקין בשיחה בטלה, ואם מוכרח להפסיק התיקון הוא שיסגור הספר שזה הוא כמי שנמר הלימוד, ואולי בזה תהיה ארוכה קצת ונקמה מהעון החמור הלזה. בחורי חמד שמעו ותחי נפשכם, עכ"ל הספר הקדוש דמשק אליעזר:

דעה פסק'נט סימן קי"ט בפירוש אז ווער ס'גלויגט נישט אין ד'ב'רי חז"ל האט דעם דין ווי אעב"ם. אין ווייערי הייד זענען ווי קולין פיייער ודי ב'זה: דארט אין אות ה' הפסק, אין מסכת רחגיגה דף י"ב ע"ב ווער ס'איז מ'פסיק פון ד'ב'רי תורה צו ד'ב'רים בטלים מאכט מען עהם עסין גרענידיגע קולין, אין ספר חסידים שטייט אז מ'איז נישט מקבל קיין שכר אויף דעם לימוד נור מ'ווערט נאך געגש אויף דעם לימוד. און אויף דעם גרויף מען גינג קלאגען, אין דר וואס האט מוזא פאר הש"ת גרויף זיך מאכין ווי אשמוער און נישט היידן אינ'מיטן לערניג, און אויב עהר איז נאך ב'פ'ח זאל עהר נאך ווערין אז אנדערע זאלין אויף נישט היידן, אורות אלים דף ו' ע"א, דער ווער דקדוש דחק ג' דף קס"ב גרענגט, אין היימעל זאגט מען ווער ס'איז מ'פסיק פון ד'ב'רי תורה צו ד'ב'רים בטלים וועט אפ גיהאקט ווערין זיין לעבן פון דער וועלט און זיין משפט ווארט אויף עהם אין יענער וועלט, אבות דר' נתן פרק כ"ו תלמידי חכמים שטארבן זינגע הייט נישט ווייז זיין גולן אדער זענען מנאף ח"ו, נור ווייל ווי זענען פוסק פון ד'ב'רי תורה און היידן זיידעגע שמועסין. אז מ'גרויף אבער נויטיג מ'פסיק זיין איז דער תיקון אז מ'זאל פאר מאכין דאס ספר איז דאס גלויב ווי מ'ענדיגט דאס לערנען אפער וועט דאס זיין אשטיקל רפואה צו דער גרויסער זינד. מיינערי זינגע לייט דערט זיך צו און איהר וועט לאנג לעבן. ביז אהער איז דאס קטון פון ספר דמשק אליעזר:

הטבת חלום על ידי עצמו

הנה שאלתי להרה"ג הגדול הצדיק המפורסם איש קדוש כקש"ת מו"ה ר' שמואל ז"ק אבד"ק ביאלע-גדול המפורסם בשם מיראספאזער עליו בהיותי בביתו, מה יעשה אדם הרואה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלוא דרחמי להטיבו, ומה שאומרים הרבש"ע שנוצר בברכות ג"ה ע"ב ובש"ע סי' ק"ל הלא הוא דוקא רק על חלום רחוק ולא ידע מה חזי, כמובן מלשון הנ"מ שם האי מאן רחוק חל"מ ולא ידע מה חזי ליקום קמי כתני בעידנא דפרסי ידיהו ולימא הכי רבש"ע, וכן הוא הלשון בש"ע הנ"ל, אבל אם אדם רואה חלום קשה ויודע חלומו, ע"ז אמרין שם בגמ' ובש"ע סי' ר"ב הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ייטיבנו בפני שלשה לייתי תלוא דרחמי לוי, כ"ה גירסת הרא"ש והש"ע סי' ר"ב ולימא כו', וא"כ מה יעשה האדם שראה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלוא דרחמי לוי שייטיבנו בפניהם, ובפרט לפי מנהג הרבה מקומות שאין אומרים הרבש"ע כלל, ואפי' באותן המקומות שאומרים כתבו האחרונים דיאמר הרבש"ע בשעה שהכהנים מאריכין בנינו של וישמרך או ויחונך, אבל בשעה שהכהנים אומרים את התיבות לא יאמרו הציבור שום דבר רק ישמעו היטב בכו"ו את התיבות מפי הכהנים, וא"כ לפי רוב המקומות שהכהנים אינם מנגנים כלל בסוף

מיר האבען אמאחז גיפרענגט הרב הגאון הצדיק וכו' הר"ר שמואל ז"ק שליט"א אבד"ק ביאלע, וואס זאל מוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט גיט קיין דריי פריינד זאגן איהם מייב חלום זיין, און דאס וואס ס'ווערט גיברעט אין ברכות ג"ה ע"ב און ש"ע סי' ק"ל, אז מ'זאל זאגן ר ב ש"ע ביי ברכת כהנים, און נור אז ער ווייסט גיט וואס ער האט גיזעהן, און ווי ס'שטייט דאס לשון אין דער גמרא וז"ל ידע מה חזי וכו' און אזוי שטייט אויך אין ש"ע הנ"ל, אבער אז מ'זעהט א שווערין חלום, און ווייסט דעם חלום, זאגט דאך די גמרא הנ"ל אז איינער זעהט א חלום און ער איז מרויער זיג זאל ער דעם חלום מייב זיין פאר דריי פריינד, און וואס זאל מוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט גיט גרייט קיין דריי פריינד זיין זאגן עס מייב זיין ובפרט אז אויך א סך ערמער זאגט מ'גייט קיין ר ב ש"ע, און אפי' ווי מ'זאגט וי רבש"ע שרייבן די אחרונים אז מ'זאל זאגן ווען די כהנים זענען מאריך מיט'ן גיגן פון וישמרך און ויחונך אבער ווען די כהנים זאגן די ווערטער זאל מען נאר גיט זאגן נור אויס הערין מיט בונה די ווערטער פון די כהנים, א"כ אז אין פיהל ערמער זענען די כהנים נאר גיט ביי וישמרך ויחונך

הברכה של וישמרך ויחונך ואם כן א"א לומר הרבש"ע ומה יעשה האדם שחלם לו חלום קשה אם אינו יכול לומר הרבש"ע כנ"ל ותלתא דרחמי ל" לא מוכן לו, מה יעשה:

והשיב ל" כי בשעת הדחק יש לסמוך על הירושלמי מפורש פרק אין עומדין שכל אחד יכול להטיב חלומו ע"י עצמו, ואמר לי שמצוה לפרסמו ולהדפיסו לזכות הרבים, וקיימתי המצוה לשמוע דברי חכמים, והעתקתי והדפסתי את דברי הירושלמי אות באות בכאן, וז"ל הירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א':

ר' יונה בשם ר' תנחום בי ר' חייא, זה שהוא רואה חלום קשה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואהי אבותי שיהיו כל חלומותי שחלמתי בין בלילה הזה בין בשאר הלילות בין שחלמתי אני ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה, לברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי המרה למתיקה ומי יריחו ע"י ארישע למתיקה ואת סללת בן בעור לברכה בן תהפוך את כל החלומות הקשים ומה שחלמו לי אחרים לטובה לברכה ולרפואה ולחיים לשמחה ולששון ולשלום, הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה למען יזמך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך דך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך אז תשמח בתולה במוהל ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מינוגם, עכ"ל הירושלמי אות באות:

וַיַּחְנֹךְ קָאן מִעַן דָּאָךְ נִיט וְאִגִּין רַב־שׁ״ע, וְזֵאם זָאל אִמְעַנְנָיִשׁ מִדִּין אִין ס'הָאִם עָהָם גִּיחְלוּם'ט אִשְׁוֹעַרְעַר חֲלוּם, אִין דְּרִי פִרְיִינָךְ הָאִם עָהָר נִיט אִין רַב־שׁ״ע קָאן עָהָר אוּיָךְ נִיט וְאִגִּין:

הָאִם עָהָר מִיר נִיטְפִעַרְט אִין בְּשַׁעַת הַדְּחָק קָאן מ'יָיִךְ סוּמָךְ וַיִּין אִירָן יְרוּשְׁלַמִי פֶרֶק אִין עוֹמְדִין אִין יַעֲרָךְ קָאן וַיִּךְ אִלְיִין מְכִיב חֲלוּם וַיִּין אִין עָהָר הָאִם מִיר גִּיזָאָגִם אִין ס'אִין אִמְצִיָה דָאִם מִפְרָסִם וַיִּין אִין דְּרִיקִין בְּכִדִי מִזְפָּה וַיִּין הַרְבִּים, וְעִינִן מִיר מְקוּיִם דִּי מִצְּהָה לְשִׁמְנֵעַ דְּבִרֵי הַכְּמִים אִין הָאִב מְעַתִּיק גִּינְוִעִין דְּעַם יְרוּשְׁלַמִי אוּרִת בָּאוּרִת אִין דָאִם אִין דָאִם קָשֹׁן הִירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א', וְעָה אִין פְּגִיִם:

הַגָּה אחר הערכת החלק הראשון מצאתי אשר מה שכתבתי בס' צ"ד שקדמני גדול אחד בעהמ"ח ארין חמדה בהקדמתו הובא בכפר לקומי שושנים חלק א' אות כ"ו, וברוך שכוונתי:

תם ונשלם חרה ראשון בסיעתא דשמיא.

סגולה להצלחה

עוד ראיתי סגולה גדולה להצלחה באפוקי שבתא בכל השבוע הבאת מכת"מ שהי' ספון וטמון מהרב הנאון הקדוש הצדיק המפורסם איש אלקי כבוד קש"ת מו"ה ר' לוי יצחק וצוקללה"ה אבר"ק בארדימשוב, בעל המחבר ספר קדושת לוי זי"ע ועכ"א, וז"ל הכתי"ק:

סגולה גדולה להצלחה שיאמרו האנשים ונשים והמך בקשה זו בכל מוצש"ק קודם הברכה ג' פעמים, ובטוח אני בה' שיצליחו בבני חיי ומזוני בודאי בטח בעזרי, כזה הלשון:

נאך האבין מיר געפונן אסגולה צו הצלחה בכל ענינים, שבת צו גאכט'ס צו זאגן, פון דעם הייליגען ברוך שו"ב'ער רב הרב הקדוש רבי לוי יצחק זצ"ל פון קתב יד קרשו מיט דעם לשון:

אסגולה צו הצלחה מאנסלייט און ווייבער אין קינדער אלע זאלין זאגן פאר הברכה דריי מאהל, זענן זיי בטוח אין זיי וועלן גיהאָלפן ווערן מיט קינדער און גיוונד און פרנסה וכל טוב בעזרי:

נאט פון אברקם און יצחק און פון יעקב באהיט דיין פאלה ישראל פון אלעם בייזין אין דיינס לויב אז דער דיבער

שבת קודש גייט אנועכ אזויא וואך זאל אויגו קומען צו

אמונה שקימה צו אמונת חכמים, צו אהבת ודיבוק חברים

טובים צו דביקות הבורא ברוך הוא, מאמין צו זיין בשלש

עשרה עיקרים שלף ובקאותה שלמה וקרובה במהרה בימינו

ובתחתית המתים, ובנבואת משה רבינו עז"ש, רבש"ע דוא

ביסט דאך אנותן ליעף ב"ח, גיב דיינע ליבע יודישע קינדערדיך

אויך כח דרך צו לובין, און דרך צו דינען און ווייטער גיינעם

גישט, און דוא וואך זאל אינו קומען צו גיוונד, און צו מזל, און

צו ברכה, און צו הצלחה, או צו חסד, און צו עושר וקבור,

און צו ב"ח, חיי ומזוני, לנו ולכל ישראל אמן:

ואמרו אמן

חלק שני

בו יבואר בעזה"י מה שאספתי עוד הרבה מאמרי חז"ל מגדול השכר של עניית אמן, ואמן יהא שמ"י הבא בכוונה, וגדול העונש המתעצל בענייתם עם עוד הרבה הוספות ודינים נחיצים המסתעפים מדיני ענייתם. אשר הסרתי בחלק הא' אשר ליקטתי עוד מ"ש"ם זוהר ומדרשים וספרי מוסר להלהיב את לבן של יישראל לאבינו שבשמים בעניית אמן בכוונה, ומגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים עם מעט נוסף משלי בעזה"ש אשר חנני הש"ת להכריע ובבא לטובה הקדושים, וזכותם יעמוד לכל ההוגים בו שיזכו לרב טוב בזה בזכות אבותי ולברכה, ולגאולה שלימה ברוחניות ובגשמיות בב"א.

הק' יהושע אלטר ווילדמאן אבדיק קאנסקיוואליע

מלפנים אבדיק ביריראדקי

בעת חונה פה ירושלים עיה"ק תובכ"א

בעהמ"ח ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, ואמרו אמן ח"א, בלאאמור הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבדיק מיוזאמש וצללה"ה אשר מנחתו כבוד פה עיה"ק ירושלים תובכ"א נין ונכד להאי סבא קדושא הרבי ר' אלימלך בעהמ"ח ספר נועם אלימלך ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמג"ע והחתיים כולם וצוקללה"ה וזכותם יגן עלינו ועכ"א.

נעצט דריקען מיר בעזה"י דעם צווייטען טייל ואמרו אמן וייער
אנייטמליקען פערנייגען וואס מיר האבין פאר עעלט אין דעם ערשטן טייל
וועלכע נעגן אנדערע דער וועקונג צו דעם יודישן קאלק פון די גרויסע מצוה
צו ענטפערן אמן אין אמן, דא שמ"י רבא מיט פונעם האבין מיר איבער
ניינעצט נעצט אויך אלעס אויך נאכטן מוקד רבים נין או יעדער נאל דאס
גרינג פארשטיין, אין ווער עס נעמט לערנען אין דעם ספר וואס דא ווערט
ניישריבן תורה ומסר פון אלע הייליגע צדיקים, נועם וייער זכות מען נין
אויך נין צו ווי נאלין גיהאליסין ווערין מיט געווינדי, און פונקט, און הצלחה,
אין צו אריינזיט נמים, און צו נחת פון מיינער, און צו אנאולה שלימה
במהרה קאמיט אמן :

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

לוח המפתחות

הקדמה

מדרג ג'—ח'.

איזהו נרנרים בפולפולי דאורייתא

נרנר א'. בתום יבמות דף ו' ע"א לישב קוש"י עצומה על ב' אופנים. מדרג ח' עד י"א. פלפול עצום בזה בעוה"י.

נרנר ב'. שבועות כ"ה בסוגי' דשכיר ליישב שם ע"ד הפלפול דברי הרמב"ם וזל התמודים בפי"א מהלכות שכירות. ולישב שם קושית הג'ולם. מדרג י"א—י"ב. נרנר ג'. בשבועות ד' מ"ב. בסוגי' דמנה לאביך בידי והאכלתיו פרס דף י"ג—י"ד. נרנר ד'. סותר ראיית הרב מפרוואה מה שדוחה דברי המתיר בבישול ב' בצים ונמצא באחד טיפת דם והבאתי רא"י ברורה לדברי המתיר, ומה שכתבתי שם בשם הפלתי הוא בסק"ג שם. דף ט"ו—ט"ז.

התחלת הספר

צריך לעשות תשובה מי שלא ענה איזה אמן. וכ"ש אישיר. אות א' דף י"ז. מאי העונש מי שלא מכון באמן. ומהו מכיוון עליו. שם. ובאות י"ג דף כ"ח. והמכון באמן השכר טוב. שם.

עניית אמן בקול רם. שם. ובאות ו' דף כ"א. ובאות כ"ה דף מ"ז. ובאות נ"ח דף פ"ח—צ'. ובאות ס' דף צ"א. ובאות ע"ה דף ק"א. אלו שעושים עצמם אלים בעניית אמן מלא פניהם קלון ס"ת אמן. אות ב'—ג' דף י"ח. מי שאינו עונה אמן חייב מיתה אפי' שומע מפי קטן וחייב למסור נפשו על עניינתו. אות ד' דף י"ח. ובאות כ"ג דף מ"ה. שם. ובאות י"ג דף כ"ח. נזטריון של אמן.

הרשעים וצדיקי אהיע שעונין אמן מתוך גיהנם ניצולים מניהם לאחר שסבלו הרבה עונשים ויסורים. אות ח' דף י"ט. ובאות ע"ה דף ק"א.

ההיכל של אלו העונין אישיר. אות ו' דף כ"ב. בכל זמן דאמרי ישראל בקויר אישיר מברך קוביה אתמלי רחמין וחיים על רשיעי שבניהם. אות ז' דף כ"ב. ובאות ע"ה דף ק"א.

הגידו לרשבי' בישיבה של מעלה, מי שפוסק מדברי תורה לדבר דברים בטלים. ומי שמקצר באמן ולא מאריך בו. מתקצרים ימיו ר"ל. ומאן דמקצר בא' דאחרי, ומאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו. אות ח' דף כ"ב.

עד היכן קדושת אישיר סליק, ולמה קדושת אישיר בתרגום. אות ט' דף כ"ג. אות נ"ט ד' צ'. בעניית אישיר צריכין לעורר כל האיברים בכח גדול, ועיי' מעורר כח קדושה העליונה, ונשבר כח ותוקף הסמ"א, ומי שאינו עושה כן אתתקף בו הסמ"א ר"ל. אות י' דף כ"ד.

לברך ע"כ מה שנרנה מהעוה"ז וא"כ לאו נקרא גולן. ע"י הברכות ממשיכין חיים ממקור החיים. ויתברכו האבות והבנים. והמברך נוטל חלק בראש, ומכריזין עליו בשמים וזאת הוא הדורן ששלח איש פלוני להקביה. והברכה שעונין עליה אמן איהו בקיומא כדא יאות. וכ"ש אם רבים עונין עליה אמן, ועל אמן מעטר להווא ברכתא בעטמין עילאין. אות י"א דף כ"ה כ"ז.

מי שאינו מכון באמן עונשי' רב ועיי' אמן ממשיך ברכות ממקור העליון לכנסת ישראל. וכמה סתמין דברכאן סתמין ליה לעיכא. וכמה טובות משתכחין בכל עלמין ומהו שכרו בעוה"ז ובעוה"ב. אות י"ב דף כ"ז.

לוח המפתחות

צריכין לשמוע ולנטור הברכה מהמברך ולחכות להשיב אמן. שם ובאות כ"ח דף ג"ה.
עונש להנהיג גברי דמבוי לאתבא אמן. באות י"ד דף כ"ח וכו'. ובאות מ"ו דף ל'.
ובאות א' דף י"ז.

העונש למי שאינו עונה אמן אפילו על ברכת תינוק, וכ"ש שאר אמינים, ומעשה
נורא שסיפר הג' ר' אבותב הספרדי ז"ל להגאון בעל הלבושים ז"ל. אות מ"ז דף ל'—ל"ז.
להזהר בכל אמן. ומעשה נפלא מספר. מוסר ודעת' לברך אמן אחר ברחמי' בלעולם
אל יחסרנו. אות י"ז י"ח י"ט דף ל"ז—מ"ב.

התעוררות ותוכחה להזהר בעניית אמן. אות כ' כ"א דף מ"ב מ"ג.

להזהר בכל אמן. וביתוד לאחר ברכת מחי' המתים. ולאחר ברכת המחזיר שכינתו
לציון. ולאחר ברכת ופרוס כו' ועל ירושלים. אות כ"א דף מ"ד. ואות כ"ז דף מ"ח.
קודם התפלה יאמר יהי' שתעלה כוונת אמן שלי עם הירדעים לכונן. ויזכה בדמעות
שליש על אותם האמינים שלא ענה. אות כ"ב דף מ"ה.

לעיתיד נשאל כל אדם אם היה בנדר צדיק לקיים בכל יום. צ' אמינים, ה' קדושות,
י' קדישים, ק' ברכות. אות כ"ג דף ובאות כ"ז דף נ'.

כל איש ישראל ששמוע ברכה אפילו מאשה וקטן ואינו עונה אמן חייב
מיתה לשמים ומנדין אותו. וחייב למסור נפשו על עניית אמן. שם. ואות ו' דף י"ח.
פ"י הכתוב וצדיק באמונתו יחי' פ"י מי שהוא צדיק שעונה צ"ס אמן ויחה. ימשלימין
לו שנותיו באריוש. וזכה לישב במדור הצדיקים, ויחה חיים נצחיים ופ"י על הפסוק
ויחיו חיי שרה. אות כ"ג דף מ"ו—מ"ז.

המברך ק' ברכות בכל יום בכונה ינצל ממגפה ומדבר ומכל רע ז"ל. ויתעשר בכל
טוב, ושואב מים חיים. אות כ"ד דף מ"ז.

הברכות מחייב אדם לומר בקול רם כדי שיהי' בהם עניית אמן. אות כ"ז דף מ"ח.
חשפון וסדר צ' אמינים בסדר התפלה של חול. אות כ"ז דף נ'—נ"ב.

הצ' אמינים של שבת קודש. אות כ"ח דף נ"ב—נ"ד.

הארז"ל ה"י עונה אמן אפ"י אחרי מאה אנשים ששמע מהם ברכות השחר. אות כ"ח דף נ"ה.
לענות אמן אחרי כל הברכות וקדישים. ועל היהי' שלאחרי קהלת. ועל ורחמן
שבברכת המזון. שם.

גודל שכר עניית אמן יותר מהמברך שמוסיף בה וגבורה למעלה. ואין לך גדול לפני
חקביה בעניית אמן. אות כ"ט דף נ"ז.

שלא לאמר תהלים ותחנונים בעת חזרת השיץ שלא יבוא חיו לאמן יתומה וקמנסה
ותטופה, ונקרא מנאץ. אות כ"ט דף נ"ז.

אסור לדבר שיחה במילה בביהכנים. ויעמדו אנשים משניהם על זה. אות ל' דף נ"ז.
התניה מהמחבר שיברך בקול רם וישעו העומדים אצלו ויענו אמן בשם הראשונים ז"ל.

אות ל"א דף נ"ח. ובאות ל"ב, ל"ג, ל"ד, מ' דף ס"א.

אם מותר לענות אמן בשעומד לאחר ברכת יוצר אור ואילך. אות ל"ז דף נ"ט.

צוות האוזן והאף לא מוקרי צוואה לדעת הנריא ז"ל. אות ל"ז דף נ"ט.

בעניני אמירת השם בקדוק. אות ל"ז, ל"ח, ל"ט, דף נ"ט—ס"א. ובאות

מ"א דף ס"ב. ובאות נ"א דף ע"ג.

שיכוין בשילוב הוי' ואדנות. ביום תהלת הוי' דבורא. ובלילה תחלת אדנות נוקבא.

בשם הפרמינ סימן ה' סק"א. אות ל"ט דף ס' ס"א.

לוח המפתחות

פירוש מהארינ"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכת וקללה. פ"י ויהפך ד' א' את הקללה לברכה. פ"י ויאהב קללה ותבואהו. עכ"ל ספר הנן. אות מ' דף ס"א ס"ב.

ג' הערות על ספרי וא"א חלק ראשון

בענין אמירת שם הקדוש ארנות שיש לפניו אות כמו ל"י כ"י מ"י הערה א'.

אות מ"א דף ס"ב ס"ג.

אות מ"ב דף ס"ג ס"ד.

אות מ"ג דף ס"ד.

אות מ"ד דף ס"ה—ס"ו.

אם רשאי השי"ן לענות אמן אחר ברכת כהנים.

וכן אם רשאי השי"ן לענות אמן אחר ברכת כהנים. בברכה ג' וישם לך שלום.

אות מ"ה דף ע'.

וכן אם מותר השי"ן לענות אמן אחר ב"כ ברכת לברך את עמו ישראל באהבה.

אות מ"ה מ"ז דף ס"ה—ע"י.

יהי עומד בתפלה בסוף ברכת ההודאה מותר לענות אמן אחר ברכת כהנים ברכת לברך אע"י באהבה.

גם השי"ן שמגיע לברכת כהנים יכוון לבו לומר ה' פסוקים של ב"כ לשם ברכה.

אות מ"ט ג' דף ע"ב.

בהתלהבות ומעלת השי"ן הנוהר ומכוון בזה, ולהיפך. ושיכרך הברכות בהתעוררות התעוררות גדול מה שיכוון האדם בקומו משינתו בבוקר. ובכוונה גדולה. ולצייר תמיד כנגד עיניו הפסוק שויתי וכו'. ולצייר לפניו תמיד השם בניקוד יראה בין בתורה ובין בתפלה, והוא מסוגל לנרש השטן והקל"י וכו' מספר הנן. אות נ"א סוף דף ע"ב—ע"ה.

נשאלתי מ"ש אומרים בסוף שמוע, ובסוף ברהמי עושה שלום וכו' ואמרו אמן. הלא בלחש וביחוד מ' יאמר אמן. ובענין ליתן מעות מעשר הוא תיקון גדול, שהצדקה דוחה גזירות קשות, ובה מותר לנסות את הקב"ה. פ"י הכתוב אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאלה. וכיצד יפריש את המעשר. ומזה מותר לעשות בכסף מעשר. ויכתוב בפנקס מה שעשה בכסף מעשר. ולא יבוא לידי עניות הוא, וזרעו לעולם.

אות נ"ב ג' דף ע"ה—ע"ט.

גם עושר יעשר הימים, והיום העשירי יהיה כלו קודש לה' בתורה ובתפלה ובמעשים. לעשות חברה קדישא על יום העשירי. מי שאינו מבין התפלה בלחש יתפלל בלשון שהוא מבין, והוא הדין בברכת המזון בס' הנן.

אות נ"ד ג' דף ע"ט—ס"ז.

פ"י הנמרא כל הקובע מקום לתפלתו אפי' אברהם בעורו, בשם הה"צ הר"י סלנטר וצ"ל.

אות נ"ז דף ס"ג—ס"ה.

עוד פ"י על הנמרא הנ"ל מהמחבר.

סגולות עניית אישיר בכל כחו למחילת עונות ומעשה מס' החדדים. אות נ"ח ד' ס"ח—צ'.

סגולה ב' למחילת עונות להזהר בשמירת השבת בכל תנאיו ודקדוקיו. אות ס"א ד' צ"ב.

סגולה ג' להגיל, לאמר בכל יום השירה בקור ובשמחה רבה. אות ס"ב דף צ"ב.

סגולה ד' להגיל, להעביר על מדותיו. אות ס"ג דף צ"ג.

סגולה ה' היא התבודדות עם הבורא ית"ש. אות ס"ד דף צ"ד.

סגולה ו' שישמע בחשק להתכנס שדורש דברי אגדה ויראת ה'. ולדקדק מאוד בתעמ

עון גול אפילו שוה פרוטה. וכן העושה מלאכת חבירו בלי אמונה. ודיוהה מהסתכלות

לוח המפתחות

בעריות שהוא עון סלילי ונקרא נואף. ולזהר בעון לחיר, ולעשות עצמו כאלם.
 אות ס"ה דף צ"ד צ"ה.
 אם היו נותנים רשות להצדיקים שבניע היו באים לזה העולם לענות אמן ואישיר.
 אות ס"ו דף צ"ה.
 אם סיים הקדיש עד אחר דאמירן בעלמא ושמע מאחר שמסיים ג"כ הקדיש דאמירן
 בעלמא, או איזו ברכה אחרת, יאמר אמן קודם יהא שלמא רבא. אות ס"ז דף צ"ה.
 בברכת הוימון העונים ברוך שאכלנו משלו ישו קולם אל קול המברך. אות ס"ח דף צ"ו.
 בהשלשה שמות מהשלשה פסוקים של ברכת כהנים יאמר ב"ה וביש. אות ס"ט דף צ"ו.
 עניית אמן הוא דאורייתא, לכן אמרו חז"ל גדול העונדה יותר מן המברך.
 אות ע' דף צ"ה.
 התפלה שיאמר אחר אכילת המוציא. ועיי' התפלה בורא מלאך קדוש ומסלק הס"ם
 משלחנו. ואח"כ יאמר מזמור ה' רועי.
 אות ע"א דף צ"ה.
 לזכות הרבים הרפסתי תפלה מרשערי ציון, המסוגלת מאוד להאומרה.
 אות ע"ב דף צ"ה צ"ט.
 מצוה רבה ללמוד עצמו יחידים לשכינה ובו מסעד ועזר להשכינה ומקרב הגאולה.
 וכן הבעל הרחמים מקבל ברחמים וברצון כוונת לב האדם שמכוון אף כפשוטו אם
 הוא בלי מחשבה ורדה. ויאמר קודם התפלה לשם יחוד קובתיו כו' לא יהא אדם
 בטל מן המצות, וקבלה בידו מאנשי מעשה שאף בעת שחיו יושבים בטלים היו
 ממשמשים בציצית ומסתכלים בהם, לקיים מצות וראיתם אותה. לא ברא הקב"ה את
 האדם לתועלת גופו לא לתועלת נשמתו, ועיי' נודכך גם הנוף ומאיר, ובפרט נשהנוף
 מתחמם לדבר מצוה, עיי' עניית אישיר בקול רם ובכל כחו ממש הקב"ה מתמלא
 רחמים על החיים. ועל הרשעים שבגיהנם.
 אות ע"ה דף צ"ט-ק"א.
 מעשה מזהיק בברית דרב ספרא שדלג מאיגרא חדא לשמוע קדיש בצבור, וכמה מילין
 מבין נלמוד מזה המעשה עיי' ש.
 אות ע"ו דף ק"א-ק"ו.
 הצעמיל קמן מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.
 אות ע"ז דף ק"ז-ק"י.
 תפלת השב ררבינו יונה ד"ל.
 דף קמ"ו.
 הנהגות האדם מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.
 אות ע"ח דף ק"יט-קכ"ד.

השמות ח"ב

באות ד' דייח נוטריקון של אמן, עוד שמעתי מהרב ר' יצחק פרילינג שליט"א שראה בס' אור לישירים בשם הרב הקדוש אדמו"ר ר' יהושע מבעלז וצוקללה' נוטריקון על אמן ופירוש ורמז יקר על הגמרא דשבת קי"ט ע"ב כל העונה, אמן! בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן ופירש ע"ד הרמז כי תיבת אמן! נוטריקון אכילה כמון נשים ופי' כל העונה עצמו מלשון עינוי כלומר שהוא מענה את עצמו כג' דברים האלו ואינו רודף אחר אכילה ואחר הממון, ואחר תאות נשים או פותחין לו שערי גן עדן:

באות ה' דף י"ט בשביל אמן שעונין הרשעים מתוך גיהנם ניצולים מניהנם אחר שסבלו הרבה עונשים ויסורים מצאתי ע"ז בספר ראשון לציון מבעל האור החיים הקדוש זצ"ל ד' קל"ז ע"ג וזלח"ק שם אחר שמביא שם דברי המדרש הלו כתב שם דיש ב' מיני רשעים מין א' אלו הרשעים אשר רק מחמת תוקף יצרם עברו דברי השירה לאלו יש להם תקוה באחרית הימים ע"י עניית האמן ששינו ג"ע אחר עונשי הניהנם, אבל מין הב' אלו הרשעים אשר בשאט נפש הם כוננים בהשירה והמה האפיקורסים שמנו חז"ל לאלו אין להם תקוה ותחלת כל עיקר לחלוטין עכלח"ק:

באות ל"ז ד' ג"ט כתבתי בשם ספר מעשה רב דהנוגע בצואת האף והאוזן א"צ נטי' וכתבתי שם שכדאי הוא הנריא ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק דאם אין לו מים שינקו ידיו המיב ויתפלל כדעת הנריא ז"ל, והנה מה שכתבתי בדשעת הדחק יש לסמוך על הנריא ז"ל אף דחזו"ן דבספר חסידים סי' רנ"ב קאי כוונתי דדי בקינות, וגם בס' מור וקציעה מהנאון מו"ה יעב"ץ ז"ל פסק כן הובא דבריו בשע"ת סי' צ"ב דגם הוא ס"ל כהנריא ז"ל, אמנם יען ראיתי שהאריי ז"ל בשער הכוונות דף א' עמוד ג' בסדר ענין ברכת השחר לא ס"ל כהנריא ז"ל שכתב שם ז"ל גם הזהרני מאד מורי ז"ל שלא להכניס האצבע לתוך האזנים לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפלה מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח ואם עשה כך צריך נטילה עכ"ל שם:

וכי' הלבוש סי' צ"ב סעי' ו', וכי' השליה דף רנ"א ע"ב כדברי הרמ"א בשם המהר"ל בס' צ"ב סעי' ז' דצריך נטילה, וכי' בשע"ת הרב הנריא בס' צ"ב סעי' ז' גם החיי"א כלל כ"ב אות ט' פסק כהרמ"א בשם המהר"ל הנ"ל דצריך נטילה גם בס' מחזיק ברכה הובא בשע"ת פסק שם דצריך נטילה, גם בס' אור צדיקים דף כ' אות ט' פסק ג"כ דהנוגע בצואת האף והאוזן צריך נטילה, לכן כתבתי דרך בשעת הדחק כדאי הוא הנריא לסמוך עליו אבל לכתחילה שלא בשעת הדחק כודאי צריך נטילה ככל הני גדולי רבנותא דלעיל, אך בשעת הדחק כודאי הוא הנריא ז"ל ודעמי' הנ"ל לסמוך עליהם דדי בקינות:

באות מ"ח דף ע' כתבתי אשר אף שע"פ הלכה השי"ן עונה אמן על הברכה של הברכה כהנים וגם על הפסוקים עכ"ז כתב הפרמ"ג שם במש"ן סי' ק"ד דלאחר הברכה הני דוישם לך שלום לא יענה השי"ן אמן וכי' בא"ר וכי' בשע"ת הרב אדמו"ר הנריא ז"ל יעו"ש: אבל אח"כ מצאתי בהגדול

השמות

שבאחרונים הפריח בסי' קכ"ד אות י"ח באמצע דבריו שכתב שם וז"ל ומאי דמיייתי סיעתא מדלא קתני ואם הבטחתו שהוא עונה אמן אלמא בכל גזונא לא יענה אמן כו' לאו מילתא הוא שהרי בלי' בפ' [אין עומדין] אות ג"ב כתב שמצא במד"ר פ' תבוא שאם הוא מובטח שחוזר לתפלתו רשאי לענות אמן ומי יוכל לחלוק על המדרש בלי ראי' מהשי"ס וז"ל הוי חיובתיהו ועיקר דקדוקם במשנה אינו, דלרבותא נקט גשיאת כפים וכ"ש אמן, והכי דייק קצת לישנא דמתניתין כו' עכ"ל הפריח הרי דהוא סותם ופוסק דעל הפסוקים יכול לענות אמן באם מובטח ואינו מחלק בהם:

וב"ב בתפארת ישראל על המשניות בפ' אין עומדין באות כ"ב וז"ל וי"א דגם אמן רשאי לענות במובטח וכן ג"ל מצד כ"ש עכ"ל וחזינן שהוא מסכים ג"כ להפריח הנ"ל דכתב גם כן שם דכ"ש אמן דיוכל לענות בהבטחתו: וב"ב במשנה ברורה שם סי' ע"א וז"ל ואם מתפלל בתוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן דאמן זה אינו חשוב הפסק דהוי צורך תפלה עכ"ל ואינו מחלק כלל בין הפסוקים:

וב"פ בהסידור הרב מליסא בדיני גשיאות כפים שאחר תפלת מוסף של יו"ט באות ט"ז וז"ל ואם השי"ע מתפלל תוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן עכ"ל ואינו מחלק שם בין ב' פסוקים ראשונים לפסוק ג':

וב"פ בהקיצור שי"ע סי' ק' אות י"ב וז"ל לא יקרא השי"ע בע"פ אלא מתוך הסידור שלא יתבלבל ויכול לומר גם הוא האמנים שלאחר הפסוקים ולא הוי הפסק שז"ה צורך תפלה עכ"ל ואינו מחלק כלל בין הפסוקים:

וב"פ בס' חיי אדם כלל ל"ב סי' כ"ד וז"ל והאידנא שמתפללין בתוך הסידור ולא חיישינן שמא יתבלבל מותר לענות אמן כו' בסוף כל פסוק' דלא מקרי הפסק שז"ה צורך תפלה עכ"ל:

ע"כ נראה מי שנפשו של השי"ע ענומה עליו ורוצה לעשות נחת רוח לבוראנו ית"ש ולענות אמן גם על הפסוק הג' של וישם לך שלום יש לו על מי לסמוך על חני גדולים האחרונים שזכרתי שלא חילקו בין הפסוקים וכתבו שאם השי"ע מתפלל בתוך הסידור יכול לענות אמן על הפסוקים ולא חילקו ביניהם כלל בג"ל וק"ל:

באות סי' דף צ"ו הבאתי אשר בהסידור יעביץ בהגשיאת כפים בהתפלת מוסף של יו"ט הוא מציין בכל שם מהני פסוקים של הנ"ב שיענה ב"ה וב"ש יעו"ש. ועתה מצאתי שגם הפריח סי' קכ"ה אות י"ב כתב ג"כ כן וז"ל שם כשמוכירים הכהנים את השם צ"ל ברוך הוא וברוך שמו כו' עכ"ל:

הקדמה

ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך
הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב
ואדברה בעדותיך נגד מלכִים ורא אבוש
הנה תאבתי לפקדיך בצדמתך חינו.

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן
חלקנו בתורתו הקדושה שנקרא ראשית כמ"ש ראשית דרכו, והנה
כאשר ראשית חכמה יראת ה' ואמרו חכיל ביכמות ד' קיט: כל האומר אין
לו אלא תורה אפילו תורה אין לו ופירש' ז"ל דאפי' שכר לימוד אין לו,
וכמשא"מ חיל כשבת ל"א: עה"פ והי' אמונת עתך כו' דאפי' אם א' בקי בכל
השים אבל אם אין לו יראת אלקים אין לו כלום מכל לימודו, ואמרו בצחות
לשונם ואי לא לא, כלומר דלית לי' כלום מכל תורתו, אי לזאת נתעוררנו
כ"ה כחיבורנו. ואמרו אמין חלק הראשון להודיע את גודל הנחת רוח אשר
ליוצרנו ית'ש וית' בעניית אמין, והרבה הלכותי כמשא"מ'ל במדרש ריש פ'
תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין, והנה אמרז"ל
בסוטה י"ג: שהמתחיל במצוה ואינו גומרה הוא בסכנה ח"ו, ע"כ כאשר

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן חלקנו
בתורתו הקדושה וואם ווערט אנגערופין ראשית דרכו, אזוי וויא
ראשית חכמה איז דאך יראת ה' און די חויל זאגן אין (יכמות ד' קיט:) כל
דאומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו, דער וואס בארימט זיך אז
ער איז אל למדן האט ער ניט אפילו קיין שכר לימוד, אזוי וויא דיא חויל זאגן
אין (שבת ל"א) אויף דעם פסוק והי' אמונת עתך כו' אפילו ווען איינער איז
קלאר אין גאנץ שים און ער האט ניט מין יראת שמים האט זיין לערנין
מין שום ווערדע, ע"כ האמין מיר ניםאקט אויפגעקראם מיט אויגער חיבור
ואמרו אמין דעם ערשטען חלקי צו מאכין וויסן דעם גרויסן נחת רוח
זאם מיר טוען אויגער באשפער מיט דער מצוה אז מ'ענפערט אמין און פילע
דינים וויא דיא חויל זאגן אין (מדרש פ' תבא) ס'איז ניט דא קיין גרעסערס
פאר הקב"ה ווי אז אידן ענפערין אמין און וויקער זאגן די רז"ל (סוטה י"ג)
אז דער וואס הויפט אן א מצוה אין ענדיגט ויא ניט איז ער אין א סכנה ח"ו

הקדמה

ראיתי אשר ספרי ואמרו אמן החלק הראשון נחקבל ב"ה מאוד אף אצל גדולי ישראל ואמרו בזה אשר מן השמים הניחו לי מקום להתגדר בו ע"כ נתעוררתי בזה להדפיס בעזרי את החלק השני הרבה ענינים נחוצים מאד אשר חסרנו בחלק הראשון מפני גודל הוצאות הדפוס עם המעשה הנורא של הלבוש ז"ל. גם מעניני הפלה בכוונה ותפלה בציבור, וגם מעניני קדיש וחרבה דינים נחוצים הכסופים לזה. גם מעניני קדושת ביהכנים גם ספר מורה מקדש מתרגם הנאמן הקדוש ר' יצחק סבא גם מעניני מוסר ומדות טובות מנאוגי קדושי עליון להלחיב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים ומעט מעניני קדושת המקוה בעזרי, גם יש בו הערות נחוצות על החלק הא' וגם הוספתי בו בעזרי הלכות נחוצות ועוד מאמרי חז"ל בגודל השכר במעלת עניית אמן, ואמן יהא שמ"י רבא. ובאו וראו משיב הרבינו בחיי פ' בשלח עה"פ ויאמינו בד', שהתכוון שם לדברי הוזה"ק פ' וילך ברוח קדשו וזל"ה שם, וע"ז אמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך, ובאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של חקביה שהוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא

ע"כ אזוי וי"א איך האב יענין או דער ערשטער חלק פון מ"ן ספר ויאמרו אמן אזי ב"ה ויער אנגינגען גיטארין בא אלע גדולי ישראל אזוי וי"א פון היכל האט מען מיר גיטארין מנחה זיין הרבים ע"כ נעם איך זיך דא געצט השי צו הילף צו דרוקן דס צווייטען חלק, מיט פיל נויטיגע ענינים וואס מיר האבן פארפעלט אין דעם ערשטען חלק, מיט דער פארשטיגע מעשה פון דעם לבוש ז"ל. צוליב די גרוסע שפעטן וואס דער דרוקן בארף פארטעפן. אויך פון עניני תפילה בפנייה אין תפילה בציבור, אויך פון עניני קדיש און פיל דינים וואס באלנגען צו דעם, אויך פון עניני קדושת ביהכנים אויך ספר מורה מקדש מתרגם הנאמן הקדוש יצחק סבא אויך פון עניני מוסר און מידות טובות מנאוגי קדושי עליון צו דער וועטן אנגעטע אידישע הערצער קאניו שפשימים און אייניגע ענינים פון קדושת המקוה, אויך געפינען זיך נויטיגע אויפגעקומען אויך דעם ערשטן חלק און אויך האב איך דא צוגעבן בעזרי נויטיגע דינים און מאמרי חז"ל פון דעם גרוסען שער וואס מעהאט פאר ענטפערן אמן ואמן יהא שמ"י רבא:

און דער רבינו בחיי שרייבט און פ' בשלח אויך דעם פסוק ויאמינו בד' וכו' אז דער פשט פון דעם ענין איז אז דער וואס מאכט א ברכה נאנט עדות מיט זיין ברכה אז השי"ת איז אמקור הברכה ד.ה. דער קנאל פון אלע

מקיים השטר והוא העיקר שאין קיום העדות כעד ראשון אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו והעינה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עכ העד הראשון שהוא המכבד כי עמו העדות קיים כי וזה המכבד את השי"ת כאמת אשר עליו אמה"כ כי מכבדי אכבד וכל מי שאינו נזהר במלת אמן לכוין בכל כחו וכונתו הרי זה מכזה את השי"ת ועליו אמר הכתוב ובזוי יקלו, ומז' מדורין שיש בניהנם מורידין אותו לאחרון שבכולם שהוא כפול יהוא נקרא ארץ עיפחה והוא ארץ שאול תחתית כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו תחתית נקרא אבדון וזהו שאול ואבדון נגד ה', מי שיורד לאבדון שוב אינו עולה, ועיז אמר הכתוב אותי עזבו מקור מים חיים כי ומה יהי' עונשם לחצוב להם בארות בארות נשברים כלומר הרי הן יורדים לניהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפיל וזהו שכפל בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין - עונש בין בשכר עכ"ל הק' אות באות :

וכן איתא בתשכ"ז סי' רנ"א כי המכבד נדמה לשטר החתום שלא נתקיים בכ"ד ואחרי שהוא מאושר ומקיים ע"י עניית אמן עליו אין לחוסף ומסנו אין לגרוע והוא סגולה שתקיים הברכה ומשויה גדול העונה יותר מן המכבד

ברכות, אין דער וואס ענפערט אמן איז מקיים דאס עדות פון מכבד, דען דר קיום פון עדות זאגן ווערט פערטויג נאר דורך דאס אנדערין עדות דען איין עדות פועלט נישט אין דער וואס ענפערט אמן איז מכבד השי"ת אין אויף געהט זאגט דער פסוק כי מכבדי אכבד וכו'. אין דער וואס איז נישט נזהר צו ענפערין אמן מיט דעם גאנצן כח אין פונעם דער איז מכזה השי"ת ח"ו אין אויף איהם זאגט דער פסוק ובזוי יקלו, דער מענטש וואס פערשעמט מיד וועט פערשעמט ווערן, אין פון דיע וועבען וואנהונגען וואס געט איז דא אין גיהנם איז דאס אינטערשטי וואנהונג נישטאפילט מיט פינסטערקייט געט הייסט ארץ עפחה אין דאס הייסט ארץ שאול תחתית, שאול איז איין מדור, תחתית איז דאס אנדערע מדור, אין דארף נידערט מען אריין דעם וואס ענפערט נישט קיין אמן דער מדור הייסט אויך אבדון אין דער וואס נידערט אריין דארט קומט שוין מעהר נישט ארויס אויף אייביג, אין אויף דעם זאגט דער פסוק ואותי עזבו מקור מים חיים, דהיינו, דיע וואס האבן מיד פערלאזט צו ענפערין אמן, איז ווער עונש, לחצוב להם בארות בארות נשברים, שטייט צוויי מאהל, בארות, ד. ה. דיע צווייטע גרוב תחתית ואבדון, ביז אהער איז דאס לשון פון רבינו בחיי :

הקדמה

1

ואיתא בספרי הובא ברוקח סי' ש"ב רבי יוסי אומר מנין שעונן' אמן וכו' שנאמר חבו גודל לאלקיננו ובאו וראו משי' בהספר יסוד ושורש העבודה בשער המזרח פ"א:

וזה לשון בעל ספר יסוד ושורש העבודה לאחר שחביא מאמרי חזון המפליגים מענין עניית אמן כתב וז"ל אחי ורעי ממאמרים אלו יכול אדם לחתבונן איך ראוי לכוון בעניית אמן יהא שמי' רבא ואיך ישתדל האדם בתמידות לענות אותו כי בעניית אמן משבר כל הקליפות וסמרא אחרא ומשפילם עד לעפר וכבודו של בוראינו ויוצרינו ית"ש ויתעלה נחדל ונתקדש ונתעלה בכל העולמות וזוכר אז לשכינה הקדושה ולבנינו לגואלם וכו' ומכאן מודעה רבה לקדושת אישיר שבוודאי צריך האדם שיחפורר בכל אבריו וחושיו ומחשבותיו ויענה בקול גדול, ועתה אחי ורעי אודיעכם גודל פעולת אמן ישיר וחוא שעתה בעוה"ז בגלות חמר נתמעט ונשפל כביכול כבוד הבורא ית"ש כי חיינו חרפה לשכנינו לעג וקלם לסביבותינו כי אלינו עם קדוש יאמרו הגוים איה אלחינו צור חסיו בן, יקומו ויעזרוכם יהי עליכם סתרה, ראו עתה כי עוונותינו חמו כל אלה וחטאתינו מגעו חטוב ממנו ואנחנו הגרם בנזקים כי בעוונותינו מתגברים כח הקליפות וחומסים כל השפע הנמשך לנו מעולמות העליונים ונשאר לנו מעט מזער, וכל הגוים

דער ספר יסוד ושורש העבודה שרייבט אזוי מיט דעם לשון מיינע ברודער
אין מיינערע פריינד פון פיהל פלעצער פון זוהר המדוש קאן מען
זעהן וויא נויט מען ברויך צו נאגין ערינצט אמן יהא שמי' רבא, מען זאל
זיך שטענדיג באמיהען צו ענטפערין אמן דען מיט דעם צו גרעכט מען אללע
מקמריגים אין, דיא סמרא אחרא אין מען מאכט וויא גידריג ביו צו דער
ערך אין דער הייליגער פבור פון אונזער באשעפער ווערמ גילויבט אין נין
נאהמען ווערמ גידרויבט אין גיהיליגט אין דערהויכט אין אללע וועלטין אין
דערמאנט זיך אין פגוסת ישראל אין וינע קינדער ווי אויסצורלייזן וכו' אין
פון דאנען נעהט מען אז א מענטש ברויך מיט אללע חושים אין מיט אללע
אברים צו דערנעמן זיך אין ענטפערין מיט אגרוים קול, דען דיא איצמיגע
צייט נעגין מיר ידען אין גלות צווישען די אומות שפלים ונגבים אין דער
פבור פון באשעפער ית' ווערמ גידריג די אומות נאגין צו אונז ווי איז אונזער
נאט לאזעהר אונז העלפין נאדר מיר נעגין גורם צו די שאנדע מיט אונזערע
חטאים וואס מיר שטען ריל, אין די סמרא אחרא דיא מקמריגים, שטארקען

יושבים שלוים ושקטים, מהם אפרכים, מהם דוכסים, מהם מלכים, וכבודם הולך וגדול מאד ואנחנו עם קדוש בנים לה' ב'ה וביש נכזים וסחופים ועניים ושפלים בין האומות בזוי דבזוי כל היום וכל הלילה לא יחשו מאונאת דברים לנו, ובוודאי ראוי לכל מי שיראת ה' נגע בלבו שיבכה שעה אחת בכל יום ויפול מלא קובתו ארצה ויתן בעפר פיהו ויבכה הרבה בכי עד שלא ישאר בו כח לבכות על חילול שמו הגדול והנורא בזה וכו' אך זה ידוע שבכל החפלות שאנו מתפללים ומשבחים לכוראינו ית'ש בזה אנו משבחים כח הקליפות מאד ומאד ונתעלה ונתקדש שמו ית' בכל העולמות ובפרט בחפלה שאנו מתפללים אמן יהא שמיה רבא מברך וכו' שאנו משבחים ומפארים בשבחים גדולים ונפלאים וע"כ תקנו הקדיש בלשון תרגום מפני המלאכים שלא יבינו ולא יתמנאו בנו שאנו משבחים שבח גדול כזה כו' לכן כתב האר"י ז"ל שבעניית אמן ישיר יקבל אדם ע"ע מסירת נפש כי ע"י עבודה זו של מסירת נפש במחשבה יתגדל ויתקדש שמו הגדול יותר בכל העולמות יעו"ש שהאר"י בזה, ונזכר לנאולה שלימה במהרה בימינו אמן:

ויען ראיתי שהרב הגאון הקדוש בעל הכאר מים חיים על התורה שהוא כתב בהקדמת ספרו הקדוש סידורו של שבת ז"ל ולחיות שקמי שמיא גליא שאין דעתי ורצוני לעשות עטרה להתגדל בה כו', אך אמרתי אולי יאמרו מאן האי דקיימא לי' שעתא ואולי לא ידע צורתא דשמעתתא, ויהא החיבור הלז בעיניהם כאין ואפס ע"כ מן ההכרח להעלות על הדפוס דבר חידוש הלכה שהתהוגה בו יראה אשו שמתני פני בחלכה הליכות עולם עכ"ל, ועתה נחזה אנו אם הגאון הקדוש הצדיק המפורסם הזה חשב בדעתו

וידך אויף אויגן, אלע אומות ווערן פֿאַכבֿור, פֿון זיין איז דא מלכים, דוכסים, הארין און זיין האפֿין אלע מעננים פֿון דער וועלט און מיר יידן וועגן געבאד ווער צו שאנד און שפאט, און בונדא ברויך געדער ערליכער יוד צו וויינען ווער פֿיל אויף דעם: נאָהר אזוי וויא מיר ענטפֿערין ערנמאט אָמן ישיר צופֿרעכין מיר דעם כח פֿון דיא סטרא אחרא און דער פֿכבֿור פֿון השי"ת ווערט וואס אַמאָהל מערר גיגרויט און השי"ת וועט אונז שיקען דעם גואל צדק אמן. דרום שרייבן די כתבי האר"י ז"ל אז בשעת מען ענטפֿערט אמן ישיר זאל מען אויף זיך מקבל זיין זיך מוסר גפֿש זיין פֿאר השי"ת מיט דעם גאנצן הארץ און מיט דעם געדאנק ווערט גילויבט און גיהייליגט דער גאנצער פֿון השי"ת אין אלע וועלטין און מיר וועלן זוכה זיין צו אַגאָלה שלימה במהרה בימינו אמן:

שיאמרו עליו מאן האי דקיימא לי' שעתא מכ"ש אנא זעירי דזעירי שידעתי
 מך ערכי ערך קמן עלי, ובפרט שהעתיקתי גם את ספרי זה החלק השני
 ואמרו אמין על זארגון לזכות את הרבים כמו שעשה הרב הקדוש חנאון
 המפורסם בעל "הקב הישר" שכתב בהקדמתו שהעתיק את ספרו בלשון
 אשכנז כדי שיד כל אדם יח' שולמין בו להכין ולהשכיל בו וכן הספר
 צאינה וראינה על התורה שהוא בלשון אשכנז הוא ספר יקר והראי' שמביאו
 המו"ז באו"ח סי' רפ"ה סס"ק ב', ועכ"ז ידענא שיהשבו אם המחבר העתיק
 את ספרו גם על זארגון מסתמא הוא איש פשוט ואינו כדאי להביט
 בספרו ובודאי יאמרו עלי מאן האי דקיימא לי' שעתא ואולי לא ידע צורתא
 דשמעתתא ויהי בעיניהם החיבור חזק כאין ואפס לכן חנני מוכרח להדפיס
 בחילת ספרי איזה גרנרים חידושי תורה בפלפולא דאורייתא משים ומוסקי'
 לתראות אשר בעזתי חבר אני לגדולי תורה, ואך סחדי במרומים אשר עתה
 לעה זקנתי אשר ידענא בי שזוודאי קלילא מאד ואורחין רחיקא עשיתי בזה
 לזכות את הרבים ואולי אבנה גם אנכי מהם לזכות את נשמתי בספרי זה
 בדברים השכיחים מאד מעניני אמן ואישיר מה שעדיין לא הבאתי בחלק
 הראשון גם איזה הערות נחוצות על חלק הראשון ועניני תפלה ועניני קדיש
 ועניני קדושת ביהכנים ועניני מדות טובות להיות לי מעט טובה בשכבי
 בקבר לאחר מאה שנה להכין לי מעט צידה לדרך הרחוק חגיל, וע"כ גם
 אנכי מדפיס קודם החתחת ספרי איזה גרנרים בפלפולי דאורייתא כמשי'כ
 בספר הקדוש סידורו של שבת חגיל וזה החלי בעזתי :

גרניר א'

בתום ינמות (כ') : ד"כ טעמא כחצו בך ו' וז"ל וא"ת אי צעלמא דחי
 א"כ קרא דכלאים בליית ל"ל ותרגו וז"ל ועוד ס"ד ללא לידחי עשה
 בליית לאו דכלאים שאינו שוכ בנשים למ"ד נשים פטורות מליית עכ"ל. וכחצ
 לי זכ זמן כציר הרב הגדול ש"ב כש"ת מוכ"ר זימל קאנטראוויטש נ"י מטאמאשאו
 בזה קושיא עזומא דלפ"ז הא דדרשין בקדושין (ל') מתיראו לרבות נשים דסד"א
 איש כחיב, ולפי דברי החוס' כ"ל יקשה מאד דל"ל כו"ר דתיראו לרבות נשים
 לכיבוד הא ממילא מוכרח דאיש לאו דוקא דאי איש דוקא ואשם פטורכ מן מלות
 כיבוד א"כ הוי עשה דכיבוד ג"כ עשה שאינו שוכ בכל ודברא קושית החוס' כ"ל
 לדוכחא דא"כ קראי דסמיכי כלאים בליית ל"ל דנילוף מכיבוד ועכ"ל כתיורן החוס'
 דעשה דכיבוד הוי עשה השוכ בכל דאשם חייבה ככיבוד א"כ ל"ל כו"ר דתיראו
 לחייב נשים ככיבוד הא ממילא ש"מ מדאנטריך קרא דסמיכי דכלאים בליית

ובתבתי להרצ בגדול הנ"ל בן דרך החידוד ונקדים מאי דלמדין פסחאי (כ"ו) יומא (כ"ט) אין לך דבר שנעשית מלוחו ומיעלין בו ומקשינן וברי תרומת הדשן נעשה ערופה שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין הניחא למ"ד ז"כ הכ"כ אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מא"ל ומשני תרי מיעוטי כתיבי ושמו הערופה עכ"ל בגמרא שם וקשו בחוס' פסחים הנ"ל דיה הכא וז"ל תימה דתרי מיעוטי ל"ל: **ונרפעי"ד** לתרץ קושית החוס' דהנה למדין צנדה (ל"צ) צסוגיא דקטן וקטנה מטמאין בזיבה בדרשת וא"ו אי דרשינן וא"ו יתירה יער"ש דחלי צאי

דצרה תורה כלשון בני אדם דרי' יהודה דדריש מאיש איש לרבות קטן בן יומא לזיבה, ומא"ו דוכאשח לרבות קטנה בת יומא לזיבה ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא דדריש מלזכר כל שהוא זכר אפילו בן יומא ומלנקיבה כל שהיא נקיבה אפילו בת יומא ואיש איש דיתורא ס"ל דצרה תורה כלשון בני אדם ותקשה וא"ו דוכאשח דדריש ר' יהודה לקטנה בת יומא ל"ל ובעכ"ל דמאן דס"ל ד"ת כלשון בני"א ס"ל דוא"ו לא דריש ומאן דס"ל לא ד"ת כלבני"א דאיש איש אחא לקטן בן יומא ואשח בת יומא מנ"ל צע"כ מוכאשח ובע"כ דדריש וא"ו וע"י בסנהדרין (פ"ה) צפוגתא דרי' יהונתן ור' יאשיהו אי צעינן קרא לחלק זה תליא צאי דצרה תורה כלבני"א וע"י חולין (ט"ה) צפוגתא דרי' חנניה ורבנן אי חוששין לזרע האז דזה תלוי צאי צעינן קרא לחלק ע"ש, ובהנה אחריו שר' יהודה ספוקי מספקא ל"י שם בחולין (טח) אי חוששין לזרע האז ממילא מספקא ל"י נמי בדרשת וא"ו יעוש"ה, וע"י צש"ס יצמות (ע"צ:; כ"ו) הא דיתבי ר' יוחנן ודריש אין לי אלא נותר צמנו שנשרף ביום שלא צמנו מנין ת"ל והנותר וא"ו למ"ד דלא דריש וא"ו, וה"א דריש ע"ש וממילא מאן דדריש וא"ו בה"א דמוכנותר מיותר ובע"כ דלא דריש ה' ומאן דדריש אות ה' גבי דברים הדברים גבי פלוגתא דרבי ורבנן בצרכות (י"ג) גבי ק"ש כסדרן צע"כ דלא דריש וא"ו דאל"כ ל"ל וא"ו יתירה גבי והנותר כיון דדריש בה"א ובע"כ דלא דריש בוא"ו ור' יוחנן דאמר וא"ו וה"א דריש כלומר, אליבא דמאן דלא דריש וא"ו לחוד או ה"א לחוד מי"מ וא"ו וה"א דריש אבל מאן דדריש וא"ו בודאי לא דריש ה' ומאן דדריש ה' בודאי לא דריש וא"ו דאל"כ תרי יתירי גבי והנותר למה צמד סגי וחד לא דריש או בה"א או בוא"ו כנ"ל, ועוד כלל אחר אקדים לך דמאן דדריש סמוכין לא דריש וא"ו והוא מהחוס' יצמות (ד'.) ד"ה ובי מפני חז"ל בחוך דצריהם והא דדריש סמוכין צפ"צ דקדושין וכו' דאיכא למימר דהתם וא"ו מוסיף על ענין ראשון דריש דכתיב וזאת תורת ע"ש וכו' ממילא ש"מ דמאן דדריש סמוכין בוא"ו דוזה"ת תורת מיותר ובע"כ דלא דריש וא"ו דאי דריש וא"ו לא ה"י לריכוס למימר דוא"ו מוסיף על ענין ראשון אלא סתם דדריש וא"ו יתירה אלא דוקא כאן דריש וא"ו משום דמוסיף על ענין ראשון אבל לא צעלמא מטעם דלא דריש וא"ו:

ומעתה נבוא להמכוון דמאן דס"ל ז"כ הבאין כאחד מלמדין הוא ר' יהודה בסנהדרין (ס"ז:;) והוא מספקא ליה אי דרשינן וא"ו וכנזכר לעיל וממילא מספקא ל"י בדרשת ה"א וכנ"ל:

ורפי"ז נראה צעליל צעזכ"י לישב קושית החוס' פסחים (כ"ו) הנ"ל דל"ל תרי מיעוטי ד"ל דהני תרי מיעוטיין מאן נינהו בוא"ו דושמו מדלח כתיב

הקדמה

י

ושם וכו' מיותר למעט אתי זה ולא אחר וגבי הערופה כה"ל מיותר למעט אתי דוקא הערופה ולא דבר אחר, איכ' י"ל דלאו תרי מיעוטי הוא רק חדא מיעוט הוא דהיינו כאשר היינו מסופקים אם דרשין וא"ו ולא כוא"י דושמו מיותר ודרשין כוא"י ממילא לא דרשין כה"ל יחירי דהערופה, ואי לא דרשין כוא"י דושמו למעט כלום אז דרשין כה"ל דהערופה דמיותר וכנ"ל והגמ' דנקיט ב' מיעוטי כוא"י וכה"ל הוא מטעם ספק אי דרשין וא"ו או כ"ל ואליבא דר"י דס"ל צ"כ בצא"ן בחד מלמדים קיימין כשהא בצוגין ואחר דמספקא ל"י כנ"ל הולך ב' מיעוטי כי בני תרי מיעוטי הוי רק חדא מיעוט וכנ"ל:

ואורי יש לבין בזה כוונת רש"י ז"ל בפסחים כ"ו כנ"ל ד"ה אלא למ"ד מלמדין ר' יהודה במס' סנהדרין ויל"ד מאי צ"י רש"י ז"ל בזה אך בל לשב בזה קופית התוס' כנ"ל דתרי מיעוטי ל"ל. לפי דברינו כנ"ל דאחר דר"י מספקא ל"י כנ"ל הולך להבדיל ב' מיעוטי כי בני ב' מיעוטי הוי רק חד מיעוט וכנ"ל:

ורפ"ן נבוא לישב הקושי דחירא כנ"ל דל"ל כוא"י דחירא כנ"ל די"ל בפשיטות לפי כנ"ל דמאן דדרש סמוכין בוכחחו למעלה דהוא לא דריש וא"י ואפי' אם נאמר דהתנא דריש תירא' לחייב נשים בכבוד דריש מפשטא דקרא דמשמע לשון רבים אף דלא דריש וא"י מימ' הלא אין להקשות כוא"י דחירא למ"ל דאחרי דלא דרשין וא"י יחירי איכ' אין להקשות עוד על היתור האות כיון דאורחא דקרא הוא. ואליבא דר' יהודה דמוכרחין אנו לומר דס"ל כתנא דבי ר' ישמעאל צינמות (ד') והרי ר' ישמעאל לא דריש וא"י במוטב (כ"ט.) יעו"ש בריש ד"ה וכוונה וממילא אין להקשות אליבא דיד"י כוא"י יחירי ל"ל וכנ"ל ודו"ק כי נכון הוא בעזה"י:

ועפ"י מש"כ לעיל דדרשת סמוכין תל"י בפלוגתא דר' ישמעאל ורע"ק אי דרשין וא"י ור' יהודה ספוקי מספקא ל"י בדרשת וא"י לפי"מ דמספקא ל"י בחולין ע"ה ריש אורחא ואת צ"י אי חוששין לרע האב יעו"ש דהא בזה תל"י וכנ"ל בזה מובן מאד ש"ס תמוך בפסחים (כ"ח:) אליבא דר"ה דמנ"ל הא דריה"ג דפסח מל"ה אינו נוהג חימוצי אלא יום אחד ומשני איצ"ע מדמניך ל"י היום איצ"ע סמוכין לא דריש דקשה לכאורה מאד מה משני מעיקרא איצ"ע מדמניך ל"י היום והוא סמוכין הא מצוהר לכדיו בש"ס סנהדרין ס"ב דר"י לא דריש סמוכין והוצא בש"ס בכמה דוכתי:

ורפ"י כנ"ל יתיישב ד"ל דמה שמצוהר בכמה דוכתי דר"י לא דריש סמוכין הוא מטעם ספוקי מספקא ל"י בדרשת סמוכין דהא בזה תל"י וכנ"ל וכמו דמספקא ל"י אי חוששין לרע האב כמו כן מספקא ל"י גמי בדרשת וא"י ומספקא ל"י גמי בדרשת סמוכין דהא בזה תל"י וכנ"ל. ואיכ' מיושב שפיר מה דנקיט לה בש"ס פסחים (כ"ח) כנ"ל צ"י אופנים אליבא דר' יהודה להך גיסא דדרשין סמוכין, ולהך גיסא דלא דרשין סמוכין וכנ"ל וק"ל:

עוד יש לישב הקושיא כנ"ל דחירא בפשיטות עפומ"כ התו' יצמות (ד.) ד"ה דכתב וז"ל ואיפכא ל"ל דאפי' במקום גדילים לא תלשב שטטנ דא"כ לישחוק קרא מיני' וממילא ידעין דאין עשה דלינ"ת דוחק ל"ת דכלאים יעו"ש. והשתא ניחא קושיא כנ"ל בפשיטות דסבירא ז' אי"ש רק לפי המסקנא לאחר דכתב תירא' דנשים חייבות בכבוד וכו' כיבוד עשה הסו' בכל וממילא לא נוכל ללמוד גבי

זלית. דידחה הנאו דכלאים מכיבוד כתי' התוס' יצמות ו' הנ"ל דכיבוד הוי עשה השוק בכל זלית הוי עשה שאין שוק בכל וא"ש סצרת התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל דאח"ל דחתו הסמוכים להקיש לחומרא דלחומרא למימר דלא דחי ל"ל קרא ומהיכי ייתי לומר דידחה דמכיבוד א"ל למילף דהוה עשה השוק בכל זלית חינו שוק בכל ואם אין חנו לריכים הסמוכים לחומרא צע"כ דלקולא בא הסמוכין להורות דדחה העשה זלית הללו דכלאים :

וב"ז נחא אחרי שכתוב בתורה תיראו דאז מוכרח לומר דהסמוכים צאו להקל ולומר דידחה העשה זלית הללו דכלאים כי להורות שלא ידחה ע"ז אין לריך קרא דסמוכים כסצרת התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל א"כ צע"כ לקולא אחי שידחה הללו דכלאים וכנ"ל. וזכו הכל לאחר שכתוב תיראו לחייב נשים בכיבוד אצל אם לא הוי כתיב תיראו הוי אמרין דנשים פטורות מכיבוד והוי כיבוד עשה שאינו שוק בכל, ואז היינו יכולים לומר דמכיבוד גבי זלית דידחה ג"כ הל"ת דכלאים ול"ל הסמוכים והיינו מוכרחים אז לומר דהסמוכים צא להורות לחומרא דלדרוש איפכא דלא ידחה הללו דכלאים כקושית התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל. והשתא לא נוכל לומר עוד כחידוש התי' דלהורות שלא ידחה ל"ל קרא וישתוק קרא מיני' ז"ל הא אם ישתוק קרא מסמוכים לחומרא היינו יכולים לומר דמכיבוד לקולא שידחה הל"ת ואז היינו מוכרחים למילף מהסמוכים לחומרא שלא ידחה הל"ת וכסצרת התוס' בקושייתם (בדף ד') ד"ה דכתיב הנ"ל וע"כ הוי מוכרח להחזיר כתוב תיראו לחייב נשים בכיבוד להורות לנו ע"ז דהסמוכים של לא תלבש שטני גדולים תעשה לך לקולא חתו שהעשה דגדילים ידחה הללו דכלאים דאי לחומרא אחי ע"ז ל"ל הסמוכים דלשתוק קרא מיני' ולא נוכל למילף מכיבוד דהוה עשה השוק בכל זלית הוה עשה שאין שוק בכל אלא צע"כ דלקולא אחי הסמוכים לדחות הל"ת דכלאים ושפיר חנו לריכים הקרא דתיראו דלדרוש הסמוכים דכלאים זלית לקולא וכנ"ל ודו"ק :

וכבר נדפס זה בשמי בשערי תורה חלק ד' סי' צ"ב.

גרגר ב'.

בשבעות ד' מ"ה בסוגי' דשכיר אדפ"ס גרגר אחד מה שהעלתי בעז"י שם לישב דברי הרמב"ם ז"ל התמהוים דפסק בפרק י"א מה' שכירות הלכה ו' כר' ושמאל דאם שכרו שלא בעדים דמתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם נאמן לומר שכרתיך ונתתי לך שכר, ושם פרק ג' הלכה א' פסק דשבעות שומרים חייב בכל ענין, והקשו עליו דהא מסקינן בגמרא שבועות מ"ה ע"ב דשבעות שומרים לא משכחת לה אלא דאפקיד ל"י בשטרא. ועוד הקשו ברוס' מ"ה ע"ב ד"ה מתוך דמה מקשה הגמ' דמתוך שיכול לומר להדי' יכול לומר נאנסו, הא הוי מינו דהעזה דטפי נוח לו לטעון נאנסו דאין חבירו מכיר בשקרו, אבל להדי' דחבירו מכיר בשקרו אינו רוצה ואינו נוח לו לטעון ולא הוי מינו, ואמרתי לתרץ הב' קושיות הנ"ל, דברי הרמב"ם ז"ל התמהוים וקושית התוס' הנ"ל הא הוי מינו דהעזה אך נקדים עוד ב' קושיות :

הקדמה

א) **בזה** משני הגמרא דאפקיד ל"י בשמרא הא קי"ל אין נשבעין על שיעבוד קרקעות ושמר הא הוי שיעבוד קרקע ואין נשבעין על שיעבוד קרקעות ואין לחרץ דאין קיימינן השתא אליבא דרב ושמאל והם ס"ל שיעבודא לאו דאורייתא וכן התורה אפי' בשמר שיעבודא לאו דאורייתא הא אי אפשר לומר כן הא ר' יוחנן ג"כ ס"ל כרב ושמאל וגם עליו הקשו הש"ס שבועות שומרים דחייבי רחמנא היכא משכחת לה ולשיטת ר' יוחנן הא ליכא לתרוצי דאפקיד ל"י בשמרא דהא הוא ס"ל שיעבודא דאורייתא ואין נשבעין על השמר לדידי' משום דהוי שיעבוד קרקע:

ב) **בזאת** משני הגמ' דאפקיד ל"י בשמרא ואין לו מינו דלחדי' אכתי קשה יהא נאמן בנאנסו במינו דאי בעי אמר אינו יודע אם נאנסו ואין לומר כאן דאין אדם עושה עצמו ברצון מסופק דמברא זו היא דוקא כשהתובע מוען ברי כמבואר בתוס' ב"מ צ"ז ע"א דיה' ביום אבל כשהתובע ג"כ אינו יודע מבואר בתוס' ב"מ שם דשייך אז מינו דאינו יודע יעו"ש, ואין לומר דאם יטעון אינו יודע אם נאנסו הוי ל"י מתוך שאיל"מ הא כאן לרב ושמאל קיימינן והם לא ס"ל משאיל"מ בשבועות מ"ז, דס"ל חזרה שבועה לסיני ופירש"י שם דב"ד אין נזקקין לא לשבועה ולא לפרעון, וא"כ בע"כ לומר לדידהו דלא חייבה תורה ש"ש אלא כגון שהתובע מוען ברי שלא נאנסה וממילא ל"ש כאן מינו דאינו יודע דאין אדם עושה עצמו ברצון מסופק היכי דהתובע מוען ברי וממילא מתורץ קושית התוס' דהא הוי מינו דהעוה דהא השתא נמי מעין כנ"ל כיון דחבירו מוען ברי ולדידהו שפיר מתרין הגמ' דאפקיד ל"י בשמרא והוי מינו במקום חזקה דשטרך בידו מה בעי ופסיר חייבה רחמנא שבועה במקום שטר אף דהוי שמר שעי"ק הא רב ושמאל ס"ל שיעבודא ליד אבל לדידן דקי"ל מתוך שאינו יכול לישבע משלם שפיר אמרינן דחייבה תורה ש"ש היכא דהתובע מוען שמה כפשמא דמלתא ואין כאן מינו דאינו יודע דאנן סבירא לן מתוך שאינו יכול לישבע משלם ואין לו מינו דלחדי' דהוי מינו דהעוה דבדברי' וחתום הנ"ל, וכל קושית הגמ' ש"ש דחייבי' רחמנא היכי משכחת לה הא יש לו מינו דלחדי' הוא רק אליבא דרב ושמאל דלא ס"ל משאיל"מ ושיעבודא ליד אבל לדידן לא קשה כלל קושית הגמ' וכנ"ל וליצ' כלל לחתירוץ דאפקיד ל"י בשמרא, וא"כ שפיר מסק הרמב"ם ויל' הנ"ל דאפי' בלא שמר שייך ג"כ ש"ש כיון דאין לו שום מינו וכנ"ל וק"ל:

שם בסוגיא דשכיר ולתיב היה מעיקרא מקשין העולם דהא גם בבקר יכול להיות אותה מענה עצמה, ומתמצים משום דאמרינן לקמן אמר רב נחמן א"ש ל"ש אלא שכרו בעדים אבל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם יכול לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך אי"כ ע"כ איירי כאיכא עדים בבקר ושפיר מקשה הש"ס דלתיב ל"י בבקר לפני עדים הללו וק"ל, ולי נראה בפשיטות לתרץ קושית העולם דבבקר ל"ש מירדא לפמשי"כ הסמ"ע ס"י ס"ט סק"י בשם הלבוש דמירדת בעה"ב הוא מירדא דמצוה מטעם הלאו דכל תלין וא"כ בבקר דליכא עדין ליתא דב"ת וא"כ לא שייך מירדא ושפיר מקשה הש"ס דלתיב ל"י מעיקרא בעת אשר הבעה"ב אינו מרוד עדיין ואז שפיר יהא נאמן הבעה"ב להיורט נשבע ונפטר וק"ל:

(א) **שבועות** מ"ב דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו כיצד אמר לו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע וזה שנשבע על טענת עצמו וחכ"א אינו אלא כמשיב אבירה ופסור וראב"י לית ל"י משיב אבירה פסור כ"י אלא בדרכה קמפלני דאמר רבה מ"מ אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח והאי בכולי בעי דנכפרי' והאי דלא כפרי' משום דאין אדם מעיז פניו בפני בע"ח ובכולי בעי דלודי ל"י והאי דלא אודי אשתמיטי הוא דמשתמיט מיני' סבר עד דהוי לי זוזי ופרענא ל"י ורחמנא אמר רמי שבועה עליו' כי היכי דלודי ל"י בכולי' ראב"י סבר ל"ש בו ול"ש בבנו אינו מעיז והלכך לאו משיב אבירה הוא ורבנן סברי בפניו הוא דאינו מעיז אבל בפני בנו מעיז עכ"ל הגמרא, ותנה כל הראשונים והאחרונים המשו' על רבה דמאי מקשה מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע דליהימן במינו דאי בעי כפר הכל אליבא דאב"י בב"מ ד"ו ע"א דס"ל דחשיד אממונא דא חשיד אשבועתא והא דרמו עליו שבועה הוא מטעם שמא ספק מלוה ישינה יש לו עליו כפי הממון שכפר בו וא"כ ל"ש מינו דכופר הכל כיון דאין לו ספק מלוה ישינה רק ע"ז שכפר ותרין בשיטה מקובצת ב"מ ו' בשם מהר"ש די וידא"ש דאילו היה להנפקד שום ספמ' ודררא דממונא על המפקיד לא הוי מפקיד אצלו דשמא יכפור הפקדון וכן גבי הלואה מבואר בתומים בכללי מינו אות ע"ד דכ"ש הוא אלו ה"י להלוה שום סמ' ודררא דממונא על המלוה לא ה"י מלוה לו דשמא יכפור המלוה יעו"ש. כי זה כ"ש הוא מה אם בפקדון שהוא לטובת המפקיד אינו רוצה להפקיד אצלו שלא יכפור מכ"ש במלוה שהוא לטובת הלוה בודאי לא ילוה לו אם יוכל ליצמח לו איזה רעה תחת טובת ההלואה שלא יכפור לתפוס על סמ' ע"ש: **וקשה** מאד איך יפרנס המהר"ש די וידא"ש הגמרא ערוכה זו שהיא כנגד סברתו יאת כיון דאמר רבנן מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס אינו אלא כמשיב אבירה ופסור משום מינו דאי בעי כפר הכל כדמבואר בתוס' בגמרא הנ"ל ד"ה וראב"י ובב"מ (ג) תוס' ד"ה מפני מה והשתא דהרא מאד קושיית המפרשים לדוכתא דהאיך שייך כאן מינו הא דילמא יש לו סמ' על בנו על הני שכפר ולכך כופר נ' והכא לא שייך סברת בשם המהר"ש די וידא"ש השיטה מקובצת הנ"ל דלא היה מפקיד אצלו או ל"ה מלוה לו הא כאן ה"י המלוה או המפקיד אביו של הבן וחששת הסמ' דלא הוא קאי על הבן וא"כ הא ל"ש סברת השימ"ק הנ"ל וממילא דהרא קושיא לדוכתא האיך שייך כאן מינו הא יש לחוש לדילמא סמ' יש לו עליו על הבן ואין כאן מינו לפסור משבועה, והוא לכאורה קושיא עצומה הא י"ל דכופר הני מטעם סמ' על הבן ולא שייך תו מינו וכנ"ל:

(ג) **ואמרתי** לישב בעזה"י את דברי המהר"ש די וידא"ש הנ"ל התמוהים האלו רק בהכרח נקדים מה שכתבתי בספרי בנין יהושע במס' ב"מ (ב) לישב קושית התוס' שם ד"ה וזה נוטל רביע דהקשו דיהא נאמן דהציה שלו במינו דאי בעי אמר כולה שלי וכתבתי שם באופן הב' לישב קושית התוס' עפ"מ שכתבתי עוד בספרי הנ"ל לישב קושית המפרשים הנ"ל דשמא סמ' יש לו עליו ולא שייך מינו עפ"מ שכתבנו בספרנו בנין יהושע בסוגי' דתני ר' חייא לתרין קושית המפרשים

הקדמה

שהקשו דמגיל להפוסקים דמינו דהעזה לא אמרינן דילמא בחר דמסיק חשי' סברת אשתמוטי קמישתמיט לא צריכנא לסברת אין אדם מעיז דבלא"ה לקי' דיהא נאמן במינו דאי בעי כ"ה דדילמא אשתמוטי קמישתמיט עד דהויל זוזי ולהכי רמי רחמנא שבועה עליה כי חיכי דלודי ליה בכוליה ותיצרנו שם דשעמם ונימוקם עמם דאי אמרינן דרך מטעמא דאשתמוטי רמי התורה עליו שבועה כי חיכי דלודי בכולי' הלא אכתי יקשה כיון דאין לו לשלם ורוצה לאשתמוטי ולכך כופר נ' וע"כ רמי רחמנא עליה שבועה שלא ישמט עצמו יקשה מאד הא השבועה חכום ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה כיון דאין לו לשלם כעת כל המנה וא"כ התיקון של השבועה יהיה יותר קלקול דיהיה מוכרח לכפור הכל לשמט את עצמו ולהנצל משבועה לא עכ"ל שאנו צריכין גם לסברת חזקה אא"מ פניו בפני בע"ה וא"א לכפור לו הכל רק משמט במקצת ורמי התורה שבועה עליו כי חיכי דלודי ליה בכוליה ושפיר דייקו הפוסקים מזה דמינו דהעזה ל"א, ולפ"ז יש לישב קושיית המפרשים דנ"ל על רבה דילמא סמ"י י"ל עליו ולפי הנ"ל ניהא דהאיך נוכל לומר דלכך רמי רחמנא שבועה עליה דילמא יש לו עליו סמ"י הלא אכתי עוד לא אסיק אדעתין סברת חזקה אא"מ פניו בפני בע"ה א"כ בודאי לא נוכל לומר דמטעם סמ"י רמי רחמנא שבועה הא תיקון השבועה יהי עוד יותר קלקול וכנ"ל דהשבועה חכום ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו וע"כ מקשה רבה שפיר דליהימן במינו דאי בעי כ"ה ואי מטעם סמ"י הלא אדרבה יכפור ויכפור להציל את סמ"י שלו וכנ"ל, ועי' משני השותא שפיר דאין אדם מעיז פניו לכפור הכל ולהמסקנא אפשר ויש לומר דהאיג דמטעם חששת סמ"י רמי רחמנא עליה שבועה ולקלקול לא חיישינן עוד דאא"מ וכנ"ל וק"ל:

ה) ורפ"ז מיושב שפיר קושיית התוס' הנ"ל דיהא נאמן לומר חצי' שלי במינו דאי בעי אמר כולה שלי ד"ל דיש לו סמ"י רק על חצי הטלית ולא שייך מינו וכאן ל"ש לומר דהשבועה תכריח אותו לכפור בכולה ולטעון כולה שלי הא אפי' אם יטעון כולה שלי ג"כ הוא צריך לישבע וי"ל דטעין חצי' שלי מטעם סמ"י ול"ה אז שמשקר במזיד מאי אמרת דע"י השבועה יהיה מוכרח לכפור הכל להנצל משבועה הא אא"כ דכיון דאפי' אם יטעון כ"ש ג"כ הוא צריך לישבע וא"כ שפיר אין כאן מינו ומיושב שפיר קושיית התוס' הנ"ל:

ו) ורפ"ז גם קושייתנו הנ"ל על השיטה מקובצת בש"ך הר"ש די וירא"ש החממה הנ"ל מיושב שפיר דגבי מנה לאביך ביד ודאכלתיו פרס אין סברא לומר דמשום חששת סמ"י נרמי עליה שבועתא הלא אדרבה הא כאן הדרגין דלדלעיל שלו יהיה עוד דהתיקון יותר קלקול לפי"מ דק"ל דבבנו מעיז א"כ יעזי ויעיזו אם נרמי עליה שבועה ויכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו ע"כ יש לו בכאן שפיר מינו דאי בעי כ"ה והכא ליכא למימר דנרמי עליה שבועה מטעם חששת סמ"י א"א לומר כן דאם נרמי עליה שבועה אז יהי מוכרח לכפור הכל להציל הסמ"י שלו כיון דבבנו מעיז וע"כ בכאן ל"ש תו חששת סברת סמ"י דלא להימני' במינו דנפסר הכל וישבע הא אם נימא דישבע התיקון של השבועה יהי עוד יותר קלקול דע"ז יכפור הכל להציל הסמ"י שלו דבבנו מעיז וק"ל:

הנה הרב מפאדוואה דחה דברי רב אחד שפסק להתיר בבישולו ב' בצים ונמצא באחד טיפת דם מטעם דק"ל דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון וא"כ נתחלק טעם הביצה האסורה גם במים ושוב הו"ל ביצה שניה רוב ע"כ דברי המתיר ודחי ליה הרב מפאדוואה עפ"י מה שהקשה הפרי"ח הובא במ"ז ריש ס' צ"ב דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותירץ כיון דמהית מב"מ ברובא **בטל לא** דייקנן כולי האי וא"כ בנ"ד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן **דבלע ופלט כ"ס** עד שאין הביצה כשירה אפי' רוב משהו, וע"כ הוא דוחה דברי הרב המתיר:

ואמרתי הגם שהרב מפאדוואה פלפל בחכמה בזה לדחות את דברי הרב המתיר אבל מי"מ לפי ענין כח המתיר עדיף בזה כמו שאבאר בעזרי' לפי משי"כ השיך בסימן ק"ג סק"ה בשם הרשב"א ז"ל וז"ל שם וז"ל הרשב"א ז"ל ונראה שאפי' נ"ל לתוך היתר מיעוט ודרכיו זורקו והרוב מותר לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו, ואע"ג דמשערין בכולו משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעין השתא דאין בהנאתו נותן טעם אין אוסר תערובתו כלל וכמו שאמרנו בהיתר שנתבשל בקדירה שאינה בת יומא והטעם מכל אלו מפני שבודאי ידענו שאין פליטתו בכולו אלא כל שטעמו לשבח אנו מחמירין בו שאנו חוששין שמא פלטה עד שיתן טעם בתערובתו לפיכך כל שטעמו קפילא ואין בו טעם מתירין אותו, והלכך כשהאיסור פגום אין משערין בכולו אלא בטעמו וטעמו כמו שאינו שהרי פגום הוא ע"כ: **והפמ"ג** במ"ז שם סק"א כתב וז"ל אבל פליטתו טעמו לבד ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט בהיתר, אלא דאנו מחמירין לשער כנגד כולו ומשי"ה בנפלים כל שהוא, דייקנן ליה כאיסור מיעוט להיתר מרובה ע"כ הפמ"ג, וא"כ בנ"ד בבישולו ב' בצים במ"ן במינו כיון שאינו נותן בו טעם בטל מהית' ברוב ובתערובות בצים שהוא איסור דרבנן אפי' מדרבנן די ברוב כמבואר בס' ס"ז וא"כ לפי מ"ש הפמ"ג הנ"ל הפליטת טעמו לבד ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט ממנו וא"כ נגד פליטת הביצה האסורה הלא בודאי יש רוב בביצת ההיתר כיון שיש בתוכו רוב בודאי נגד פליטת טעם הביצה האסורה כנ"ל:

וממירא נסתר ראיתו דהרב מפאדוואה משי"כ רא"י מהפרי"ח שהקשה דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותירץ כיון דמהית' מב"מ ברובו בטל לא דייקנן כולי האי, ומה הביא הרב הנ"ל ראיה לנ"ד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן דבלע ופלט כ"ס עד שאין בהביצה הכשרה רוב כנגדה, אבל לפימשי"כ לעיל בשם הרשב"א דידענו בודאי שאין פליטתו בכולו והפמ"ג הנ"ל כ"ש שאפי' מחצה איסור לא פלט בהיתר א"כ מדאורייתא בטל הוא מטעם שבודאי יש רוב בביצה הכשרה כנגד הפליטה של הביצה האסורה וכיון שכאן אפי' מדרבנן אי"צ ס' מחמת שכל האיסור עצמו מדרבנן הוא לא דייקנן כולו האי וע"כ הגני מסכים להרב המתיר הביצה השניה בלי שום חשש לפענ"ד:

ואין להקשות לפי"ז למה צריך השיך בסימן ס"ז סק"י לעשות ס"ס בחד וחד להתיר הביצה השניה ספק יש כאן ביצת איסור או לא ואת"ל יש כאן איסור שמא הביצה היתר הוא הרוב ע"ש לפי משי"כ לעיל הלא יקשה הא בודאי יש רוב בביצת

הקרמה

ההיתר ממעם הרשביא הנ"ל ממעם דידענו בודאי שאין מליטתו בכולו אבל לקימ הא השיך מכשיר בנתערב חד בחד אפי' בב' ביצים מורופים יחד עד שלא ניכר כלל הביצת האסורה גב מתיר השיך ובוזה ל"ש תו סברת הרשביא הנ"ל כיון שיש כאן ממשו של איסור ובוזה שפיר צריך הסים שאפשר יש רוב בביצת הכשירה ואח"ל אין כאן רוב דילמא אין כאן איסור כלל ומתיר לאכול שניהם לכן צריך לעשות הסים אבל להתיר הביצת ההיתר לבד כנון בבישול ב' ביצים שלמים אחי' דאין שום ספק ריש בביצת היתר רוב כנגד ביצת האיסור וכדברי הרשביא והפמ"ג הנ"ל והביצת ההיתר מותרת בפשיטות לפענ"ד :

ואף שכתב החידושי רעקא סי' ס"ו סקיב בשם המנחת יעקב והפמ"ג שחולקין על השיך ואוסרים חד בחד והובא המנחת בשפ"ד שם סקי' והפמ"ג הובא בכרתי סקי' עכ"ז כיון שהפמ"ג בשפ"ד סקי' מתיר במקום הפסד אפי' באינו מינו אף באין ס' וגם דהפמ"ג מתיר שם גם באינו מינו ואף באין הפמ"ג ואף באין ס' ממעם דם שבישלו דרבנן וא"כ מכיש בני"ד דהוי מין במינו, ויש סברא לומר דבביצת הב' בודאי יש רוב וכדברי הרשביא והפמ"ג. הנ"ל והכא ברם שבשלו דרבנן בודאי שייך לומר סברת הפמ"ג הנ"ל כיון שכל האיסור מדרבנן הוא לא דייקנן כולי האי ובדרבנן להקל שומעים ע"כ נראה לפענ"ד שיפה הורה הרב המתיר הביצת ההיתר כדת של תורה. ודי לנו להחמיר בב' ביצים ממורופים שנתערבו כדעת האחרונים שחלקו על השיך אבל לא בב' ביצים מבושלים שיש לזה כמה מנינים להקל. סניף א. דעת הרשביא ויל הנ"ל. וסניף ב. דם שבישלו מדרבנן אשר כמה גדולי האחרונים מקילים ממעם זה אף באינו מינו אף באין ס' וע"כ כדאי הוא השיך לסמוך עליו עכ"פ בב' ביצים שלמים מבושלים להתיר הביצת השניה וד"ק :

והצעתו דבר זה לפני הרבה גדולי ישראל והסכימו עמי בזה :
וכבר נדפסו דברינו אלו בשמי בשעת חלק נ' סי' ס"ט בעוה"י :

נאום הק' יהושע אלטר ווילדמאן אב"ד קאנסקיוואליע
מלפנים אב"ד ביליראדקי כעס חונת פה ירושלם עיה"ק תוכביא
בעהמ"ח ספר עמק יהושע בנין יהושע ברכת יהושע
גין וגבר להאי סבא קדישא איש אלקי הרבני ר' אלימלך מלאווענסק בעל המחבר ספר נעים
אלימלך וצוקל"ה ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמגלה עמוקות והחיו"ט
וצוקל"ה ז"ע ועכ"ל אמן. והסכמות כבר הדפסנו בחיבורי הראשונים בעוה"י.

ואמר

אמן

חרק שני

(א) כתב כספר הקדוש אור צדיקים מהרב הנאון הקדוש המקובל האלקי ר"מ פאפרש זצ"ל באמצע סי' נ"ב וזה לשונו צריך האיש תשובה גדולה על מה שלא ענה אמן אפי' פ"א וכ"ש אחר תפילת הש"ן, ומכשי' כשלא ענה איש'ר פשיטא שצריך תשובה גדולה, ומאן דשמע ברכה מחברי' ולא מתכווין באמן עליו נאמר וכוזי וקלו, ומאי עונשי' כד נפיק מהאי עלמא מכריזין עליו כרוז ואומרים סגרו כל הפתחים לפני פבי' ולא יעול ולא יכנוס לגיע ולא תקבלו אותי כמו שהוא לא פתח באמן ווי לי' לנשמת' ומורידין אותו לתוך גיהנם למדור התחתון הנקרא אבדון שאור תחתית צלמות ושם נאבד בר מינן לעולם כי אין לגיהנם זה לא פתח ולא חלון וכו' ואיכ עושה תשובה על כל אמן ואמן שלא ענה. וכן להיפוך יש שכר טוב למי שעונה עניית אמן ועניית איש'ר ומי שעונה עניית אמן יש"רם בקול

(א) דער הייליגער ספר אור צדיקים דף י"ג ע"ב כסימן נ"ב שרייבט ער אזוי דער מענטש דארף גרויס תשובה אויף דעם חטא וואס ער האט איין מאל גיפעלט צו ענטפערן א אמן, אז ער הערט א ברכה אויף א פרי אדער ווי א מציצה און מכל שכן ווען ער האט גיפעלט איין אמן פון תורת הש"ך אין שיהל מכל שכן אז ער דארף דערויף גרויס תשובה צוטאן ווען ער האט פאר געלט א אמן יהא שמי' רבא. און ווער עס הערט א ברכה פון ויין חבד און האט גיט מכוין גיווען צו ענטפערן אמן, אזוי אויף איהם גיזאנט גיזאריין דר פסוק וכוזי וקלו אזוי ויין שטראף אז ער גייט אונעק פון דער וועלט רופט מען אים אויף אים אין היממעל און מ'זאגט פאר שליכט דיא מיהרין פון גן עדן פאר אים ער זאל גיט אריין גיין אין גיע ווייל ער האט גיט גענטפערט אמן, וויי אזוי צו אים און צו ויין גשמה אין מען לאזט אים אראב אין גיהנם אין דעם ארט וואס רופט ויך שאול תחתית ר"ל, אין דארטין ווערט ער פארלארען ל"ע, אויף אייביג, ווען ער טוט גיט קיין תשובה אויף יעדען אמן וואס ער האט גיט גענטפערט: און דאס וועלכע ווידער פאר קערט, אויף יעדען אמן ואיש'ר וואס ער ענטפערט וועט, ער האבין אגרויסען

רם הקב"ה מתמלא עליו רחמים ע"ש. וכ"כ בזה"ק פ' נח ד' סזג ע"ב וז"ל
ולא עוד אלא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אישיר מכרך קוביח אתמלי
רחמין וחיים על כלא יעו"ש:

ב) וכתב בספר פרע"ח שער כוונת אמן פרק ב' ד"ה מחברים וז"ל שם ומי
שעושה עצמו אלם בעניית אמן עליו נאמר מלא פניהם קלון ס"ח
אמן ומלת מלא אותיות אלם דעביר הא יפול בהא לפי שלא האירו עיניהם
באמן מלא פניהם קלון ע"ש:

ג) ובסידור נהורא השלם מביא בשם כתבי הארז"ל וז"ל הנח אותיות אמן
במלואו כזה (אלף מס גון) אלף. אותיות אפל, והוא חושך הכפולה
כמו החושך של מצרים כענין ארץ עיפתה כמו אופל והנה אופל זה הוא
במדור השביעי דניהגם שהוא כולל שתיים אברון ושואל ומשם הי' חושך של
מצרים שלא קמו איש מתחתיו. (מס גון) גי' קלון בכאן רמז כל מי שאינו
עונה אמן עוגשו אופל וקלון וזהו מלא פניהם קלון ס"ח אמן ואותיות מלא
הם אותיות אלם לומר מי שהוא אלם באמן שאינו עונה אמן עוגשו הוא
הקלון וגם מלת פניהם עולה בחשבון קלון ע"ה עכ"ל:

ד) עוד כתב שם מ"ו דכ"ט ע"ב וז"ל כל איש מישראל ששומע הברכה מחויב
לענות אמן אפי' הוא שומע מפי קטן ואם אינו עונה אמן חייב מיתה
כי אמן גומריקון אני מוסר נפשי שכל אחד מישראל חייב למסור נפשו על
עניית אמן עכ"ל:

שכר אין הימקעל און ווער עס ענטפערט אמן ישיר מיט א הויך קול. ווערט
הקב"ה פוהק מיט רחמנות אויף אים:

ב) אין ספר פרי עץ חיים שער כוונת אמן פ"ב וז"ל אז ווען דער מענטש מאכט
ויד שמוס פון ענטפערין אמן אויף דעם זאגט דער פסוק מלא פניהם
קלון דיא ענדע פון די רביי ווערטער מלא פניהם קלון מאכט אמן אין מלא
אין אותיות אלם דאס איז מיינט שמוס אז ווען ער איז שמוס פון ענטפערין
אמן ווערט ער פאר געהמט אויף ביינע וועלמין:

ג) ובסידור נהורא השלם ברענגט ער אין פ' מ"ו דכ"ט שרייבט אזוי יעדער
יח וואס ער הערט אברהם איז ער מחויב צו ענטפערין אמן אפילו
מען הערט פון א קינד און אויב ער ענטפערט נישט קיין אמן איז ער חייב
מיתה ווארין דער אמן מאכט אני מוסר נפשי בלומר איך בין מוסר מיין
נפש אונזע צו גיין פון דיא ווערט ר"ל ווען איך הער אברהם און ענטפער
נישט קיין אמן און יעדער ייד איז ויד מחויב מוסר נפשי צו גיין אויף דעם
ענטפערין אמן און אמן ישיר אפילו מ'הערט פון א קינד עכ"ל:

אותיות דר"ע ובקיצור הוא בתנרבי"א זומא פ"ב

(ה) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים (ישעי' כ"ו) אל תכרי שומר אמונים אלא שומר אמונים שאומר אמן שבשכיל אמן שעונין רשעים מתוך גיהנם ניצולים מניהנם כיצד עתיד הקב"ה להיות יושב בנן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם מימינו של הקב"ה, חסה עם המזלות ולכנה וכל הכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש להם מעמי תורה חדשה שעתיד הקב"ה ליתן להם ע"י משיח, וכיון שמגיע לאגדה עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו ואומר יתגדל ויתקדש, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם עונים אמן, ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונים ואומרים אמן מתוך גיהנם, עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב"ה והוא

(ה) אין פסוק שמיט פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תכרי שומר אמונים אלא שאומר אמונים ואלין ויד שפינען די טויערין אין ס' זאל אריין קומען דאס גירעקטע פאלק דיא וואס היטען די ווארטהייט, זאלסטו נישט ליינען שומר אמונים אלא שאומרים אמונים דיא וואס זאגן אמן דאס מיינט מען די מענטשן וואס זאגן אמן מיר גלויבען אז דאס איז אמת אזוי וויא דער ברך מאכער זאגט דען פאר דעם אמן וואס דיא רשעים זאגן אין גיהנם ווערין ווי דורך דעם פאשידעמט פון גיהנם, דען גאט וועט זיצען אין גן עדן אין וועט דרשנען, אין אלע צדיקים וועלן פאר אים ויצין, אין דיא גאנצע פמליא של מעלה וועלן שטיין אויף ווייטערע פיס, פון גאט'ס רעכטע האַנד, אין דיא ווהן מיט דיא מזלות אין די לבנה מיט אלע שטערן וועלן שטיין פון גאט'ס לינקע האַנד, אין גאט וועט דרשנען פאר ווי דיא גייע מעמים פון דער תורה וואס ער וועט געבן דורך משיח, אין אז גאט וועט אפ זאגן דעם דרוש וועט ויד זרובבל בן שאלתיאל אויף שטערן אויף דיא פיס, אין ער וועט זאגן קדיש, אין ווין שטייט וועט מען הערן אויף דיא גאנצע וועלט, פון איין ברעג וועלט ביז דעם צווייטען ברעג וועלט, אין די גאנצע וועלט וועט אויף דעם קדיש ענטפערן אמן אויך דיא ידישע רשעים, איז דיא ערליכע עבדים וואס וועלן ווין אין גיהנם וועלן אויך ענטפערן אמן, אין אז ווי וועלן ענטפערן אמן, וועט דערפון ווערן א גרויסער געפילדער אויף דיא וועלט, אין גאט וואס דאס הערן, וועט ער פרעגן וואס הער איך עפעס אנא

שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי, משיבין מלאכי השרה ואומרים לפניו רבש"ע אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בניהנם שעונין אמן מתוך גיהנם, מיד מתגלגלין רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר ואומר מה אעשה לחם יותר על דין זה שכבר סבלו הרבה עונשים ויסורים אשר חיצר הרע גרם להם, באותה שעה נומל הקב"ה מפתחות של גיהנם ונותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים, ואומר לחם לנו ופרחו שערי גן עדן והעלו אותם מתוך גיהנם שנאמר (ישעי' כ"ז) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, מיד חולכים מיכאל וגבריאל עם המפתחות ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם וכו' :

(ו) וזהר בראשית ל"ח ע"ב היכלא תנינא, היכלא דא קיימא לנו מהאי היכלא קדמאח והאי היכלא סמיד למערתא דאבחן, והאי היכלא גהיר מהיכלא קדמאח, חכא אית כל אכנין יקירין דמקפן ל"י, כגו דחאי היכלא אית

רעש דינען קול? וועלין דיא מלאכים געטפערין, האר פון דער וועלט! דאס האבין געטפערט אמן דיא יידישע רשעים אין גוי'שע צדיקים וואס זענען אין גיהנם וועט זיך גאט אויף זיין באקד נעקד דערבארטען, און וועט זאגן, וואס זאל איך טאן זיין וואס זיין האבין שוין גיליטן אזוי פיל יסורים און פיל שטראף, דאך דיא עברות וואס דער יצר הרע האט זיי געבראכט צו דעם דעטאלט וועט השם יתברך שמו זעמען און האנד דיא שליסקען פון גיהנם און וועט זיי געבן דעם מלאך מיכאל און גבריאל און דערביי וועלין זיין אלע צדיקים און וועט צו זיי זאגן געהט געטענט און אויף דיא מויערין פון גן עדן, און געטענט ארום פון גיהנם דיא יידישע רשעים אין גוי'שע צדיקים, אזוי זיין אין פסוק שטייט פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים זאלין זיך דיא מויערין געפענען און קנאלין אריין קומען דאס ערליכע פאלק די וואס היטען דעם אמן, וועט באקד זיין מיכאל און גבריאל און וועלין געפענען פערציג מויערין פון גיהנם, און וועלין זיין ארויף פרייגען פון גיהנם :

(ז) דער וזהר הקדוש פ' בראשית דף ל"ח שרייבט אז דער צווייטער היכל שטייט איגענווייניג וואס דארט לייבט און שיינט אריין פון ערשטין היכל און דער צווייטער היכל איז גאט צו דיא מערה פון דיא אבות הקדושים וואס דא איז פארהאנען פיגל דימאנטיין אין פארקלאנטיין וואס עס רינגילט

נחירו חד כליל מכל גוונים, ואיחו נהיר מעילא לתתא בהאי היכלא קיימין אינון דסבלו יסורין ומרעין בהאי עלמא, בגין לאתתקנא וחוו מודין ומשבחן למאריהון כל יומא ולא הון מבטלין צלותיהו לעלמין, לנו מהאי היכלא קיימין כל אינון דמקדשין בכל חילא שמא דמריהון ואתיבו אמן יחא שמי רבא מכרך בכל חילא ואלין אינון קיימין לנו בנו האי היכלא מכהוא נחירו קיימין וחמאן נהורין אחרנין דאחאחדן (ולא אתאחדן) בגווייהו, ועילא מנהון משיח דאיחו עאל וקאים בניניהו ונחית לון (איחו נטיל מהאי היכלא ועאל בהיכלא תליתאה וכו' :

(ז) זוהר בראשית סי' ע"ב בתוספתא ווי לון לרשיעי כד יפקון מהאי עלמא ווי לון מאן יתבע לון כד יתמסרון בידא דדומה ויתוקדון בנורא ולא יפקון מיני בר משבתא וריש ירחא אשר כמה חבילי טריקין (פי' המפרש בחזוה"ק שם וז"ל חבורות אנודות המכים ומענשום) אתכנשו עליהו בארבע סטרין באשא מלחמא בניהנם כו' אלא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם

וַיֵּיָא אַרְוִם, אֲנִי אֵין דָּעִם אִיז דָּא אַווי אֵליבְּמִיקַיִט וְוֹאִם סִיִּינִיט אֵין לִיבְט פֿון פֿל מִינִי קֵאלִיעֶרִין פֿון אוֹיוֹיִין אֲנִי פֿון הִנְטֶען, אֵין דָּעִם הִיבֵל וְעֵנִין דָּאָרֶט פֿאַראַן דִּיא מְעַנְשִׁין וְוֹאִם הָאָבִין גִּילִיטֶען יסורים אֲנִי קֵבֶאנְקֵהִייטֶען פֿון דָּעסִט וְוֵעֵנִין הָאָבִין פֿאַרֶט גִּילִיבְט אֲנִי גִידֶאוּיִנִט אֵלֶּע טָאג אֲנִי וַיֵּיָא הָאָבִין גִּישִׁט מְבִטִּל גִּיוֹעֵזִין וַיֵּיעֶר דֶּאָוֶענֶען קִיִּינְהֵל, גְּעִפִּין דָּעִם הִיבֵל אִיז דָּא נֶאָךְ אֲדֶרֶי מְעֶר הִיבֵל וְוֹאִם שִׁינִט אֲנִי לִיבְט וַיֵּיעֶר, דָּאָרְטִין וַיֵּאָעֵן דִּי מְעַנְשִׁין וְוֹאִם וַיֵּיָא הָאָבִין גִּיהִילִינִט מִיט דָּעִם גֶּאנְצֶען כַּח דָּעִם גֶּאמֶען פֿון הַשִּׁית אֲנִי וַיֵּיָא הָאָבִין גִּעֶנְטֶערֶט אֲמִן, אֲנִי אֲמִן יִשִּׁר מְבִרֵךְ מִיט דָּעִם גֶּאנְצִין כַּח אֲנִי וַיֵּיָא וְעֵנִין וּזְכָה צו וַיֵּאָצִין אֵין דָּעִם לִיבְטִינִין הִיבֵל, הֶעֱקֶער פֿון וַיֵּיָא אִיז דָּער הִיבֵל מְשִׁיח וְוֹאִם עֶר קוֹמֵט אַרִיִּין אֲנִי גִידֶערֶט אַרְאֶפֿ צו וַיֵּיָא מִיט גֶרוֹים לִיבְטִיִּיט אֵין דָּעִם דֶּרִיטֶען הִיבֵל אַרִיִּין צו דִּי נִשְׁמוֹת וְוֹאִם וַיֵּיָא הָאָבִין נֶאָךְ גִּיוֹאֲנִט אֲמִן אֲנִי אֲמִן יִשִּׁר מִיט דָּעִם גֶּאנְצִין כַּח :

(ז) אֵין זוהר הקדוש פ' בראשית דף סי' שרייבט אֵין דִּיא תוספתא בזה"ל וַיֵּיָא אִיז צו דִּיא רִשְׁעִים וְעֵן וַיֵּיָא גִיעֵן אַרְוִם פֿון דָּער וְעֵלִט וְעֶר קֶען יִד פֿאַר וַיֵּיָא מֶאנֶען וְעֵן וַיֵּיָא וְעֶרִין אֵיבֶער גִּעֶנְטֶערֶט אֵין דִּיא הֶענֶר פֿון דָּעִם מֶלאך דומה וְוֹאִם וַיֵּיָא בִּרְעִינִין אֲנִי פֿאַיִער שְׂמֶענְדִּיג חוץ ר"ח אֲנִי שַׁבַּת אַווי וַיֵּיָא עִם שְׂמִיט כו' אֵין תִּיבָה נֶאָךְ שַׁבַּת וְרִיח וְאִמְלֶען יִד אֵיִין דִּיא מֶלאכי דִּין אֵין אֵלֶּע פִּיר וַיִּמְעֵן פֿון גִּיהֶנֶם אֲנִי שְׂרִיטֶען יְשׁוּבוּ רִשְׁעִים לְשֹׁאֲלוֹה גִיט

אמן ואמן יהא שמי' רבא מברך קב"ה אתמלי רחמין וחיים על כלא ורמי למלאכא דממנא על תרעי דניהנם סמריא ל שמי' ותלת מפתחין בידי' ופתח תלת תרעין דבסמך מדברא וחמאן נחורא דהאי עלמא ורווחין לון שעתא ופלגות שעתא, ולבתר תייבין לאשייהו וכן תלחא זמנין ביומא ובכל זמנין דאמרי ישראל אמן יהא שמי' רבא מברך וכו' אינון רווחין לון עכיל לענינינו. ע"כ יש ללמד את גודל מצות עניית אמן ואישיר מברך בכונה עצומה:

(ח) כתב בזוהר הקדוש פ' חיי דף קכ"ב ע"ב בתוספתא וכתב שם אלו חס החידושים שהגידו לרשב"י בשיבה של מעלה, וכ"כ בזוה"ק שלח קס"ב ע"א מאן דפסק יתפסק מאן דפסיק מילין דאורייתא על מילין במילין יתפסקון חיוויי מהאי עלמא, ודינ' קיימא בהאי עלמא, מאן דקצר יתקצר מאן דקצר אמן ולא מאריך בי' גו נייחא מתקצר מחיין דהאי עלמא.

צוריק איר רשעים אין גיהנם אריין און וי"א שלאנ' און שמראפין דיא רשעים מוראדיק, גאר אין דיא צייט וואס יודין ענטפערן אמו און אמן יהא שמיה רבא מברך מיט אהוד קול ווערט השי"ת פיל מיט רחמים און האט רחמנות אויף דיא רשעים און השי"ת גיט א ווינק צו דעם מלאך וואס ער איז דער ממונה אויף דיא טוערין פון גיהנם וואס וו"ן נאמען איז סמריאל וואס דרייט שליסלען פון גיהנם איז אין וו"ן האנד און וו"ן ווען גרויס ליבטיקייט און מען לאזט וי"א גאר א שעה מיט א האלבע און דער נאך גייען ווי צוריק צו ווער פיער גאר דיא דריי מאהל אין מאן ווען יודין דאנענען און מען, ואנא גאר אמן און אמן יהא שמי' רבא מיט דעם גאנצן כח לאיט מען וי"א אפ פון ווער פאיער ע"כ דארפן מיר גיט פארשטיין וויא גרויס דיא מצוה פון ענטפערן אמן און אמן יהא שמי' רבא מיט גרויס פוקה:

(ח) דער זוהר הקדוש פ' חיי דף קכ"ב ע"ב אין תוספתא שרייבט דארט אז דיא חידושים האט מען מגלה גינען צו ר' שמעון בן יוחאי אין דיא ישיבה של מעלה. אין דאס ועלבע שרייבט דער זוה"ק אין פ' שלח דף קס"ב ע"א שרייבט מאן דפסק יתפסק ווער עס האקט איבער פון וו"ן לערנין דיא הייליגע תורה צו דברים במלים יתפסקון חיוויי ווערט אפ גיהאקט וו"ן לעבין פון דער וועלט מיט פיל דינים פון יסורים אויף דער וועלט, מאן דקצר ווער ס'קורצט דם אמן און ער איז נישט מאריך אין דעם אמן ווערט גיקורצט וו"ן לעבין פון דער וועלט, מאן דקצר יתארך ווער ס'אנא אחר פון כריאת

מאן דקצר יתארך זאן דאמר אחד איצטריך לחטפא אלף ולקצרא קריא דילה ולא יעכב בהאי אות כלל, ומאן דעבד דא יתארכון חייו וכן אמחזיל בש"ס ברכות מ"ז דכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו:

ט) זוהר חרומה קביט ע"ב תא חזי קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושתא דאינון משלשין אבל קדושתא דא (דקדיש) איהו סלקא בכל סטריין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא ותברא מנעולין וגושפנקין דפרזלא וקליפין בישין ודא איהו שבחא דאסתלק ב"י יקרא דקוב"ה יתיר משבחא אחרא ואסתלקותא דא יתיר מכלא. מיט בנין דאיהו גרים לאתכפיא סטרא אחרא ולאסתלקא יקרא דקוב"ה על כלא ואנן בעינן למימר לה בלישנא דסטרא אחרא ולא תמא בחילא תקיף אמן יהא שמי' רבא מברך בנין דיתבר חילא דסטרא אחרא ויסתלק קוב"ה ביקרי' על כלא. וכד איתבר בקדושתא

שמע דארף ער די א' פון אחד צו האפין גיף און זאנן פאלד דיא ח' פון אחד און בייא דיא ח' זאל ער אביסעל מאריך. ויין און בייא דיא ד' זאל ער נאך מעהר מאריך ויין און זאל אין זינען האבין אז השי"ת איז איינער און ער האט צו שאפין מעלה ומטה וד' כנפות הארץ אויווין און הינטען אין אלע פיער עקין פון די וועלט. אין דאס וועלכע זאגט דיא הייליגע גמרא ברכות מ"ז כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו אז דער וואס איז מאריך אין אמן דער לענגערט מען עהם ויינע טעג מיט ויינע יאהרין:

ט) אין זוהר הקדוש פ' תרומה ד' קב"ט ע"ב שרייבט תא חזי קום און זעה אז דיא קדושה פון אמן און אמן יהא שמי' רבא מברך דאס גייט אויף אלע ווייטען אויווין און הינטן און אלע פיער עקין פון דיא וועלט און עס צו ברעכט אלע שלעכטי שלעסער מיט דיא אייזיגע חתימות פון דיא קליפות און דיא סטרא אחרא מיט דעם גרויסען שבח וואס מיט דעם שבח ווערט דער הויבין דאס מאייערקייט פון השי"ת מעהר ווי פון אנדערע שבחים און דאס איז אזוי גרויס דער ענטפער פון אמן ישיר אז ויין הייליגער נאמען פון השי"ת ווערט דורך דעם דער הויבין מיין וויא פון אלע שבחים ווייל מיט דעם ענטפערין אמן ישיר מברך איז מען וואס ס'זאל גייריג ווערין דיא סטרא אחרא און ס'זאל גיהויבן ווערין די מאייערקייט פון השי"ת אין אלע וועלטן און איבער דעם דארף מען דאס זאגן אין לשון תרגום לשון ארמי און ענטפערין מיט אלע קרעפטן אמן ישיר מברך ווייל מיט דעם וואס ער ענטפערט מיט אלע קרעפטן אמן ישיר מברך ווערט צו ברעכט דער נאנצער

דא חילא דסמרא אחרא קובי'א אסתלק ביקרי' ואדבר לבנוי ואדבר לשמי' ובגין דקובי'א אסתלק ביקרי' בקדושתא דא לאו איחי אלא בעשרה ובלישנא דא על כרחי' דסמרא אחרא אחכפיא ואסתבר חילי' ואסתלק יקרא דקובי'א ותבר מנעולין וגושפנקין ושלשלאן תקיפין וקליפין בישין ואדבר קובי'א לשמי' ולבנוי. עכ"ל לענינינו :

(י) וכו' בוח'ק פינחס דף ר"ב ע"א פתח ואמר משמי' דרבי פינחס (קחלת מ) כל אשר תמצא לעשות בכחך עשה וגו' כמה יאות לי' לבר נש בעוד דבוצינא דליק ושריא על רישי' לאשתדלא ולמעבד רעותא דמאריה בגין דחחוא נחורא דבוצינא איחי כיח דשריא עלי', ועל דא כתיב (במדבר י"ד) יגדל נא כח ה', כח ה' דא הוא כח דשריא על רשיהון דצדיקייא, וכל אינון דמשתדלין ברעותא דמריהון ועל דא תנינן כל חעונה אמן יהא שמי' רבא מברך בכל כחו (דא איחו כחו) ודאי אצמריך לאחערא כל שייפוי בחילא

כח פון דיא סמרא אחרא און און וויא עס ווערמ צו בראכין מיט דעם קדיש דער כח פון דיא סמרא אחרא און ווערמ דער הויגין השיית'ס נאמען אין אלע וועלען און ער גינענקט וינע קינער צום גינען און ער גינענקט דער מאלט ויין הייליגען נאמען און דריבער בארף מען זאגען דעם קדיש נאר מיט א מגן אעהן יודין ווייל כל בי עשרה שכינתא שריא ווען עס קומען ויד צו נאמען אעהן יודין דארט איז שוין דא דיא הייליגע שכינתא און מיט דעם אמן ישיר מברך ווערמ בעל כרחו גינדיג דער כח פון דיא סמרא אחרא און סיווערמ צו בראכין וינע כח און סיווערמ גיהויבין דאס מינעקייט פון השיית און עס צוגרענקט דיא שלעסער מיט וינעקע שטארקע קיימין מיט וינעקע קליפות פון דיא סמרא אחרא און השיית גינענקט פאלד ויין הייליגין נאמען מיט וינע קינער :

(י) אין דאס וועלע שרייבט דר וז"ק פ' פינחס דף ר"ב ע"א אויף דעם פסוק כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה קחלת מ' וויפיל בארף דער מענש צו עהן צו טוען דעם ווילען פון השיית כל זמן ויין לעכמיל גרענט נאך ווארין כל זמן עס ליכמיל גרענט נאך דאס ער כח עפעס אויף צו טוען אין ידישקייט אויף דעם שמיים יגדל נא כח ה'. דאס איז דער כח וואס דיקט אויף ויין קאפ און אויף דיא וואס ויין באמינען ויד צו טוען דעם ווילען פון השיית און דאס איז מרמו דער מאמר חז"ל כל העונה אמן יהא שמי' רבא בכל כחו ווייל בשעת מען זאגט אמן ישיר בארף מען צו דער וועמו

ואמרו חלק שני אמן כה

חקיף בגין דבאחערותא תקיף דאתקף אתער החוא כח קדישא עלאה ואסתלק גו קודשא ואתבר חילא ותוקפא דסטרא אחרא, ועל דא בכחד אצמריך למעבד רעותא דמארך (קהלת שם) כי אין מעשה וחשבון וגו' בגין דבהחוא כח אית מעשה אשתדלותא לאשתדלא בהאי עלמא דאקרי מעשה וכי, וכל אלון כלילן בתחוא כח, מה דלאו הכי בסטרא דשאל דרגא דגיהנם דהא כל בר נש דלא אשתדל כח בהאי עלמא לאעלאה ביי במעשה וחשבון ודעת וחכמה, סופי' לאעלאה בשאל דלית ביי מעשה וחשבון ודעת וחכמה דהא סטרא אחרא אורח שאול איהי דכי (משלי ז) דרכי שאול ביתח מאן דאתרפי מהאי כח קדישא אתקף ביי סטרא אחרא דשאל ביתח: עיב צריך כל אחד להיות נזהר לומר אמן ואישיר בכח וישרה עליו גודל כח הקדושה להיות נושע בב' עולמות:

(יא) בזה"ק בריש פ' רעיב עיב וחי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' פקודא דא לברכא לי' לקובי'ה על כל מה דאכיל ושתי ואתחגי

אלע אברים מיט אשטארקין בראפמ ווייל ווען ער נאנט מיט אשטארקין דער וועקינג ווערט אויף העם דער וועקט אנרויסער כח הקדושה אין דעמאלט ווערט פון עהם אפ גיבראכין דער גאנצער כח המומאה פון דיא סטרא אחרא, איבער דעם שטייט בכחד ס'אל ויין מיט כח צו טוען דעם וויילן פון דעם הייליגין באשעפער אויף מיט'ן כח וואס דיא וועלט ווערט אהן גירופן עולם המעשה, וויא אבער דער מענש וואס ער דינט נישט מיט'ן כח צו השיית איז ער אין סטרא דשאל און גיהנם וואס דארט איז נישט קיין שום מעשה און קיין חשבון און היין דעת וחכמה, ווארין אז ער איז גינאנגען און וועג פון דיא סטרא אחרא שטייט אויף דעם דרכי שאול ביתח אז ווער עס האלט זיך שוואך פון כח הקדושה האלט זיך און עהם מעקט דיא סטרא אחרא דשאל ביתח ווארין אז ויין נשמה האט נאר אין וועגן גיהאט דיעז וועלט און איז גינעוין שוואך פון כח הקדושה דעמאלט איז דרכי שאול ביתח איז דיא וועגן פון גיהנם איר שטוב פון ויין נשמה, ע"כ דארף יעדער מענש צו וועהן צו האלט'ן דאס גרינגע מיטעל נזהר ויין אין אמן און אמו יהש"ר נאגין מיט כח נעט אויף עהם רוקען אנרויסער כח הקדושה און נעט גיהאלפן ווערין אויף ביידע וועלט'ן אזוי וויא פריער שטייט;

(יא) אין וזה"ק אין אנהויב פ' עקב עמו רעיב וחי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' די מצוה צו לויבען הקב"ה אויף אלעם וואס מ'קסט אז

בהא עלמא, ואי לא בריך אקרי גולן לגבי קביה דכתיב גולל אביו ואמו, והא אוקטוה חברייא בנין דברכאן דברוך ביג לקביה אתי לאמשכא חיין מסקורא דחיי וכו', ועיד איצטריך ביג לשואה רעותי ברוא דברכאן בגין דיתברכון אבתן ובנין כלא כחדא, ומאן דמברך לקביה אתברך וגמיל חולקי מאינן ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא, כיון דשמא דקביה מתברך מתמן נחית ושרא על רישי' חולמא קדמאח כו', כיון דחתיא ברכת אתיאי ושריאי על רישי' מתמן אתפשיט בכל עלמא, בשעתא דאינן ברכאן נחתין כו', ופנעי בהן כמה דרגין דממנן בעלמא ונחתין בהן ואמרו ומכריזי דא איהו דורוגא דשדר פלוני לקביה כו' דא הוא דורוגא בקיומא כדקא יאות, ומאן איהו ברכה דקא יאות דאתיבו עלי' אמן, דכל ברכה דאתיבו עלי' אמן דא איהו בקיומא כדקא יאות כו' וכל שכן אי היא ברכתא דסגיאין מברכין לה ומעמדין לה בעמדין קדישין ברוא דאמן, אמן היא רוא דקשרי דכל יתודא ומעמר לההוא ברכתא בעמדין עילאין כדקא יאות וקביה אתרעי בהו באינן דמברכין לי' ותיאובתי' בברכתא דלתתא דחתיא ברכתא סליק לעילא

מ'טרינקטא און מ'האמ הנאה אויף דער וועלט, און אז מען גענעמט נישט ווערמ מען גירופען אנגלן אקייגין השי' ווי דער פאסיק זאגט גולל אביו ואמו, און די חברייא זאגן ווייל די ברכה וואס א מענטש לויבט צו השי' דאס ציעט אראפ חיות פון מקור החיים וכו' איבער דעם ברויך דער מענטש צו טוען זיין מחשבה אין די ברכה בבדי' עם זאלען גיגענעמט ווערין אקלעם, און ווער עס לויבט צו השי' ווערט גיגענעמט און געמט דעם חלק פון די ברכות צום ערשטן פון אלעם, ווייל דער זאמען פון הקביה ווערט גילויבט פון דארט גייערט די ברכה און רוקט אויף דעם קאפף פון מברך צום ערשטן, אז דאן איז זיך די ברכה מתפשט אויף דער וועלט און דער צייט אז די ברכות גייען סקעפין אין וויא פיהל פון די קמונים אויף דער וועלט און רופין אויס: דאס איז די מתנה וואס פבי' שיקט צו השי' ווי עס ברויך זיין, ד. ה. וואס מ'האט געגעבערט אויף איהר אמן, ווארין וועלכע ברכה וואס מ'האט אויף איהר געגעבערט אמן דאס איז ווי עס ברויך צו זיין, אכשכ א ברכה וואס פיהל ענפערין אויף איהר און באקרוינען וי מיט אמן, אמן איז דער סוד פון די קשרים פון אלע יחודים, און באקרוינען די ברכה מיט קרוינען פון אויבין און הקביה גלסט אין די וועלכע וואס מאכען די ברכה און פון דעם גלסטמייט גייט די ברכה ארויף, און אויף דעם

ועל רזא דא כתיב כי מכבדי אכבד אילין אינון דמברכין לי לקוביה, ובזוי יקלו אלין אינון דלא מברכין לי לקוביה ומנעין ברכתא בכל הנאין וכסופין דהאי עלמא כו' מתתא לעילא ומעילא לתתא עכ"ל חזקוני :

(יב) זוהר וילך דף רפ"ה ע"א אמר ר' יהודה (שמואל א' ב') ובזוי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למארי ולא אחכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המכרך והא' אוקימנא קמי' דר"ש דאמן משיך ברכאן ממבנעא למלכא וממלכא למטרוניתא (דא כנסת ישראל) כו' וכד ישראל לתתא משמרין לאתבא אמן לכוונא לבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתיחין לי לעילא כמה טבאן משתכחין בכלהו עלמין כמה חדי בכלא מאו אנר להו לישראל דגרמין האי אנר להו בעלמא דין ובעלמא דאתא, בעלמא דין בשעתא דעאקין להו (לישראל) ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין (ישעי' כ"ז) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים, פתחו שערים כמה דישראל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין לי האי בעלמא דין, בעלמא דאתי מאי אנרייהו דכד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלומר נטיר החיא ברכה דאמר ההוא דמכרך ומחכה לי לאתבא אמן, כמה דאצטריך, נשמתי סלקא ומכרוזי קמי'

שמיים אין פסוק כי מכבדי אכבד, די וואס זענען מיך מכבד ווער איך זיי מכבד זיין ובזוי יקלו ד. ה. אין דיא וועלכע לויפען גיט הקביה און פאר מיינען די ברכות פון אלע הנאות פון דער וועלט וועלכן יעריין פארשעקט : (יב) אין זוהר וילך דף רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט ובזוי יקלו ווער ס'ווייט גיט צו גרויסען דעם גאסען פון השי"ת און איז גיט מכוין אין אמן ווי מיר האבין גילעריינט פריער וועט פארשעקט וועריין אָפער דער וואס ענפערט אמן איז גרעסער פון דעם וואס מאכט ברכה, און ווי מיר האבען דאס גיזאגט פאר ר"ש אז אמן איז ממשיך די ברכות פון קנאל כו' צו כנסת ישראל, און אז די יודען היטען צו ענפערין אמן און מכוין זיין ווי מ'ברויך פיהל סהנערען פון ברכות, עפענין ניד אויבען פיהל גיטעס און פרייד, זענען ווי גורם אין אללע וועלטין, אין דער וועלט אין דער צייט ווען אויף יידין איז עפס א צרה ר"ל און זיי בעטן פאר השי" גיט ארויס א קול און רופט אויס און אללע וועלטין פתחו שערים וגו' גוי צדיק שומר אמונים, וואס היטען צו ענפערין אמן, עפינט די טויערין און ס'זאל אן גינעקען וועריין די גיטעס פון יידין און זאלען גיהאלפען וועריין פון ווערי צרות, און

כח ואמרו חלק שני

אמן

פתחו שערים בנן עדן, קמ' כמה דאיתו חוה פתח תרעין כל יומא כד חוה שומר אמונים כו' :

(ג) ובספרא דרב המנונא סבא אמן גומריקון אל מלך נאמן כללא דכלא ושפיר הוא והא אחמר :

תאנא כל מאן דשמע ברכה מכהו דמברך ולא אתכוון באמן עליה נאמר (שמואל א', ב', ל') ובזוי יקלו כד"א (מלאכי א') לכם חכמים בזוי שמי, מאי עונשי' כמה דלא פתח ברכאן לעילא כך לא פתחין לי, ולא עוד אלא כד נפיק מחאי עלמא מכריזי קמ' ואמרי מרוקו גלי קמ' דפלגיא ולא ליעול ולא חקבלין לי, ווי לי ווי לגשמתי :

(ד) תאנא חייבי דגיהנם כלחו סלקין במדורין ידועין וכמה פתחין אית לי לגיהנם וכלחו פתחין לקבל פתחין דגן עדן, וכשעתא דאפקי לאינון חייביא דקבילו עונשיהו אינון פתחי פתחין ושווין לון לבר, וכלחו פתחין בשמחן אקרין לקבליהון דפתחין דגן עדן בגיהנם אית מדורא בתראה תתא דכלחו, ותחא מדורא אקרי (איוב י') ארץ עיפתח מה עיפתח כד"א

אויף גענער וועלמ איז גייער שער : או מ'רופט אויס פאר זיין נשמה פתחו שערים, עפינט די מויערין פון גע ווי עהר האט געעפנט זיין מויל צו ענפערין אמן וכו', גוי צדיק שומר אמונים עכ"ל :

(ג) אין ס'רב המנונא סבא אמן גומריקון אל מלך נאמן דאס איז דער כלל, און ווי מיר האבען גילערנט ווער מ'הערט א ברכה פון א מענטש און איז נים מכוין אויף איהם שרייבט דער פסוק ובזוי יקלו, וואס איז זיין עונש פונקט ווי עהר האט נים געעפנט זיין מויל צו ענפערין אמן אזוי ווערין נים געעפנט די מויערין וכו', און אז עהר קוקט אויף גענער וועלמ רופט מען אויס פאר איהם מאכט צו די מויערין פאר איהם און עהר זאל נים גענוג אריין גייען וויי איז צו איהם און וויי איז צו זיין נשמה :

(ד) תאנא די חייבין אין גיהנם גייען אריין און געוויסע סדרים און פיהל מויערין איז פאראן אין גיהנם א קיינען די מויערין פון גן עדן, און דער צייט ווען מ'פיהרט ארויס די רשעים וועלכע האבן גייער עונש אפ גענוג, ווערן די מויערין פון גע אפגען קיינן נישט אונטערווייזן גייערען מיט ווערן געמען, קיינן די מערען פון גן עדן, אין גיהנם איז פאראן דער לעצטער און אומערשטער מדור אייגער אויפן אנדערין וואס ווערט אהן גירופין ארץ עיפתח דאס מיינט מאפיל פונקטער און דאס איז שאר תחתית, שאול איז

(שמות כ"ח) רבוע יהי כפול ומתרנמין מרובע יהי עיף איה הכא עיפתה כלומר כפולה וזהו אקרי שאל תחתית, שאל הוא מדורא חד, תחתית הוא מדורא תתאה, ובנין כך אקרי ארץ עיפתה תחתית ואקרי אבדון, ועל דא כתיב (משלי כ"ז) שאל ואבדון כולחו מדורין לא אכפלו וכלחו לא עייפין בר מהאי, ותאנא מאן דנחת לאבדון דאתקרי תחתית לא סליק לעלמין, וההוא אקרי גבר דאשתצי ואחאכיד מכלחו עלמין, ותאנא להחוא אתר נחתין להנחו גברי דמבוי לאתבא אמן ועל אמן סניאין דאתאכידו מני' דלא חשיב להו דיינין לי' בניהגם ונחתין לי' בההוא מחודרא תתאה דלית בה פתחא ואתאכיד ולא סליק מיני' לעלמין, ועל דא כתיב (איוב ז') כלה ענן וילך כן יורד שאל לא יעלה, ולא והא כתיב (יונה ב') מבטן שאל שועתי שמעת וגו' וכתיב (שמואל א' ב') מוריד שאל ויעל, אלא הכא שאל, ההם תחתית, ואוקימנא הא דאחדר בי' הא דלא אחדר בי' :

(טו) אמר ר' יוסי מאי דכתיב (ירמ' ב') כי שתיים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו', אותי עזבו מקור

איין מדור תחתית איז דער אינטערשטער מדור, און דריבער נעמט עס אן גירופין עיפתה, תחתית, אבדון, ווי אין פסוק שטייט שאל ואבדון, אללע וואוינען ניט מאפיל נור דער, און מיר האבן גילערניט נער עס גידערט אין אבדון וואס נעמט גירופין תחתית גייעט קיין מאל ניט אויף און עהר נורט אן גירופין דער מענטש וואס נעמט פארלוירן פון אלע נעלמין, ותאנא, אין דעם ארט גייען אראפ די נעלעקע שעמין ויד צו ענפערין אמן, און אויף פגעל אמן'ס וואס האט ניט גענפערט ווייך ווי ווינען ביי אים ניט חשוב גידערט עהר אין גיהנם אין דעם מדור אבדון וואס אין איהם איז קיין מדייר און גייט מיין מאל פון דארט ניט ארויס ווי אין פסוק שטייט כלה ענן וילך כן יורד שאל לא יעלה ד. ה. ווי דער נאלקין צו גייעט און נעמט גאר ניט אזוי דער וואס גייט און שאל גייט ניט אויף, אי ס'שטייט דאך מבטן שאל שועתי וגו' און מוריד שאל ויעל ווייזט ויד אויס אז מ'גייט יא ארויף מיינט מען פון שאל, אבער פון תחתית גייט מען ניט ארויס, און אויף מיינט מען אז עהר האט תשובה גיטוהן :

(טו) אמר ר' יוסי ר"י ואנט אין פסוק שטייט שתיים רעות עשו עמי אותי עזבו מקור וגו', אותי עזבו וגו' ד. ה. נער עס וויל ניט הייליגען דעם נאמען פון הש"י מיט אמן, וואס איז ויין ענש, לחצוב דהם בארות וגו' די

מים חיים דא הוא דלא בעי לקדשא שמה דקביה באמן, מאי עונשי, כתיב לחצוב להם בארות בארות גשברים דנחתין לגיהנם דרגא בחר דרגא עד דנחתין לאבדון דאקרי תחתית, ואי איהו קדיש שמה דקביה לכוונא באמן כדקא יאות סליק דרגא בחר דרגא לאתעדנא מההוא עלמא דאתי דנגיד תדיר ולא פסיק הדא הוא דכתיב (תהלים ל"א) אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה נאום :

מעשה רב וגורא מענין עניית אמן מובא בספר הקדוש חנן טז) **אספר** לפניכם מעשה רב וגורא שגעשה בימי חרב הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים ז"ל, חרב הגאון ר' מרדכי יפה ז"ל הי' אב"ד ור"מ בעיר קטנה ובאו אליו שלוחים מקיץ פוזנא לקבלי עליהם לאב"ד ור"מ כי הי' גאון גדול בנגלה ונסתר בידוע, וכאשר חביאו אליו אנרת הרבנות בנהגו, השיב הגאון להמשולחים אקבל המכתב מכם ואהי' לכם למורה, אמנם לא אוכל תיכף לגסוע עמכם מפני שעדיין לא למדתי חכמת עיבור החודש ואין שום אדם במדינות הללו ללמוד ממנו, ע"כ אסע מקודם

וישען אין גיהנם איין מדור נאדן אנדערין ביו אין אבדון וועלכער הייסט תחתית, אָפער ווען עקר הייליגט גא—ט'ס נאָמין צו מבוין ויין מיט אמן ווי מ'ברייך גייט עהר ארויף אין גן עדן איין מדור נאדן אנדערין צום עונג הרחיני וואס איז א שטענדיגער פערנניגען וואס הערט ניט אויף ווי אין פסוק שמיים אמונים נוצר ה' וכו' :

ויער איין א וואונדערליכע און פארשטיגע מעשה וועגן אמן ענטפערין ארויס גיגומען פון דעם הייליגען ספר, הגנ".

טז) **איך** וועל אייך דער ציילען, ויער א וואונדערליכע מעשה וואס האט זיך פאסירט אין די צייטן פון הרב הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים דער רב הגאון ר' מרדכי יפה ז"ל איז געווען ארב אין אראשישיבה איז א קליין שטעטל ווינען געמומען צו איהם שלוחים פון דער שטאט פוזנא אים אויף געמען פאר ארב ווייל דער גאון איז געווען ויער א גדול אין קבלה און אין תלמוד, אין אז מ'האט אים גיבראכט די בריף וועגן רבנות אויף געמען האט דער גאון גענטפערט די שלוחים איך וועל אן געמען דאס רבנות, אָפער איך קען באלד ניט מיט פארין מיט אייך ווייל איך האב נאך ניט גילערניט דיא חכמות פון עיבור החודש, און אין דעם געניגט איז ניט דא קיין שום מענטש איך ואל זיך קענען פון אים אויס לערנען, ע"כ וועל

למדינת אימליא לווניציא לחכמי הספרדים שהם בקיאים בחכמה זאת ושם אלמוד מהם החכמה הזאת, ונסע תיכף הגאון הנ"ל ולמד אצל החכם אבוהב הספרדי ערך רביעית שנה ולמד ממנו כל החכמה בספרו לבוש אדר יקר, ויהי מקץ הימים הנ"ל ויקר מקרה שהי' שם תינוק אחד בן הרב החכם רבי אבוהב הנ"ל בחדר אשר הם יושבים ואכל התינוק פרי אחד ובירך בפח"ע בקול רם וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק והגאון ר' מרדכי יפה לא ענה אמן שלא במתכוין כאשר עדיין הסדר בעוה"ר ברוב העולם שאינן נזהרין בזה, והחכם רבו של הגאון הנ"ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק כעס עליו כעס גדול והי' מנדה להגאון רמ"י וגער בו בנויפה, והמתין הגאון רמ"י ל' יום כפי נידוי הרב לתלמוד ואח"כ בא הגאון רמ"י ורצה לפייס רבו ולא הי' רוצה למחול ואמר לרבו רבינו ימחול אדוני וגם

איד פריער פארין למדינות איטריא לווניציא ווייל דארטין געפינען זיך דיא חכמי הספרדים וויא ווינען קלאר אין דער חכמה פון "עיבור החודש" וועל איד זיך דארט פון וויא אויס גערנען די דאזיגע חכמה, איז ער פאלד אוועק גיפארין און ער האט גילערינט ביי דער חכם אבוהב הספרדי אערד פון א דריי חדשים צייט אין ער האט זיך פון אים אויס גילערינט די גאנצע חכמה ריכטיג דייטליך, אזוי וויא וויין חכמה ווערט געבראכט אין וויין ספר לבוש אדר יקר, ויהי און ס'איז גיווען ענדע זמן פון וויין גערנען דארט, האט זיך גיטראפן ס'איז דארטין גיווען א קינד פון דעם רב החכם רבי אבוהב, איז דעם צימער וואס וויא ווינען גינעסין אין דאס קינד האט גינעסין א פרי און האט גימאכט א ברכה בורי פרי העץ מיט א הויך מול אין דיא גאנצע בני בית האבין גענטפערט אמן אויף דעם קינד'ס ברכה און דער גאון ר' מרדכי יפה האט ניט גענטפערט אמן ער האט גראדע ניט אין ווינען גיהאט, אזוי וויא דער שטייגער איז נאך בעוה"ר אין דאס רב וועלט מען איז ניט גיהיט און דעם, און דער חכם אבוהב דער רבי פון דעם גאון ר' מרדכי יפה אזוי ווי ער האט דער געקן אז ער האט ניט גענטפערט אמן נאך דער ברכה, פון דעם קינד האט ער זיך אויף געם גיפיווערט מיט גרויס כעס אין ער האט אים מנדה גיווען דעם גאון ר' מרדכי יפה און ער האט אויף געם אנגישרנען מיט גישריי, האט דער גאון ר' מ"י אב גיווארט דרייסיג טעג וויא די צייט וואס הרב איז מנדה וויין תלמוד דער גאון איז גיקומען דער גאון ר' מ"י אין ער האט גיוואלט איפער בעטן וויין רבין און ער האט ניט

מה פשעי ומה חטאתי נגדו, ומה חרי האף הגדול הזה, וחשוב לו החכם רבו חטאי, ידוע תדע שאחבה גדולה ושלימה שאינה תלוי בדבר אהבתך יותר מבני, אבל תדע נאמנה שהיית חייב מיתה לשמים בשעה שלא ענית אמן על ברכת התינוק, אמנם באמת ובתמים אני מוחל לך בתנאי זה שכלי ובכל קהלה אשר תדרוך כף רגליך תדרוש ברבים ותודיע לחם החטא והפגם הגדול של מי שאינו עונה אמן על שום ברכה ששומע מישראל, וגם תצוה לבניך ולבני בניך עד סוף כל הדורות שיספרו המעשה הגדול והנורא מה שאספר לך. וכך חי המעשה שבמדינות שפניא היו מקדם קהילות קדושות קודם גזירת תתניז וחיתת שם עיר גדולה לאלקים עיר ואם בישראל, והי שם מלך אחד והי רוצה לגרש אותם כסח פעמים והי שם אביד חסיד ועניו גדול ועושר גדול והי נושא חן בעיני המלך ובכל פעם שהי דעתו לגרש היהודים, חי החסיד הנל מפיר עצתם ומבטל דעתם, ויהי היום ויכעוס

גיוואלט, עהם מוחל ויין און ער האט גיוואלט צו ויין רבין וי מיר מוחל אדוני וגם וואס האב איך גיוואלט און וואס איז מיין שולד גענין אים, אין וואס איז דאס פאר אזא גרויסער צארין האט אים ויין רבי דער חכם גענומען דא וואלט וויסען ויין אז איך האב דיר ליב מיט דער גרעסער מער אמת'ר ליבשאפט, וואס איז גיט אב הענגיג און גיין שום זאך, מער נוי מיינע קינדער, אבער ריכטיג קענסט וויסען אז דא גיט גינען חייב מיתה בידי שמים בעת דא האסט גיט גענומען אמן נאך דעם מינדעם ברכה אבער באמת ריכטיג בין איך דיר מוחל אויף דעם תנאי אז אין גענין ארמ און גענין קהילה וואס דא וועסט דארטין קומען וואלט'ט דרשנו אין וי מודיע ויין דעם גרויסן חטא אין דעם פנים פון גענין אייגעס וואס ער ענומען גיט גיין אמן אויף גענין ברכה וואס ער הערט פון אידן אויף וואלט'ט אנואגן ביינע קינדער און קינדעס מינדער אז וי וואלן דער ציילן דיע גרויסע פארבטיגע מעשה וואס איך ווער דיר דער ציילן: אין אזוי איז געווען דא מעשה אין די מדינה שפניא, פאר די גזירת תתניז איז געווען ווער הייליגע קהילות און דארטין איז געווען א גרויסע שטאט אנגעטליכע שטאט מיט פינעל ערליכע אידן, אין דארט איז געווען א מלך אין דער מלך האט וי גיוואלט ארויס טרייבען פינעל מאל, אין דארטין איז געווען א רב א גרויסער חסיד געניו אין א גרויסער עושר האט ער נושא חן געווען ביי דעם מלך און גענין מאל וואס דער מלך האט גיוואלט ארויס טרייבן די יידן,

המלך על היהודים וצוה לגרש אותם ובאו כל הקהלה להחסיד הנ"ל שילך
 להמלך להמליך עבורם לבטל הגזירה כפעם בפעם. והצליח מעשה שמן
 בעוה"ר ובאו לעת מנחת ערב להחסיד והשיב להם החסיד שילך עמם רק
 שרוצה להתפלל תחלה תפלת מנחה ראשית חכמה יראת ד', והפצירו בו
 ואמרו לו זו מצוה רבה להציל כלל ישראל ועתה הוא עת רצון לפני המלך
 ואח"כ תתפלל, ויעש כן החסיד וחלך עמם בחצר המלך, ויהי כאשר ראה
 אותו המלך נשא חן בעיניו, וירץ לקראתו ויחבק וינשק להחסיד הנ"ל וסבר
 החסיד בדעתו שבודאי יבטל הגזירה מגירוש הנ"ל, והי' מסבב בדברים
 אחרים עם המלך, ובתוך כך בא כומר אחד ממדינת המלך ממרחקים לפני
 המלך ויפול לפני המלך ויברך את המלך ברכה ארוכה וחשובה בלשון
 לטיין או לועזי והחסיד הנ"ל לא הבין את דבריו, וכשראה החסיד שיעבור

האט דער חסיד פארשטערט וייער שלעכטע עצות, האט זיך פאסירט אז
 דער מלך איז געווארן איינגעמאל אין פעם אויף די יודין און ער האט ארויס
 געגעבן א פאפעל אז מ'זאל וויי ארויס טרייבן איז זיך צו נאמען גיקומען די
 קהילה צו דעם חסיד ער זאל גיין צום מלך ממליך מוז זיין פאר וויי ער
 זאל מבטל זיין די גזירה אזוי וויא פארנעם מאל, ובעוה"ר האט מצליח
 געווען מעשה שמן און זיי ווינען גיקומען מנחה צייט להחסיד האט וויי דער
 חסיד גענטפערט אז ער וועט גיין מיט וויי נאר ער וויל פריער מנחה
 דאבינען, ווי עס שטייט גישריבן ראשית חכמה יראת ד', און וויא האבן
 איהם וייער פיעל געגעבן און האבן איהם געזאגט די מצוה רעטן א כלל
 ישראל איז וייער גרויס און געזט איז איין עת רצון פאר דעם מלך און דער
 נאך זאל ער דאבינען, האט דער חסיד אזוי גיטאן און ער איז מיט וויי
 געגאנגען אין מלכות הויף, כאשר דער מלך האט איהם דעם זעהן האט ער
 ביי איהם נישא חן געווען, און ער איז אקעגן גילאפין אים און האט גיהאלט
 און גיקושט דעם דאזיגען חסיד, האט דער חסיד ביי זיך גיקלערט אז ער
 וועט געוויס מבטל זיין דיא גזירה פון ארויס טרייבן דיא יודין, און ער האט
 מיט דעם מלך ארום גערעט אנדערי ענינים, און דער ווייל איז אנגעקומען
 א גלח פון דעם מלכות מדינה פון א ווייטן געניד צום מלך, און ער איז
 גיפאלן פארין מלך און האט גיבענשט דעם מלך א לאנגע מיינעקע ברכה
 אויף ליטמינשע שפראך אדער אנדערע שפראכן און דער חסיד האט ניט
 פארשטאנען ווינע רייד, אז דער חסיד האט דער זעהן אז עס וועט פאלד

זמן מנחה הלך לקרן זוית אחד להתפלל מנחה, ודעת החסיד הי' שיש לו שהות להתפלל קודם שיפסיק הכומר מלברך את המלך, ובתוך תפילת החסיד קם הכומר והוא מעל רגליו וצוה לכל העומדים בבית המלך שיענו אמן על הברכה עבור שיתקיים ברכתו ויענו כולם יחדיו אמן והחסיד לא הבין דבריו ולא ענה אמן ולא הי' רוצה להפסיק בתוך התפילה, ושאל הכומר אם ענו כל בני הבית אמן והשיבו כן, ושאל הכומר אם גם היהודי ענה אמן על ברכתו, ואמרו לא, שמחפלי שם, ויהי כאשר שמע הכומר שלא ענה היהודי אמן חלש את שערותיו וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר הוי על המעשה הרע הזה, שבעבור היהודי הזה לא תתקיים ברכת המלך יען שלא ענה אמן על ברכתו, ויהי כאשר שמע המלך את דברי הכומר, ויקצוף המלך מאד ויתחפך על החסיד לאכזר ויצו את עבדיו להרוג את החסיד ולנתחו לנתחים ויעשו כן והמיתו אותו ביסורין קשים בעוזר וינתחוהו

אריבער מנחה צייט איז ער אונזע אין א ווינקעל צו דאונזענען איידער דער גלח וועט אנדרינגן די ברכה פארין מלך, דער-ווייל אין מיטן חסידים דאנקען האט ויך דער גלח אויף גישטעלט און האט געגעבן אבאפעהל צו אלע וואס וויינען געשטאנען ביי דעם מלך אין שטוב אז ווי ואלין ענטפערין אמן אויף דער ברכה פרי ויין ברכה ואל באשטעטיגט ווערין האבין ווי אלע צוואמען גענטפערט אמן. און דער חסיד האט גיט פארשטאנען וויינע הייד און האט גיט גענטפערט אמן און האט גיט גינאלט מפיסק ויין אין מיטן דאונזען, האט דער גלח גיפערענט צו האבין גענטפערט אמן. אלע וואס האבין ויך גיפגען אין שטוב? האבין ווי גענטפערט יא האט דער גלח גיפערענט אויב דער יוד האט אויך גענטפערט אמן אויף ויין ברכה, האבין וויא גינאנט גיין! ווייל ער האלט אין מיטן דאונזען, אז דער גלח האט דער הערט אז דער יוד האט גיט גענטפערט אמן האט ער ויך גירישען ביי דיא האר און האט אויס גישריגען מיט אביסערין גישריידא הוי ווי אויף דיא שלעכטע מעשה וואס צו ליב דעם יודין איז דיא ברכה פון מלך גיט מקנים גינאנדין ווייל ער האט גיט גענטפערט קיין אמן נאך ויין ברכה, ווי דער מלך האט דער הערט דיא דאונזע הייד פון דעם גלח, האט דער מלך וויינער גיצארענט, און איז גינאנדין אאקור גען דעם חסיד אין האט געגעבן אבאפעהל צו די עבדים אז מען ואל דעם חסיד הארגינען און צישגיידען איהם אויף שטיק, און אזוי האבין ווי גיטאן אין האבין איהם גיטויט מיט א שונעקען טויט מיט גרויסע יסורים

ווישימו את הנתחים בתוך השמלה וישלחו לביתו, ואחר זאת גירש המלך את כל היהודים, והי' שם עוד חסיד אחד חבירו של אותו חסיד הנחרג והוא הי' יודע מחסידותו של אותו חסיד הנ"ל, והי' תמיד כמתרעם על מדותיו של הקב"ה כביכול וישפוט אותו החסיד בדעתו שבדאי עבר החסיד איזה עבירה בצנעה כי מי חשד קוב"ה דעבד דינא כלא דינא, והי' אותו החסיד מתענה ובוכה ומתפלל שיודיעו לו מן השמים על איזה דמא נהרג החסיד הנ"ל במיתה משונה ר"ל, ויחבורד אותו החסיד ההוא בחדר מיוחד יושב ומשתזם על החסיד הנחרג, ובא אצלו החסיד הנחרג בעצם היום בחדרו אשר הוא יושב לבדו, ויחרד החסיד החי חרדה גדולה ויאמר לו החסיד הנחרג אל תירא ואל תיחת, ויאמר לו החסיד החי יודע אני שחסיד גדול היית, על כן תאמר לי על מה עשה ד' לך ככה ומה חרי האף הגדול הזה אשר עבר עליך, והשיב החסיד הנחרג אני אניד לך האמת מימי לא

בעוה"ר אין האבין איהם צושניטין אויף שטיקער און אריין גליינט דיא שטיקער אין אקלייד אין עם אב גישיקט אהיים, און נאך דעם האט דער מלך ארויס גיטריבין אלע אידן. אין דער וועלכער שטאט איז גיווען נאך א חסיד וועלכער איז גיווען דעם גיטריבין חסידים אדער וואס האט גיקענט דעם חסיד מיט וויינע חסידות איז ער גיווען שטענדיג מיט תרעומות אויף דיא מדות פון הקב"ה כביכול, אדער אז ער האט זיך באדענקט מיט ויין דעת, האט ער זיך גיקלערט אז דער חסיד האט אונדאי גיטאן אעבירה בצנעה, ווארים, צו איז דען דער רבש"ע חשוד אז ער זאל טאן אדון אין א מענטשין אן גרעטמאקייט. האט דער חסיד גיפאקט און גיוויינט און מחפיל גיווען אז מען זאל איהם מודיע ויין מן השמים צוקיב וואס פאר א חטא איז דער חסיד גיברגט גיווארן מיט אזא מיתה משונה ר"ל, און האט זיך מתבודד גיווען אליין אין א צימער וצינדיג פאר וואנדערט אויף דעם גיבארעטין חסיד, איז דער גיברעטער חסיד גיקומען צו איהם אין מיטן העלין טאג און ויין חדר וויא ער איז אליין גיעסין, האט דער לעבדיגער חסיד גיציטערט אגרויסע צימערניש, האט דער טויטער חסיד צו איהם גיזאגט האב גיט מירא שרעק דוד גיט האט דער לעבדיגער חסיד גיזאגט צו איהם איך ווייס אז די גיט אגרויסער חסיד גיווען פאם לעבדיג ע"כ זאלסטו מיר זאגן פאר וואס האט דיר הכביה אזוי גיטאן, אין וואס איז דער גרויסער צאריין וואס איז איבער גינאגען אויף דיר, האט איהם דער גיברעטער

עשיתי שום עבירה רק שפעם אחת עשה בני חסמן ברכה על הפת ושמעתי
ולא עניתי אמן על הברכה והאריך לי חקב'ה אפו עד המעשה שנעשה לי
בעמרי לפני המלך ב'ז שלא עניתי אמן על ברכת המלך ויחר למלך מאד
באותו שעה ב'ד של מעלה דנו אותי על שלא עניתי אמן על ברכת בני, לכן
אתה חברי תספר באזני בנך וכן בנך ולכל באי עולם את המעשה הזה
ותזהירם על עניית אמן ופרח לו האיש החסיד הנחרג הנ'ל. ואחר שסיפר
החכם ר' אבובב הספרדי הנ'ל את המעשה הזה להגאון רמ"י הנ'ל אמר לו
אל תחרעם עלי שנדיתי אותך כי נתכוונתי למען תחי הנידוי כפרה על
עונך, ואני מוחל לך אבל בתנאי שתדרוש ברבים לחזהירם על עניית אמן
ומסיים שם שעי"כ הירא וחרד לדבר ד' יקרא מעשה זאת פעם אחת בחודש
לחודיע לכל העונש הגדול למי שאינו עונה אמן אפי' על ברכת חינוך,
חסיד ג'ענ'פערט א'ך וועל דיר זאגן דעם אמת, אויף מיין לעבן דאב א'ך
קיין עבירה ג'מאן, נאר איין מאהל האט מיין קליינער ווען ג'מאקט א בקרבה
אויף גרויס אין א'ך האב ג'הערט אין ג'ט ג'ענ'פערט אמן אויף דער ברכה,
האט מיר השיית דער לענ'פערט ויין פעם, ב'ז די מעשה וואס האט מיט מיר
ג'טראפן שטייענדיג פאר דעם מלך ב'ז, און א'ך האב ג'ט ג'ענ'פערט אמן
נאך די ברכה פאן מלך, האט דעם מלך וייער פאר דראסין אין דער שעה
האט מיר דער ב'ד שך מעלה אזוי בן ג'ווען פאר דעם אמן וואס א'ך האב
ג'ט ג'ענ'פערט נאך מיין ווען ברכה לבן מיין שטייער דער ואלסטו דער
איילין דינע קינער און מינדים קינדר אין אלע מענטשין פון דער וועלט די
דאווע מעשה אין די ואלסט שווערענג פאר זאגן וועגן ענפערין אמן, און
דער אמתדיגער מענטש דער ג'הענ'פערט חסיד איז אנוועס ג'פלוגין, נאך דעם
ווען דער חכם ר' אבובב הספרדי הנ'ל האט דער איילט דיא דאווע מעשה
דעם גאון רמ"י הנ'ל האט ער איהם ג'זאגט ואלסט ג'ט מתרעם ויין אויף מיר
וואס א'ך האב ד'ך מנדה ג'ווען טייל א'ך האב מ'ך מביין ג'ווען אז דער
נידוי נאר ויין אפ'רה אויף דיין ווער אין א'ך ב'ן דיר מוחל בתנאי אז דוא
ואלסט דרש'נען ג'רבים און וי'א אן זאגן ווי גרויס איז דער ענן פון ענפערין
אמן, אין פ'הרמ דארטין אויס ע'כ ווער ס'האט מ'רא אין פארבט ויך פאר
דעם רבש'עס מצות זאל ער לייגען איין מאהל אין חודש דיא מעשה
אין ער זאהל מודע צו געדין מענש דעם גרויסען עונש וואס מ'האט דער
וואס ענפערט ג'ט קיין אמן אפילו אויף א בקרבה פון אקליין קינדר ומכש'כ

ומכשיב בביהמ"ד ובביהמ"ד כשהחזן חוזר ומתפלל תפילת י"ח, עכ"ל הספר
הגן הנ"ל :

מעשה נפלא מעניני גדול ענית אמן נעתק מספר „מסר ודעת“ של הרב הגאון הצדיק
המפורסם הרב ר' זאב וואלף ז"ל, המ"מ דק"ק ווילנא זצ"ל.

(יז) בזמנו של הגאון החסיד מווילנא זצ"ל הי' איש אלקים מו"ה ר' ליב
חסיד מעיר (מעלז) שהי' מפורסם לאיש קדוש בפרישות
וחסידות שאין לתאר ולהעלות על הכתב, והגאון זצ"ל אמר עליו שהוא
נשמה בלי גוף (ויש אומרים שהי' תלמיד מובהק של הגאון ז"ל) הרב ר' ליב
הנ"ל הי' איש אכיון ובעל מופל גדול, ומגדל חסידותו וצדקתו לא רצה
להנות ולקבל משום איש וחי בצמצום, אך ורק בעת שהי' נחוץ לו להשיא
אחת מבנותיו שהגיעה לפרק הנשואין הי' לו סכום מסוים לתת עבור נדוניא
ועם כל הוצאות החתונה רק ארבעה מאות זהובים ולא יותר, וע"ז חבין
דרכו לנסוע למשפחתו העשירים וכאשר שמעו שהוא בא אז תיכף נסעו
לקראתו לקבלו בספי' וכל אחד מקרוביו חשו מהר להיות זרזין מקדימין

אין אשיהל אדער אין א ביהמ"ד ווען דער חזן דאווינד שמונה עשרה :
ע"כ העתק מספר הגן הנ"ל.

איין שיינע וואנדערליכע מעשה וועגן ענטפרין אמן (פון ווילנער שטאט מגיד
הרב הגאון הצדיק ר' זאב וואלף ז"ל)

(יז) אין גאונים צייט וואר איין געטליכער מאן מהור ר' ליב חסיד (פון דער
שטאט מעלז) וואס ער איז געווען מפורסם מיט זיינע הייליגקייט
און פרישות וחסידות אז עס איז גאר נישט צו שרייבען, דער גאון ז"ל
פלעגט זאגן אז דער ר' ליב איז איין נשמה אין א גוף (אנדערע זאגן אז ער
וואר איין תלמיד מובהק פון דעם גאון ז"ל) דער ר' ליב איז געווען א גרויס-
סער אכיון און א גרויסער בעל מופל, און מלכות זיין גרויס צדקות האט
ער נישט געוואלט זיין צו לאסט קיינעם און האט בייא קיינעם גאר נישט
גענומען און איז ויך אויס גיקומען קוים בצמצום, גאר בעת ער האט פדארפט
אויס געבן א טאכטער איז בייא איהם שוין געווען אנשטעלטער פרייז פיר
הוגדערט גילדין אויף גבן מיט הוצאות און מער נישט, פלעגט ער ארויס
פאריז צו זיינע רייכע קרויכים און וויא דיא פאמילע פלעגן גאר דער הערין
אז ער פארט פלעגן עס שוין די גבירים ארויס פארין אנטקעגן און יעדער
האט ויך געהילט וואס פריער האפן דיא מצוה מנהג זיין איהם מיט דיא

למצות ובפרט לגדול המצוה של הכנסת כלה להחנות אותו בהסכום של ארבעה מאות זהובים, והקידם זריו וזכה בהמצוה של הכנסת כלה, וכאשר השיג את הסך של הדי' מאות זהובים, לא רצה לקבל יותר בשום אופן בעולם, ופעם אחת אמר לאשתו שנחוצו לו לנסוע לדרך, והביאה לו את בעל העגלה חסידו ללו' לנסוע עמו לדרך ע"פ רוב ונסע עמו, וביום הששי קודם חצות היום באו לעיר. וואלקאמיר, אמר ר' לייב הנ"ל להסעל עגלה אנו מתעכבים פה על שיק, וזאת ה"י שבת ראשונה שלאחר חג השבועות שאז הימים היותר גדולים) אמר הבעל עגלה עוד לנו עת זמן לנסוע עוד רב יותר ולחניע לאיזה עיר על שיק בעוד היום גדול, אמר ר' לייב להבעל עגלה לפי מה שבחבו חז"ל בגמרא אסור לנסוע עוד יותר, איך שיהי' וגשאו עשיק בעיר וואלקאמיר ובעת שבא מהמרחץ ולבש בגדי לבן לכבוד שבת ואחר חצות הלך לבחכ"ג, ואז ה"י. וואלקאמיר הרב הנאין הגדול והצדיק ר' רפאל המבורגער ז"ל וחי' לו ג"כ ישיבה גדולה, וראהו בחור אחד מהישיבה איש לבוש בגדי לבן והלך לבחכ"ג בעוד היום גדול (בימי הקיץ בשעה

פיר הונדערט גילדין, און ווער, עס האט זיך מקרים געווען דער האט זיך געווען דיא מצוה, און וויא ער האט שוין גיקראגן דיא פיר הונדערט גילדין האט ער שוין בשום אופן נישט מקבל געווען מער פאר קיין פאל אויף דער וועלט, אין מאהל זאגט ער צו זיין ווייב ער פדארת מאכין אריינע, האט זיא איהם גיבראכט זיין שטענדיגן בעל עגלה וואס ער פלעגט ע"פ רוב מיט אים פארין און אזוי אונזעק גיפארין, פרייטיג פאר האלבין טאג איז ער גיקומען אין וואלקאמיר זאגט דער ר' לייב צום בעל עגלה מיר וועלין דא שבת האלטיין, (דאס איז געווען דער ערשטער שבת נאך שבועות וואס דענסט מאל גינגען דיא טעג גרויס) זאגט דער בעל עגלה מיר קענען נאך היינט היינט איין פארין און מיר וועלין נאך קומען צייטליך אין א שטאט אויף שבת, זאגט ר' לייב צום בעל עגלה לויט דיא חכמים ז"ל שרייבן אין דער גמרא איז שוין נישט דעקט צו פארין מער, קורץ וויא זינגען אין וואלקאמיר שבת גיבליכען ער איז גימושען פון מרחק און האט אן גיטאן זינגען בגדי לבן לקבול שבת און איז גיגאנגען אין שוהל נאך האלבין טאג דענסט מאל איז אין וואלקאמיר געווען רב דער גרויסער גאון וצדיק ר' רפאל המבורגער און האט דארטן גיהאלטן אישיבה אויף, אישיבה בחור ווערט אז אומענטש אן גיטאן אין בגדי לבן גייט אין שוהל אזוי פריא (זומער וויינער איינס) איז אים

אחד) הי' לו חדוש גדול והלך אחריו לבחכ'נ, והחסיד ר' לייב התחיל בנעימות לומר שיר השירים בקדושה וטהרה ובגודל התלהבות והכחור היה מתפלא מאד מגודל עריכות ונעימות עד שנפל עליו גודל פחד ויראת ה', ולא הי' יודע לשית עצות בנפשו באם שילך ולהניד להרב עם התלמידים קשה עליו מאד לעזוב את גודל התענוג והנעימות מאמירת שיר השירים של החסיד הנ"ל וגם שלא ילך כלל אין זו דרך ארץ להעלים תענוג נפלא כזה מהרב עם התלמידים, איך שיהי' חיש מהר כצפור עף להשיבה ואמר, אחים אהובים אם ברצונכם לראות ולטעום טעם של עולם הבא בואו עמי ותראו! הם הלכו עמו לבחכ'נ ועמדו מרחוק וממש כי פרוחה נשמתם מגודל עריכות ונעימות מגודל קדושתו:

יח) אחר כך התחילו לאמר זה לזה אנו עושים בלי יושר כזה שאין אנחנו מודיעים זאת לרבינו, הם הפילו גורל ביניהם ונפל הגורל על אחד מבני הישיבה שילך להודיע להרב, והרב ר' רפאל המבורגר הבין

אנריוסער חידוש גיווען איז ער איהם נאך גינאנגען ביי אים שיהל דער חסיד ר' לייב האט אן גיהויבן צו זאגן לאנגזאם שיר השירים מיט קדושה וטהרה אין גרויס התלהבות אז דער בחור איז אויסער זיך גיווארין פון יסקייט און גישמאקייט און ס'איז אויף איהם איין געטליכע פארכט גיפאלן, ער האט זיך גיין געצט נישט גיגענט געבין גיין אן זאגן דעם רבין און דיא חברים זאלענעט ער א וועק צו ווארפן אויף א וויילע אזא הימלישין פארגינגען, נישט גיין איז דאס נישט קיין דרך ארץ צו פאר מיידין אזא פארגינגען פון רבין און פון דיא חברים, גישווינד ווי א פויגיל איז ער אריין גיפלוויגן אין דער ישיבה און זאגט, ליבע ברודער איר ווילט זעהן אנלימליכען לעבין און פארוויבן עט וואס דעם גישמאק פון עולם הבא קומט מיט מיר, וועט איר זעהן, וויא וויינען מיט אים מיט גינאנגען אין שוהל און א וועק גישמעלט זיך פון ווייטן עס איז וויא ממש ארויס די נשמה פון גישמאקייט, פון יסקייט און פון דעם צדיקים הייליגקייט:

יח) נאך דעם רופין וויא זיך אב איינער צום אנדערען מיר טוען אים רעכט מיט דעם וואס מיר גיבן נישט גיין דיעה אינגער רבין, וויא האבן גיווארפן גורל צו ווישען זיך איז ארויס דער גורל אויף איינעם ער זאל גיין א דיעה געבין דעם רבין, דער ר' רפאל המבורגר האט פארשטאנען אז דאס איז נישט קיין פשוטע זאך, ווינע תלמידים וועלן אים נישט משריח ויין

שזאת אין דבר פשוט, כי תלמידיו בוודאי לא יטריחו אותו על חנם ותלך עמם לבחכ'ג וכאשר שמע את אמירת השירים, אמר לתלמידיו, בני קול פחד וגורא צילל באוזני זאת אין קול של איש אנושי, רק קול חומר של מלאך, פה עומד נגדנו מלאך בלבוש אנושי אין לתאריך בזה והצדיק אומר שיר השירים והם עומדים מרחוק במחשבות עמוקות מגודל הנעימות עד שבאו כל אנשי העיר לעת ערב לתפילת מנחה, אז ידע וחכיר בו אחד שהוא החסיד ר' לייב, ואמר רבותי חידועים אתם מי האיש הזה, זה הוא הרב הנאון ר' לייב חסיד מטעלן, מסתמא נוסע הוא בנדון הכיכ, להשיא את בתו וסיפר להרב ר' רפאל מנהגו של ר' לייב חסיד :

(יט) במוצ'ש'ק נכנס אצלו הנא' ר' רפאל ואמר לו, רבינו חפצכם כבר נתמלא' שאל לו החסיד ר' לייב האידך אתם יודעים מה חפצי ורצוני ? השיב לו הרב ר' רפאל אנו חושבים כי מהסתם ענין נסיעתכם בנדון נשואי הבת, השיב החסיד ר' לייב לא אדוני, נסיעת זאת אינו בשביל ענין ממוין הם נחפרדו זמין לשלום והחסיד ר' לייב נסע מוואלקאמיר והתעכב בדרך

אימיוקט אין ער מיט וויא מיט גינאנגען אין שוהל, וויא ער האט דער הערט ויין שיר השירים, זאגט ער צו דיא תלמידים, קינדער א שרעקליכעם שמים קלינגט אין מייע איערין, דאס איז ניש קיין מענשין גיזאנג נאר אענגל גיזאנג. דא שטייט פאר אינו א מלאך אין דיא גישטאלט פון א מענשין, קורץ דער פון דער צדיק זאגט ויך שיר השירים און וויא שטייען אלע פון זייטן פארטיפט אין דיא גישטאלט פון וואגען דער עולם איז צו זאמען גיקומען מנחה דאווענען, האט אים אייגער דער קאנט אז דאס איז החסיד ר' לייב, זאגט ער רבותי איר ווייטט ווער דאס איז, דאס איז דער גרויסער ר' לייב חסיד פון טעלן, מן הקטם פארט ער וועגן א טאכטער חתונה מאכין, און דער ר' רפאל דער ציילט דעם מנהג פון דעם ר' לייב חסיד :

(יט) במוצ'ש'ק איז צו אים אריין גיקומען הרב הנאון ר' רפאל המבורגער און זאגט צו אים, רבינו אייגער פערלאנג איז שוין ערפילט, רופט ויך אב החסיד ר' לייב פון וואגען ווייטט איר נאם מיין פערלאנג איז א ענטפערט אים הרב ר' רפאל מיר רעכענען אז מהסתם איז אייגער ריזע וועגן א טאכטער אים געבין, רופט ויך אב החסיד ר' לייב גיין מיין הער, ריזע ריזע מייע איז ניש וועגן געלט זאכין, וויא האבין ויך גיזעגנט און החסיד ר' לייב איז אפ גיפארין פון וואלקאמיר און האט ויך גיזאגט אין דיא ריזע

לערך שלשה שבועות, ובגמר השלשה שבועות חזר לביתו לשלום, ובעת שנכנס לביתו אמר להם בלשון הקודש (כי כן הי' מנהגו לדבר בלשון הקודש) ברוך המקום ב"ה אני הבאתי לכם מתנה יקרה, רק כעת אין זמן ופנאי לדבר כי עת ללכת לבהכ"נ לתפלת מנחה, וחלך לביהכ"נ ושאלה אשתו להבעל עגלה לאיזה מקום עשה דרך נסיעתו והשיב לה הבעל עגלה שנסע עמו להרחיג המפורסם ר' ישעי' זעכוויצער ז"ל, והכינה את ארוחת הערב, אחר ערבית חזר לביתו וישב אל השלחן עם כל הילדים הקטנים, אחר גמר הסעודה ברכו כולם בה"מ מתוך הסידור ובעת שהרב בא לגמור הברכה של הטוב והמטיב סמך את ידו על הסידור ואמר, בני היקרים הוו יודעים כי עד לעולם אל יחסרנו הוא גמר הברכה של הטוב והמטיב וצריך לענות פה אמן, ובעבור זאת עשיתי את דרך נסיעתי כעת, כי אצלי מסופק הייתי איפה גמר הברכה עבור זאת נסעתי להגאון החסיד ר' ישעי' זעכוויצער, כי זה הי' אחר פטירתו של הגאון מווילנא ז"ל, וזאת היא המתנה היקרה שהבאתי לכם בני היקרים:

לערך דרייז וואכין, סוף דרייז וואכין איז ער גיקומען צוריק אהיים לשלום, וויא ער איז אריין צי ויך אין שטוב ואנט ער וויא אויף לשון הקודש (ווארים ויין שטייגער איז גיווען צו היידען אויף לשון הקודש) ברוך המקום ב"ה (גילויקט איז הש"י) איך האב אייך גיבראכט א טייטשע מתנה, נור געצט איז גיטא קיין צייט צו היידען מען דארף גיין אין שוהל דאווענען מנחה, ער איז אנוועק אין שוהל מנחה דאווענען, דער ווייל האט ויין ווייב גיפאקעט דעם בעל עגלה וואוהין האט איר מאן גימאכט דיא ריינע האט איר דער בעל עגלה גינאנט ער איז גיפארין מיט אים צו הרב הגאון המפורסם ר' ישעי' זעכוויצער זצ"ל, (מהסתם איז דאס גיווען נאך דעם ווילגער גאונס פטירה) וי האט דער ווייל צו רעכט גימאכט וועצערע נאך מעריב איז ער גיקומען אהיים איז האט ויך גינעצט ארום טיש מיט אלע ווינע קינדער, נאך דעם עסן האבין וויא אלע גיפגעשט אין אסידור וויא ער איז גיקומען צו די ענדע ברכה פון הטוב והמטיב האט ער ארויף גיליינט די האנט אויפין סידור אין ואנט מינע ליבע קינדער איהר ואלט וויסען אז צו לעולם אל יחסרנו קאנצעט ויך די ברכה פון הטוב והמטיב אין דא דארף מען ענטפערין אמן, אין צי ליב דעם האב איך גימאכט דיא ריינע געצט ווארום מיר איז אספס גיווען וואו קאנצעט ויך די ברכה הנל בין איר וועגן דעם גיפארין להגאון החסיד ר'

(ב) אחים אחיבים הגם זאת היא רק סיפור המעשה אולם עד חיבן הדבר מניע לאיש גבון. לעשות כ"כ נסיעה לשבועות אחרים עם הוצאות מרובים עבור ספק לעניית אמן אחד. לפי הנראה זאת היא דבר פלא רק אם אחובי ידידי הנך מתפלא ע"ז, שמעוני, אני אשאלך, אם ברצונך לעשות נסיעה לערך על שלש שבועות ואחר כל הוצאות הדרך תשאר לך סך חמישים רוב? אם לא תרצה לנסוע חלא קראתי אותך בטלן, שומת, היתכן: איזה איש שלא יהי ברצונו להשתדל ולהרוויח חמישים רוב, בשלשה שבועות בעת אחובי ידידי אשאלך עוד איזה דבר, הנך מאמין בזה אחי דברי חול בשבת קייט ע"ב אשר מי שעונה אמן בכונה פותחין לו שערי גן עדן (שנאמר פתחו שערים כו). איכ כהיום מי שהוא יודע ומבין את ערך יקר של הדבר הזה בודאי כדאי וראוי לעשות נסיעה בגדון זה, אלא סח עלינו לעשות כי זאת אין עכורנו עסק ולא מסחר בזה ועולם ואנו חושבים כי זה העולם גברא רק לעסק במסחר של כסף וחוב ובזה אנו

ישע"י ועביוצער אין דאס איז די מיטערע מתנה וואס איך האב אייך גיבראכט מינע ליבע קינדער:

(ב) ליבע ברידער הגם דאס איז דאך א מעשה אָפּער וויא ווייט דרינגט דאס דורך דעם פארשטאנדנען מענשין צו מאכין א נסיעה פון אייניגע וואכען מיט אזוי פיל הוצאות איבער א ספק אין איין אמן. דאס קומט בייא אינו אים ווער קאמיש נאר אויב די מיין ליבער פריינד וואינערסט ויך אייך דעם הארץ אים מיר א וויילע, איך וועל דיר פרעגן, די וואלטסט מאכען א ריזע פון דרייא וואכין אז עס זאל דיר גלייבן רוח נאך אלע הוצאות סך פופציג רוביל ז און אפשר נאר איבער דרייסיג רוביל אין דער וואס וואלט נישט וועלן פארין נאר ווען איז דער ווייס וואלטסט דיא אלץ עס רופין ליידיג גייער, פוסצאק, שטייטץ וויא וויל דאס א מענש ויך נישט משתדל ויין ווען עס איז אסכרא צו פערדינען עטליכע צענדליג רוביל, געצט ליבער פריינד וועל איך דיר פרעגן נאך א וואך, די גלויבסט אין דעם וואס דיא חויל זאגן (אין שבת דף קי"ט ע"ב) אז דער וואס ענטפערט אמן בבונה עפינט מען פאר אים אויף דעם טויער פון גע (שנאמר פתחו שערים כו). היינט אויף אזא מייערין שאץ ווער קיאי נאר א מביין איז כדאי כדאי צו מאכין א ריזע וועגן דעם—גור וואס זאלין מיר אָפּער קאן אז דאס איז נישט אינגער מסחר אויף דיע וועלט, מיר מייענען אז דיע

משחדלים בכל היכולת ובכל האפשרויות אמנם העסקים והענינים השייכים לשמים לזאת אין אנו נותנים את הכח וההרגש לחבין את עניני העסק והמסחר הנצחי, זאת כי כח רחוק מאתנו שבמעט חיו נאבד מאתנו כח ההרגש מעניני שמים, ועוד סברא אפשר כי ספק חלק אחד מאלף מהריוח של ארויכ דוחה אצלנו חיו כזה עשרויות אמן'ס ויהא שמי' רבא—אלא זאת היא הסיבה והעיקוב מחוסר הבנה, פשוט אנו משולים לילד קטן שאין לו שום הבנה ורגש לידע השומא והשווי של הגייר סמאה פונט ובאם מצא זאת יוכל לתת זאת עבור ציקערקעס או עבור איזה סין צעצוע וגם יש לו שמחה ואושר מהחילוף הזה שהשיג עבור איזה נייר צעצוע וציקערקעס עם פייפאלעך ובאם אנחנו נכיר כזה, אנו רואים בנו בעצמנו זאת התמונה, אנו גיכ יכולים להקרא בשם, ילדים',—היצר הרע גונב מאתנו אלו האכנים מוכות (זאת הוא המצות) עבור השטותים הקטנים, למשל עבור שמיעת איזה דברים כטלים סבטל אותנו לשמיעת חזרת השיץ, וקריאת התורה

וועלט איז נור באשאפן איין צו האנדערען גאלד אין וילדער אין דעם לייגען מיר אריין אלע אינגערע כחות מיט אינגערע גיפילן אבער וועגן די הימילישע מסחרים וואס אין דער ווארטייט איז דאך דיוע וועלט נור בעשאפן וועגן דעם, אין דיא געלטיגע מסחרים נור איין פאר מיטלינג בוכדי צוקענען נאך דעם האנדלען דיא געטליכע גישעפטן וואס נור וויא וויגען דער עיקר ציעל פון בריאת האדם) צו דעם לייגען מיר דעם מוח גאר גיט צו אזוי ווייט אז מיר האבן בעמעט פארלארען דעם באגריף פון וויא, עס איז נאך אסאך אז אטווענדער ספק פון ארוביל פרדיגען איז רוחה ביא אינו במה צענדליגער אמן'ס און אמן יהא שמי' רבא נור דאס איז אגין מחמת אינגער קליינעס פערשטאנד, מיר וויגען גלייך צו אקליין קינד וואס האט מיין געפיל גיט וואס איז דאס א הונדערטער בילעט און ווען ער געפינט ויא גיט ער א וועק פיר א צוקערקע אדער אשפיל צאצקע און ער פרייט זיך נאך אויף זיין גליק ליבען חלופ או פיר אפאפירענע צאצקע האט ער געקראגן צוקערקעס מיט פייפאלאך, אין ווען מיר זאלן זיך גיט איין קוקן, גען מיר אין זיך וועלכסט אויף ארויס דיוען בילד מיר קענען זיך אויך אן ריפין מיט דעם נאמען אינגלאך—דער גאר הרע נארט ביא אינו אויס דיא טייערסטע ברילאנטין (דאס הייסט דיא מצות) פאר די קלענסטע נארישקייט, צו ביישפיל פארן הערין געדער פוסטע ניעס נארט ער ביי אינו אויס צו הערען "חזרת השיץ"

ועוד מיני דברים טובים וישרים, אבל אצל אנשים גדולים וישרים היגדעים את מיב הערך של נייר ממאה פוגט ממנו אי אפשר לגנוב את דעתו והבנתו בשום אופן בעולם, הוא משתדל בכל כחותיו ובכל רגשותיו לחשיג זאת, ועל זה חאופן חי מבין גדול איש אלקים הסוחר גדול ר' ליב חסיד, הוא ידע והבין את גודל השומא של עניית אמן, ועבורו ראוי ונכון לעשות נסיעה בנרון זה, הוא עמל ויגע עד שהשיג והמציא את התכלית הנרצח, ומת שלבו חטחור חשק:

(כא) **מזאת** אחים ואחיות אחובים והיקרים, קחו לכם מוסר איך להשגיח ולזהר בעניית אמן—ובפרט לזהר בעניית אלו חגי אמן'ס שמגודל מחירות הרבת חולבים חי' לאיבוד, דחיינו בעת שהשיג נומר כרכת מחי' חסמים, תיכף במחירות מתחיל הקהל לומר, נקדש או נקדישך ובגמר הסחור שכינתו לציון חוטפים תיכף לומר, מודים דרבנן—וליל שי' בעת אמירת ופרוס כו' ועל ירושלים מתחילים תיכף לומר, ושמרו! ובעבור זאת חולך לאבוד חי' אלו חשלשה אמן'ס—ע"כ נחוי' מאד מאד להיות נזהר לענות אמן בכונה ואח"כ לומר נקדש או נקדישך, מודים, ושמרו, כו' :

אין קה"ת אין איש ר' אין נאך אַנעלכע מײַערע בײַלאַנסין, אָפּער בײַ אַנרויסען מַענטשען מיט פּולען פּאַרשטאַנד וואָס פּאַרשטײט די ווײַרדע פּוין אַהינדערשטער בילעט בײַ אים וועט מַען שוין גיט אױס גאַרין פאַר מײַנע פּאַל, ער ווענדט שוין אַן אַלע קרעפּטן אין וײַנע גיפּילין נאָר צו באַקומען וײַא, אין דעם אָרט אין גײַנען דער גרויסער מבין דער גרויסער הימלשער סוחר ר' ליב חסיד, ער האט געוואקסט דעם שץ פּוין אמן, פאַר אים פּאַסט צו מאַכען אַ רײַנע וועגן דעם, ער האט ווײַד געמיינט אין ערגעייקט דעם ציגל וואָס ער האט ווײַד געוואונשען, אין וואָס וײַן רײַנע האַרץ האט געגלויבט :

(כא) און דעם מײַנע ליבע מײַערע ברידער אין שוועסטער, געמט ווײַד אַמוסר וײַא פּאַרדויקטיג צו וײַן אין ענטפערן "אמן" און בפרט דאָס דב"א אמן'ס וואָס פּוין האַפּט גקייט ווערן וײַא פּאַרלארין, דב"י ווען דער תּוֹן לאַנט אױס מחי' חסמים, חאַפּט דער עולם גלייך וואָגן נקדישך אָדער נקדש"ו אין צו המחור שכינתו לציון חאַפּט מַען גלייך וואָגן, מודים דרבנן—און פּרײַטיג צו נאָכט צו ופרוס כו' ועל ירושלים חאַפּט מַען גלייך וואָגן "ושמרו" דער תּוֹייל פאַר לירט מַען דאָס אמן'ס—דרום וואָל מַען וײַער געהיט וײַן ענטפערן פּרײַער אמן בכוונה אין דער נאָד וואָגן נקדש, אָדער מודים, אָדער ושמרו כו' :

(כב) וכתב באור זרוע הובא בשבט מוסר פרק ל"א וז"ל קודם התפלה ואמר רבשיע גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכבין כוונת אמן כראוי לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן מאותם החרדים היודעים לכבין כוונת עניית אמן כראוי ויבכה בדמעות על אותם אמנים שלא ענה עכ"ל בשם האור זרוע:

(כג) וכתב בספר הקדוש הגן ודרך משה ליום י"א וז"ל שלעתיד נשאל לכל אדם אם ה"י בגדר צדיק לקיים בכל יום הנוטריקון צדיק דהיינו צדיק אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות על כן כל איש מישראל ששומע ברכה מישראל אפי' שומע מאשה או קטן מחויב לענות אמן ואם שומע ואינו עונה חייב מיתה לשמים ומנדין אותו מלמעלה כמעשה דהלבוש הנ"ל, וסי' אמן נוטריקון אני מוסר נפשי שכל אחד מישראל הוא מחויב למסור נפשו על עניית אמן, [הנחית ומצאתי

(כב) און ס'שטייט גישריבין אין ספר אורזרוע וואס ער ווערט גיבראכט אין שבט מוסר פרק ל"א וז"ל פארין דאונגען ואל אפענטש ואגין רבשיע גלוי וידוע לפניך אז איך בין אבשר ודם און איך האב גיט קיין כח מבין צו ויין די פונה פון אמן וויא ס'באדארפט צו ויין דכן ואל ויין דער ווילין פאר דיר אז די כונה פון מיין אמן ואל אויף גיין פאר דיר מיט די כוונת אמן פון דיא צדיקים וואס ווייפען מבין צו ויין די כונה פון ענפערין אמן ווי ס'בארף צו ויין און ער ואל ווייגען מיט מרערין אויף דיא אמנים וואס ער האט גיט גיענפערט עכ"ל בשם האור זרוע:

(כג) דער הייליגער ספר הגן ודרך משה ליום י"א שרייבט אז נאך דעם מענטש'ס לעבין פרעגט מען עהם צו ער האט מקיים געווען צו ויין בגדר צדיק דהיינו צו ער האט מקיים געווען דיא ראשי תיבות פון צדי"ס דהיינו צו אמנים דאס איז גיינציג אמנים ד' קדושות צו ואגין פיר קדושות י' קדישים צו הערין די צעהן קדישים ק' ברכות צו ואגין הונדערט ברכות ע"כ איז מוטל אויף יעדען מענטש וואס ער הערט א ברכה פון א יוד אדער פון א פרוי, און אפילו פון א כנ"א, אז ער מחויב צו ענפערין אמן און אויב ער הערט א ברכה אין ענפערט נישט קיין אמן אז ער חייב מיתה פון הימל אין מ'ליינט עהם אין תרם אריין אין הימל אזוי ווי דיא מעשה וואס שטייט ביא דעם לבוש וואס שטייט שוין פריער און דיא ראשי תיבות פון אמן מאכט אני מוסר נפשי אז יעדער יוד איז מחויב ניד מוסר נפש ויין אויף

בספר קדמון פי' הפסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר מי שחוא צדיק כלומר
שעונתו צ' פעמים באמונתו במצות עניית אמן יחי' ומשלמין לו שני
באריכות ימים ושנים טובים וארוכים וזוכה לישב למעלה במדור הצדיקים
אשר במיתחן הן קרויים חיים ויחי' חיים נצחיים, וזהו הוא עיקר החיות
של הצדיקים כמו שאמרו באבות פ"ד משנה מ"ז יפה שעה אחת בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז וזוה י"ל הפירוש של הפסוק ויהיו חיי שרה מאה שנה
ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי' שרה וחקושיא ידועה כיון דאמר ויחי
חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים חלא ידענו שזה חיי' שרה
ולמה נאמר עוד הפעם שני חיי' שרה, אך לפי חז"ל נחא כיון דיפה שעה בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז ולפי' יש לפרש כן הפסוק הזה ויחי חיי שרה בעוה"ז
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ואח"כ היו מתחילים שני חיי שרה
בתיים טובים ונצחיים כיון שבעת חייה בעוה"ז הי' לה הרבה צרות צרת

דעם ענמפערן פון אמן, והנהיה מבעל המחבר אין איד האב גיפניען אין אפר
ציימישין הייליגען ספר אפשט אויף דעם פסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר
ויער עם איז מקיים דאס ווארט צדייק' דהיינו גיינציג באמונתו אין דעם
ענין א'מין דהיינו ער ענמפערט גיינציג מאהל אמן יחי' דער לעבט לאנג מיט
גיטע און לאנגע יאָהרין אין ער וועט ויזה ויין איבער הינדערט יאָהר צו ויצין
אין ד'ה'ל אין גן עדן אין וואונג פון דיא צדיקים וואס נאך ויער מויל ווערין
וי' אהן גירופין חיים ווארין וי' הייפין הערשט אהן צו לעבין דאס רעכטע
לעבין, אזוי וויא ס'שטייט אין פרק אבות פרק ד' משנה מ"ז יפה שעה אחת
קודת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה דער פשט איז ס'איז פערטער
אין גוטע שעה תענוג אין פערגינגען אויף יענע וועלט פון די רעכטע גוטע
לעבניגען פון די וועלט און דאס קאן מען מיינשין דעם פסוק ויהי חיי שרה
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה, דער לעבין פון שרה איז
גיטעוין הינדערט אין ויגענעצואנציג יאָהר איז דאך די קשי' וועגן וואס פירט
אויס דער פסוק שני חיי שרה דאס איז דער לעבין פון שרה אז ס'שטייט דאך
שוין פריער אז ויא האט גילעבט הינדערט ויגענעצואנציג יאָהר, נאר דער
פשט איז ווייל נא איז גיטעוין אגרויטע צדיקת א אשה נביאה זאגט דער
פסוק ווען וי' האט שוין אפ גילעבט אינעם יאָהרין די הינדערט ויגענעצואנציג
יאָהר, שני חיי שרה האט נא הערשט אהן גירופין צו לעבין די רעכטע גוטע
יאָהרין דאס אייביגע גוטע לעבין ווייל אויף דיא וועלט האט נא פיל צרות

פרעה צרת הגר צרת ישמעאל צרת יצחק מעקידה אבר אחר השלמת חייה בעוה"ז היא התחילה לחיות חיי מנוחה בתענוגים נפלאים בקורת רוח בחיים נצחיים ונעימים ומתוקים, וזהו הוא הרמז צדי"ק ב'א'מ'ו נח"ו כלומר מי שעונה צדיק פעמים ב'א'מ'ו נח"ו בענין אמן יח' באריכות ימים, ושנים טובים, בזה העולם ובעוה"ב הוא יח' חיים טובים ונעימים נצחיים :

(כד) ואודות הק' ברכות כתב בספר אוצר החיים סוף פ' וילך שבכל יום שהוא מברך מאה ברכות בכוונה ינצל ממגפה ודבר ומכל דבר רע ר"ל עכ"ל: ובספר שערי אורה שער א' כתב וז"ל ובעוד שישאול צדיקים ומברכין בכל יום מאה ברכות כחונן אז כולם עשירים מלאים כל טוב ושואבין מים חיים כפי צרכם ע"כ:

(כה) ובספר דברי מוסר מהרבי ר' נפתלי כ"ץ זצ"ל אות כ"א כתב וז"ל בגמרא שבת ד' קי"ט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן פי' שיענה אמן בכל כחו ממש כי הקול מעורר הכוונה בדקדוק

גילויין צרות פרעה, צרת הגר, צרת ישמעאל, צרת יצחק פון די עקידה, אָבער ווען זי האט שוין אָפּגילבט אירע יאָהרין אויף דער וועלט האט זי הערשט אַהן גיהויבן צו לעבן איר נישט וועלט איר שיינע וועלט איר אייביגע וועלט און דאס איז דער רמז צי"ק ב'א'מ'ו נח"ו דער וואס זאגט גיינציג מאהל אמן יעדען טאג יח' וועט ער לעבן אין די אייביגע וועלט אין גן עדן גנוישיין דיא גרויסע צדיקים:

(כד) און וועגן דיא הויגערט ברכות שטייט אין ספר אוצר החיים סוף פרש' וילך אז און דעם טאג וואס דער מענטש זאגט הויגערט ברכות בכוונה ווערט ער באשערעמט פון דער ומגיפה און פון כל שלעכטם ר"ל. אין דעם הייליגען ספר שערי אורה שער א' שטייט גישריבן אז ווען יידן זענען צדיקים און זיין זאגן הויגערט ברכות מיט כוונה ווערן זייא הייך און זיין ווערן דער פילט מיט פיעל גוטס און זיי זעפין ברכות פון לעבן מיט פיעל פערניגניגן:

(כה) און וועגן אמן שרייבט דער הייליגער ספר דברי מוסר פון דעם הייליגן ר' נפתלי כ"ץ ז"ל באות כ"א אז דאס וואס דיא הייליגע גמרא זאגט און שבת קי"ט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן אז דער וואס זענטפערט אמן מיט דעם זאגן ב'א'מ'ו נח"ו מען זעהט דיא טויזערין פון גן עדן מיט טאקי מיט דעם זאגן ב'א'מ'ו נח"ו דער

מח ואמרו חלק שני אמן

בחפלת ר"ה ויוח"כ דמותר להתפלל בקור רם כדי לעורר הכוונה וחיינו נמי בכל כחו בכל כוונתו אם עונה אמן בכל כחו ממילא היא בכל כונתו כי הקול מעורר הכוונה וזאת הלא תלי' בדאמרון עכ"ל ע"כ הגה"ה]:

(כו) עוד כתב שם בספר חנן ודרך משה ליום י"א וז"ל וכל איש מישראל מחויב לומר הברכות בקול רם כדי שישמעו העומדים אצלו ויענו אמן שעניית אמן עדות היא על הברכה שהוא אמת, ואם יאמר בלחש הוא כמו שמעלים להעיד על הדבר וכו'. ומכש"כ בביהכנ"ס כשהחזן חוזר ומתפלל חפלת ר"ה ובפרט בהג' אמינים שאין העולם נזחרים בהם דחיינו אצל המחזיר שכינתו לציון אומרים תיבה מודים אנחנו לך ואין עונין אמן. ואצל מעריב של שבת בסיום ברכת השכיבנו כשמוסיים הש"ץ ופרוס כו' ועל ירושלים מתחילים תיבה לומר ושמרו, וע"ז רמז הכתוב ציון במר תבכה, חיינו ברכת המחזיר שכינתו לציון תבכה על עניית אמן שלה

קול דער נעקסט דיא פונגה, אזוי וויא דער דין איז שמונה עשרה בארף מען דאווינען שטיל פון דעקסט נעגין ראש השנה יום כיפור מען מען דאווינען הויך ווייל דער קול דער נעקסט דיא פונגה אזוי בארף מען זאגן הויך אמן ווייל דאס קול דער נעקסט די פונגה און דאס איז דער פשט פקל כחו מיינט מען מאקי מיט דעם זאגן בן ווארין דאס דער נעקסט דיא פונגה, און דיא פונגה נענט וך איז דעם קול אז מען זאגט הויך אמן ממילא איז ער שוין מכין עכ"ל עד כאן הגה"ה]:

(כו) אין גאד שרייבט דער ספר חנן ודרך משה דארטין ליום י"א אז נעדרער מענטש איז מחויב צו זאגן די ברכות מיט א הויך קול כדי מען זאל הערין זיין ברכה און ענטפערין אמן ווארין דער אמן איז דער פשט אמת. דאס איז א עדות אויף דיא ברכה אז ק'איז אמת אזוי ווי דער מאקט דיא ברכה, און אז מען מאקט א ברכה שטיל איז אזוי וויא ער פאר הויגלט דעם עדות פון דיא ברכה. ומכל שכן אין שיהל נען דער חזן זאגט דיא הויכע שמונה עשרה בארף מען געוים אויס צו הערין און ענטפערין אמן. און מכש"כ נאך די דרייא ברכות וואס דיא נעלט איז גישט גיזר נאך צו זאגן אמן דחיינו נאך המחזיר שכינתו לציון זאגט מען באלד מודים אנחנו לך און מען ענטפערט גישט קיין אמן און בייא מעריב של שבת אין אויסלאן פון השכיבנו איז דער מנהג אזוי ווי דער חזן זאגט אויס ופרוש-ועל ירושלים זאגט באלד דער עולם ושמרו, און אזוי ווי דער חזן זאגט אויס המתים

וירושלים תתן קולה דהיינו על ברכת הפורס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים. והשלישי כשהחזן מסיים מחי' המתים מתחילים לומר קדושה בלי עניית אמן חז' ע"כ צריכים לזכור מאד לענות אמן על חנ' ברכות חנ"ל היינו קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם קדושה, ואיתא בספרים קדמונים שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום איך תבא הנאולה והעולם אין משגיחים לענות אמן על ברכת הנאולה היא המחזיר שכינתו לציון, ועל ירושלים, ועל מחי' המתים וגורמין לחזון שעושה ברכה לבטלה חז', ובכל מקום שאני נוסע מזהיר אני לזכות הרבים על כל החוננים שימתינו מעט קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם הקדושה, ואם לא יעשה החזן את זאת העונש על החזן שהוא גורם מיתה להשומע ברכה ואינו עונה אמן, ובאמת תיכף ומיד חייב מיתה חז' רק אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ובא

הייבט מען באלו אהן גקדישך אדער גמזש אהן עניית אמן אלוו דאך מען זיין זייער גיוואריגט צו ענטפערין אמן אויף דיא דרייא ברכות דהיינו פאר מודים, און פאר ושמרו, און פאר קדושה, און דאס איז מרמז דער פסוק צי"ו"ן במר תבכה וירושל"ים תתן קולה דהיינו דיא ברכה פון המחזיר שכינתו לציון מיט וויינען וואס מען נאנט נישט זיין אמן אויף דיא ברכה וירושל"ים תתן קולה און ירושלים שרייט אויפ'ן קול וואס מען נאנט ניט אויף די ברכה פון הפורס סוכת שלום עלינו ועל ירושל"ים. קיין אמן, און שטייט אין ספרים קדמונים אז א חסיד האט גיפאקט אויף דעם לאנגען גלות, האט מען געהט מודיע גיזען פון היממעל אין חלום אז וויא אזוי קאן קומען דיא גאולה אז דער עולם קוקט נאר ניט צו ענטפערין אמן אויף דיא ברכה הנאולה דהיינו המחזיר שכינתו לציון, און אויף הפורס סוכת שלום כו' ועל ירושלים, און אויף מחי' המתים און זיין זענען נאך גורם אז דער חזן מאכט א ברכה לבטלה זיין די שמונה עשרה זיין דיא ברכה מחי' המתים, און זיין דיא ברכה פון המחזיר שכינתו לציון, אזוי וויא עס שטייט אין שלחן ערוך סי' קכ"ד אז עס איז נישט דא קיין זיין יודין זאלין ענטפערין אמן איז א ברכה לבטלה, דרובער אימערום ווי איך פאָער וואָרען איך דיא חזנים אז זיין זאלין א ביסל נוארמין פאר קדושה, און פאר מודים, און פאר ושמרו, און אויב דער חזן מיט דאס נישט איז דער עונש אויף דעם חזן וואס ער איז גורם מיתה צו די וואס הערין א ברכה און ענטפערט נישט קיין אמן, ובאמת איז ער באלד חייב מיתה נאר דער רבשיע איז דאך א בעל הרחמים

לידי עניות ועני חשוב כמת, ע"כ אחיי ורעיי לא יחא עניית אמן קל בעיניכם ואין אדם נקרא צדיק אלא אם מקיים בכל יום המצוה שנוטריקון צדיק חיינו צדיק אמנים, ד' קדושות, י' קדשים, ק' ברכות ר"ת של צדיק עכ"ל חספר חנן ודרך משח חניל:

כז) ובאמת אם יתפלל אדם תפלה בציבור הוא דבר קטן מאד לחיות מקיים הנוטריקון של צדיק אמנים אפי' לבני אשכנז שאינם אומרים ויצמח פורקני ואין אומרים קדיש קודם מעריב יש ג"כ הרבה יותר מצדיק אמנים ואחשוב אותן לפי נוסח האשכנזים ונתחיל במעריב.

ר'	—	ר'	ברכת ק"ש של מעריב יש
ג'	—	ג'	חצי קדיש קודם ש"ע
ו'	—	ו'	קדיש תתקבל

מאכט ער עהם פאר אַעני און אַעני איז חשוב וויא אַ מויטער ע"כ מיינער פֿרונדער נאָר גיט ויין דיא מצוה פון ענטפערן אמן גרינג אין אייערע אויגן, אין אַ מענטש ווערט נישט אַהן גירופין קיין צדיק נאָר ווען ער איז מקיים דיא ראשי תיבות פון צדיק אַזוי וויא גאר פֿריער שטייט אז מען זאל ענטפערן יעדערין מאָג גיינציג מאַהל אמן, און פֿיר קדושות דאס זענן א' קדוש קדוש פאר קריאת שמע, ב' קדוש ביא קדושה, ג' קדוש פון וְבָא לְעִזְיוֹן, ד' קדוש ביא קדושה פון מְנַחֵה, ו' קדושים דאס איז אַעקן קדישים, אין ק' ברכות דאס מיינט מען הונדערט ברכות ביז אַ הער איז דער לשון פון ספר הגן—ע"כ זאל יעדער נִהַר ויין צו דאווינען מיט מִגֵּן ער זאל קענען מקיים זיין די מצוה וואס איז ר"ת צדיק צ' אַמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות וואריז אז ער דאווינד מיט מנין קאן ער דאס גרינג מקיים זיין:

כז) ובאמת אויב אַמענטש וועט דאווענען תפלה בצבור איז נאָר אַקלייגע נאָך פאר איהם ער זאָהר מקיים ויין דעם מספר פון דיא גיינציג אַמנים וואס ער וועט ענטפערן, אפילו דיא וואס דאווענען נוסח אשכנז וואס זאגן גיט ויצמח פורקניה און זאגן גיט קדיש פאר מעריב איז אויך דא פֿיהל מעהר פון גיינציג אַמנים, אין איד וועל ויז דא אויס רעכניען נאָך דעם נוסח פון דיא אשכנזים און פֿיר וועלן אַנפאנגען פון מעריב:

ר'	—	ר'	אין קריאת שמע פון מעריב גיפֿינען ויך פֿיר ברכות
ג'	—	ג'	חצי קדיש פאר ש"ע
ו'	—	ו'	קדיש תתקבל

אמן

ה-ה'	נאך עלינו
<u>סיה ייה</u>	
מ'ו -- מ'ו	אין די ברכות וואס מען זאגט אין דער פריא גיפינען ויך
ו' -- ו'	מדיש דרבנן
ב' -- ב'	ברוך שאמר אין ישתבח
ג' -- ג'	חצי קדיש פאר ברכי
ב' -- ב'	צוויי ברכות פון ק"ש ווייל נאך גאל ישראל ענפערט מען נים אמן ב'--ב'
י"ט -- י"ט	די ברכות פון שמונה עשרה
ג' -- ג'	חצי קדיש נאך שמונה עשרה
ו' -- ו'	מדיש תתקבל
ה' -- ה'	מדיש פון יום
ה' -- ה'	אחר עלינו
ו' -- ו'	מדיש דרבנן
<u>סיה עיב</u>	

אמן

חלק שני

ואמרו

נב

ס"ח חיי, ע"ב, ל"ג, לבח"פ יש הרבה יותר מצ' אונים ואפי' לחיש מקומם שאין אומרים ברכות לפני העמוד רק מתחילין וידבר או חודו או מזמור שיר חנוכה ג"כ יש יותר מצדיק אונים אם נזהר להתפלל במנין ערבית ושחרית ומנחה כג"ל. ועתה אחשוב לדעת אשר ממילא יהי' בנקל לקיים גם הו' קדושות, וחם א' קדוש בברכת יוצר אור, ב' קדושה בחזרת השי"ן, ג' הקדושה של ובה לציון, וחד' הקדושה של החזרת השי"ן של מנחה, ולשמוע קדושים המצוינים לעיל וזה רק אם מתפלל בציבור:

(כה) ועתה אחשבה לדעת הצדיק אונים של שבת קודש

בליל שיק הקדוש של מזמור שיר ליום השבת באשכנז

ד' ברכות של ק"ש

מנן אבות אלקינו ואלקי אבותינו ואח"כ תתקבל

קדוש עלינו

ס"ח כ"א

צו מנחה: חצי קדוש

חזרת השי"ן פון שמנחה עשרה י"ט

קדוש פון תתקבל

קדוש נאך עלינו

ג' - ג'

י"ט - י"ט

י' - י'

ה' - ה'

ס"ח ל"ג

ס"ח י"ח ע"ב, ל"ג, לכל הפחות אין דא פיל מעקר פון גיינציג אמן אפילו וי' מען זאגט ניט קיין ברכות השחר פאר'ן עמיד נאר מען הייבט אן נבדק אדער חודו אדער מזמור שיר חנוכה אין אויך דא מעקר פון גיינציג אמן א"ב, ער אין גיהנום צו דאווינקען מיט א מגין מעריב שחרית און מנחה אזוי וויא עס ווערט געבראכט אויפ'ן ממילא וועט, עהם ווען גרינג מקיים צו גיין דיא שיר קדושות, א' קדוש פון יוצר אור, ב' קדושה פון חזרת השי"ן, ג' קדוש פון יבא לציון, ד' קדושה פון מנחה, און ממילא וועט ער הערן דיא געזון קדושים וואס וויא געזון געצוינקט פריער:

(כה) ועתה וועלן מיר אויס רעבינקען צו וויסן די גיינציג אמן פון שבת:

פרייטיג צוצאכט קדוש פון מזמור שיר ליום השבת אין נסח אשכנז

פיער ברכות פון קריאת שמע

נאך מנן אבות אלקינו ואלקי אבותינו און תתקבל

קדוש פון עלינו

ה' - ה'

ס"ח איינציג וואנציג

שבת

וּאָמַר   חֶלֶק שְׁנִי   אָמֵן   נָג

פ"ו	—	—	בשחרית הברכות
ו'	—	—	קדיש דרבנן
ב'	—	—	ברוך שאמר וישתבח
ב'	—	—	ב' ברכות של ק"ש
ו'	—	—	ז' ברכות שיע דשחרית
י"ד	—	—	קריאת התורה ז' קרואים י"ד ברכות
ו'	—	—	מפטיר ב' וברכות הפטרה ח'
ג'	—	—	חצי קדיש קודם מוסף
ו'	—	—	שמו"ע מוסף
ו'	—	—	קדיש התקבל
ה'	—	—	קדיש מיום
ה'	—	—	" עלינו

ס"ח ע"ט

ג'	—	—	—	מנחה חצי קדיש קודם קריאת התורה
ו'	—	—	—	קריאת התורה
ג'	—	—	—	חצי קדיש קודם ש"ע
ו'	—	—	—	שמו"ע ז' ברכות

פ"ו —	שבת שחרית איז דא פֿיפֿצין ברכות
ו' —	קדיש דרבנן איז דא זעקס "
ב' —	ברוך שאמר וישתבח איז דא צוויי
ב' —	ברכות פון קריאת שמע איז דא צוויי
ו' —	ברכות שמונה עשרה פון שחרית איז דא זיבען
י"ד —	קריאת התורה זיבן קרואים איז דא פינציג ברכות
ו' —	מפטיר — צוויי און פינף ברכות פון דער הפטורה איז זיבען
ג' —	חצי קדיש פאר מוסף איז דא דריי
ו' —	שמו"ע פון מוסף איז דא זיבען
ו' —	קדיש התקבל
ה' —	קדיש פון יום איז דא פינף
ה' —	עלינו איז דא פינף

ס"ה ניינאונזיבציג

ג' —	מנחה: חצי קדיש נאך זיבן קרואים איז דא דריי
ו' —	די ברכות פון קריאת התורה איז דא זעקס
ג' —	פאר שמונה עשרה איז דא דריי
ו' —	שמו"ע איז דא זיבען

קדיש

גד

ואמרו

חלק שני

אמן

קדיש תתקבל
אחר עלינו

— — — —
— — — —

ו'
ה'

ס"ה ל'

הרי מפורש שאפי' בלי ברכת השחר יש יותר מתשעים אמינים ואפי' במקומות שמתחילין הודו או מזמור שיר חנוכת יש ג"כ בריוח הצדיק אמינים אם יתפלל בציבור ע"כ ישתדל אדם להתפלל בבית הכ"ס דוקא עם הציבור כמיש בש"ע או"ח ס"י צ' סעי' ט' וכמו שאכתוב א"ה מזה להלן בקונטרס מיוחד בענין מצות תפילה בציבור ויח' מוכטח ג"כ שיענה הצ' אמינים ויקוים בו צדייק בא'מדינתו כגיל אם הוא עונה צדייק אמינים, ויח' בחיים טובים וארוכים, בזה ובבא וכגיל וממילא יח' לו בנקל לקיים חד' קדושות וי'

קדיש תתקבל איז דא נעקם
קדיש נאך עלינו איז דא פינף

ו' —
ה' —

ס"ה דרייסיג

על כן האבין מיר בפירוש אפילו אהן דיא ברכות פון דער פריא איז אויך דא מער פון ניינציג אמינים אפילו אין דיא ערשטער וואס מען הייבט אן הודו אדער מזמור שיר חנוכת איז אויך דא בריוח דיא ניינציג אמינים אויב ער וועט דאוונגען מיט מנין ע"כ זאל ויך געדער מענטש משתדל ויין ער זאל אויס פירען דאוונגען מיט א מנין דוקא אזוי וויא ס'שטייט גישריבן אין שולחן ערוך או"ח ס"י צ' סעיף ט' און אזוי ווי מיר וועלן שרייבן א"ה פון דעם ווייטער אין א באוונדער קונטרס וועגען דעם ענין פון דער מצוה דאוונגען בציבור און ער זאל ויין ויכער אז ער וועט ענטפערן דיא ניינציג אמינים און עס וועט מקיים ווערען בא איהם צדייק בא'מדינתו יח' אזוי וויא ס'ווערט אויבן גיבראקט אויב ער וועט מקיים ויין צו ענטפערן דיא צדייק דאס איז ניינציג אמינים וועט ער לעבען אנוט לעבן און עס וועט עהם דער לענגערט ווערן וינע זאחרין אויף דער וועלט און אנוטע א פריילעכע וועלט אויף די אייביגע וועלט איז אזוי ווי ס'ווערט גיבראקט פריער אין סימן כ"ג און עס וועט איהם ממילא ויין גרינג מקיים צו ויין דיא פיר קדושות מיט דיא אעהן קדישים מיט די מאה ברכות ממילא ווערט ער דורך ויין דאוונגען בציבור ויין אצדיק גמור אזוי וויא עס ווערט גיבראקט אויבן אז געדער מענטש בארף מקיים ויין דיא ראשי תיבות פון צדייק דיינו צ' אמינים די קדושות ו' קדישים, מ'

קדישים וק' ברכות וממילא יהי עיי הפילתו בציבור צדיק גמור וכו'. ומי' אל יפטור אדם א"ע חיו מלשמוע ברכת חבריו מלענות אמן באמרו הלא הנני שומע צ' אמנים, חלילה להעלות על הדעת כן כמ"ש בזה"ק הובא לעיל אות י"ב עה"פ שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמנים סאי שומר כלומר דנטיר לה האי ברכה דאמר האי דמכרך ומחכה לי לאתבא אמן כמה דאצטריך עכ"ל הוזה"ק, וכמו שכתבתי בחלק הראשון אות ס"א שאיתא בכתבי הארי ז"ל שהארי ז"ל הי' שומע ברכת השחר אפי' ממאה אנשים ולא הי' מתעצל לשמוע אפי' מאה פעמים הנותן לשכוי בינה, הובא בספר הקדוש בית אהרן בהסדר היום באות ג', ובאות ז' כתב שם וז"ל להתאמץ לענות אמן על כל הברכות הן ברכות השחר, ושמוע, וכל הקדישים, ועל יהיה רצון שאחר קריאת התורה, ועל הרחמן שבברכת המזון, עכ"ל הקדוש, והק' ברכות מכאורים ברמב"ם פ"ז הל' י"ד מה' תפלה ובש"ע סי' מ"ז סעיף ג' :

בְּרִכּוֹת יַעֲמָאֵלְט וְעַט עַר וַיִּין אַ צְדִיק גָּמוֹר, אָפֶער פֿון דַּעַסְט וועגן זאל זיך אַמְעַנְטש נים מוֹרָה הַיִּתֵּר וַיִּין חַי וְעַן עֵהר הָאֵם שׁוֹיִן גִּיְהֶערֶט דִּיא נִינְצִיג אַמִּיִם פֿון צו הָערִין אַבְרָכָה פֿון וַיִּין חֶבֶר און זיך פֿאַטֶערִין פֿון עֲנְפֶערִין אַמִּין, וַיִּיל עַר הָאֵם דָּאָךְ שׁוֹיִן הַיִּינְט גִּיְהֶערֶט דִּי נִינְצִיג אַמִּיִם, עַר זָאָהֶל דָּאָם נָאָר חֲלִילָה נים מְרַאָבְטִין אַזױ וַיִּיא סִ'שְׁמִיִּיט גִּיְשְׁרִיבִין אִין זוֹהֶר הַקָּדוֹשׁ אַזױ וַיִּיא סִ'וועֶערֶט אַזױבִין גִּיְבֶראָבְט אִין אֹת י"ב אױף דַּעַם פֿסוּק שׁוֹמֵר אַמִּיִם אַז מַעַן זָאל נים לִינְעֶן שׁוֹמֵר אַמִּיִם נָאָר שׁוֹמֵר אַמִּיִם, אִין דַּער פֿשֶׁט וַיִּיאָם עַר הַיִּם אָפּ דִּיא בְּרָכָה פֿון וַיִּין חֶבֶר צו עֲנְפֶערִין אַמִּין אַזױ וַיִּיא עַם דָּאָרפֿט צו וַיִּין, אִין אַזױ וַיִּיא אױף הָאָב גִּיְשְׁרִיבִין אִין דַּעַם עֲרֶשְׁטִין מִיִּיל אֹת מ"א סִ'שְׁמִיִּיט גִּיְשְׁרִיבִין אִין כְּתָבִי הָאֶרֶץ ו"ל אַז דַּער הָאֶרֶץ ז"ל הָאֵם גִּיְהֶערֶט דִּיא בְּרִכּוֹת וַיִּיאָם מַעַן זָאָבְט אִין דַּער פֿרִיא אָפִילוּ פֿון הַנְּדֶערֶט מַעַנְטֶשִׁין און עַר הָאֵם זיך נים גִּיְפִילְט צו הַיִּינְט אָפִילוּ הַנְּדֶערֶט מָאָהֶל דִּי בְּרָכָה הַנּוֹתֵן לִשְׁכּוֹי בִּינָה, אַזױ וַיִּיאָם וועֶערֶט גִּיְבֶראָבְט אִין הַיִּילִינְעֶן סֶפֶר בֵּית אַהֲרֹן אִין דַּעַם סֶדֶר הַיּוֹם אֹת ג' און אֹת ו' שְׁרִיבְט עַר דָּאָרְט אַז מַעַן זָאָהֶל זיך שְׁמֶאֱרָקִין צו עֲנְפֶערִין אַמִּין אױף אַלֶּע בְּרִכּוֹת סִי פֿון אִין דַּער פֿרִיא אִין פֿון שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה אִין פֿון אַלֶּע קִדְשִׁים, אִין אױף, דִּיא יְהִי רָצוֹן וַיִּיאָם נָאָךְ קְרִיאַת הַתּוֹרָה אִין אױף דִּי הַרְחָמִים וַיִּיאָם צִיִּים סוֹף בְּעַנְטֶשִׁין עכ"ל הַקָּדוֹשׁ :

כט) עוד כתב בספר חגן ליום כ"ח וז"ל באתי להזכיר ולחזכיר שנדול השכר של עניית אמן יותר מהמברך שבזה יוסף כח וגבורה למעלה ואין לך גדול לפני הקב"ה בעניית אמן. כמבואר במדריך שבא. ובוז'ק פ' וילך כתב וז"ל שכמה טובות משתכחין בכל העולמות ע"י שחוא המשפיע הרבה אורות ושפע ע"י עניית האמן וגורמים ע"י למלמס מכל צרה בעלמא דין ובעלמא דאתי וקול חברו יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים וצריך להזכיר לחמון עם שלא יאסרו תהלים או מעמדות או שאר חתוננים בעת חזרת השיץ תפלת י"ח כי בודאי איא לכוון כראוי ועונין אמן

כט) נאך שטייט גישריבין אין ספר חגן ליום כ"ח: איך בין גיקומען מוהיר ויין און דער מאנען אז דער שבר פון דעם וואס ענטפערט אמן איז נאך גרעסער פון דעם וואס מאכט די ברכה ווייל מיט דעם פערט ער כח און שטארקייט אין הימל גיטעס צו טוען נארום עס איז נישט דא גיין גרעסערער מענוג פארין רבנו של עולם וויא דער וואס ענטפערט אמן. וויא ס'ווערט גיבראכט אין מדרש אנהייב פרשה תבוא. און אין וזה"ק פרשה וילך שרייבט ער אזוי. אז וויא פילע טובות ווערן גיפניען אין אלע וועקטן דורך דעם וואס ער איז משפיע אסאך ליקטגקייט אין שפע ברכה דורך נין ענטפערן אמן דורך דעם ווערן זיי אפ גידיט פון פיל צרותאון דער וועלט און נעגער וועלט. און א ב"ח קול גייט ארויס אין אלע עולמות אין שרייט אויס דעם פסוק פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים דער פשט פון דעם איז. עפענט אויף די טויערן עס ואל אריין קומען דער צדיק וואס היט אפ די אמונים אין מען דארף אן נאנין דעם המון עם אז וויא זאלין נישט זאגן קיין תהלים אדער מעמדות אדער אנדערע גיבעטן ווען דער חון זאגט די שמנה עשרה ווייל מען קען נישט גוט הערן צו דער ברכה וואס דער חון זאגט. ענטפערט מען אאמן יתופה דאס איז אז ער ווייזט נאר נישט וואס א ברכה דער חון זאגט נאר ער הערט אז נעגער זאגט אמן זאגט ער אויך אמן אדער ער ענטפערט נישט באלד אמן אזוי ווי נעגער ענדעט די ברכה דאס הייסט א אמן יתופה דאס איז אסבגה אדער אאמן קטופה דס איז ער זאגט אמן און די נין אדער אאמן קטופה דאס איז ער נאר נישט האפן זאגן אמן פריער וויא נעגער זאגט אויס דא נאנצע ברכה דאס איז אויך אסבגה. נאך אפשט איז ער נאר נישט האפן דעם אמן נאר ער ואל אפיקעל באריר ויין אין דעם

יתומה, ואמן קטופה, ואמן חטופה, ואין זה מברך אלא מנאץ:
 (ל) עוד כתב שם באות כ"ט בשם הרמב"ם ז"ל אף שישיבה בביהכ"נ
 למצוה יחשב אבל המדבר שיחה במילה עבירה מכבה מצוה ואסור
 לדבר שיחה במילה אף שלא בשעת התפלה ומכ"ש בשעת התפלה, ע"כ מן
 הראוי שכל קהילה וקהילה מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מניע
 יעמדו אנשים ע"ז אשר ישניחו בעיניהם על המדברים ויביישו אותם ברבים
 ובזה נראה כבוד ה' בארץ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ויתנו
 במתן ורסן לבלום את פיהם בביהכ"נ מלדבר דיבור של חול ושיחה במילה,
 ומי שיש בידו מקל ורצועה יחוש על כבוד קונו ולא ישא פני איש ולא
 יחדר פני גדול עד כי יחדל חדול והמזחיר והמזחיר יזכו לראות בנועם ה'
 ולבקר בהיכלו אכיר עכ"ל:

אמן, אזוי ווי די הייליגע נפרא ואנט אין מסכת ברכות דף מ"ו ע"ב אז מען
 דער לענגערט עהם די יארין אז ער איז א ביסל מאריך אין אמן:
 (ל) נאך שרייבט עהר דארטין אין דעם אות כ"ט פאר דעם רמב"ם ז"ל
 האמטשע ויצין אין שוהל אינדאף א מצוה אבער צו רעדען דברים
 בטלים דאס פארלעשט דיא מצוה פון ויצין אין שוהל, און מען טאקער ניט
 רעדען קיין דברים בטלים אפילו ניט בשעת מען דאווענט מכל שכן ווען מען
 דאווענט דער איבער דאס איז גלייך אז נעדרע קהילה וקהילה אויף דעם ארט
 וואס די רייד פון השירה איז אן גענומען דארטין ואלין שטיין מענטשין אויף
 דעם אקטונג צו געבין מיט ויערע אויגן אויף די וואס רעדן, און ואלין ויזא
 פאר שעמען ברבים, און דורך דעם וועלן מיר געהן דעם כבוד פון דעם
 מלך מלכי המלכים המב"ה, און אלע ואלין געהן און הערן אז ויזא ואלין
 ביזא דעם דאווענען מעהר ניט רעדן אין שוהל און ויזא ואלין ארויף
 טאהן אצום אויף ויערע מיילער אז ויזא ואלען ניט רעדן אין שוהל, היין
 דברים בטלים, און ווער ס'האט בא ויך אביסל כח וואהל ער אקטונג געבין
 אויף דעם, פאר דעם כבוד פון דעם הייליגן בורא ית"ש, און ער זאל נישט
 מוכין וואס יענער איז א גרויסער מענטש א גראבטער, ביז יענער וועט אויף
 הערן צו רעדן, און דער וואס באמיהט ויך אין דעם, און דער וואס
 פאלגט עהם וועלן ווכה ויין צו א גאולה שלמה בגדרה בימינו אמן:

(א) והנהגה"ה מבעל המחבר וע"כ מוטל על המברך שיברך בקול רם כדי שישמעו העומדים אצלו ויענו אמן על ברכתו. כמ"ש לעיל סי' כ"ז בשם ספר הנן שהוא ממחברים הקדמונים שהמניא סי' ר"ם והמטה משה מביאו:

(ב) וכן איתא בס' חסידים סי' רנ"ד הבאתיו בחלק ראשון סי' כ"ז שהאומר ברכות בלחש הוא חוטא וגזול את המקום האמן במה שלא יהי' מי שיענה אמן על ברכתו אם לא מרים קולו בברכה עכ"ל:

(ג) ומלבד טעם מניעת אמן אם יברך בלחש כתב בס' חסידים עוד טעם מה דצריך לברך בקול בס' תהיך וז"ל כתיב ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו כשיברך להקב"ה צריך לברכו בקול רם כי בקול רם כל הקרביים מחנועעים וגמשכים אחר הקול עכ"ל:

(ד) וב"כ השל"ה הקדוש הובא דבריו בבאה"ט סי' מ"ג דכל אדם ירגיל עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקול מעורר הכוונה עכ"ל. ע"כ ההנהגה מבעל המחבר:]

(א) ההנהגה פון בעל המחבר ע"כ לינא א חיוב אויף געדערין וואס מאכט א ברכה אז ער זאל מאכין הויך די ברכה כדי אז די וואס שטייען געדין עהם זאלין גערין און ענפערין אמן אזוי וויא ס'שטייט פריער אין סימן כ"ז אין דעם נאמען פון ספר הגו וואס דער ספר הגו איז פון דיא קדמונים וואס דער מנן אברהם אין סי' ר"ס און דער ספר מטה משה גרענגט עהם:

(ב) און דאס זעלבע ניינט ויך אין ספר חסידים סי' רנ"ד וואס איך האב שוין דאס גישריבן אין דעם ערשטן טייל סי' כ"ז אז דער וואס זאגט א ברכה שטילער הייט הייסט ער אוינגער און אנגלן וואס ער זאגט דעם אמן פון חש"י ווייל ער איז גורם נישט צו ענפערין אמן אויף ויין ברכה:

(ג) און חוץ דעם טעם וואס מען ענפערט נישט קיין אמן שרייבט דער ספר חסידים אין סימן תהיך גאד א טעם ווייל ס'שטייט אין פסוק ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אז ער לויבט חש"י דארפין די גידעקעס אויך עהם לויבין דריקער דארף מען מאכין א ברכה הויך אז אקלע וייגע גידעקעס זאלין אויך מיט לויבין דעם אייבערשטן:

(ד) און אזוי שרייבט דער באה"ט אין דעם נאמען פון של"ה זמרוש אין סי' תרמ"ג אז געדעקער מענטש זאל ויך גיזיגען צו זאגן א ברכה הויך ווייל דער מול דער נעקט די בוונה ער זאל וויסען וואס ער קערט. ע"כ הנהגה מבעל המחבר:]

(לה) ובספר תוספות מעשה רב אות ח' כתב וז"ל במעשה רב אות ל"ה כתב שמותר לענות כל אמן אפי' לאחר יוצר אור חוץ לאחר שפתח שירה חדשה, וכאן במעשה רב כ"י כתוב אף לאחר שפתח שירה חדשה עכ"ל :

(לו) אנב אביא משיכ שם בסי' ט' וז"ל במעשה רב אות ל"ו צואת האף והאוזן לא מקרי צואה ומעמו של רמ"א שכתב בסי' צ"ב סעי' ז' שבגמרא פ' המקבל קראן צואה וליתא דודאי אינה בכלל צואה אלא דלשון פסולת הוא כמו צואת תרנגולים עכ"ל. וכדאי הוא הגר"א ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק כנזן הנוגע בצואת האף באמצע תפלת ואין לו מים שינקו ידיו היטב ויתפלל כדעת הגר"א ז"ל :

(לז) עוד יש להעיר משיכ הגר"א ז"ל בספר משנת הגר"א שער התנועות אות ג' וז"ל היוד אינה נסחרת כ"א אחר צירי וחיריק אבל אחר

(לה) אין דעם ספר תוספות מעשה רב אות ח' שרייבט ער אזוי : אין אין מעשה רב אות ל"ה שמי"ט גישריבין אז מען מעג ענפערין אלע אמן'ס אפילו נאך יוצר אור אויסער ווען ער האט שוין אנגיהויבן שירה חדשה אין דא אין מעשה רב כ"י ווערט גיבראכט אז אפילו ווען ער האט שוין אנגיהויבן שירה חדשה מעג ער אויף ענפערין אמן :

(לו) דער ווייל וויל איך פריינגין וואס ס'שמי"ט דארטין גישריבין אין סימן ט' ווייטער אנוטיגע וואך אין נאמען פון דעם גאון ז"ל, און דאס איז דער לשון פון מעשה רב אות ל"ו : דאס אויפריינקייט פון גאון און אויסער הייבט נישט קיין צואה אין דעם זעם פון רמ"א אז ס'איז יוא צואה בסי' צ"ב סעי' ז' ווייל דא נמרא פרק המקבל רופט ער דאס אן צואה ואנט ער אז ס'איז נישט אזוי און ס'איז גוויס נישט בכלל צואה נאר דאס איז אלשון פסולת אזוי ווי דא אויפריינקייט פון די היינער וואס דאס רופט ויך צואת התרנגולים אין דאס האט נישט קיין דין פון צואה און ס'איז פראי ויך סומך צו נין אופן הגר"א בשעת הדחק דהיינו ווען ער רירט אן אין דא אויפריינקייט פון נאז אפער אין דעם אויפריינקייט פון אויסער אין מיטן דאוונען אין ער האט נישט מיין וואסער צו וואשן די הענט נאר ער גיט אפ ווישן זיין האנט אין ער זאל דאוונען. אזוי ווי דער הייליגער גאון ז"ל פסקת :

(לז) נאך וויל איך דא מערער נין וואס דער גאון ז"ל האט גישריבן אין דעם ספר משנת הגר"א און שער התנועות אות ג' אז דער אות י"ד

פתח וקמן צריכים להדגיש את היות שתי נרגשת במבטא ע"כ יזהרו להדגיש את היות שבסוף השם הקדוש שתי היות נרגשת במבטא. וכ"כ הפרמיג סי' ה' באשל אברהם סק"א וז"ל והיות [של השם] נח נראה הוא וצריך להדגיש עכ"ל הפרמיג. ע"כ מהנכון לקיים את דברי הנביא הנ"ל לקרות השם מלרע להדגיש הנון וממילא יחי בנקל לקיים את דברי הגר"א והפמיג ז"ל להדגיש גם היות כמובן:

(לח) **אנב** אזכיר שנית להודיע משיב הנודע ביהודה חלק אורח סי' ב' שהשם הקדוש אדוני צריכים לקרותו מלרע דוקא ולא מלעיל וכתב שם דו"ל קרי בי רב הוא שהשם צריכים לקרותו דוקא מלרע דהיינו שצריכים להדגיש הנון של השם לא הדלית שהוא מלעיל וכתב שם שמו שקורא את השם מלעיל הוא בעצמו מלרע כמיש בח"א סי' צ"ג:

(לט) **ואף** מי שבתחלתו יקשה עליו לקרות השם מלרע אם הוא מורגל לקרותו מלעיל, אמנם אם ירגיל עצמו איזה פעמים לקרותו מלרע להדגיש הנון של השם בדברי הנביא הנ"ל ולהדגיש היות של השם בדברי

א"י גיט. קענטיג אין אפרייך נאר נאך א צירי און א חריק אָפּער נאך אפּתח אין א קמץ דאָרף מען שאַרף ארויס קערן די יוד אין מַזְאָל מַרְגִיש ויין דעם יוד ווען מ'רעד דא אים ע"כ נאל מען געווארנט ויין שאַרף אים קערן דעם יוד וואס נאך דעם נון פון שם הקדוש. אין אזוי שרייבט אויף קער פרי מנדים סי' ה' אין אשל אברהם סק"א אז דער יוד פון שם נאל מען שאַרף ארויס קערן עכ"ל הפרמיג:

(לח) **נעצט** וי"ל איך מענער ויין אין מאבין וויסן וואס דער נודע ביהודה קאט גישריבן אין חלק אורח סי' ב' אז דער שם הקדוש אדוני דאָרף מ'ליינען אַראָפּ בוקא, דער פּשט איז אז מען נאל ארויס דרוקן דעם נון אין גיט דעם דלית וואס דאס איז מלעיל דאס מיינט מען פון אויבין. אין ער פירט אים אז דער וואס דרוקט אים דעם דלית פון שם פון אויבין איז גיט די נון ווי מיר האבן פריער גישריבן איז ער אליין פון היקטין וד"ל:

(לט) און אפילו דער וואס איז שוין איינגעוואנט צו ליינען דעם שם פון אויבין אין אפדריקטן באם דלית, אָפּער אויב ער נעמט ניד איינגע- וויינען עטליכע מאהל ליינען דעם שם מלרע דהיינו ארויס דרוקן דעם נון פון שם אזוי ווי דער נובי שרייבט נעמט עהם ממילא נריק ויין ארויס קערן דעם יוד אזוי ווי דער הגר"א מיט דעם פרמיג שרייבן אויבין, נעמט ער

הגרי"א והפרמי"ג הנ"ל ז"ל יראה בעצמו כי לא דבר קשה הוא וירגיש קדושה גדולה בזה בעוה"י. עוד אזכיר שנית ליוזר מאד שלא לקרות השם בשוא תחת הדליית כי לא מן השם הוא זה ואין שם כלל רק דוקא בחולם על הדלית כמו שכתבנו בספרי וא"א בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן ז"ל ליום כ"ג עוד כתב שם הפרמי"ג בשם האר"י שיכוין בשילוב הוי' ואדני' ביום תחילה הוי' דכורא, ובליילה תחלה אדני נוקבא, עכ"ל הפמי"ג:

(ט) עוד כתב שם בספר הגן הנ"ל ז"ל ועתה אכתוב כוונת הקוף של צדיק המרמזת על ק' ברכות שאיתא מנחות מ"ג ע"א אל תקרא מה אלא מאה שחייב אדם לברך בכל יום ק' ברכות, וכשמברך על איזה פרי או שאר ברכה מחויב לברך בקול רם כדי שחבירו יענה אמן כנ"ל, ואם יעשה כך אזי אם ח"ו נגזר עליו קללה אזי מהפך הקללה לברכה, שאיתא בכתבי הארז"ל עה"פ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, והקשה הא אין

נענה אין ויך אל"ן או דאם איז גיט מיין שווערע נאך און ער וועט שפירען א גרויסע קדושה אין דעם בעוה"י. נאך דארף מען גוהר זיין מען ואל נישט ליינען דעם שם מיט א שווא אונטער דעם דלי"ת ד נאר מיט א חולם אויף די דלית ווייל מיט א שווא אונטער דיא דלית איז נאר קיין שם נישט אזוי ווי מיר האבן שוין גישריבן בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן ז"ל:

(ס) נאך שמי"ט גישריבן אין דעם הייליגען ספר הגן, און אזוי גרענגט ער דארטין. ערשט וועל איך שרייבן די פונגה פון דעם אות קו"ף פון דעם ווארט צדיק וואס דאס בא ווייזט אויף די הונדערט ברכות וואס ווערט גיבראכט אין דער נמקא מנחות מ"ג ע"א אויף דעם פסוק מה ה"א שואל ממך ואלסט גיט ליינען מה נאר מ"א"ה דאס מיינט מען די הונדערט ברכות וואס א מענטש דארף מאכין. יעדען טאג, און ווען ער מאכט א ברכה אויף א פרי אדער אאנערע ברכה דארף ער מאכין דיא ברכה אין דער הויך פרי אז ויין חבר וואס הערט ואל ענפערין אמן, ווי ס'ווערט אויבן גיבראכט, איז אויב ער וועט אזוי טוהן וועט דיא קללות וואס איז גנור גיווארן אויף איהם איבער גקערט ווערין צו ברכות, ווי מיר גיפניען אין דיא כתבים פון דעם האר"י. ז"ל אויף דעם פסוק ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה דער פשט פון דעם איז אז השי"ת וועט איבער קערן דיא קללה צו א ברכה ווען אז דיא וועקט מאכין אלע טאג הונדערט ברכות וועט דער ווארט קללה

קללה למעלה ופירש כך שאם תהפך תיבת קללה בחיפוד אתוון יהי' אותיות הלל ק' ר'ל שיברך ק' ברכות אז יהי' הקללה ג'כ ברכה, וזה פי הפ' ויהפוך ה' אלהיך את הקללה לברכה וזיינו אם חברך בכל יום הלל ק' ויהי' מהופך תיבת קללה להלל ק' ויהי' ברכה בכל מעשי ידיו, וזהו כוונת הפסוק בתהלים ק"ט ויאחב קללה ותבואהו ר'ל שהרשע אוהב את הקללה, וא"ת מי פתי שיאהב קללה ומתרג' הפסוק ולא חפץ בברכה חיינו שאינו מברך בכל יום המאה ברכות וכנ"ל. עכ"ל ספר הגן הג'ל ליום י"א :

ועתה הגני נחץ להודיע איזה הערות על ספרי ואמרו אמן חלק הראשון.
(מא) הערה א) מזה שכתבתי בחלק הראשון של ספרי ואמרו אמן סי' צ"ד בענין קריאת שם הקדוש אדני שיש לפנינו אות כמו ליי, כיי, מיי, כתבתי שם להדגיש האי' לומר לאדני להוציא במבטא את האלף מן תיבת ליי הגני מוכרח להודיע אשר כן מצאתי בספר לקוטי שושנים סעי' כ"ט בשם ספר ארץ חמדה אבל בהספר תוספת חיים שלי על תהלים קפ"טל סי' פסוק ט"ו הוא דוחה זאת יען שבמסורה רבתי בדרכי הניקוד והנגינות ד"ה

איבער ג'קערט ווערין צי הלל ק' ווארין קללה ווען די אותיות צוריק הלל ה' און הלל איז טייטש לויבען מיט ק' דאס איז הונדערט ברכות וועסט דיא גיבענשט ווערין אין אלעם וואס דו וועסט טוהן, דאס וועלכע איז די פנינה פון דעם פסוק אין תהלים ק"ט ויאחב קללה ותבואהו דער פשט איז אז דער דשע האט ליב די קללה איז דאך א פראגע וועלכער נער האט דאס ליב א קללה ענפערט דער פסוק ולא חפץ בקרבה אז ער וויל נישט קיין בקרבה. דאס מיינט מען וויל ער וויל נישט מאכין די הונדערט ברכות אלע מאג וי"א פ'נוערט אויבין גיבראכט. עכ"ל ספר הגן הג'ל ליום י"א :

יעצט איז נייטיג צו מאכן וויסן איינע הערות אויף מין ספר ואמרו אמן חלק ראשון.
(מא) א) וואס איך האב גישריבן אין דעם ערשטן חלק פון מין ספר ואמרו אמן סי' צ"ד וועגן דעם ענין פון הייליגען נאמען אדני וואס פאר דעם שם איז דא דער אות ל' למשל ליי, אדער ביי מין האבין מיר אויף גיבערסט אז מען זאל ארויס רעדן און זאגן לאדני און מען זאל ארויס רעדן דעם אלף פון ווארט ליי מוז איך זאגען אז דאס איז נאר אזוי וויא מיר האבן בקבלה אין דיא מסורה אז וויא פ'מוקמט איינע פון דיא אותיות מ' ש"ה, פארין שם דעמאלט זאל ער ארויס זאגן דעם אלף אזוי וויא שיי מיי היי וויל דער שם ליגט אין דעם אויס דער

כל לשון אלקות לא כתב כן וז"ל שם באמצע, ובבא אחד מאותיות מ', ש, ה', לפני השם אז לא יסור האלף ממנו כמו מאלקים האלקים שיי, אז נרגש במבטא האלף אבל אם אחת מאותיות וכל"ב משמשות לפני השם אין אלף ראשונה משמשת מאומה שמבליעו חחת שפתיו ולא מפיק אלף במבטא כמו ויי, כיי, ליי, כיי, וכ"כ במנחת שי על תהלים קפ"ט קל"ה וז"ל לאדוני לאלקים מפקין א': ואינה צריכה להיות מורגשת במבטא כלל כמ"ש במסורה גדולה תהלים קל"ה, ועמוס ד':

(מכ) הערה ב) מ"ה שכתבתי בח"א בסי' פ"ה בשם הלבוש ס"פ קצ"ח והפס"ג שם במש"ז סק"א דשלשה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו להם לומר אמן אחר המברך שהוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו או בעשרה שהמברך חוזר ואומר ברוך אלקינו שאכלנו משלו וכן בענין אם יש לומר ברוך הוא וברוך שמו יש הרבה דעות לכאן ולכאן. אמנם אחר הדפסתי בחלק הראשון הנ"ל מזה מצאתי בסידור יעב"ץ במקום ברחמ"ז שהוא מכריע בזה

פון דעם אל"ף אָבער אויב איינע פון דיא אותיות כול"ב זענען גישריבן פארן שם דעמאלט ווערט נאר נישט בייניצט דער אלף ווייל ער שלענגט איין דעם אל"ף אונטער דיא ליפין און ער רעט עס נישט ארויס אזוי וויא ניי כיי ליי כיי און אזוי שטייט גישריבן איז מנחת שי אויף תהלים לאדני לאלקים רעט מען נישט ארויס דעם אל"ף און עס דארף זיך נישט שפירען ווען מען רעט ארויס דעם אל"ף אזוי ווי מיר האבן בקבלה בהמסורה (תהלים קל"ה עמוס ד') :

(מכ) ב) וואס איך האב דארטין גישריבן אין סימן פ"ה בשם הלבוש פאר דעם לבוש מיט דעם פרי מגדים אז דרייא אָדער צעהן וואס האבן געגעסן צו נאמען האט מען נישט מתקן געווען פאר וויא נאלין ענפערין אמן נאך דעם וואס דער מברך ענפערט צום סוף ברוך שאכלנו משלו אָדער מיט אַ מנין ברוך אלקינו שאכלנו משלו נאכהער האב איך גיפגען וויא הרב הגאון ר' יעקב עמדין שרייבט אין דעם דין א פשרה אז ווען וויא עסין נאר אַ מוומן זאל מען נישט ענפערין קיין אמן נאך דעם מברך ווען ער לאזט אויס ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אָבער ווען מען גענשט מיט מנין זאל מען יא ענפערין אמן נאך דעם מברך אויך וועגן דעם עגן צו מען זאל זאגן ברוך הוא וברוך שמו איז דא פיל דעות אין שלחן ערוך, מאקט הרב הגאון ר' יעקב עמדין אין דעם אויך א פשרה אזוי אז בייא איין מוומן זאל מען נישט זאגן ברוך הוא וברוך שמו נאר אז ווען מען גענשט מיט

וכתב שם ז"ל בענין עניית אמן אחר המזמן נחלקו המחברים וכו' ונקמיינו מילתא מציעתא [כלומר הכרעה] לענות אמן אחר המזמן בשם, וכן עינה ברוך הוא וברוך שמו אחר המזמן בשם עכ"ל, וכן ראוי לנהוג לאמר אמן אחר המזמן בשם שחזור ואמר ברוך אלקינו שאכלנו משלו, וגם יאמר ברוך הוא וברוך שמו קודם שיתחיל ברהמ"ז בזמן שזימנו בשם יעו כי היעביץ מכריע כן והלכה כמכריע וק"ל:

(ג) הערה ג) משי"ב בחלק ראשון סי' קיד שרוב הפוסקים פסקו לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה שהוא ברכה בפני עצמה מצאתי כעת שגם בהמחצית השקל בסי' מ"ז סק"ח כתב אשר גם חב"י ס"ל דעיקר היא כמ"ד אשר והערב נא היא ברכה בפ"ע. וכן מצאתי בס' עבודת הקודש בסדר קשר אגודל סי' ב"ח ז"ל ברכת אשר קדשנו על דברי תורה והערב נא שתי ברכות הן ועב"ז יאמר והערב נא האריי ז"ל עכ"ל חרי שהעיקר במ"ש שם שיש לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה. כי אין ספיקן של הפרמ"ג והדר"ת מוציא מידי ודאי של רוב הפוסקים שודאי שתי ברכות הן וק"ל:

א מנין ואל מען יוא ואנין ברוך הוא וברוך שמו. און אזוי וי"א מיר האבין ארין הלכה במכריע אז די הלכה בלייבט ווייזר פוסק וואס מאכט אפשיידה ע"כ בלייבט דער דין וי"א הרב הגאון ר' יעקב עמדין ז"ל אז גייא אמוזמן ואל מען גיט ענפערין. קיין אמן נאך דעם מברך און גיט ואנין ברוך הוא וברוך שמו. אבער ווען ס'גענישט א מנין ואל מען יוא ואנין אמן נאך דעם מוכרה. און ואנין איז דעמאלט ברוך הוא וברוך שמו:

(ג) ד"אס וואס איך האב גישרייבן אין דעם ערשטן חלק סי' קיד אז רוב הפוסקים הייסן ענפערין אמן נאך די ברכה פון לעסוק בברכי תורה. האב איך גיפגען אז דער מחצית השקל סי' מ"ז סעיף קמן ח' שרייבט אז דער בית יוסף האלט איך אזוי אז מ'דארף ענפערין אמן נאך די ברכה לעסוק בברכי תורה נעצט האב איך גיפגען אין ספר עבודת הקודש אין סדר קשר אגודל סי' ב"ח אז דיא ברכה לעסוק בברכי תורה מיט וְהֵעֲרַב נָא אִיז אַזויי ברכות ע"כ בלייבט דיא הלכה וי"א רוב פוסקים מ'זאל ענפערין אמן נאך דיא ברכה לעסוק בברכי תורה ווייל יחיד ורבים הלכה ברכים און אזוי ווי ס'מערשט פוסקים פסקיין אז מ'זאל יוא נאך ואנין אמן נאך לעסוק בברכי תורה בלייבט אזוי דיא הלכה וק"ל:

סד) ועתה באתי לברר בעזחיי חדין אם השי"ע רשאי לענות אמן אחר ברכת כהנים וזה החלי בעזחיי. חנה דין זה מבואר בשיע או"ח סי' קכ"ח סעי' י"ט וז"ל אין השי"ע רשאי לענות אמן אחר ברכת של כהנים ומקורו במשנה דפרק אין עומדין משנה ד' וז"ל המשנה העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני המירוק וכו' ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי עכ"ל המשנה וכתב במד"ז שם סעי' י"ד דבעניית אמן של הפסוקים בברכת כהנים לא מהני הבטחה וכן פסק בשלחן שלמה סעי' י' וכן פסק בסידור יעב"ץ במוסף של יו"כ אבל המג"א שם סי' כ"ט פסק דאם מוכבט שלא יתבלבל רשאי ומכש"כ האידנא שמתפללין בתוך הספר, וכ"כ בתפארת ישראל על המשניות שם אות כ"ב די"א דאמן רשאי לענות במוכבט וכת"ש דכן נראה לו מצד כש"כ, וכ"פ באל"י רבה שם סוף אות ל"ח דעניית אמן אחר הפסוקים ל"ה הפסק, וכ"פ האי"ז על הלבוש אות י"ז וז"ל דלדידן דסתפללין בתוך הסידור יש לחתיר

סד) וועגנין דעם דין אויב דער שי"ע מעג ענפערין אמן נאך ברכת כהנים. דאם איז מבואר אין שיע או"ח סי' קכ"ח סעי' י"ט און אזוי שרייבט ער דארטין אז דער חזן מעג ענפערין אמן נאך דיא ברכה פון דיא כהנים און דעם מקור פון דעם געמט ער פון דער משנה פון פרק אין עומדין משנה ד' און דאס איז דער לשון פון דער משנה דער וואס שטייט פארין עמוד ואל נ"ט ענפערין אמן נאך דיא כהנים' ברכה ווייל טאמער וועט ער צומישט ווערין נאר אויב ער פילט בא ויך אז ער וועט ויך נ"ט פארלידן מעג ער ענפערין אמן און דאוויינין ווייטער עכ"ל המשנה, און דער מד"ז סעי' י"ד ב"רענגט אז מען ואל ענפערין אמן נאך דיא פסוקים פון ברכת כהנים העלפט נ"ט קיין הבטחה, אזוי ווערט גיבראכט אין שלחן שלמה סעי' י' און אזוי ווערט גיפאסקעט אין סידור יעב"ץ אין מוסף פון יום טוב אפער דער מנן אברהם אין ס"ק כ"ט פאסקעט אז ער איז ויכער אז ער וועט נ"ט צומישט ווערין מעג ער ענפערין אמן ומכל שכן אז מען דאוויינד אין אסידור, אזוי ווערט גיבראכט אין דעם פירוש תפארת ישראל או"ח משניות אות כ"ב, אז ער פאסקעט דארט אז ער מעג ענפערין אמן וויא ער איז ויכער אז ער וועט גישט ווערין צו מישט, און אזוי ווערט גיבראכט אין ספר אל"י רבא סוף אות ל"ח אז אמן נאך די פסוקים הייבט נ"ט קיין דעם און אזוי פסקת דער אל"י וזמא אר"ן לבוש אות י"ז וז"ל: ווייל מיר

וכי' בש"ע חרב הנרז"ש שם סעי' ל' שכת"ש דהעיקר כסברא האשונה דענין
במוכטא וכי' עכשיו שמתפללין בתוך הספר עכ"ל. וכי' הרחי"ג מליסא דאם
מתפלל בתוך הסידור והוא מוכטא שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות, כדיני
נשיאת כפים בידיו אזה מ"ז. וכי' בחי"א כלל ל"ב סי' כ"ד דחאידנא
שמתפללין בתוך הסידור לא חיישינן שתתבלבל דעתו ומותר לענות אמן
אחר הפסוקים של ב"כ. וכי' בערוך השלחן שם סעי' ל"א דלדין שמתפללין
בתוך הסידור דיש להתיר לענות אמן של הפסוקים דב"כ וכי' במשנה ברורה
שם אות ע"א דאם מתפלל בתוך הסידור ומוכטא לו שלא יתבלבל רשאי
לענות אמן. דאמן זה אינו חשוב הפסק דהוא צורך תפלה. ולדינא נראה
כיון דכל חני גדול רבוותא ס"ל דמותר להשי' לענות אמן אחר הפסוקים
יש לסמוך עליהו. ובפרט דרבים הם כנגד המו"ז והסידור יעבי' הג"ל וכמו
שכתבתי בחלק הראשון אות ס"ה בשם הב"י ביו"ד סי' שצ"ט שכתב שם
ח"ל ולענין חלכה נקמינן כוותי' דרבים גינהו כנגד הרמב"ם וסייערנו וכמו
כן באן רבו המתירין על האוסרין בג"ל והוי כיתיד כנגד רבים וחלכה כרבים
ובודאי מותר להשי' לענות אמן על הפסוקים של ברכת כתנים. וכי' הל"ח
בברכות סעי' ג"ב בשם המדרש רבה ריש פ' תבא דלמדוני רבותינו שעונה
השי' אמן באם הבטחתו ומה שחזר חזו"ט ממה שהוא כתב בהל"ח בשם

דאונגען פונם סידור קאן מען מתיר זיין נאך זאגן אמן. און אזוי פסקית דער
הגר"ו סעיף ל' עהר שרייבט דארט אז דער עיקר איז אז אויב עהר
איז מוכטא און עהר דאווייגט און א סידור. און אזוי אויך פסקית הרב
מליסא. און אזוי אויך דער חיי אדם אין כלל ל"ב סי' כ"ד אז היינט אז
מ'דאווייגט פונם סידור איז נישט קיין מורא פאר בלכול מען מען ענפערין
אמן נאך ברכת כהנים. און אזוי אויך אין ערוך השלחן סי' ל"א. און אזוי
אויך פסקית דער משנה ברורה אות ע"א אז אויב עהר דאווייגט פונם סידור
און איז נ'קער אז עהר וועט גיט צומישט ווערין מען עהר ענפערין אמן
ווייל דאס הייסט קיין הפסק גיט. אין דין אריין ועהט אויס ווייל אלע
גדולים האלטן אז דער שי' מען ענפערין אמן קאן מען וויד אויף זיי סומך זיין
און ענפערין אמן ווייל זיי נענין ארבים אהיינין די וואס זיי הייסן גיט ע"כ מען
ד'ר ש' ענפערין אמן אויף די פסוקים פון ברכת כהנים. און אזוי שרייבט דער
לחם חמדות אין ברכות סעיף ג"ב פאר'ן מדרש רבה אנהויב פ' תבא
למדוני רבותינו אז דער שי' ענפערט אמן אויב עהר ווייסט אז עהר וועט

המדרש, מטעם שאין למדין הלכה ממדרש כבר השיג עליו שם בחגהות רע"א אות ל"ו וז"ל הפריח בס' מים חיים השיג ע"ז וכ"ש דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין ממדרשות, וכ"כ שם בחוס' אנשי שם על המשניות וכת"ש ע"י ברליץ ועיינתי בראשון לציון וכת"ש דאין כלל זה נמסר אלא היכא דבש"ס דילן נמצא החיפוך, וכן בענין דהכא דמפסיק השי"ן לחקרות יברכך וכן כל מלה ומלה לכהנים אין לנו רא"י ע"ז אלא מן המדרש שהביאו התוס' ברכות ל"ד ע"ב ד"ה לא יענה דיש במדרש אמור להם מלמד שהשי"ן אימר להם על כל דיבור ודיבור עכ"ל וכ"כ בס' ערוך השלחן הנ"ל וז"ל וי"א דקיי"ל כהמדרש ריש תבא הנ"ל דאם מובטח יכול לענות לכל אומנים של ברכת כהנים כהמג"א סקכ"ט, וכהפריח שכתב דאין שייך בזה דומר דאין למדין מן המדרש אם אין סתירה בגמ' על זה ואח"כ עלה דע"פ הלכה במובטח ומתפלל בתוך הסידור דפשיטא היא דמותר לשי"ן לענות אמן אחר ברכות של ברכת כהנים וישמרך, ויחונך, במובטח ומתפלל בתוך הסידור וק"ל :

וידע נ"ט מנעיה ויין, און וואס דער תו"ט זאגט אויף אאנדערין פלאץ אַנדערש אז מ'לערנט נ"ט פון מדרש קיין הלכה. דאס האט שוין ר' עקיבא אינר פאר ענפערט, און דער פרי"ח אין ספר מים חיים שרייבט א דין וואס איז נ"ט מפורש אין ש"ס אַנדערש ווען מיר פיהל ערשטער אז מ'לערנט פון מדרש און דער תוס' ראשון לציון שרייבט אויך אז דאס וואס מ'לערנט נ"ט פון מדרש איז נאר ווי עס געפינט זיך אין ש"ס פארקערט, אין דעם ענין אז דער שי"ן ואל פאר לייגען ברכת כהנים ווארט אום ווארט ווייסען מיר נאר פון מדרש וואס תוס' אין ברכות דף ל"ד פֿרעגט דעם מדרש, אמור להם, ווייזט אונז אז דער שי"ן לייגעט פאר די כהנים געדער ווארט פון ברכת כהנים און אזוי אויך שרייבט דער ערוך השלחן מיט דעם לשון "א אז מיר גייען נאך'ן מדרש אז עהר איז זיכער נ"ט מנעיה ויין מעג עהר ענפערן אמן נאך ברכת כהנים ווי דער מנן אברהם סעק כ"ט און ווי דער פרי"ח שרייבט אז ס'איז נ"ט שייך צו זאגען אז מקאן נ"ט לערנען פון מדרש ווי פאלד ס'איז נ"ט קיין סתירה צו דער גמרא. עכ"פ על פי הלכה ווען עהר איז זיכער זיך נ"ט מנעיה צו ויין און זאגט פון סידור איז אפשיטא אז עהר קעגן זאגן אמן נאך וישמרך ויחונך, וז"ל :

מה) ועתה עלינו לבאר מהו חדין של חברה ראשונה שהוא לצורך את עמו ישראל באהבה, אם מותר לחשיץ לענות אמן על ברכה זו, ואף כי חמיו כתב לחדיא דיענה אמן על ברכה זו, עכ"ז חלא מצינו חרבה גדולי רבוותא דאוסרים לחשיץ לענות אמן על חברה זו, הא"ר בסוף אות ל"ז, והסידור יעב"ץ באות מ"ו, וחרב חגאון מליסא, באות מ"ז דאוסרים לחשיץ לענות אמן על ברכה זו אבל כד נדייק שפיר יש יותר רבים שמתירים לענות אמן גם על ברכה זו, (א) ממשמעות חמג"א שם ס"ק כ"ט מטעם שמתפללים מתוך חספר וכן מביא החי"א כלל ל"ב סי' כ"ד בשמו דחמג"א מסכים לחמיו בזה דעל ברכה לברך את עמו ישראל באהבה עונה חשיץ אמן ומשמע שם דחסכים עמו בזה לענות חשיץ אמן גם על ברכה זו וגם בלבוש משמע שפסק כחמיו בזה כי"כ חפמ"ג שם במשיז סקיד, וכ"פ בש"ע חרב חגאון ר"ש שם סעי' ל"א דמותר לחשיץ לענות אמן על ברכה זו אם מובטח ומקריא מתוך חספר, וכ"פ בס' שלחן שלמה כחמיו דחשיץ יענה אמן על חברה זו:

מו) והנה משי"כ חמשנה ברורה בשערי ציון שם אות ס"ב וז"ל ואף שבחמיו מקיל בזה שחשיץ יענה אמן על חברה שלברך את עמו ישראל

מה) און יעצט האקען מיר קבאר צו ויין ווי איז דער דין פון דער ערשטער ברךה לברך את עמו ישראל באהבה אויב דער ש"ץ מעג זאגן אמן אויף דער ברךה, האמש דער מו"ז שרייבט בפירוש אז דער ש"ץ זאל ענפערין אמן אויף דער ברכה, אקער מיר געפינען די גדולים וואס אקריין דעם ש"ץ צו ענפערין אמן, דער אלי וואס, און יעב"ץ, און דער גאון מליסא וואס אקריין, אקער אז מיר וועלן מדייק ויין וועלן מיר געהן אז קי"א פאר האנין מעהדער וואס גענין פתיר צו זאגן אמן אויף דער ברךה, דער מנן אברהם סעי' כ"ט וייל מ'דאכט פונם סידור, אויך דער חיי אדם כלל ל"ב סי' כ"ד ברענגט דעם מנן אברהם אז עהר איז מקדים צום מו"ז אז עהר מעג זאגן אמן נאך לברך את עמו ישראל באהבה, אויך דער לבוש ויין וואס אים איז מקדים צום מו"ז, אזוי ברענגט דער פרי מגדים אין מש"ז סעי' י"ד, און אזוי אויך פסקת הגר"ז אין רב ש"ע סעי' ל' און דער ספר שלחן שלמה פסקת אויך כהנ"ל:

מו) דאס וואס דער משנה ברורה שרייבט אין שע"צ אות ס"ב וז"ל האמש דער מו"ז איז מקיל אין דעם אז דער ש"ץ זאל ענפערין אמן אויף

באחבה שב ואל תעשה עדיף עכ"ל ולא זכיתי להבין את דבריו הקדושים
 דחאיך שייך בזה לומר דשב ואל תעשה עדיף לפי מה דאנן מסקינן לדינא
 דחלכה בזה כהמיוז ממעם שרוב גדולי הפוסקים מסכימים עמו בזה הלבוש
 הביאו חפמ"ג במש"ז ס"ק י"ד והמג"א ס"ק כ"ט והחיי"א כלל ל"ב ס"י כ"ד
 הביאו והסכים עמו שם לדינא וכ"פ בש"ע הרב הגר"ש סעי' ל"א וכ"פ בשלחן
 שלמה סעי' י' וכ"פ בספר ערוך השלחן בסעי' ל"א וז"ל דאם מובטח יכול
 חש"ן לענות כל אמינים של ברכת כהנים, ועתה נחזה אנן הגם שיש גדולי
 הפוסקים האוסרין להש"ן לענות אמן על ברכה זו הא"ר והסידור יעב"ן,
 והדרך חיים, חם שלשה, אבל אם המתירים רבו על האוסרים והם הלבוש
 הביאו חפמ"ג במש"ז סק"ד וחש"ע הרב הגר"ז בסעי' ל"א, ומשמעות המג"א
 ס"ק כ"ט כמו שמביא החיי"א כלל ל"ב ס"י כ"ד משמו כן, והסכים עמו שם
 לדינא וכ"פ בספר שלחן שלמה סעי' י' וכ"פ בערוך השלחן בסעי' ל"א וז"ל
 דאם מובטח יכול חש"ן לענות כל אמינים של ברכת כהנים והוי המתירין
 ששה והדרין לדלעיל דהוי כיחיד נגד רבים כמ"ש הבי' ביו"ד ס"י שצ"ח
 הנ"ל, וא"כ כיון שג' פוסקים אוסרין וששה הנ"ל מתירין ורבו המתירין על
 האוסרין ובפרט שגם המיוז שהוא הפוסק השביעי להתיר בזה שהש"ן יענה
 אמן על ברכת לברך את עמו באחבה לית דין צריך בישש ושום פקפוק
 כלל בזה דיכול חש"ן לענות אמן על ברכת לברך את עמו ישראל באחבה
 וחאיך שייך בזה לומר שב ואל תעשה עדיף כיון שמסקינן שעפ"י הלכה

לברך את עמו ישראל באהבה, עכ"פ ניט צו זאגן איז געקערט, אָבער לפי
 עניית דעתי איז געקערט אז דער חזן זאל זאגן ענפערין אמן אזוי וויא
 מיר פיהרען אויס לתלכה וויא דער מו"ז ממעם ווייל אללע גרעסע
 פוסקים זענען מסכים מיט איהם, דער לבוש, מג"א, פרמ"ג, חיי אדם, רב
 ש"ע, שלחן שלמה, ערוך השלחן, הגם ס'איז דא גרויסע פוסקים וואס אָסרין
 דעם חזן צו זאגן אמן נאך דער ברכה, זענען ווי נאר דריי, אָבער די וואס
 זענען מתיר זענען געקס, הייבט דאך ווי אַחיד קיינען אַרבים ווי דער בית יוסף
 שרייבט אין יו"ד ס"י שצ"ח, און ווייל דער מו"ז הייבט דער זיבןערטער וואס
 איז אויך מתיר דער חזן זאל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל
 באהבה איז נישטא קיין שום גלער און דער ש"ץ מעג ענפערין אמן נאך דער
 ברכה פון די כהנים ע"כ איז דא ניט שייך שב ואל תעשה, (אזוי ווי מיר פיהרען
 אויס לתלכה אז עהר מעג ענפערין אמן, וועט עהר דאך פאר מיידין דעם נחת
 רוח וואס הש"ת איז מקבל פון דעם וואס מענפערט אמן, ווי דער מדרש

יכול חשיך לענות אמן וימנע הנחה, רוח מהשיית לפי מה שאמרזיל במדרש רבה ריש פרשת תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישחאל עונות ואמרזיל בשבת קייט דפותחין לו שערי ג'ע, ע"כ גראה לפעניד בפשימות דאדרבה במוכטא עדיף שיענה אמן על ברכה זו ויהי' זרי' ונשכר עפי"י חלכה דיתיד ורבים חלכה כרבים ויעשה נחת רוח לבוראנו ית"ש:

(זו) ול"א עוד אלא אפי' אם היחיד עומד בתפלה והגיע לסוף ברכת חודאח לחשוב שמך כתב הפמ"ג כמשיז שם סקיד דלהטויז שפיר דמי לענות שם אמן של ברכת כהנים של לברך את עמו ישראל:

(מה) ועכ"ז כתב הפמ"ג שם כמשיז סקיד דלאחר חברכה ג' וישם לך שלום לא יענה חשיך אמן מפני הטירוף, וכ"כ בש"ע חרב חגריז זיל שם סעי' ל"א וזיל ואם הוא מוכטא שיכול לכיין מהר איזחור פסוק יש לו לחקרות רשאי לענות אמן אחר פסוק א' או ב' עכ"ל חרי מבואר שעל פסוק חג' אינו מועיל מוכטא ואסור לו אז לענות אמן: וכ"כ בא"ר ס"ק ל"א בשם החניא שכתב שם בזה"ל אם פסוק א' או ב' משמע דעל פסוק חג' לא יענה ע"כ יש ליזהר לחשיך שלא יענה אמן אחר וישם לך שלום:

ואנש אין פ' תבא אז ס'איז גיט פארצאן קיין ג'עסעס פאר השי"ת ווי אמן ואם יידען ענפערין און די חו"ל ואנען אין מס' שבת קייט אז מ'עפענט פאר פאר איהם די מויערין פון גן עדן, איבער דעם ווייזט אינו אויס לזלזקה אז אויב עהר באווינד אין אסידור ואל עהר ואנען אמן נאך דער ברכה וועט עהר ויין אזוי ונשכר ווייל יחיד ורבים חלכה כרבים, און וועט מויען א נחת רוח צום בורא ית"ש:

(זו) נאך מעהר רבנותא אז אפילו א יחיד באווינד פארציד אין האלט שמי"ע ביי הטוב שמך ולך נאה להודות שרייבט דער פרי מגדים דארט מע"ק י"ד אז לסברת המדע איז גלייך עהר ואל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל באהבה:

(ח) פון דעסמוענין שרייבט דער פרי מגדים דארט אז נאך וישם לך שלום ואך דער חזן גיט ענפערין אמן ווייל עהר קאן צומישט ווערין, און אזוי שרייבט דער רב ש"ע דארט סעי' ל"א: אויב עהר איז ויקער אז עהר וועט קאנען מבין ויין צו ענפערין נאך וועלכען פסוק פאר צו ליענין פאר די כהנים מעג עהר ענפערין אמן נאך וישמרה ויחננה, ועדן קיר אז נאך וישם לך שלום טאהר עהר גיט ענפערין קיין אמן אויף

מט) ואנב דאהי לידן ענינא דנשיאת כפים ניכא ב' מילחא ואנב נביא
 משיכ בזהר חדש ד' מ' ע"ג ת"ח כיון דשי"ן עביד צלותי
 ואהא לברכא ברכתא דכהנא אצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלבא לברכא
 ל' לעמא קדישא כו' וישתכח דעל ידי' יתברכון עלאין וחתאין ווי לי למאן
 דאתי למפתי למארי בלבא רחיקא ולא ברעותא שלימתא כו' ודא הוא
 שלוחא דצבורא כו' ואחפנס הא' בר נש לעילא וחתא ווי ל' להאי בר נש
 דפנים צלותא פולחנא דמארי' עלי' כתיב כי תבואו לראות כו' עכ"ל הזה"ק
 הובאו דבריהם הקדושים בס' יסוד ושורש העבודה ד' מ"ד ע"ב וכתב ע"ז
 וז"ל הנה מגדל הזהירות הזה"ק שיאמר השי"ן פסוקים אלו בכוונה עצומה
 כמ"ש בלשוננו הקדוש כיון דשי"ן עביד צלותי' ואהא לברכא ברכת כהנים
 איצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלבא לכ"כא ל' לעמא קדישא כו' ווי ליה
 למאן דאתי למפתי למארי' בלבא רחיקא כו' בזה ודאי ראוי לעורר לבותם
 של שלוחי דצבורא שיהיו בזה מאד ומאוד כשיגיעו לברכת כהנים שיכונו
 לבם מתחילה לומר אלו ג' פסוקים לשם ברכה לברך את ישראל בהתלהבות
 כמ"ש בתה"ק הנ"ל לברכא ל' לעמא קדישא ולא יקרא אלו הפסוקים כקורא

דער א"ר בשם התנ"א שרייבט אויך אז דער שי"ן זאל גיט זאגן אמן נאך
 וישם לך שדום:

מט) און ווייל מיר היידען פון נשיאת כפים וועלן מיר ברענגן וואס דער
 זוהר חדש זאגט דף מ' ע"ג ת"ח אז דער שי"ן פֿעט זיין גיפֿעט
 און קומט צו זאגן ברכת כהנים ברויף עהר צו מכוין זיין מיטן גאנצן
 הארץ צו גענעטשן דאס הייליגע פֿאלק וועט אויסקומען אז דורך איהם
 וועלן ווערן גענעטשט די מלאכים פון הימל און די יודען אויף דער ערד.
 וויי אז צו דעם וואס וויל איבער גיידן דעם האר פון דער וועלט און דאס
 הארץ איז ווייט וכו' און נאך דער צו אשי"ן וכו' און עהר איז פונם און
 הימל און אויף דער ערד. וויי אז דעם וואס איז פונם דאס גיפֿעט פון
 הש"ת אויף איהם שטייט אין פסוק כי תבאו לראות וכו' עכ"ל הזה"ק
 דער ספר יסוד ושורש העבודה ד' מ"ד ע"ב ברענגט דעם זוהר, און שרייבט
 ווי גרויס דער זוה"ק ווארינט אז דער שי"ן זאל זאגן די פסוקים פון ברכ' מיט
 שטארקע כוונה ווי אויפֿען איז גישריפֿען און מען ברויף אנדא' מעורר זיין די
 הארץ פון שליח צבור ווי זאלען גיהיט זיין אז בשעת ווי זאגן ברכת כהנים
 זאלען ווי מכוין מיט די פסוקים צו גענעטשן די יודען מיט התלהבות ווי דער

עב ואמרו חלק שני אמן

בתורה וביחוד בשעת אמירת הפסוקים יבינו לבם לברך את ישראל בלב שלז
מאד כמשיב בוחיק הניל לכוונא ברעותא דלכא לברכא לי לעמא קדישא.
עביל יושחיע:

ג) ובעין זה כתב בספר כלי יקר פ' נשא ו' כי עהים אמור לחם וזיל מכאן
למדו וזיל שחחון מקריא לכחנים מלה במלה נוסח חברכות ומעמו
של דבר שחחון הוא חסרסור המושך שפע צינור ממקור חברכות ומוריק
אותם על ראש הכתנים כי הוא אומר תחילה אל הכחן יברכך ה' כדי
לעשות את הכחן תחילה כלי גדוש ומלא ברכת ה' ואח"כ כשהכחן אומר
לישראל יברכך ה' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקן כו' ולכך נאמר
ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחילה עי שיאמר חחון לכחן
תחילה יברכך ה' עביל, וביון שהשיך הוא חסרסור המושך שפע צינור תחיות
ממקור חברכות תחילה להריק אותם על ראש הכחנים ממילא מוכן את נודל
החיוב כוונתו ברעותא דלכא לברך את ישראל בחתלהבות ובחוחיק הניל:
גא) ועתה אעתיק פה משיב בספר חנן ודרך משה ליום כיג וזיל בכל יום
כשיתעורר משנתו באשמורת חבוקר יחשוב תיכף בגדולת חבורא

וזהר נאנט אויבען אין טוט חזו ווי איינער לייגעט עפנים פון אמפר נאר מבין
וין צו בענטשין די יידען מיטן גאנצן הארץ עביל:

ג) און אזוי אויף שרייבט דער ספר כלי יקר פ' נשא אויף דעם פסוק
אמור להם פון יראין לערנן די חז"ל אז דער שיק ברויך פאר
ליגענן די ברכת כהנים ווארמ אום ווארמ. דער מעם איז ווייל דער חזן
איז ווי אפעקלער וואס איז ממשיך שפע פון מקור חברכות אין פויזרמ
ווי אויף דעם קאפף פון די כהנים ווייל עהר נאנט פריער צום כהן יברכך...
פרי דער כהן נאל ווערין ווי אפולע כלי מיט די ברכות, נאכדער אז דער
כהן נאנט צו די יידען יברכך איז ווי עהר גיסט פון אפולע כלי אין אליידיגע
וכו' דריבער שטייט ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. דורך דעם
וואס דער חזן נאנט צו די כהנים פריער יברכך ד. און ווייל דער חזן איז
א קרסור וואס ציהט שפע חיות פון מקור חברכות צו געבין אויף די קעפף
פון די כהנים ממילא איז שוין פערשטאנדליך ווי מ'ברויך מבין וין מיט דעם
גאנצן הארץ צו בענטשין די יידען וכנ"ל:

גא) יעצט וועל איך איבער געבן וואס שטייט גישריבן אין ספר חנן ודרך
משה ליום כיג אין אזוי שרייבט ער: יעדער טאג ווען אפענטש

יח'ש ויתגבר כארי לקום בזריזות ובחתלהבות גדול לעבודת הבורא, ויברך חברכות בהתעוררות ובכוונת גדולה, ולצייר תמיד כנגד עניו הפסוק שויתי ח' לנגדי תמיד השם הגדול והנורא ובכתב אשורית ובניקוד יראה תמיד בכל פנותיו ובכל עסקיו ולא יסיה דעתו ממנו אפי' שעה קלה, שיתי' פסוק זה חקוק וחרות על לוח לבו ובמוחו בכל פנות שהוא פונה בישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו ושיהא דומה לו תמיד כשהוא הולך או יושב או מדבר שהוא עושה זאת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מלא כל הארץ כבודו. ובודאי ישקול הדיבור שהוא מדבר או הולך או הישיבה אם הם במאזני צדק שלא יהא בה איזה עיקוש ונפתול ובפרט בשעת התפלה בכל פעם שמזכיר השם יצייר בנפשו בניקוד יראה ובאמירת אדני יחשוב שהוא אדון הכל, ויזהר מאד שתהא קריאת השם של אדני הדלית של אדני בחולם וגם ידיגש היוד ולא כמו שיש מהמוני עם שקורין הדלית של השם בשוא בעת שמתפללים כמהירות ויאמרו על השם הקדוש קריאתו בשוא תחת חד' אדנא, ובאלף במקום יוד ובודאי אין זה שם שיהא מורה על אדנות

חאפס יוד אויף פאן שלאף פארמאג זאלל ער מראכטן אין די גרויסקייט פון השי"ת און ער זאל יוד שטארקט ווי אלייב ער זאל אויף יוד אויף שטיין מיט התלהבות צו דער עבודה פון השי"ת, און ער זאל זאגן די ברכות מיט גרויס בונה און זאל יוד אלע מאהל פאר שטעלין דעם פסוק שויתי ד' לנגדי תמיד, דאס מיינט מען ער זאל אלע מאהל יוד פאר שטעלין דעם בורא ית' פאר ויינע אויגן און ער זאל יוד פאר שטעלין דעם שם הוי' ב"ה מיט די נקודות ער זאל שטענדיג זעהן אין אלע ניגע ווייגמעלאך און אין ויינע גישעפטן אז ער זאל קיין מאל נישט פאר געסן אין השי"ת אפילו אויף א מינוט אז דער פסוק זאל זיין אויס גיקריצט אויף זיין הארצין און אין זיין מוח ווי ער קערט יוד און וועגט יוד, אין וואס ער שוים סיי ער גייט אדער ער ווייזט אדער ער רעט זאל ער שטענדיג אין וינע האבן אז ער שוים דאס פאר השי"ת וואס ער איז פוהל איבער דער גאנצער וועלט דענסמאלט וועט ער אפ וועגן דעם דבור וואס ער וועט דערין אדער זיין גאנג און זיין וועגן אויב ער שוים דאס ריכטיג ער זאל נישט אריבער פאלן ח"ו און זאגל נישט גישטויקלט ווערין ובפרט ווען ער דאווינט ווען ער דער מאנט דעם שם זאל ער יוד פאר שטעלין די נקודות מיט יראה און ווען ער זאגט אדני זאל ער יוד מראכטן אז ער איז דער אדון הכל און ער זאל זיין פאר ויכטיג אז

שהוא אדון הכל, רק צריך לחדגוש המולם שעל הדי מהשם וידגיש תיוד ואז הוא מלשון אדון שהוא אדון הכל, אבל אם יאמר האדם איזה ברכת ויאמר קריאת השם בלשון אֲדָנָא בשוא תחת הדלית ובאלף אחר הנון הלא אינה ברכת כלל כי כל ברכת שאין בה שם ומלכות אינה ברכת וברכת כזו אשר יאמר אֲדָנָא הלא היא בלי שם ואינה ברכת כלל וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה דכיון שאין זה ברכת אסור לומר אחרי אמן דהוי כאמן יתומה לכן אל יסית דעתו מזה. וכן משמע מכתבי האר"י ז"ל עפ"י הסוד כי כ"ז ביקש ממנו חד מבני עלי. כי לפרסם דבר זה לזכות את הרבים שלא יכשלי בלשונם, וגם בשעת הלימוד יחשוב ג"כ הוי בניקוד יראה כגיל והוא מסוגל לגרש מאתו השטן ותקליפות ולהחזיק את עצמו ביראת ה' הרוממות כמ"ש בש"ע אית כחתחלה וז"ל כשמשים האדם על לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' מיד יגיע אליו היראה

דעם שם אֲדָנִי וְאֵל עַר אַרְיִים וְאִנִּין דְּעַם דְּלִיית מִיט אַ חוֹלָם און וְאֵל אוֹים דְּרִיקוֹן דִּי יוֹד נִיט וְיִי דְּעַר הַמּוֹדֵעַם לִיעֲנַם דְּעַם דְּלִיית מִיט אַ שְׂוֹא וְעֵנֶן וְיִי דְּאוֹנֵעֵן חֲאִפְעֵנְדִּי און הִילְעֵן וְיִי אַם צו דְּאוֹנִינִין און וְיִי וְאִנִּין דְּעַם שֵׁם מִיט אַ שְׂוֹא אונטער דְּעַר דְּלִיית אֲדָנָא און וְיִי אַ אֵלִיף אַנְשְׁמֵאמ דִּי יוֹד אִיז דָּאם וְיִקְעֵר קִיין שֵׁם נִיט וְנָאם וְאֵל בְּעִדְיָטֵעֵן אוֹיף הַאָרְשְׁאָפֵט. נָאֵר מִדְּאָרְף אוֹים דְּרִיקוֹן דְּעַם חוֹלָם אוֹיף דְּעַם דִּי פּוֹנִים שֵׁם און אוֹיף דְּעַם יוֹד דָּאן בְּעִדְיָטִי דָּאם הַאָרְשְׁאָפֵט פֿון לְשון אֲדָן (האר) אָבֵעֵר אַ עֵהֵר וְנָאֵט אַבְרָכָה און דְּעַם שֵׁם דְּרוֹקֵט עֵהֵר אוֹים מִיט לְשון אֲדָנָא אִיז דָּאם אַבְרָכָה אָהֵן דְּעַם שֵׁם און דָּאם אִיז קִיין בְּרַכָּה נִיט. און אִיז גוֹרֵם אַז אַנְדֵּרִי וְאֵלִין עֲנִפְעֵרִין אַמֵּן לְבִטְלָה ד. ה. וְיִי אַ אָמֵן יתומה דְּרִיקֵעֵר מֵאֵר מְעַן נִיט פֿעֲרֵנְעֵסִין פֿון דְּעַם און אַזוי שְׁמִיט אִין כְּתָבִי הַאֲרִיזִיל אוֹיף הַרְדֵּךְ הַסּוֹד דָּאם הָאֵם פֿון מִיר נִיבְעֵטִין אִינְעֵר פֿון דִּי גְרוֹיטֵע צְדִיקִים אַז אִיד וְאֵל דָּאם מְפָרְסֵם וְיִין מִזְכֵּה דְּרָבִים וְיִין וְאֵלֵעֵן נִיט חִיו גִּישְׁמְרוּיָבִילֵט וְעֵרִי. און אוֹיף בִּיִים לְעֵדִינִין וְאֵל עֵהֵר מְרַאבְמִין דְּעַם שֵׁם הוֹי מִיט נִקּוֹד פֿון וְיִי אַ הַפְּגִיל און דָּאם אִיז אַ מְגֻלָּה צו פֿאַרמִירִיבִין דִּי קְלִיפּוֹת און צו הַאֲלִמִּין וְיִי אִין יִרְאָת דִּי יִרְאָת הַרוממות וְיִי דְּעַר שִׁיע אוֹיף שְׁרִיבְט אִין אָנְהוּיב וְזִל אַז עֵהֵר רַעֲבִינֵט וְיִי אַז דְּעַר גְּרוֹיטֵעֵר מְלָךְ הַקְבִּיָּה וְנָאם אִיז פּוֹהֵל דִּי נִאנְצֵע וְעֵלְט שְׁמִיט אִיבְעֵר אִיהֵם און עֵקֶט וְיִינֵע מְעֵשִׂים וְיִי אִין פֿסוֹק שְׁמִיט אַם יִסְתֵּר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וְאִנִּי

ואמרו חלק שני אמן עה

ותכנעה מפתח השי"ת ובשתו ממנו תמיד ולא יתבייש כפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת, גם בהצנע לכת, ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד כשיעור יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה ע"כ, ותמיד יהא נזהר לנהוג בנקיות ובטהרה ובקדושה ובפרט בשעת הפלת ולימוד עכ"ל הספר הגן הנ"ל. ודע אשר הספר הגן הוא מגדולי המחברים אשר המניא מביאי בה' שבת סי' ר"ס וגם בספר המטה משה שחמה מביאים את הספר הגן להלכה:

נב) הנה נשאלתי היות אנו אומרים בסוף שמ"ע ובסוף ברהמ"ז עושה שלום במרומוי הוא יעשה שלום עלינו וכו' ואמרו אמן וקשה מאוד הלא השמ"ע אנו אומרים בלחש וכן בברהמ"ז ביחיד למי אומרים ואמרו אמן, והשכתי שמצאתי את שאהבה נפשי בהסידור יעב"ץ לתרץ זאת וכתב בזה בסוף השמ"ע של שחרית וז"ל ואמרו אמן אף ביחיד אומרו כלפי המלאכים המלוים אותו, וצ"ל כל אחד לזכור תמיד אשר שני מלאכים הם עמו תמיד

לא אראנו נאם ה' ד. ה. ווען אַ מענטש וועט וויד וועלן באהאלטן אין ביהעלטניש וועל איך איהם דען נישט וועהן? אזוי זאגט נאט, וועט עהר באקומן יראא אין הכנעה פון פחד השי"ת און בוישה פאר איהם תמיד און זאל נישט שפעמן פאר מענטשין וואס שפעמן פון איהם אין עבודת ד'. אויף זאל עהר נישט באהאלטן וויין פרוימקייט און ווען עהר ליגט אויף'ן נידענער ברויף עהר וויסען פאר וועמן עהר ליגט, און באלד ווי עהר האפט וויד אויף זאל עהר אויף שטיין גישיקט צו עבודת הבורא יתברך, און עהר זאל וויין גיהיט אין וויין פיהרינג, ריין און הייליג אפ גיהיט ובפרט ביים דאווינגען און קערניגן עכ"ל ספר הגן, און זאקסט וויסען אז דער ספר הגן איז פון די גרויסע מחברים אז דער מגן אברהם ברענגט איהם אין הלכות שבת סי' ר"ס, אויף דער מטה משה ברענגט איהם להלכה:

נב) מען האט מיד גיפרענט, אזוי ווי מיר זאגן אין סוף פון שמ"ע און אין ברענטשין עושה שלום במרומוי הוא וכו' ואמרו אמן. איז דאך עהר אקשיא די שמ"ע זאגן מיר שטיל אויך דער וואס ברענטשט פאר וויד צו וועמן זאגט מען "ואמרו אמן ד. ה. "זאגט אמן", אבער איך האב נישט געזען אין סידור יעב"ץ וואס שרייבט אין דעם ענין אין סוף שמ"ע פון שחרית מיט דעם לשון: ואמרו אמן אפילו ביחידות זאגט עהר קיינן די מלאכים וועלכע באגלייטן אים, אין דער דאך נידענקן אז ס'איז פריהאן מיט אים שטענדיג

כמיש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ועיני יעורר תמיד לקיים
שויתי הוי"ה לגנדי תמיד כמיש את השמים ואת הארץ אני מלא וצריך
לירא מאד שלא יפגום חיו בכבוד המלך מלכי המלכים הקב"ה ובכבוד
מלאכיו הקדושים שלא יסורו ממנו חיו וחשית יהי סגן בעדך ומגן הוא
ר"ת במזון גוף נשמה ותרפואה לסמון הוא מעשר כמו שהאריך בזה בס'
הגן ליום שמונה עשר וזיל עשר תעשר איתא במסורה מזילך הכוונה
שמרמו אם תתן מעשר מן תיבת תעשר הוא מולך דהיינו מן ת' תתן מ'
ומן ע' תתן ז' ומן ש' תתן ל' ומן ר' תתן כ' או יבא לך המזל אם תתן
מכל עשרה א' כו' אבל אם אינו נותן מעשר לסוף הוא יח' עני' כו' כמו
שפירשי ז"ל על הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיו המעכב מעשרותיו כו'
לסוף לא יהי לו אלא המעשר ואמר הקב"ה במצות מעשר בחנוני נא בזאת
אם לא אפתח לכם ארובות חשמים... וכתב המחבר בש"ע יו"ד סי' רמ"ז
סעי' וז"ל הצדקה דוחה את הגזירות הקשות כו' וכת"ש חרמ"א ח"ל וח"א

צווי מלאכים. וי' אין פסוק שמיים כי מלאכיו יצוה כו' ד.ה. אז וינע מלאכים
מוזמ קאמ באפעקלין צו הימין דיר אין אללע דיינע ווענין. און דורך דעם
וועט עהר גתעורר ווערן שטענדיג מקנים צו זיין שויתי די לגנדי תמיד ווי
ס' שמיים את השמים ואת הארץ אני מלא ד. ה. אז די הימלען און די ערד
וויינין פול מיט מיר און מ'ברוך מורא האבין נימ פונם צו זיין חיו אין קבוד
פון מלך מלכי המלכים הקב"ה און איינים קבוד פון וינע הייליגע מלאכים
ווי ואלען נימ ברויגען אונעק גיין פון עהם. און דעם זכות וועט השי"ת ויין דער
בעשיצער פון זיין מנה. און מינן איז ר"ת סמון גוף נשמה. און ארפואה צום
קמון איז מעשר ווי דער ספר הגן איז מאריך אין דעם ליום י"ח מיט דעם
לשון: עשר תעשר איז פארן אמסורה מולך אז די וועסט ניגען מעשר איינס
פון צעהן פון ווארט תיעשר באמערקט מזילך דהיינו פון ת' איז מעשר
מ'. און פון ע' איז ו' און פון ש' איז ל' און פון ר' איז ד' דאן וועט קומען דער
מזל אז די וועסט ניגען איינס פון צעהן. אבער חיו אז מינע נימ קיין מעשר
ווערט מען חיו פראריקט. ווי רש"י נאנט אויפן פסוק ואיש את קדשיו לו יזיז.
ווער ס'גיס נימ קיין מעשר לסוף האט עהר אליין מעהר נימ ווי איינס פון
צעהן און השי"ת האט גינאנט ביי דער מצוה פון מעשר פרוכט מיד מיט
דעם. אויב איך וועל אייך נימ עפינען מיינע אוצרות פונם הימלעל. און דער
מחבר שרייבט אין שו"ע יו"ד סי' רמ"ז סעי' וז"ל צדקה איז דוחה אלע שלעקמקע

מעשרת ואסור לגמולת הקב"ה כ"א בדבר זה שנאמר ובחונני נ"א בזאת; וזוהי י"ל כוונת הפסוק אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאלה כלומר אם תקיים הקרא כדכתיב עשר תעשר וזהו בשמאל השין אז ואימינה אתן לך השין בימין ומתיבת עשר בשמאל תהיף לך לימין ותהי עושר אבל הימין כלומר אם תקח לך תעושר הוא הש' הימנית ותהי קמצן ולא תתן המעשר אז ואשמאלה תשא לך רק הש' השמאלית דהיינו המעשר וכמו שפירש' הנ"ל וכת'ש בס' הגן זיל מתחילה צריך ליתן מעשר מחקרן שיש לו ויהי הקרן קיימת כל ימי חייו ואח"כ מן הרווחים מה שיתן לך הקב"ה כו' וזה שיתן לו השי"ת מן דרך מו"מ או מתנות מכל מה שהפה יכול לדבר מחויב לחשוב תיכף וליתן מכל ריוח המעשר, מכל עשר פרומות אחד כנ"ל כו' שהנשמה עם הגוף כמו שותפים באדם ואם יש לאדם שותף הלא אזי הוא מחויב לכתוב באמונה כל מה שהרויח וצריך ליתן לחבירו חלקו כמו כן הגוף והנשמה הגוף נהנה מן המעות מה שנתן לו השי"ת הן במאכל ומשתה הן בהלבשה, והנשמה אינה נהנית אלא מן המצות מה שהאדם עושה בעוה"ז לכן צריך ליתן מעשר

גזרות, שרייבט דער רמ"א מיט דעם לשון און מאכט בייך און מ'טאר נישט פרויבן המב"ה מיט קיין מצוה נאר מיט צדקה ווי אין פסוק שמיט בחונני נא בזאת כו', און מיט דעם קאן מען זאגן די פונעם פון פסוק אם השמאל ואימינה כו' אז די וועסט מ'מזל ויין דעם פסוק עשר מיט א ש' א לינקע, ואימינה, וועל איך דיר געבן דעם ש' פון דעכט, דהיינו די וועסט ווערן אעושר, אבער אז די וועסט נישט געבן קיין מעשר דאן וועט זיין ואשמאלה, וועט ביי דיר נאר בלייבן דער ש' פון לינקס דהיינו מעשר, און ווי רש"י זאגט: אין דער ספר הגן שרייבט דארט מיט דעם לשון: צום ערשטין פרויב מען גיבען מעשר פנים קרן וואס עהר האט וועט דער קרן האבען א קוים זיין גאנץ געבן, נאכדעם גיבען פון די רוחים וואס הקב"ה וועט איהם מ'מזל זיין, און פון אלעם וואס השי"ת וועט איהם מ'מזל זיין הן דורך משא ומתן אדער מתנות און עהר מחויב תיכף איבער צו רעכנען און צו גיבען פון דעם אלעם מעשר, היינט פון יעדער צעהן איינס, ווייל די נשמה מיט'ן גוף וויינען ווי שותפים איינס מענש, און אז מ'האט א שותף אזי מען דארף מחויב אויף צו שרייבן באמנה אלץ וואס מען פארדינט און צו גיבען דעם שותף א חלק, אזוי אויך די נשמה מיט'ן גוף וויינען נהנה פון דעם וואס השי"ת אזי איהם מ'מזל זיין עסין פריגען און הלבשה, אבער די נשמה האט נאר הנאה

עך ואמרו חלק שני אמן

בראוי שזחו חלק הנשמה שותפו שיתן להענינים חלקם או יעשה שאר מצות ויניח בכים מיוחד שלא לערב עם המעות שלו להראות שהוא הקדש וכתב שם בסי' הג' וז"ל וכך ינהגו עם מעות מעשר אם יודמן לאדם מצות סנדק מוחל והכנסת בלה וגם לקנות ספרים כותר לכתוב עליהם שהם ממעות מעשר וצריך להשאילם למי שצריך ואם הוא עצמו צריך ללמוד הוא קודם, ויכול ליתן ממעות מעשר אף לבניו שאינם סמוכים על שלחנו או לאביו ואמו והספקת בניו לאחר ששה שנים שאין מחויב לפרנסם רק דרך צדקה כמי'ש ביו"ד סי' רנ"א ובשי"ך שם סק"ד וגם שכר לימודם ג"כ רשאי ליקח ממעות מעשר, גם אם יבא אצלו איזה קרוב או רחוק ת"ח רשאי להנחתו ממעות מעשר, וגם רשאי לקנות מצות בביהכ"נ אדעתא דהכי דהיינו שיכוון אז בשעת קניית המצוה על המעות מעשר אבל אם לא כיון בשעת חקני' אסור דהוי כפורע חובו במעות מעשר :

(ג) ויהי' נזהר שיכתוב הכל בכתב בפנקס שלו מה שקנה ספרים וכו' שעשה איזה מצוה ממעות מעשר לזכרון טוב ויהי' הרשימה או

פיו די מצות וואס דער מענטש טוהט איז דער געלט, איבער דעם בריו"ך דער מענטש צו גיבען מעשר גייערדיג וואס דאס איז דאס חלק פיר דער נשמה ויין שותף, עהר ואל גיבען א אריימן מאן אדער אנדער מצות מוה"ק, אין א נועם לייגען דעם מעשר אין א באווינדער בייטיל בכדי גיט אים צו מישען מיט ויין געלד כדי עהר זאל וויסן אז דאס איז הקדש, אין עהר שרייבט דארט אז אזוי ואל עהר ויך נהג ויין מיט דעם געלט פון מעשר, אז עס טרעפט א מצוה פון סנדקאות, מוחל, הכנסת בלה אין ספרים קויפען מעג ער אזוי אויף שרייבען אויף ווי אז דאס איז גיקויפט פון מעשר געקד, אין מ'זאל ווי אנמאלאען פיר ווער עס בארף, אבער אז עהר אל"ן בריו"ך דערניין איז עהר גידיבער, אין עהר מעג גיבען פון מעשר צו וויינע קינדער וועלכע וויינען שוין גיט מוטל אויף אים אדער פאטער אין מוטער ווי קישימיט אין יו"ד סי' רנ"ד אין אינים שיך סעק"ד אויף שכר לימוד מעג מען גיבען פון דעם געלד, אויך אז סיקוימט א קרוב אדער א מלמד חכם מעג מען איהם קהנה ויין פון דעם געלד, אויך מעג מען קויפן מצות אין שוהל אויף דער העה אז מ'זאל מביין ויין בשעת קנייה אויף דעם געלד פון מעשר, אבער אז עהר איז גיט מכיון בשעת קויפן מאר מען גיט, ווייל עס הייבט ווי עהר באצאלט ויין חוב מיט געלד פון מעשר :

הפנקס שלו שמור אצלו עד לאחר מאה שנים לאחר מותו ורשאי לצוות לבניו שיתנו לו הרשימה או הפנקס לקברו ע"ד הכתוב צדק לפניו יהלך שיהיה לו הצדקה למליץ יושר ללוותו לגן עדן ואף שהשירית יודע בלא"ה כל הנסתרות והגלות לפי מה דאיתא בילקוט שמעוני במגילת רות מעשה באחד שבא אליהו הנביא אצלו שרוצה ליקח ממנו עשרו והראה לו הפנקס מהצדקה ומצות שעשה בעשרו והניח לו להיות נבאי לעולם, ואף שאלהו הנביא יודע בלא"ה מ"מ מהני הכתיבה דוקא, כי כך גזרה חכמתו ית' ואין לנו עסק בנסתרות, והקב"ה ערב בדבר שנאמר בחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבולו שפתותיכם מלומר די ויהי לך ליתן מעשר הרכה, ובודאי לא יבא לידי עניות הוא וזרעו כל הימים עכ"ל ספר הגן הנ"ל ליום שמונה עשר :

(נד) ועוד כתב שם ליום כ' וז"ל והנה כתבתי רפואה להמים מאותיות מ"גן ועתה אכתוב רפואה להגן מאותיות מ"גן לנוף ונפש לאריכות ימים

(נג) און מ'ברוך ויין גיוואריגט אללעס צו פארשרייבטן אין איין בייכעל וואס עהר האט גיחויפט ספרים אדער אנדערע מצוה פונ'ם געלד פון מעשר לזכרון און די רשימה זאל ויין גיהט ביי איהם נאך הונדערט און צוואנציג יאָהר ווען עהר וועט שטארבן מעג ער אהן זאגן וויינע קינדער אז מ'זאל איהם מיט גיבען דעם בייכעל אדער רשימה און קער אריין ווי אין פסוק ש'מייט צדק לפניו יהלך אז די צדקה זאל ויין פיר איהם א מליץ יושר און באגלייטן און געדן האמש השי"ת ווייס דאך אהן דעם אללעס ווי ס'ש'מייט אין ילקוט שמעוני מגילת רות : מעשה ביי איינעם וואס אליהו הנביא ז"ל איז גיקומין צו איהם א וועק געמין פון איהם ויין עשירות האט עהר איהם גיווען דאס בייכעל פון צדקה און מצות וואס עהר האט גיטען מיט ויין עשירות האט עהר איהם גילאזין ויין עשירות, עהר זאל ויין גבאי ביזן טויט האטש אליי ז"ל ווייס סיי ווי פון דעםטוועגן העלפט דאס פערשרייבן ווארין אזוי וויל השי"ת און מיר האבן גיט קיין עסק אין פארבארגניגע זאכען, אין און דער זאך פון צדקה איז הקב"ה גערב ווי ס'ש'מייט בחנוני נא ווי אויבן איז גישריבען וועט עהר קענין פיהל מעשר גיבען און בודאי וועט עהר גיט קומין צו מ"גן ארימקייט גיט עהר גיט וויינע מינדער ביים זאנצין לעבן עכ"ל ספר הגן ליום י"ח :

(נד) נאך שרייבט דער ספר הגן ליום כ' מיט דעם לשון, איך האב

ושנים של אדם, שיעשה כמיש בשליה חק' שכמו שמחויב האדם ליתן מעשר מממון שלו וירבה לו הממון כגיל כך מאן דבעי חיי אריכי ומבא יתן מעשר גם מימיו דהיינו מראש השנה שהוא כל תחילת השנה ימנה עשרת ימים עד יוה"כ יום העשירי ומיוה"כ ואילך ימנה בכל פעם מ' ימים ויום העשירי יתי' קודש לה' ויתענה בכל פעם שחל ביום חול ואם חל יום העשירי שלו בשבת או ביום ובימים שאין אומרים תחנון אי'צ להתענות רק יקדש היום בתורה או בתהלים או באיזה מצוה שיזכור שיום זה הוא קודש לה' משאר הימים, ואם באיזה פעם אינו יכול להתענות מפני חשישת כח יתן לעניים כפי יכולתו לפדות התענית ויקדש היום בתורה בתפלה ותשובה וצדקה כל מה שיש בכחו ואם מן המעשר הממון יתרבה ממנו כך ממעשר ימיו יתרבו לו ימיו ויהי' לו חיים ארוכים ומזכים ואתם שמעו אלי ותחי נפשכם במקום שיש חרבה בע"ב יכולים לעשות חברה קדישא להתפלל בכל יום עשירי ולומר מליחות ולקרנות ויחל כשחל העשירי בחול בימי אנדיו בבקר

ישריבוען א' רמזא צום געלד פון אויתיות מיין איצט וועל איך שרייבען א' רמזא צום גוף ונפש און אריכות ימים ושנים אז עהר ואל מוזהר ווי דער שליה הקדוש שרייבט פונקט ווי דער מענטש איז מחויב צו ניקען מעשר פונם געלד וועט עס ויך מעהרען מיט א ברכה אזוי אויך ווער ס'ויל א לאנגען און א גוטען לעבן ואל עהר ניקען מעשר פון זיינע מעג דריינו: פון ראש השנה וואס דאס איז דער אנהויב יאהר ואל עהר ציילען צעהן ביז יום פסח און אזוי ואל עהר ציילען גיין מעג און דער צעהנמער ואל הייליג ויין פאר גאט און ואל פאסטן און אז דער צעהנמער טאג קומט אויס און שבת אדער יום טוב אדער א אנדערען טאג וואס מ'זאגט אין איהם גיין תחנון ברויך מען גיט פאסטן נאר הייליגען דעם טאג מיט תורה און תהלים און מצות דרי צו נידענקין אז דער טאג איז הייליג צו השי"ת פון אלע מעג אז אפאקל גאן עהר גראדע גיט פאסטן טייל עהר האט גיין כח ואל עהר ניקען צו אריינע לייט ווי ויין כח אויס ליינען דעם מענית, און עהר ואל הייליגען דעם טאג מיט תורה און תפלה און תשובה און צדקה ווי ויין כח, און אזוי ווי פון געלד מעשר וועט ויך מעהרען ויין געלד אזוי אויך פונם טאג מעשר וועלן ויך מעהרען זיינע טאג און עהר וועט האבען ארויכים ומזכים, הערט אירען וועט איהר פתח ויין איינער נפש, אין אזוי א ארמ ווי ס'איז פארן פיהל בעל-ביתים גאן מען מאכט א חברה קדישא צו דאנקען

ובמנחה ג' יקרא ויחל רק אם חל בכ' וה' יקראו בבקר הפרשה של אותו השבוע ובמנחה יקראו ויחל, והסליחות המת' כאשר תמצא בשני קמא ישראל עמך תחנה עורכים און תחן ופזמון ה' ה' תמצא בשני תניינא, איל רחום שמך אבינו מלכנו, והימים האחרונים שקודם ראש השנה שאינם מכוונים למנין עשרה יהיו כולם קדושים ויתענה בהם כפי כחו באופן שמתחיל תמיד החשבון מר"ה כנזכר בשליה הקדוש וככה יתנהג לעולם ואז יאריך לו השם ימיו ושנותיו בנעימים. עכ"ל ספר הגן הנ"ל, ובווילנא ובבראד יש ביהכנ"ס שנקרא ביהכנ"ס יום העשירי קודש, שמתקבצים שם הרבה אנשים בתענית ובתפלה כל יום העשירי כנ"ל: ועיקר התפלה יהי בלשון שמכין כמ"ש ג' בספר הגן ליום י"ז וז"ל אך עיכוב גאולתינו כל זמן שהתפלות והסידורים שלנו לא נדפסים בלשון אשכנז כדי שיוכלו להבין כל העמי הארצים מה שמתפללים, משל למה הדבר דומה לאדם שמבקש איזה דבר גדול מחמלך והוא אינו יכול לדבר בלשון חמלך ואינו מבין מה שאומר אף

בצבור דעם צעהנטען טאג און זאגען סליחות אין לייגענען ויחל אין דער פריא און ביי מנחה, נאר אז ס'גיפאקט אום מאנטאג אדער דאנערשטאג זאל מען אין דער פריא לייגענען די פרשה פון דער וואך אין ביי מנחה ויחל. אין די סליחות ווי מיר גיפונען אין דעם תענית שני קמא: ישראל עמך תחנה עורכים, און פזמון ד' ד' אין שני בתרא, אל רחום אבינו מלכנו, אין די לעצטע טעג פאר ראש השנה וועלכע וועלן זיך שוין נישט ציילען. קיין צעהן זאל מען אללע מאקען הייליג און פאסטען ווי זיין כח וועט זיין, באופן אז אללע מאהל זאל דער חשבון זיך אנהויבען פון ראש השנה ווי ס'ווערט גיבראכט אין שליה הקדוש, און אז עהר וועט זיך אזוי נוהג זיין דאמאלס וועט איהם השי"ת דערלענגערין זיינע טאג און יאהרען אין גוטעס. עכ"ל ס' הגן. אין ווילנא און בראד איז פאראן אשוהל וואס ווערט גרופען די שוהל פון צעהנטען הייליגען טאג, עס קלויבען זיך צוואמען פיהל מענטשען אין פאסטין און זענען מתפלל דעם גאנצן טאג, און דער עיקר תפלה ברויך זיין אין דעם לשון וואס מ'פארשטייט, ווי עהר שרייבט דאקט דער ספר הגן ליום י"ז מיט דעם לשון: דער עכוב פון אנדער גאולה כל זמן די תפלות און סידורים וועלן נישט גירוקט זיין אין ווארנאן בדי די עמ"הארץ זאלען קאנין פארשטייען וואס זיי בעטן, ס'איז אמשל ווי ציינער בעט עפ"ס א גרויסע זאך פונם מלך און עהר קאן נישט היידן די שפראך פון מלך און

אם יעתיק בקשתו בלשון המלך אעפ"כ אינו יכול להטעים דבריו לפני המלך מפני שהוא עצמו אינו מבין מה שהוא אומר, והנה אם המלך רואה שדיבורי האיש הזה הם בלי כוונה יצוה המלך לגרשו חוצה עם הבקשה שלו אף שהמלך מבין בקשתו, כך אם תפלתו ח"ו היא רק בפח ולא בלב אינה מרוצה לפני המקום ב"ה אם אנחנו אינם מכינים את לבנו למה שמדברים בפניו וע"כ מוטל הדבר על חרבני הדור שיראו להדפיס סידורים על לשון לעז כדי שיוכל כל אדם להבין מה שמדבר לפני מ"ה הקב"ה עכ"ל ספר הגן ליום י"ו. וכ"כ חמגן אברהם סי' ק"א סק"ה בשם העשרה מאמרות, וספר חסידים סי' תקפ"ח ותשפ"ח שמוטב להתפלל בלשון שמבין אם אינו מבין לשון הקודש; וכ"כ בש"ע הגר"ז שם וז"ל אבל ע"ה שאינו מבין לשון הקודש אע"פ שיכול להתפלל בלח"ק מוטב שיתפלל בלשון שמבין אפי' ביחיד כדי שיוכח לבו ממה שיתפלל בלח"ק בלא כוונת חלב שתפלת בלא כוונה אינה כלום עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל שם:

אפילו עהר שרייבט אפ א ביטע אויף דער שפראך פון מלך קאן עהר דאך נים מ'טעים ויין וייגע רייד פאר'ן מלך וייל עהר פארשטייט נים וואס עהר נאנט, און אז דער מלך ווערט אז וייגע רייד וועגן אהן פונע האמש עהר פארשטייט וואס דער מענטש בעט וועט עהר איהם הייסען ארום מ'רייגען מיט דער ביטע. אזוי אויך אויב אינגעווערע תפלות ויינען נאר מיט'ן מויד נים מיט'ן הארץ אז עס פאר השי"ת נים מרוצה אויב מיר וועלן נים צו גרייטן די הארץ צו דער תפלה וואס מיר ריינען מיט'ן מויד ע"כ אזי מוטל אויף די רבנים פנים דור וי' נאלין ועהן אז די סידורים נאלין גדרקט ווערן אויף אנוי שפראך וואס אלע ואלען קאנין פארשטייט וואס וי' ריינען פאר'ן מלך מלכי המלכים הקב"ה ב"ו אהער איז דער לשון פון ספר הגן ליום י"ו. און דער מגן אברהם סי' ק"א סע"ק ה' שרייבט פאר'ן עשרה מאמרות, און ספר חסידים סי' תקפ"ח און תשפ"ח אז ס'איז בעסער צו מתפלל ויין מיט אלשון וואס מ'פארשטייט אויב מען פארשטעהט נים. קיין לשון הקודש. אויך דער רב ש"ע שרייבט מיט דעם לשון: אדער אעם הארץ וואס פארשטעהט נים גיין לשה"ק האמש עהר קאן דאנען אויף לשה"ק איז גלייכער דאס. עהר נאל מתפלל ויין מיט דער שפראך וואס עהר פארשטעהט אפילו ביהדות כפי עהר נאל מעהר קאנין מבין ויין ויין הארץ איידער עהר נאל מתפלל ויין אויף לשה"ק אהן פונע וייל תפלה אהן פונע איז נאר נים עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל דארט:

נה) וְהָיָה בברכת המזון אמרו חז"ל בסוטה דף ל"ב בהמשנה שכרכת חמזין נאמרה בכל לשון ואמרינן שם בגמרא ד' ליג הטעם דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך וכ"פ המחבר בש"ע סי' קפ"ח סעי' א' שכרכת חמזין נאמרה בכל לשון, והנה הגם שהמשנה ברורה שם כתב בשם הב"ח שמצוה מן המובחר בעיני דוקא לשח"ק אמנם זה הוא דוקא רק אם מבין בלשח"ק מה שהוא אומר אבל אם אינו מבין בלשח"ק מה שהוא אומר בודאי הוא יותר מן המובחר שיברך לחקב"ח בכוונה בחלשון שמבין כדינא דגמרא וחפוסקים הנ"ל ממה שיאמר בלח"ק בלי כוונה :

נו) וּבָמֹז ששמעתי בענין תפלה בכוונה בשם הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' ישראל סלאנטער זצ"ל פ"י הגמרא ברכות דף ו' שאמרו ז"ל א"ר חלבו אר"ה כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכשמת אומרים עליו הי חסיד הי עניו מתלמודיו של אאע"ה עכ"ל הגמרא וקשה מאד מפני מה הוא זוכה למעלה גבוהה כזו ע"י קביעות המקום לתפלתו ועוד מה היא

נה) דָּעַר וְעָדְדַּעַר דִּין אִין בִּי בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אוּי הָאֲבִין דִּי חוּל גִּינְאָמְט אִין סוּטָה ל"ב אִין דָּעַר מִשְׁנָה אִין בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אִין גִּינְאָמְט גִּינְוָאֲרִין אוּיף אַלֶּע קְשׁוּנוֹת אִין דִּי גַמְרָא דָּף ל"ג בְּרַעֲנֵט דָּעַס טַעַס ווייל עַם שְׁמַיִיט וברכת אִין דָּעַר פֿשֵׁט אוּיף יַעֲרִין לִשׁוֹן וְיֵאָם מִקָּאן בְּעַנְטִישִׁין און אוּי וְעֵרֶט גִּיפִסקִית אִין שְׁלַחַן עֵרֹור סִי כַפִּיָּה סַעִיף א' אִין בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אִין גִּינְאָמְט גִּינְוָאֲרִין אוּיף יַעֲדֵעַן לִשׁוֹן וְיֵאָם מִקָּאן, חָאטש דָּעַר מִשְׁנָה בְּרוּרָה שְׁרִיפֵט אִין נֶאֱמָעַן פֿון דָּעַר בִּיחַ דָּאָם בְּעַסְטֵעַ אִין מִינְאָל בְּעַנְטִישִׁין בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ דָּס אִין גִּינְעַט גִּינְוָאֲרִין נָאָר אוּיב עַר פֿאַר שְׁמַיִיט בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וְיֵאָם עַר נֶאֱמָט אָדְעַר אוּיב עַר פֿאַרשְׁמַיִיט גִיט בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וְיֵאָם עַר נֶאֱמָט, אִין בְּעָדְדַּעַר אִין עַר וְאָל בְּעַנְטִישִׁין מִיט בְּיוֹנָה אוּיף דָּעַר שְׁפִרְאָד וְיֵאָם עַר פֿאַר שְׁמַיִיט אוּי ווי דִּי גַמְרָא אִין דִּי פּוֹסְקִים הִנֵּל וְיֵאָם וי" פֿאַסְקֶענִין אוּי אִיידְעַר עַר וְאָל בְּעַנְטִישִׁין בְּלִשְׁח"ק אִין בְּיוֹנָה :

נו) און ווי איד האב גי'הערט אִין דָּעַס ענין פון תפלה בְּיוֹנָה אִין נֶאֱמָעַן פון תַּרְבִּי הַגָּאון הצדיק הר' ישראל סלאנטער זצ"ל אַ פֿירִישׁ אוּיף דָּעַר גַּמְרָא בְּרַכּוֹת דָּף ו' א"ר חלבו אר"ה כל המובע מקום לתפלתו וכ"ו ד. ה. ר' חלבו וְאָמְט פִּיר ר' הונא, דָּעַר וְיֵאָם טוט וי"ן גִּינְעַט שְׁטַענְדִּיג אוּיף אַ בְּעַשְׁטִימִטֵּעַן פֿלאַץ אִין דָּעַר נָאָט פֿון אַבְרָהָם אִין וי"ן הִילָף און אִין עַר שְׁטאַרְבֵּט וְאָמְט מָעַן אוּיף אִיהֶם דָּאָם אִין גִּינְעֵעַן אַ חֲסִיד אִין עָנִי פֿון אַבְרָהָם

העניות ע"י קביעת המקום לתפלתו, וביאר חרב הגאון הצדיק מחרי' חניל דמלבד פשוטן של דברים לדינא שצריך האדם לקבוע מקום לתפלה בביהמ"כ אחד בכל יום ולא פעם בביהמ"כ זה ובפעם בביהמ"כ זה וכן בביהמ"כ עצמו אין לו לתפלה יום אחד בזוית זה ויום אחד בזוית זה רק בכל יום במקום אחד כמ"ש באו"ח סי' צ' סעי' י"ט, אבל יש בזה גם כוונת עמוקה ע"ד חרמו והמוסר, דהנה האדם צריך להיות נזהר מאד לכוון בתפלתו מתחלתו ועד סופו בלי שום נמי' למחשבת אחרת לחשוב בדבר אחר זולת תיבות התפלה כי לפני השו"ת גלויות כל מחשבות כי הוא אחד מהיג עקרים בעיקר היורד לחאמין שהשו"ת יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיהם וע"כ אצל השו"ת המחשבה הוא כמעשה וכדיבור ממש ואם ה"י עומד לפני מלך בוד', ומבקש רחמים לפניו ובאמצע בקשותיו היה מתחיל לדבר לפניו ענין זה שלא מענין בקשותיו ובש"כ אם ה"י מניחו והולך לו חלא ה"י גדול עונו מנשוא וה"י מתחייב בגפשו א"כ לפני השו"ת אשר

אבינוים תלמידים. ס'א"י ויער שווער צו פארשטעהן פאר וואס איז דער מענטש וואָה צו אזוי גרויסע מעלה דורך דעם וואס ער שטייט אויף א באשטימט פלאץ צום דאוונען. נאך איז שווער וויא קומט, ענינות צו קובע מקום לתפלתו. איז דער גאון הנ"ל מבאר אזוי חוץ דעם פשוט פון דעם דין וואס אז א מענטש ברויך געשטימען א ארט צום דאוונען אין איין שוהל אללע טאג ניט עהר ואל איין טאג דאוונען אין איין שוהל און צו מארגניס אין א אנדערע שוהל אויך אין דער זעלבער שוהל ברויך עהר אויך געשטימען איין ארט. ניט אללע טאג און אנדער ווינקעל נור אללע טאג אויף דעם זעלבען פלאץ. ווי ס'ווערט גיבראכט אין ש"ע או"ח סי' צ' סעיף י"ט, אָבער ס'איז נאך דא אין דעם א מענטש פונעם ע"ד רמז והמוסר דעם דער מענטש ברויך ויין ויער גידיט מבין ל"יין איין תפלה פון אנהויב ביו ענדע אן שום אנדערע מחשבה ניט צו מראבמין א אנדערע נאכען נאר די ווערטער פונם ג'קעט. ווייל פאר השו"ת איז אלץ אפען אללע גידאנקען. און דאס איז דער געהנטער עיקר פון די דרייצען עיקרים צו גלייבען אז השו"ת ווייסט אלע מעשים און גידאנקען פון מענטש און דרום ביי השו"ת איז א מחשבה ווי א דיבור און ווי א מעשה. און למשל ווען ער שטייט פאר א מלך בשר ודם און קעט פון איהם עפים אין מיטן וואלט ער אנהויבען ריידען אנדערע נאכען ובש"כ אז ער לאזט שטיין דעם מלך אין מיטן און געקט אנוועק ווי וואלט דער מלך ברויך

מחשבה גלויה לפניו כמו דיבור ומעשה כשי"כ שצריך האדם לזוהר מאד
שלא יוזז מחשבותיו מתיבת התפלה יען שאם יזזה את לבבו מתיבת
התפלה לענין זר הוא כמו שמדבר באמצע בקשותיו מענין זר באמצע
תפלותיו או הולך לו למקום אחר ואח"כ יבא בחזרה אליו בודאי גדול עונו
מנשוא למשל אם חושב באמצע תפילתו שילך למקום פלוני הרי הוא
לפני השי"ת כהולך ממש למקום פלוני באמצע התפלה, וא"כ אין תפלה
כראוי רק מי שמקבץ כל כחות רעיונותיו רק בתיבות התפלה לבדו מתחילת
תפלתו עד סופו זה הוא שנקרא שעומד במקום אחד בכל תפלתו דהיינו
במקום שהוא מתפלל שם הוא עומד ומציר בדעתו שהשי"ת כנגדו
והוא מבקש רחמים מלפניו ית"ש, משא"כ מי שיש לו מחשבות זרות
בתפלתו ורעיונותיו משוטטים בחרבה מקומות הרי הוא כאילו הוא חי' נופע
בעת תפלתו אלפים פרסאות אל המקום אשר רוח מחשבותיו יוכלוהו שמה
כי בהתחלה התפלה חי' רעיונותיו פה ובברכת אתה גבור הוא חושב לנסוע

ג'ווארין אין ס'וואלט איהם חי' ג'קומען מ'תה חי' כשי"כ פאר הקב"ה וואס
ער ווייסט אלע מחשבות אין די מחשבה אין פאר איהם פונקט ווי א' דיבור
אין א' מעשה אין דאך אכשי"כ אז ער ברוד ו'עהר ג'יהט ויין דאס ער זאל
ג'ט אפ טוען ויין מחשבה איין רגע פון דבורים פונ'ם ג'קעט, ווייל ווי פאלד
ער ג'ינט אנוועק ויין הארץ פון די ווערמער פונ'ם דאוונען צו פערמ'דע ואקען
אין דאך גלייך ווי עהר רעדט אין מ'טען ויין פ'עטין פערמ'די ואקען אדער
ער געהט גאר אנוועק אין אנדערין פלאץ נאכהער קומט ער צוריק אין ויך
ב'וודאי ויין וינד גרויס, ווייל ווי ער טראכט גאר אין מ'טען דער תפלה ער
זאל געהן דארט אין דארט אין שוין פאר השי"ת גלייך ווי ער גייט אין מ'טען
אנוועק אין גענעם פלאץ, קומט אים אז א תפלה ווי ס'גיהער צו ויין אין גאר
אז מ'נעמט ציוואקען וי'גע רעיונות אין כחות גאר אין די ווערמער פונ'ם
דאוונען פון אנהויב ביז ענדע, דאס קאן הייסען אז ער שטייט אין פלאץ
ביים גאנצען דאוונען, דסייט ער מאלט ויך אים אין ויין רעת אז די שכינה
כביכול איז א'קיינן איהם און ער געט רחמים פון השי"ת, אבער אז ער
האט פערמ'דע ג'דאנקען אין וי'גע מחשבות פליהען ארום אין פיהל פלעגער
אין ויך גלייך ווי ער פארט אין מ'טען דאוונען דארט ווי די ג'דאנקען פ'הרען
איהם, אין אנהויב דאוונען איז ער דא אין ביי "אתה גבור" קלערט ער אין

פו ואמרו חלק שני אמן

ליפו ואח"כ לאמערקא ואח"כ לחבי דואר אפשר יהי איזה משעק עבוד מעות ואח"כ בשאר מקומות לענין מסחרו ונמצא לפניו יתיש כאילו נסע בכל המקומות באמצע תפלתו וא"א לומר עליו שהוא עומד במקום אחד כי באמת עיקר האדם הוא הנפש לבדו מוחו ומחשבתו ופנימיות שלו אבל גופו לבד אינו נקרא אדם רק בשר אדם כמיש על בשר אדם לא ייסך כמיש בשער הקדושה של ר"ת וימל זצ"ל וכיון שמוחו ולבו לא הי' במקום אחד לא שייך לומר עליו שעמד במקום אחד כי רק בשרו וחומר עמד כאן לא האדם שהוא חושמה וזה הפירוש כל הקובע מקום לתפלתו כלומר שבמו שגופו עומד כאן במקום אחד כל זמן התפלה כן גם לבבו ומוחו ומחשבתו המה קבועים ועומדים במקום אחד כ"ז התפלה והוא עומד לפני הש"ת בתפלתו בעומד לפני המלך זה הוא נקרא קובע מקום לתפלתו ואז בודאי אלקי אברתם בעזרו ושייך עליו לומר הי' חסיד הי' ענינו שמבטל את עצמו לגמרי לתיבת התפלה וזה ח"א ענינות גדול ממש מה שמבטל את עצמו ממש לקדושת התפלה:

יפו ב"י א"ת חזן אין אמעריקא נאקער אויף דער פאסט אפער אין דא אמשעקיל אויף געלד. נאקער אנדער פלעצער מיט אנדערע גישעפטן. אין דאס גלייך פאר הש"ת ווי ער וואלט געווען ממש אין די אלע פלעצער אין מיטען ראונגען. דאן מען דאך גיט זאגען אז ער איז געווען אויף איין ארט. ווארום באמת דער עיקר מענטש איז דאך דער נפש אין מוח אין די מחשבה. אבער דער גלייכער גוף. דאן גיט ווערן אן גירושען אדם (א מענטש) נאר בשר-אדם ווי אין פסוק שמיים על בשר אדם לא ייסך ווי מיטערט גיבראקט אין שער הקדושה פון ר' חיים ווימאל זצ"ל. אין דאס איז דער פשט גל הקובע מקום לתפלתו. ה. ה. אזוי ווי דער גוף שמיים דא אויף איין ארט די גאנצע צייט פונעם ראונגען אזוי אויך דאס הארץ אין דער מוח אין מחשבות נענין אויף דעם ועלפון פלאץ די גאנצע צייט פונעם ראונגען אין ער שמיים פאר הש"ת אין ויין תפלה ווי ער שמיים פאר א מלך. ה. ה. א קובע מקום לתפלתו. דאן איז געווארן נאם פון אברתם ויין העלקר אין מען דאן אויף איהם זאגען דאס איז א חסיד אין אענין אז ער איז יוד אין גאנצען מבטל צו די ווערמער פונעם ראונגען אין דאס איז א גרויס ענינות וואס ער איז יוד מבטל צו דער קדושה פונעם ראונגען:

(נו) ועוד יש לפרש המאמר חז"ל הנ"ל הקובע מקום לתפלתו בחקדם מה ששמעתי בשם הרב הגאון הקדוש המפורסם ר' מאיר אבדין קאברין ז"ל על מה שאנו אומרים אני מאמין באמונה שלימה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לוולתו ראוי להתפלל ופי' שלו לבדו היינו שיתכוון לכבוד חשיית לבדו שיגדל כבוד שמים ויתאונן בצער השכינה הקדושה שהוא בגלותא כמ"ש בזוה"ק בכמה מקומות ובפרט בתיקון שלשה משמורות שמצות לכל איש ישראל להתאונן על מה ששכינתא בגלותא וויי' שעיקר התפלה צריך להיות לו לבדו לכבוד חשיית לבדו ראוי להתפלל שיתרבה כבוד שמים ויתרומם קרן ישראל ושיבנה המקדש כיב ונזכה לנאולה שלימה כי בכל צרתם לו צר והמתפלל בעד חבריו הוא נענה תחילה והש"ת קורא אותנו אחי ורעי ואם מתפלל לכבוד הש"ת ממילא נענה גם הוא בתפלתו ע"ד שכתב בספר בית שמואל אחרון כל העונה אמן יהא שמ"י רבא מברך שכל כוונתו בעת

(נו) נאך קאן מען שייטשען דעם מאמר חז"ל הנ"ל הקובע וכו' מיט אהיקדמה וואס האב ייהערט בשם הרב הגאון הקדוש הר' מאיר אבדין קאברין זצ"ל וואס מיר זאגען אַן מאמין באמונה שלמה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לוולתו ראוי להתפלל האט ער גימיינט "שלו לבדו" היינו צו זיין קבוד אליין און ס'זאל גיגריקט ווערין דער קבוד פון נאט און זאל זיך מצער זיין אין צער פון דער שכינה הק' וואס זי איז אין גלות ווי דער זוהר הקדוש שמועסט אין פיהל פלעצער ובפרט אין תמונ שלשה משמרות אז ס'איז א מצוה מוטל אויף יעדען יוד ער זאל קלאגען אויפ'ן חורבן בהמ"ק אין וואס די שכינה הק' איז אין גלות און דיא תפלה פרויף זיין נאר ציליעב קבוד הש"ת אליין אז ס'זאל זיך מעהרען דער כבוד שמים און ס'זאל דערהויקט ווערין דער קרן ישראל און ס'זאל גיבויעט ווערין דער הייליגער בית המקדש אין אונזערע צייטען און מיר זאלען וזכה זיין צו דער נאולה שלמה ווייל אז יודען זענען אין גלות אין צרות איז בצרתם לו צר איז קביכול די שכינה אין גלות און ליידיט מיט די צרות און המתפלל בעד חבריו הוא נענה תחלה ד. ה. אז מעט פיר יענעם ווערט מען פריער גיהאלפין און הש"ת רופט אן די יודען אחי ורעי און אז ער איז מתפלל לקבוד הש"ת ממילא ווערט עהר אויף גענפערט דורך זיין תפלה ווי ס'שטייט אין ספר בית שמואל אחרון אז מענפערט אמן יהא שמ"י רבא מברך אין אגת צרה רחיל מיט דער פנונה פון בקל צרתם לו צר און ער בעט אז ס'זאל זיין יהא שמ"י ד. ה.

צרתו משום בכל צרתם לו צר ומתפלל שיהא שמי רבא מברך קורעין לו גזר דינו מדה כנגד מדה יען שהוא מתפלל לכבוד השי"ת, עונה לו השי"ת מצרתו כעין שאמחזיל המתפלל בעד חבריו הוא נענה תחילה כגיל, וזה יש לפרש כל הקובע מקום לתפלתו שכל תפלתו הוא רק לחמקום ב"ה שיתרבה כבוד שמים שלא יהי צער לחשכינה הקדושה אלקי אברתם בעזרו מדה כנגד מדה כגיל:

נח) ועתה באתי להתום את ספרי זה ואמרו אמן חלק השני להביא בכאן התחיתת הספר חרדים מה שהוא נזוע לענינינו לענין עניית אמן ואיש"ר וזלח"ק, אחר שכתבנו רפואות בדמים יקרים לנפש החוטאת שלא תמות ויש לנו לחקור ולבקש רפואה בדמים קלים אחר שנמשלו חולי הנפש לחולי הגוף ולפעמים רפואה שיעשה רופא חכם במאה פרחים טכמה מיני חוצאות רפואות יקרי הערך, ימצא לפעמים מיני רפואות תעלה בכסף אחד או בחצי כסף של מיני עשבים המרפאים בדרך סגולה, ושמעתי שאירע במלכות קאסמיליא באחד משרי המלך הפרתמים בלכתם לצוד

ס'אל ג'גרויסקט ווערין דער נאמען פון השי"ת קורעין לו כו' צורייקט מען דעם גורדין מדה כנגד מדה ווייל ער איז מתפלל לכבוד השי"ת עקסערט איהם השי"ת פון זיין צרה ווי די חז"ל זאגן המתפלל בעד חבריו כגיל, מיט דעם קאן מען פיימזשען כל הקובע מקום וכו' ד. ה. אז זיין גאנצע תפלה איז נאר ל'כבוד המקום, פאר השי"ת אז ס'אל ג'גרויסקט ווערין כבוד שמים די שכינה הק' נאל שוין מער גיט לייזען קיין צער איז אלקי אברתם בעזרו איז השי"ת אין זיין הילף מדה כנגד מדה כגיל:

נח) יעצט האב איך ג'וואלט ענדיגען דעם ספר "ואמרו אמן" חלק שני אין ברענגין דעם אויסקלאו פון ספר חרדים וועלכעס ס'גיהער צו אונזער עגן פון עקסערין אמן און אמן יהשיר און דאס איז זיין לשון: ווי מיר האבען ג'שירדען מיינע רפואות צום נפש וואס האט ג'ווינדעט ער נאל גיט שטארבען, ברובען מיר צו ווערן אין ג'פוגען אגרינגערי רפואה צו חולי הנפש ווייל חולי הנפש מיט חולי הגוף ענינו ג'גלייבט, און א מאהל מוט אגרויסקט דאקטור געבין מיינע מעדיצינען וואס מ'רעפין אהן זייער פיהל געלדי, און עס ג'פוינט זיך אבער רפואות פאר ווייניג געלדי און בילדיג פון גרייטעכצער וועלכע היילען בדרך סגולה, און גראדע האבען מיר ג'ווערט אגשייבטע אז אין קאסמיליא איז איינער פון שרי המלוכה ג'נאנעטען אויף צו

ציד להביא לרדוף אחר שועל לצודו ועקץ השועל את רגל חשר עקיצה קטנה ולא הרגיש בה וביום השני התחילה רגלו לצבט וביום הג' צבתה מאד עד סוף הירך ורופאי המלך נלאו לבקש מיני רפואות משונות בדמים יקרים מאד ולא יכולו ונאשו ממנו והי' מצות מחמת מיתה, וכל בני ביתו היו כוכים, והנה בא אליו ערבי אחד ממשרתיו וראה את הצרה הגדולה הזאת ואת החולי שחלה אדוניו וישאל אליהם מה החולי הרע הזה פתאום בא לאדוני והיום ג' ימים ראיתיו שאנן ושלן, ויאמרו לו עקיצה קטנה של שועל הביאה עליו את המות הזה, ויען ויאמר אליהם אל תיראו כי בעזרת האל אני ארפא אותו וילך במהירות אל השדה וילקוט מיני עשבים ידועים לו וירץ ויבא אל בית אדוניו ויכתוש את העשבים במכתשת וישם על רגל אדוניו פעמים ושלש ומיד התחיל להרפא ונתרפא וחלך על רגליו וישתוממו חרופאים ויחללו את האלקים אשר ברא מיני סגולות בעשבים, ובוהו אנו מבינים מה שאמר ר' אליעזר בפרקי אבות עקיצתן עקיצת שועל.

חאפין חיות און האט גינאָמען נאך גאָנען א פּוֹקס צו פאנגען, האט ערר איהם אַקליינעם בים גיטוהן ער האט געשעט געשעה ניט מרגיש גינעווען אָבער אויף'ן צווייטען טאג האט זיין פוס אָהן גיהוּפּען גישוואַלען ווערין, און געם גרייטען טאג נאך געער ביי ארויף, און געם געלד'ס דאָמטוריס זענין געער גינאָרין צו זוכען פיר איהם טייערי געדיציין און האפן איהם שוין גינאָש גינעווען און ער האט שוין גיהאלטען ביי'ם שטאָרבען, און אלע הויזגעזענען האָבען איהם באוויינט, איז אריין גיקומין אַערגי אַיינער פון זיינע באדינער און האט גערעוהן די צרה און דאס פייער פון דער גרענק וואס האט ארום גינאָמען זיין האר, האט ער זיי גיפּרענט וואס איז דאס גערשט מיט דריי טעג צוריק איז דער שר גיוונד גינעווען, האט גען איהם גינאָנט און דאס איז איהם גיקומען פון אַקליינעם בים פון א פּוֹקס, האט ער צו זיי גינאָנט, האט ניט קיין פורקט מיט גאט'ס הילף וועל איך איהם אויס-היילען, איז ער באַלד גיקאָפען אין געלד און האט צו זאָמען גיקליפּען געשייטענע קרייטעקען וואס ער האט גיוואוסט און איז גיך גיקומען צו הויז און האט די קרייטעקען צו שטויסען און צו גיליינט דעם שר צום פוס און דער שר איז גאר גיך גיחילט גינאָרין, די גרויסע דאָמטוריס האָבען דאס גינעווען האָבען זיין ויך גערר גיוואונדערט און האָבען גידאָנט דעם פאשעפּער וואס האט פאשאפּען אַוועק גראפּטין אין די גראַואַקע, מיט דעם קאנין

ובן מצאנו כמה מיני חולאים שנמצא להם רפואות תעלה בדמים קלים בדרך סגולה. והנה על דעת זה יש לנו לבקש בשדה אשר ברכו ח' הוא הגמרא הקדושה איזה מיני סגולות יקרות ורפואות קלות לרפואות חולי הנפש החלושים שאין בהם כח לסבול הרפואות הקשות, והנה מצאנו לרז"ל בשבת קי"ט שאמרו כל מי שעונה אמן יהא שמיא רבא בכל כחו אפי' חיה בו שמץ מינות מוחלין לו, והחמירו בזה בזח"ק ואמרו שצריך לזעזע כל אבריו ולענות בקול חקיק, ומי שהוא רגיל לעשות כן חנה הוא מבושר שימחלו עונותיו אם לא ישוב לכסלה חרי סגולה אחת [קטנה מאוד לבע"ת שימחול לו הקב"ה כל עונותיו] וכן בעניי אמן בכל כחו אמרו רז"ל שגם שפותחין לו שערי ג"ע עכ"ל חס' חרדים לענינינו:

אגב אביא בכאן מה ששמעתי בענין איש"ר מנבוד יריג הרב הג' החסיד מו"ה ר' מנחם מרדכי פרענקיל שליט"א מיקרי עירנו ירושלים עוזק תובב"א. (ג) הנה בטעם הקדיש שאומרים אותו בלשון ארמית הביאו התוס' (ברכות נט) בשם העולם לפי שתפלה נאה ושבה גדול הוא ע"כ אנו אומרים אותו בלשון ארמי שלא יבינו המלאכים ויתקנאו בנו, ורבותינו בעתה חס' דחוהו והטעם שהרי כמה תפלות יפות שחם בלשון עברי. ושמעתי מידידי חר"ג החסיד ר' מנחם מרדכי פרענקיל הג"ל לישב באופן יפה טעם העולם, דבטעם הדבר שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בחשאי

מיר שוין פארשטייען וואס דער הייליגער תנא ר' אליעזר זאגט אין פירקי אבות "עמידתך עקיצת שועל" אין אזוי גיפונען מיר אויך פילע קראנקהייטען וועלכע מ'הילט אויס מיט אקליינדיקייט בדרך סגולה, פונקט אויף דעם זעלבן שטייגער דרייטען מיר וועגן אין דער הייליגער תורה כל מיני סגולות און גרינגע רפואות צו היילען דעם חולי הנפש וואס האבען ניט קיין כח צו זיידען שווערע מעדיצין מיר גיפונען אין דברי חז"ל שבת קי"ט זאגן דאָרט "כל מי שעונה כו' ווער קענשטעמט אמן יהא שמיא רבא מיט זיין גאנצען כח אפי' ס'איז אין איהם פאראן א' שמץ אפיקורסית איז מען איהם אויך מוחל. אבער דער ווה"ק איז מחמיר אויף אזוי פיהל אז ס'בריוויך וויר שאקל'ן אלע אברים בשעת זאגן אמן יהוה ואין ווער ס'איז רגיל אזוי צו טוהן זאל ער וויסען אז מ'איז איהם מוחל אלע ויגד אויב ער וועט שוין מעהר ניט ווידען, און אז ווער ס'זאגט אמן מיט דעם גאנצן קראפט עניינען פאר איהם אלע טויערין פון גן עדן ביז אהער איז דער לשון פון ספר חרדים אין אונזער ענין:

איתא בפסחים נ"ו משום דבשעת שבקש יעקב לגלות הקץ אמרו בניו שמע ישראל וגו' מיד פתח יעקב ואמר בשכמל'ו אמרו רבנן היכי נייעביד נימר'י לא אמרו משה, לא נימר'י הא אמרו יעקב, התקינו שיחיו אומרים אותו בחשאי אבל במדיר (דברים פ"ב כ"ה) איתא בזה"ל, רבנן אמרי בשעה שעלה משה למרום שמע למלה"ש שהיו אומרים להקב"ה בשכמל'ו וחוריד אותה לישראל. ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, איך אמי למה"ד לאחד שננב קוזמין מתוך פלטין של מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו בפרהסיא אלא בתוך ביתך, אבל ביוהכ"פ שהם נקיים כמלאה"ש הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל'ו. עכ"ל, והובא בטור וש"ע או"ח הלכו' יוהכ"פ להלכת. והנה בתרגום ירושלמי עה"ת (סדר ויחי מ"ט א') יש כל הענין הנ"ל באופן אחר דבשעה שבקש יעקב לגלות לבניו וכו' ובסוף הדברים תרגם בזה"ל ענין חרי עשר שבטיו דיעקב וגו' ואמרין שמע ישראל וגו' ענין יעקב אבינן ואמר יחא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי. וכי היכי דלא לשויא פלוגתא בין תרגום ירושלמי לדברי הש"ס דפסחים ושבמדרשות, נראה, דזהו תרגום של בשכמל'ו, והיינו לפי החוכן, אף שאין זה לפי צורתו, מ"מ הא אמרו ר"ל בפ"ק דקדושין המתרגם פסוק כצורתו חרי זה בדאי, ואף כאן י"ל שהתרגום של בשכמל'ו לפי כונתו היא אישיר ובשבת ק"ט אמרו העונה אישיר בכל כחו קורעין לו גזיד וחביאו החוס' בשם ר"י לפרש ע"פ הפסיקתא דהיינו שיאמרו אישיר בקול רם. ומעתה מיושב טעם העולם הנ"ל, והיינו, דעיקר הקדיש מבואר בש"ס דברכות ג' הנ"ל וכן במקומות רבים שהוא בשביל עניית אישיר, ורצו חז"ל לתקן לנו להתקשט בכל יום באותו הקוזמין שחוריד לנו משה רבינו מתוך פלטין של מלך, מה שנאמר בשכמל'ו, ולאמרו תמיד בחשאי לא אפשר, לטעם התרגום יחונתן הנ"ל שאמרו בשבת ק"ט הנ"ל שמצוה לאמרו בקול רם, וזה אי"א כמו שהזהיר משה רבינו אל תתקשטו בו בפרהסיא, לפיכך עמדו ותקנוהו בלשון ארמי (שארין המלאכים מבינים אותו), ולא יבינו שהוא הפירוש של בשכמל'ו ולא יתקנאו בנו המלאכים, באמרנו אותו בקול רם אעיג' דשבת דא ננב משרתא דלחון ונוכל לאמרו בקול רם כהפסיקתא הנ"ל, ומיושב היטב טעם העולם שהובא בחוס' ברכות ג' הנ"ל ודפתי' ושי':

ס) ע"כ יוחר האדם לענות אמן ואישיר בכל כחו משש, כי הדבר הזה נוגע ומרעיש בכל העולמות, ובזכות זה נוושע בכל הענינים בזה

ס) על פ' קרי"ך קען גיה"ט צו נ"ן אין ענפערען אמן אין אמן יהש"ר ווארום דאס איז נוגע אין אלע עולמות אין דעם זכות וועלן מיר

ובבא ברוחניות ובגשמיות ובכל אשר יפנה יצליח בעזתי:

(א) ואנב אכתוב עוד איזה סגולות יקרות למחילות העונות שכתב שם בס' החרדים סגולה חב' אמרו רז"ל שם שכל הזחיר וזרין בשמירת השבת בכל תנאיו ובכל דקדוקיו אפי' עבד עכרים מוחלין לו שנא' שומר שבת מחללו אית מחללו אלא מחול לו ואל תקשה לך מה חוספין בעשותו מצות שבת יותר משאר המצות ויש לומר דהזחירות וחזריות במצות שבת הוא חמכפר ויען דהשבת שקול כנגד כל התורה כולה עכ"ל:

(ב) שם סגולה חג' יכווין בשירת הים מה שאומרים בכל יום לאומרה בקול ובשמחה רבה כאילו אותה שעה הוא יצא ממצרים, שהרי אמרו במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעונותיהם שנמחלו להם עונותיהם ע"י השירה הזאת, שאמרו חז"ל שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עונותיו וחנה אחר שציונו השירה לומר שירה זו בכל יום כדכתיב ויאמרו לאמר, וכתב בזה"ק שרוצה לומר שנאמר אותה

יִהְיֶה אֱלֹהִים וְעָרִין בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנִיּוֹת אִין וְיֵרָר נַעֲמָא וְיֵרָר קִטְרִין אִין וְעִקְרִין וְנַעֲמָא עָהָר מַצְלִיחַ וְיִין:

(א) אנב וועל איך שרייבען נאך גמליקע שיינעקע סגולות צו מחילת עון וואס דער ספר חרדים שרייבט דאָרט די צווייטע סגולה, אמר: די חב"ל האבין גיאנאט אז ווער ס'איז א גרין און נוסח און שמינת שבת אין אלע דקדוקים אפילו ער האט גידינט ע"ז איז מען איהם מוחל שנאמר: שומר שבת מחללו אל חקרי מחללו אלא מחול לו קיימיט מחללו און מען גליינקט מחול לו ד. ה. מען איז איהם מוחל, איי פאר וואס עפ"י איז שבת גרעסער ווי אנדערע מצות קאן מען אבער נאָען אז דאס והירות און ריוות פון דעם הייליגען שבת אליין גיט שוין מיט אז מען ואל איהם מוחל ויין וייל שבת קודש ווענט איבער קיינן די נאנצע תורה עכ"ל:

(ב) די דריטע סגולה אז מען ואל מבין ויין ביי שירה וואס מ'נאנט אלע קאג (אז ישיר) צו נאָען מיט א קול און מיט שמחה גלייך ער געהט נעמט ארויס פון מצרים, ווי די חז"ל נאָען אין מדרש ויסע משה את ישראל מים סוף דאס ער האט וי א נועק גיריקט פון וייעקע וינר, היינט מ'האט וי מוחל גינעוין די וינר דורך דער שירה, ווי די חז"ל נאָען אז ס'גישעהט איינעם אָנס און ער נאנט שירה איז מען איהם מוחל די עונות, און אז השירה האט אונז גיבאמין צו נאָען די שירה אלע קאג ווי קיימיט, לאמר" נאנט

(סד) סגולה ה' היא חתבודדות שבעתות רצון יפירוש עצמו במקום מיוחד שלא יראוהו בני אדם וישא עיניו למרום אל מלך יחיד עילת כל העילות וסיבת כל חסיבות ובמים חפנים לפניו כן לב האדם לאדם ועדיו כאשר הוא יבא לשום פניו אל אלקיו כן הוא ית' ישיב פניו אליו ויחדיו ידובקו כך שמעתי מפי מורי ורבי החסיד הקדוש בכור ר' יוסף סאנים זלחיה וכן הוא ה' עושח וכן מצאתי לרבינו יצחק דמן עכו שכתב אשר כמח חסידים היו עושים כן בימיו ודוק ותשכח כן בדברי חרמנים ורמבין וחובת חלבבות וחרבינו יונה ז"ל:

(סה) סגולה ה' שישמע בחשק דברי חכם כשדורש דברי אנדה ויראת שמים שמושכין לבו של אדם כמים שאמרו חז"ל שבזח ימחלו עונותיו וחייבים אנחנו לשמוע קול מוכיח דחכי קבלנו בסיני כו' כו' וחנה נחפשה דרכנו דחנה אמרז"ל רובן בגזל ומיעוטין בעריות וכולן באבק לשון הרע לכן יש לדקדק מאד בחומר העון הגזל דאפי' שוח פרוטה נחשב כשופך דמים והעושה מלאכת חבירו בלי אמונה גם הוא גזלן וקרא, וחסתכלות בעריות הוא עון פלילי וגקרא נואף דכתיב ועין נואף שמר

ז"ן הארץ ויימוגט איהם. ג) דער נואם פרייעט זיך מיט די שאנד נואם מען שענדעט איהם דאס אלעס איז מבפר זיינע עונות:

(סו) די פיקסע סגולה איז חתבודדות. ה. ה. אז דער מענטש זאל זיך אפ געמין א באוונדער פלאק ווי מענטשין קומען גיט אין זאל אויף הייבען זיינע אויגען צום הימל, ובמים פנים אל חפנים פונקט ווי ער מערמ זיך צום באשעפער אזוי נעט זיך דער פנרא ית' באהעפטן צו איהם מיט כל עניני ברכה ומובה אזוי ווי דער רמב"ם מיט דעם רמבין מיט דעם חובת חלבבות אין דער רבינו יונה זצ"ל שרייבען:

(סח) די נעקסטע סגולה אז דער מענטש זאל זיך גוט איינהערען נוען א חכם דרשינית דברי אנדה אין יראת שמים ועלדע ציטען צו דעם הארץ צו יודישקייט זאגן די חז"ל אויף דעם אז מען איז איהם מוחל די עונות, אין מיט מוחב צו הערין דאס מול פון אמריה, די חז"ל זאגן רובן בגזל וכו' באבק לשון הרע, ברויך מען מןקנדק זיין אינים הארגקייט פון די זינד פון גזל אז אפילו אשנה פרוטה איז גלייך ווי א שופך דמים, אין דער נואם מוהט זענעם ארגייט פאלש הייקט אויך גזל, אין קנעקן אויף גשים איז אויך א הארגע עבירה אין נערט אהן גירוסען, נואף אין אפילו א הרחור

נשף ויד ליד לא ינקח רע בניהנם ואפי' הרחור בעכירה חיו פוגם הנשמה.
ועון להיר גדול מנשוא שחוא שקול כעיא גיע ושיד וכדי שלא יבא לירי
לחיר צריך האדם להרגיל עצמו להיות כאלם כמשאחזיל האומנם אלם צדק
תדברון מה אומנות יקח האדם להנצל מלחיר יעשה תמיד עצמו כאלם ולא
ידבר רק צדק חיא חתורה כדכחיב מה אהבתי תורתך כל היום חיא שיחתי
ששיחתו ודיבורו כל היום יחיה רק בתורה ובזכות זה יבא משיח צדקנו
ויגאלנו במהרה בימינו אמן:

(סו) כתוב בספר אור לישירים וזיל כתב בספר שערי האמונה וזיל שמעתי
מנאון וקדוש אחד שאם חיו נותנים רשות להצדיקים שבגיע
חיו באים לזה העולם לענות אמן ואישיר עכיל:

(סו) ועתה באתי להודיע מה שעוררני חכם אחד מיקירי ירושלים עה"ק
תובב"א הוא הרח"ג חר' שלמה זלמן זעלאזניק שליט"א לפייס
דקייל העיקר הקדיש הוא עד דאמירן בעלמא ואיכ אם שמע אחר סיומו
דאמירן בעלמא מאיש אחד שאומר איזה ברכה או אם עוד איש אחד אומר
ג"כ קדיש ושומע שאחרי אמירתו דאמירן בעלמא סיים השני ג"כ דאמירן

איז פוגם חיו די נשמה, און לשון הרע איז שרעקליך און ווערט גירעקענט
גענין די דריי הארבע עבירות עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים און
בגדי נים צוקומען צום חטא פון גשד"ר ברויך דער מענטש זיך מאכען ווי
א שטומער ווי די חז"ל זאגן האומנם אלם צדק תדברון, וואס זאל דער
מענטש זיך אפ געמין אין דער וועלט פאר א ארגייט צו ניצול ווערין פון
לשון הרע, ער זאל זיך מאכין ווי א שטומער, און אז ריידען זאל ער נאר
ריידן דברי תורה וואס ווערט גירופען צדק אין דעם זכות וועט קומען דער
גואל צדק במהרה בימינו אמן:

(סו) שרייבט דער ספר אור לישירים מיט דעם לשון, דער ספר שערי
אמונה, איך האב גיהערט פון א גאון וקדוש אז ווען מ'זאל
גיגען רשות די צדיקים פון גידען וואלטיין זיי אראב גיקומען אין דעם עולם
נאך זאגען אמן און אמן יהא שמיה רבא ע"כ:

(סו) יעצט וועט שרייבען אזאך וואס אייגער פון ירושלים ער תלמידי חכמים
האט מיר מערר גיוועזן, דהיינו: ווי מיר פסמינן אז דער עיקר
מדיש איז ביו דאמירן בעלמא, קומט אויס אז ווען אייגער לאזט אויס דאמירן
בעלמא און, ער הערט אייגעס זאגען א ברכה אדער א אנדערער זאגט אויך

בעלמא מחויב לומר אמן קודם יחא שלמא רבא אשר זה אינו מעיקר הקדיש והצעתו זה לפי גדולי ישראל ותפסו כולם שהדין עמו ודפחיתו ושיי:

(סח) עוד באתי להודיע משיב בספר קצות השלחן ח"ב בס"י מ"ה בחל' ברכת הוימון בברכה שם ס"ק ל"א שהסברא נותנת שהעונות ברוך שאכלנו משלו לא יגביהו קולם יותר מהמברך דהא ברכת הוימון נפקא לן ג"כ מהפסוק גדלו לה' אתי בברכות מ"ה ומחאי קרא נפקא ג"כ דהעונות אמן לא יגביהו קולו יותר מהמברך בברכות הג"ל וא"כ הסברא נותנת שהיה לברכת הוימון שהעונות לא יגביהו קולם יותר מהמברך, וכתב שם בשם הגהות הרא"מ הורוויץ בשים דפוס ווילנא דעיף משמעות הכתוב וגרוממה שמו יחדיו צריך ג"כ שהעונות לא יגמדי קולו מהמברך אלא ישוה את קולו לקול המברך ודפחיתו ושיי:

(סט) עוד נחויץ להודיע אשר בחסידור יעביץ בהנשיאת כפים בזתמלת מוסף של יו"ט הוא מציין שם בכל שם מהג' פסוקים של הניכ' מן הכהנים שיענה ב"ה וביש, ובאשר גברא רבא בוותי פסק בן צריכים לשמוע לו:

קדיש און לאנט אויס דאמירן בעלמא איז ער מחויב צו ענפערין אמן איידער ער הויבט אן יהא שלמא רבא וואס דאס איז גיט פון עיקר קדיש. און האב דאס פאר גילייגט פאר גרויסע לייט האבען זיי אויך פסקים געווען:

(סח) גאנץ אנאך, ווי דער ספר קצות השלחן שרייבט אין ח"ב סימן מ"ה אין הדכות ברכת הוימון אז די סבבא גיט מיט אז די וואס ענפערין ברוך שאכלנו משלו ואלען גיט וואס וואס פון דעם מברך, ווייל ברכת הוימון לערנין מיר דאך פון פסוק גדלו לה' אתי אין די גמרא ברכות דף מ"ה און פון דעם וועלכען פסוק לערנין מיר אז דער וואס ענפערט אמן ואל גיט וואס וואס פון דעם וואס וואס די ברכה אויך אין דער וועלכער גמרא איז דאך א סבבא אז דער וועלכער דין איז ביי ברכת הוימון אז די וואס ענפערין ואלען גיט וואס וואס פון דעם פונ'ם מברך, שרייבט ער דאס פשם הגהות הרא"מ הורוויץ אז פון פסוק וגרוממה שמו יחדיו ווייזט אויס אז דער וואס ענפערט ואל גיט וואס וואס גיידענער פונ'ם מברך, נאר ער איז מחויב אויס גלייכען זיך זיין קול מיט'ן מברך:

(סט) גאנץ איז גייטיג מודיע צו זיין אז אין דעם סידור יעב"ץ ביי כהנים דויבען שרייבט ער אז ביי געדין שם פון די דריי פסוקים פון ברכת כהנים ואל מען וואס וואס פון דעם ברוך הוא ברוך שמו:

ע) כתב הרוקח הל' תפלה וברכות וז"ל בספרי ר' יוסי אומר מנין שעונין
אמן וכו' ת"ל הבו גודל לאלקיננו וכו' בילקוט שמעוני פ' האזינו
וז"ל מנין שעונין אמן שנאמר הבו גודל לאלקיננו, והנה ממילא שים דלענות
אמן אחר הברכה הוא מהית כמו דילפינן בברכות כ"א בבה"ת לפני' מן
הבו גודל לאלקיננו. ופסקו הפוסקים הפרי"ח באור"ח סי' מ"ז והשאנ"ת אר"י סי'
כ"ד להדיא דבה"ת לפני' הוי דאורייתא, א"כ דילפינן גם אמן מפסוק הזה
הוי ג"כ דאורייתא כמובן ואין להקשות ע"ז דהאיך שייך לומר דהטפל
יהי יותר נחשב מהעיקר דהעיקר הברכה יהי דרבנן והנמשל להברכה האמן
יהי דאורייתא דהא דיו לבא מן הדין להיות כנידון הא בכאן חזינן דלא
אמרינן דיו בזה הא אמרחזיל בברכות נ"ג ע"ב ובנויר סי' ע"ב דגדול העונה
יותר מן המברך ושפיר יש לומר דאה"נ דהברכה עצמה היא מדרבנן והאמן
גדול מהברכה והוא דאורייתא, ויש לומר דהספרי ס"ל דאף אם מברך
להשי"ת מדרבנן מ"מ האמן הוי דאורייתא מהפסוק הזה הבו גודל לאלקיננו,
כמו בבה"ת דנפקא לן מהפסוק הזה בברכות כ"א וקיי"ל דהוא דאורייתא

ע) דער רוקח שרייבט אין הלכות תפלה אין ברכות מיט דעם לשון: ספרי.
ר' יוסי זאגט פון וואנען ווייסען מיר דאס מ'דארף ענפערין אמן וכו'.
ת"ל הבו גודל לאלקיננו ד.ה. אז איך וועל רופען נאמ"ס נאמען זאלט איר אים
גרויסען היינט מיט אמן, אויך שרייבט דער ילקוט שמעוני פ' האזינו דאס
ועלבע, ממילא איז ג'דרונגען אז אמן ענפערין איז מן התורה אזוי ווי די גמרא
אין ברכות כ"א אז די ברכה פאר דער תורה איז ג'דרונגען פון פסוק הבו
גודל לאלקיננו. די פוסקים דער פרי"ח און דער שאנ"ת אר"י סי' כ"ד פסקינען
אז די ערשטע ברכה פאר דער תורה איז מן התורה, און אז מיר לערנען
פונ'ם ועלבען פסוק אמן איז דאך ועלבסט פערשטענדליך אויך מן התורה,
מען מען נישט פערעגן ווי קומט דאס אז דער טפל ד. ה. אמן זאל מער חשוב
וויין ווי דער עיקר ד. ה. די ברכה וואס איז נאר מדרבנן מיר קאנין זאגן דיו.
אבער ווי די חז"ל זאגן אין ברכות נ"ג: און אין נויר סי' אז גדול העונה וכו'.
ד.ה. אז דער וואס ענפערט אמן איז גרעסער פון דעם וואס זאגט די ברכה,
ממילא קאנין מיר שוין זאגן אז טאקע אזוי, אפילו די ברכה איז נאר מדרבנן
אבער דער אמן איז גרעסער איז ער מן התורה, און מ'קאן זאגן אז דער
ספרי האלט אז אפילו די ברכה איז נאר מדרבנן פון דעם ווענין דער אמן
איז מן התורה פון פסוק הבו גודל וכו', ווי די גמרא ברכות כ"א און ווי די

כמיש בהפריח סי מין ובהשאנת ארץ סי ביד, ולפניו יש ליתן טעם לשבח על מה שאמרו חז"ל הנ"ל שגדול העונה יותר מן המבורך והרבה מעמים נאמרו בענין זה אבל לפי הנ"ל י"ל עוד טעם בפשיטות לפי שהברכה עצמה היא מדרבנן והענייית אמן היא מחית כניל וק"ל:

עא) ג"כ מצאתי מחויב לחודיע מש"כ בסידור עבודת ישראל חז"ל אחר אכילת המוציא יאמר יר"מ יאויא שתהי אכילתי זאת לחברות את גופי ואחי ברי וחזק לעבודתך ותצוה את הברכה במאכלי ובמשקי וחסיר כל מחלה מקרבי כמו שנא' וברך את לחמך ואת מימך ותסירותי מחלה מקרבך אמן וכתב בס' פענח רזא פ' בהעלותך אשר בזו התפלה הוא בורא מלאך קדוש ומסלק את חס"ם מעל שלחנו הובא בספרי ואמרו אמן חלק א' ד' ע"ט בקיצור ואח"כ יאמר מזמור כ"ג ח' רועי:

עב) עוד אעתיק בכאן לזכות את הרבים תפלה נחוצה מהשערי ציון שער ג' בסוף תיקוני תפלות חז"ל בקשה זו כל האומרת בנקיות ובטהרה לא יוזק לא ביום ולא בלילה בכל מקום שהוא חולך בין בים בין ביבשה ולא ירא מבויקין ולילין ושדין ופניו יתיו מזהירין וימצא חן וחסד בעיני כל ולא יארע לו כל רע בע"ה:

פוסקים הנ"ל, איז שוין ממילא קעקט דר טעם ווס די חז"ל ואנין אן גדול העונה וכו' אן דער וואס ענטפערט אמן איז גרעסער פון דעם מברך, ס'ענען פאראן פיהל טעמים, אָבער וויא מיר זאגן איז נאך א טעם דא ווייל דיא פֿרָכָה איז מדרבנן אָבער דער אמן איז מן התורה כנ"ל:

עא) אויך האב איך גיפונען פאר גויטיג מודנע צו ניין וואס ס'שטייט אין סידור עבודת ישראל חז"ל נאך'ן גוית פון די מוציא ואל מען זאגן יהי רצון וכו' אן דאס, עסין ואל ניין צו גיונד צו מיין גוף צו ניין שטארק צו עבודת הבורא און זאלסט שיקען ביין פֿרָכָה אין מיין עסין און טרינקען, און זאלסט אפֿשטעלן אלע מיני חולאים פון מיר ווי אין פסוק שטייט וקרבך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, ד.ה. ער וועט בענטשן דאס פֿרויט און וואקער און וועט אפֿשטעלן אללע קרענק פון דיר, שרייבט דער ספר פענח רזא פ' בהעלותך דאס מיט דער תפלה הנ"ל באשאפט ער א הייליגען מלאך און טרייבט א וועק די סמ"א פֿינים מיט, איך האב שוין וועגן דעם גישריבען אין ערשטן חלק דף ע"ט, נאכדער ואל ער זאגן מזמור לדוד ד' רועי קמיטל כ"ג:

עג) אָנא יי אַלחֵי שְׁמַע אֶל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאַל תַּחֲנִנֵנִי וְתִשְׁמְרֵנִי בַיּוֹם וּבְלַיְלָה מִן הַמּוֹיָקִין וּמִשְׁדֵּי־יִמְחֹלָאִים רָעִים וּמִכָּל גְּזֵירוֹת קָשׁוֹת הַמִּתְבַּקְּשׁוֹת וְצוּהָ לְמַלְאַכֶּיךָ הַקְדוּשִׁים הַמְּמוֹנִים עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַחִיפָה שִׁיאֲוִירוּ לִי שְׁעָרֵי לְבִי וַיִּפְתַּח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ וְתִטַּע בְּרַעֲיוֹנִי יִרְאַתֶּיךָ שְׁאֲנִכִי עֶפֶר וְאַפֶּר רִמָּה וְתוֹלַעַה נָכָה לֵב וַיִּשְׁפַּל רוּחַ צֶלַע עוֹבֵר וְצִיץ הַשָּׁדָה בְּאַתִּי לְהַפִּיל תַּחֲנִינֵתִי לִפְנֶיךָ, וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִלִּפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶיךָ כִּי אַתָּה קְרוֹב לְכָל קוֹרְאֶיךָ וּמִצְוִי לְכָל דּוֹרְשֶׁיךָ, נַעֲשֵׂה נָא בְּקִשְׁתִּי בְּרִצּוֹן מִלִּפְנֶיךָ וּמִהֵרָ שְׂאֲלֵתִי כִּי אַתָּה יִצְרָתִנִי וְאֵין לִי אֵל אַחֵר מִמִּלְעָדֶיךָ, אָנָּה סֹלַח נָא לַעֲוֵנֵי בְּנוֹדֶל חֲסֶדְךָ בְּכַתּוּב וַיֹּאמֶר יי סִלַּחְתִּי בְּדַבְּרֶיךָ, אֲדֹנִי שְׁמַעְהָ, אֲדֹנִי סִלַּחְהָ, אֲדֹנִי הִקְשִׁיבָהּ, נַעֲשֵׂה אֵל תֵּאֲחֵר לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵי כִּי שְׁמָךְ נִקְרָא עַל עֵינֶיךָ וְעַל עֲמֻדָּה כִּי עֲמֻדָּה הַסִּלְיָחָה לְמַעַן תִּתְּנָהּ, אַחֲרֵי יי אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּיי אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּיִלְכֶם הַיּוֹם אָמֵן בֶּן יְהִי רִצּוֹן:

עד) ועתה לסיומא דספרי זה אביא עוד מאמר יקר מענין עניית אישׁיר מספר קב הישר פרק מ״ה וז״ל:

עה) אִיתָא בְּכַתְבֵּי הָאֲר״י ז״ל מִצּוּה רַבָּה לְלַמֵּד, עֲצֻמוּ יְחוּדִים לִשְׂכִינָה וְכוּ׳ מִסַּעַד וְעוֹד כְּבִיכּוֹל לִשְׂכִינָה וּמִקְרֵב אֶת הַנְּאוּלָה בִּיחּוּדִים, וְכֹאשֶׁר כִּי לֹא אָדָם יִכּוֹלֵת בִּידּוֹ לַעֲשׂוֹת יְחוּדִים בְּתַפְלָתוֹ אוֹ בְּמִצּוֹת אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה וְכוּ׳: (ב) עַל כֵּן בּוֹדֵאֵי בְּעַל הַרְחָמִים יִקְבַּל בְּרַחֲמִים וּבְרִצּוֹן כּוֹנֵנֵת לֵב הָאָדָם שֶׁמִּכּוּוֹן כַּפְשׁוּמָה בְּלִי מַחֲשַׁבָּה זֹרָה וּמִתְפַּלֵּל בַּפְּשׁוּטָה עֲנִינִי תַפְלָה רַק יֵאמֶר קוֹדֵם תַּתְּפִּלָּה לְשֵׁם יְחוּד הַקְּבִי׳ה וּשְׂכִינָתָהּ וְאֵין מִפְּרִיד

עד) און יעצט צום ענדיגען פון דעם ספר וועל איך ברענגן א טייערין מאמר פון ענין אמן יהא שמיה רבא פון ספר קב הישר פרק מ״ה און דאס איז זיין לשון:

עה) אִיתָא עִם שְׁמִיטֵי אֵין בְּכַתְבֵּי הָאֲר״י ז״ל עִם אֵין אֲנִרוּסָע מִצְוָה וְיָד צוֹא לְעֲרַנְעֵן דִּי יְחוּדִים אֵין בְּנוֹנוֹת אֵין מִיט דִּי יְחוּדִים אֵין מְעַז מִקְרֵב דִּי גְּאוּלָּה נָאֵר נִיט אִיטְרִיקְעֶר מְעַנֵּשׁ הָט וְכּוֹלֵת דִּי יְחוּדִים מְיֻחָד וְיֵין אֵין וְיֵין תַּפְלָה אָדַעֵר בְּשַׁעַת אֵין עַר טוֹט אִיין מִצְוָה: (ג) דְּרוּם אֵין מְעַז בְּטוֹחַ אוּיָה דְּעַם דְּעַר בְּאַרְעֵם הָאֲרִיצִינִין גָּאט, אֵין עַר אֵין בּוֹדֵאֵי מִקְבֵּל מִיט וְיֵין רַחֲמֵנוֹת דִּי תַפְלָה וְוֵאס אִיין עַר הָאוּיָנִט מִיט דְּעַר פֶּרֶאָסְמֶער בְּנוֹנָה דָּאס אֵין עַר הָאָט אֵין וְיָנַעֵן דִּי טִיטֵשׁ פֿון דְּעַר תַּפְלָה אֵין אִיין מַחֲשַׁבָּה זֹרָה, נָאֵר פֿר דְּעַר תַּפְלָה

עצמו מהקדושה. (ג) וכדמצינו בזמ' בבבל מערבין ר' זירא כי הוי חליש
הוי אזיל ויתוב אפיתחא דר' יודא ברי' אמי אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום
מקמיהו כדי שלא יהא בטל מן המצות וכן קבלה הוא בידי מן אנשי מעשה
שאף שתיוושבים בטלים מן המצות היו ממשימים בציצית וחיו מסתכלין
בציצית וחזו ענין גדול לקיים מצות וראיתם אותו וכו'. (ד) הכלל כי לא
ברא הקב"ה את האדם שיהיה בעוה"ז לתועלת גופו כי הנוף בלא בארץ רק
לתועלת נשמתו אשר חוצבה מתחת כסא הכבוד והיא חלק אלוה ממעל
לתקנה ולקשטה במעשים טובים לקרב הנאולה ואז יהיה נזדכך גם הנוף
ומאיר באור הבחיר בפרט כשהנוף מתחמם לדבר מצוה: (ה) ולא לחנם אמרו
רז"ל העונה אמן יחא שמיה רבא בכל כחו מצננין לו הניחנם ואין הדבר
יוצא מידי פשוטו שצ"ל אישיר בכל כחו וכו'. כמיש בזהר פירש' פנחס
שצריך האדם לעורר כל איבריו בחילא תקיפא וכוזא איתבר ליבית ואיתבר

ואל ער זאגין לשם יחוד הקבית ושכונתיה וייל איד די תפלה אדער די מצוה
מאן דענמאלט שייד ער ויך גיט אפ פון דער קדושה: (ו) אזוי ווי מיר גיפגן
שטיין גישריבן אין גמרא רבי זירא אן ער האט קיין בל גיט גיהאט צו גערן.
האט ער ויך געזעט אויף דר מיר פון ר' יודא בר אמי וואס האט געזען די
חכמים שכים גינען אין האט גיזאגט אז די רבנן וועלן אריין און ארויס גיין
וועל איד פאר וי אויף שטיין דרי איד ואל גיט ויין ליידיג פון מצות און אזוי
איד האב איד בקבלה פון די אנשי מעשה אז בשעת וי גען גינען ליידיג פון
מצות האבין וי גינען די ציצית און האבין גיקוקט אויף וי: (ז) דער כלל
אין גאט ביה האט גיט בשאפן דעם מענשין אויף דער וועלט פון גענין דעם
הילפיג פון ויין גוף ווארום דער גוף ווערט צום סוף פאר גענר אין דר ערד.
נאר פון גענין דעם הילפיג פון ויין נשמה וואס וי איז גינען גיזאגט פון
אנטער דם כסא הכבוד צו צידן וי גיט מעשים טובים מקרב ויין די נאליה.
אין דענמאלט וועט דער גוף אויף גילייטערט ווערן אין וועט לייכטמין אזוי ווי
אין קלאר ליכט. בפרט אז דער ווארימט ויך אין איין דבר מצוה ווערט
ער גיזאגט דורה דעם ווערן גילייטערט: (ח) און גיט אים ויסט האבין אונזערע
חכמים ויל גיזאגט דער וואס ענטפערט אמן יהא שמיה רבא מיט ויין גאנצין כח
קילט מען אים אפ דעם גיהנם אזוי ווי דער ווחר שרייבט דאס דער מענש
מוז דער וועקן אקע וינע איברים מיט גרויס כח בשעת אז ער זאגט אמן יהא
שמיה רבא. און דורך דעם ווערט ויין הארץ צו גראבין און דער כח פון די

חילא דס'א ואף הרשעים מוצאין מנוחה על ידי עניית איש'ר כדאיתא בזהר
פרש' נח : (ו) בזמנא דישראל עונין בקול רם איש'ר הקב'ה מתמלא רחמים
ונותן חיים על הכל והקב'ה רומז למלאך הנקרא סמריאל ובידו מפתחין
ופותח ג' פתחים לסטר מדבר ואז חסמן רשעים נהורא ואתא תננא וסותם
האוויר של הפתחים שלא יראו אור וכדין תלת מסונים דתחות ידיה כנשבין
במגרופין ומשיבין העשן לאחוריו זמן שעה ופלגא שעה בזכות עניית איש'ר
שעונין ישראל בכל יום ואח'כ הם שבים לניהנם :

(ז) עו' ובא וראה כמה חביב שבחא קמי קודשא בריך הוא ומעשה הובא
בזהר פרשת תרומה דף קס"ו ר' חייא ור' אבא שרו בנו
אשפוזייהו קמו בפלגות לילא לסלעי באורייתא והוי ברתא דאושפיזא
קמת ואנחרת לון שרנא ואינהו הוי עסקי באורייתא אדחכי אשנח ר' אבא
אבתרה וחמי דהוות בתו של בעל הבית מנהרא להו פתח ואמר כי נר
מצוה ותורה אור האשה היא מצווה על נר של שבת ולא האיש והטעם כי

סמ'רא אחר'א ווערט אונ' צו פראכין און אויף די רשעים קריינין אין גיהנם
מנוחה דורך דעם וואס די צדיקים ענפערין אמן יהש'ר. אזוי ווי עס שטייט
אין זוהר : (ז) אין דער צייט אז די ישראל ענפערין אמן יהא שמי'ה רבא מיט
אהויף קול ווערט גאט ב'ה דר פילט מיט דחמים. און גיט לעבין צו אלע. און
ער ווינקט צו דעם מלאך (סמריאל) און אין ווייניע הענט זענען די שליפל פון
דעם גיהנם. און ער עפינט דריי טירין צו דער זייט פון דער מדבר. זעהן די
רשעים איין ליקמיקייט. קומט איין רויף און פאר שמעלט דאס ליקמיקייט
פרי די רשעים זאלין ניט זעהן. קיין ליקמיקייט גיין דריי מלאכים וואס זענען
אונטער דעם מלאך (סמריאל) אין ווייניען אונטער דעם רויף און דאס ליקמיקייט
קערט ווידער צו די רשעים אונדער האלבין שעה אין דעם זכות וואס דיא
ישראל ענפערין אמן יהש'ר און דער גאנץ קערין ווי ווידער אין גיהנם צריין :

(ח) עו' קום אין זעה ווי גיליבט דער אמן יהא שמי'ה רבא איז פאר גאט
ב'ה. דען דער זוהר ברענגט איין מעשה. רבי חייא און ר' אבא
זענען איין גישטאנען אין איין האנדעריג. זענען ווי אויף גישטאנען האלבע
נאכט צו לערנען תורה. איז דעם בעל הבית מאכטער גישטאנען פאר ווי און
הט ווי גיליבט מיט איין ליקט און ווי האבין גילעריגט. דער ווייל האט ר' אבא
אקוק גיטאן און האט גיזעהן אז דעם בעל הבית מאכטער לייבט ווי. הט ער
גיואנט שטייט אין פסוק כי נר מצוה ותורה אור דאס מיינט דער פסוק די אשה

האשה נגד השכינה ותורה אור פירוש התורה שלומד חכעל שהאיש מצווה על התורה ללמוד נותן אור והארה גדולה באותה המצוה של נר שבת שהאשה מדלקת נמצא שניהם מאירים באור תורה ואור שבת אשריהן הנשים שזוכין לבעלי תורה: (ח) שמעת האי בחולת הוית בכיא אדחכי קם אבות דבתילה וחמי לברחיה בכית ושאל לה למה ועל מה היא בכית ולא ענתה מאומה מחמת מרירות הלב וחתחיל אף אביה לככות: איך אבא מבכייתה נראה דחתחן שלה הוא עם הארץ ואינו בעל תורה איל ודאי הכי הוא ובגין דחמינא ליה יומא חד דדליג מאינרא חדא למישמע קדיש בחדו צבורא סליק ברעותי דילי למיחב ליה ברתי ותיכף דנפקי צבורא מבי כנישתא יחבינא ליה ברתי דאמינא בדילוג דא למשמע קדיש מוכרח להיות גכרא רבא באורייתא ואעיג דאיהו רבייא דלא ידענא ביה מקדמת דנא והשתא אפי' ברכת מזונא לא ידע ואין בידי לכוף אותו שיתעסק באורייתא ויקרא קיש וברכת המזון אמר ליה רבי אבא איעבר ליה באחרא (ר"ל שיראה שיתן

אין אף דר מצוה נבאמין ליכט צו ציגדן לזכוד שבת אין גיט איין מאנאפיל
אין דער מעם דער פון איין וייל וי איין קעגן דער שכינה ויורה איין אין דיא
תורה וס איין מאן לערניט דאס גיט איין גרויס קיבמקייט אין דער מצוה
פון נר של שבת וואס די אשה ציגדן אן ווערט גיפונן אז וי פידע לייכטן
אין די קיבמקייט פון דר תורה אין איין די ליכט פון שבת וואו איין צו די
ווייבער וואס לעגען וזכה צו געמען מאנען וואס קענען לערנען: (ט) האט דיא
בתילה דאס גיהערט אין האט גיזוייגט. דער וייל איין איר פאטער אויף
גישמאנען אין האט וי גינעקען וויינען. האט ער וי גיפדענען ווארום וי ווייגט.
אבער וי האט אים גאר גיט גענפערט מחמת איר ביטער הארץ. האט איר
פאטער אויף גיזוייגט. האט ר' אבא גיזאגט ווען וי ווייגט איין גידרונגין אז איר
חקן איין איין עם הארץ האט דער בעיה גיזאגט עם איין אמת. גאר וייל איר
האט גינעקען אז ער איין אמאל אראפ גישפרינגען פון איין בודים צו הערן
קדיש אין שול. איין אויף גיזאנען אויף מיין ווייזען צו געבן אים מיין טאכטער
פאר אנויב וייל איר האט גימיינט ווען ער קען פון איין בודים אראפ
גישפרינגען צו הערן קדיש מיין ער קענען לערנען אין איינע ווייזט אויס אז ער
קען אפילו גיט קענטשען אין איר קען אים גיט גימיינט ער זאל תורה לערנען
אין קיש לייזען אין קענטשען האט ר' אבא גיזאגט איר וועל ווען אז ער זאל
איר גיט געבן אין וי זאל געמען איין תלמיד חכם פון איין מאן אין מיטן די

גט וישיא בתו אחר כך לתיח) ובתוך דבריו חזר ואמר או דילמא ברא יוליד דיהוי גברא רבא: (ט) אדהכי קם החתן ודלג עלייהו ויחביב לקמיהו אמר החתן הנער ר' אבא אסתכל בי אמר רבי אבא אנא חמינא בחאי רבייא לנהורא רבא יפוק מיניה לעלמא: פתח ואמר האי רבייא רבתי אימא חד מילה פתח ואמר צעיר אנכי לימים ואתם ישישי' על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם האי קרא אתערו ביה עמודי עולם אבל אליהוא דכתיב ביה ממשפחת רם וכתיב ביה בן ברכאל חבזי דנקרא בן בשביל שמבזה עצמו למאן דגדול מיניה וזיש צעיר אנכי לימים אף אני מקטין עצמי לגבי בר נש דאית ליה יומין סניאין וע"כ בגין דאנא רבייא ובמקום הזה יש ישישים בחכמה עלה בדעתי דלא למלא עד יומא דא והשתא דאתון הכא אית שעתא למפתח פומא ותתחיל לדרוש זה חפסוק כי נר מצוה ותורה אור וגילה להם כמה סודות התורה עפ"י הסוד: (י) ואח"כ פתח ואמר דעו כי אנא מבבל וברא דרב ספרא אנא ולא זכינא לאשתמודע עם אבא וטרידנא להכא ודחילנא

רייד הט' ר' אבא תרמיה גיהאט אין האט גיזאנט מען בארף גיט ער זאל איר גט געבען ווארום מאמר וועט ער האבען מיט איר איין זון ווס ער וועט זיין איין תיח: (ט) דר ווייל איז דער חתן אויף גישמאנען אין הט' ויך גיזעצט לעבען ווי האט דער חתן גיזאנט רבי אבא קוקט אין מיר צו וועט פון מיר ארום קומען איין תיח. האט ר"א גיזאנט איך ועה אין דעם קינד אז פון איהם וועט ארום קומען איין גרויסער ת"ח האט דער חתן אן גיהובען אין האט גיזאנט דעם פסוק צעיר אנכי לימים אליהו בן ברכאל האט גיזאנט צו איוב מיט זייני חברים איך בין נאך יונג פון יארין על כן זחלתי ואירע מחוות דעי דרום אזוי האב איך מיד גיפארבטין פון צו זאנען ביז אהער מיין דיעה אקעגן אייך ווס איר זייט עלטער פון מיר אין ווען אליהו ווס ער איז גיזען פון זייער איין גרויסער משפחה אזוי ווי דער פסוק איז מעיד אוף אים ממשפחת רם ער איז גיזען פון איין הוכי און חשוכה משפחה. האט ער פארט גיט גיזאלט ריידען פון זייני חברים. דרום האב איך מיד אויך קליין גימאכט פון די לייט. פון דר שטאט וואס זענען פיל עלטער פון מיר אין זענען גרויס ת"ח דרום איז אויך גיזאנען אויף מיין דיעה גיט צו ריידען אין ד"ת ביז אצינד, און אצינד ווייז אז איר זענט דא איז די צייט צו עפענען מיין מול צו ריידען דברי תורה אין ער הט ווי מנלה גיזען פיל סודות: (י) דער נאך האט ער גיזאנט איר זאלט וויסען איך בין פון בקל און בין דער זון פון ר' ספרא און איך האב קיין זכיה גיט גיהאט

עד חבא למימר מילין דאורייתא דיתבי אתרא דא אריותא בתורה ושווינא עלי דלא אימא מילי דאורייתא תרין ירחין ויומא דא אשתלימו תרין ירחין וכאח חולקי דאתערותן חבא, ארים רבי יוסי קליה ובכי חמו כולחו ונשקוהו איר יוסי אלמלי לא באתי וזכינא למישמע מילין דעתיק יומין דנפיק מפומך מאי דלא זכינא למשמע עד חשתא די יתבו כולחו: (יא) אמר חתחן רבותי מדחמינא צערא דחמוי וצער דברתיה אשתי דחוי מצערי בנפשייתו דלא ידענא ברכת המזון וקריאת שמע אמינא לא אתחברי באשתי עד שאנלה לכס פוד ברכת המזון בסודות גדולות ונפלאים חדו כולחו ר' יוסי ור' אבא ור' חייא וחמיו וחכלה קמו ונשקוהו אמר רבי יוסי וודאי חילולא דקביה אתרעי ביה נמלו לחכלה וברכו לה בכמה ברכאין אמרו לאבית דיתקן בית מיוחד לעשות בו חתונה: (יב) אמר ר' יוסי לא נפקינן מהבא עד דיתעביד חילולא וכנשו אחר כך כל אנשי מתא להחזא תדוה וקראו לחכלה וחדו

רעבט צו קענען מיין פאטער און גיין אהער אן גיקומען האב איך גינען און די לייט פון דער שטאט זענען גרויסע לומדים: האב איך מיך גיפארקטן צו זאגען דברי תורה און האב אויף מיר גינען איך זאל צוויי חדשים גיט זאגען. קיין דברי תורה און היינטיגען טאג האבען זיך די צוויי חדשים אויס גיקאנט וואו איז מיין חלק וואס איר זייט דא. האט רבי יוסי אויף גיהאבען זיין קול און האט גיזויגט און אלע האבען דעם חתן גיקושט אין זיין קאפ. האט ר' יוסי גיזאגט ווען איך וואלט גיט מער גיקומען נאר צו דערין די גרויסע סודות פון זיין מויל אעלעס סודות וואס איך האב גיין אהער גיט וואס גינען צו דערען וואלט אויך גינג גינען: (יא) האט דער חתן גיזאגט מיין רבי'ס ווייל איך האב גינען דעם צער פון מיין שווער און דעם צער פון מיין פלג וואס זיי האבען זיך מצער גינען ווייל זיי האבען גימיינט אז איך קען גיט אפילו גענשין און קיש לייגען דרום זאג איך אז איך וועל מיך גיט באהעקטן מיט מיין ווייב ביז איך וועל איך מגלה זיין דעם סוד פון ברית המזון. האט ער זיי מגלה גינען גרויסע סודות אויף דעם ברכת המזון. האבען זיי זיך אלע גיפרייט און דער שווער און די פלג זענען אלע אויף גישטאנען און האבען אים גיקושט. האט רבי יוסי גיזאגט דאס איז אזוי איין חתונה וואס נאט ביה וויל אין איר. האבען זיי גיגענטשט די פלג מיט פיל ברכות און האבען גיזאגט צו איר פאטער ער זאל גרייט מאכען אין איין הויז דארטען די חתונה צו מאכען: (יב) האט ר' יוסי צו אים גיזאגט מיר וועלען פון דאנען גיט אונזע

עמהון במילין דאורייתא ועל סעודות הנשואין פתח איהו על פתורא וביאר ענין ז' ברכות סודות נפלאים וחדושים הרבה וחדו כולחו וכל בני מתא קבלו עליהם את החתן להיות להם רב ומורה צדק ואחר החתונה קמו ריי ור' אבא ור' חייא וברכו ליה ואזלו לארחייהו: (יג) כד ממו לגבי רשבי זקיף עיניו וחמי לון אמר לון מסתכל הוינא יומא דא וחסינא לכון תרין יומין דהויתן גבי חד מסכנא דהוא נער דאיכרי מטפרין ואוליף לכו רזין עלאין זכאה חולקיכון סדרו מילין כולחו קמיה וסחו ליה עובדא אמר להו זכאין אתון וזכאין חולקיכון וזכאה חולקי דהא אדכרנא יומא דא דהוי אזיל עמי רב ספרא אביו של החתן וברכיתו ליה דיהא ליה בר אוריין באורייתא ולא בריך ליה דיזכה לגדל אותם וכו' עכ"ל הזהיר: (יד) נלמד מזה מסוף המאמר שכשבא תלמיד לקבל הברכות מן רבו ורבו מברכו שיזכה לבנים תלמידי חכמים יברכו בפירוש שיזכה לגדל אותם ושיראה בחייו אור תורתם גם נלמד מזה המאמר שבמקום גדולים אל תעמוד ונכון לעיר להדר לשמוע מפי

גין ביו די חתונה וועט זיין. האט דער בעל הבית איין גיזאמילט אלי שטאט לייט און האבען זיך גיפרייט און דער חתונה מיט דגרי תורה און ביי דער סעודה האט דער חתן מגלה גיווען גרויסע סודות אין דעם ענין פון די שבעה ברכות האבען אלי זיך גייער גיפרייט. און אלע שטאט לייט האבען דעם חתן און גינאנען פאר איין רב און איין מורה הנדאה נאך דער חתונה נענען און גישטאנען ר' יוסי און ר' אבא און ר' חייא און האבען אים גיבענשט און נענען א נעק גינאנען זייער וועג: (יג) אז זיי נענען גיקומען צו רשבי האט ער און גישטעלט זייני אונען און האט זיי גיזעהן. האט ער צו זיי גיזאנט איד נעה אז איר נענט היינט גיווען ביי איין קינד. און ער האט אייך גילערניט גרוסע סודות. וואו איז אייער חלק. האבען זיי דער ציילט פאר אים די גאנצי בעשה. האט ער זיי גיזאנט וואו איז אייער חלק און וואו איז מין חלק דען איד גידענק דעם מאג וואס רב ספרא דער פאטער פון דעם חתן איז גינאנען מיט מיר. און איד האב אים גיבענשט ער זאל האבען איין זון איין תיח און האב אים גיט גיבענשט ער זאל אים וזקה זיין מגדל צו זיין: (יד) נוא ווערט גילערניט פון דעם וזהר אז איין תלמיד קומק צו זיין רבי ער זאל אים בענשט און און אז זיין רבי בענשט אים זאל ער אים בענשט מיט דעם לשון ער זאל וזקה זיין זיי מגדל צו זיין און זאל נעהן ביי זיין לעבען דאס ליכטיקייט פון זיין תורה איד ווערט אפ גילערניט פון דעם וזהר אז איין יונגער זאל גיט

ישישים חכמים כי ישמע בוודאי מה שלא שמע עדיין ואז ירבה עליו חכמה: (מו) גם נלמד מזה חמשה שצריך האדם ללמוד יחודים שחרי רב ספרא למד עם בנו החתן יחודים בברכת הסוזן ובקריאת שמע ובחדושי תורה אף שחיה בנו עדיין יך בשנים עוד יש ללמוד מזה שומר מצוה לא ידע דבר רע בשביל שראה האושפיזא את החתן שחיה קופץ מאיגרא לשמוע קדיש ולומר אמן יחא שמיא רבא ראה שחיה עוסק במצות ונתן לו בתו לאשה בשביל מצוה אחת עיב צריך כל אדם ליוחר במצות ובתורה ואז יגן ח' בעדו בעידנא דעסיק ביה ובעידנא דלא עסיק ביה ולכל אשר לו יהיה שלום:

עתה באתי לזכות את הרבים ולהדפיס בכאן את הצעמיל קמן מאאז רבינו הקדוש הרבי ר' אלימלך מלאזיענסק וצוקללה:

אעתיק אותו גם זאת על זארגאן כמו שהוא ציוה בהצעמיל קמן חזה אות י"י שיפרש כל תיבה ותיבה בלשון אשכנז, וזהו החלי בעזי.

ריידען קיין דברי תורה פאר איין גלגל. גאר ער נאל פון ויי הערען תורה ווארום ער וועט בנדאי הערען אעלעקעס וואס ער האט נאך גיט גיהערט. אין דען וועט ער מערין חכמה: (טו) אויך ווערט גילעריגט פון דער מעשה אז איין מענטשט מוז לערנען ויין וזין יחודים. ווארום רב ספרא האט נאך מיט ויין וזין גילעריגט פיל יחודים אין מענטשין און אין קריאת שמע און פיל חידושים האמשי ויין וזין איז נאך יונג גווען. נאך קען מען אפ לערנען פון דער מעשה. אז דער וואס היט איין מאנה דער ווייכט גיט פון קיין שלעכטע זאך. דען ווענען דער בעל הבית האט גינעקען אז דאס מינד איז אראפ גישפירד נגען פון דעם בוידים פון וועגן צו הערין קדיש און צו נאגין אמן יחא שמיא רבא. האט ער אים גינעבין ויין מאקמער פאר איין ווייב פון וועגן ער האט פון אים גינעקען די אייגע מאנה. אין דער סוף האט זיך אויס גילאזט אז ער איז גווען איין ת"ה. דרום מוז אימליכער מענטש נוקר ויין אין מצות און תורה צו לערנען. דעמאלט וועט נאט דרוך הוא פאר אים מיין ויין סיי בשעת ער וועט עוסק בתורה ויין און סיי בשעת ער וועט אפילו איין מאל גיט צייט האבין צו לערנען. און צו אלעמען וואס ער האט וועט ויין שלום:

יעצט בין איך גיקומען מזכר רבים ויין צו דרוקען דעם, צעמיל קמן פון מיין זידען דער הייליגער רבי ר' אלימלך פאן לאזיענסק זצ"ל, איך זאל עם דא אויך איבער זעצן אויף זארגאן אזוי ווי ער האט פאר זאגט אין דיען, צעמיל קמן אות י"ד ער זאל ארויס ריידען יעדן ווארט אויף זארגאן אין אזוי הייבט ער זיך אהן:

אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

(ז) א בכל עת ורגע שהוא פנוי מן התורה ובפרט שהוא יושב במל לבדו בחדר או שוכב על ספתו ואינו יכול לישן יהיה מחרחר במצות עשה זו של ונקדשתי בתוך בני ישראל וידמה בנפשו ויצייר במחשבתו כאלו אש גדול ונורא בוער לפניו עד לב השמים והוא בשביל קדושת השני שובר את טבעו ומפיל א'ע לחאש על קידוש השני ומחשבה טובה חקביה מצרפת למעשה ונמצא שאינו שוכב ויושב במל רק מקיים מצות עשה דאורייתא: ב בפסוק א' של קיש וברכה ראשונה של שמונת עשרה יתרהר כנל ועוד יכוין אם יענו אותו כל ארה בכל עיניו קשים ויפשו עורו מכושרו לחכמי חיו ביחודו יסכול כל היסורים ולא יודה להם חיו ויצייר בדעתו ומחשבתו כאלו עושין לו כנל ובזה יצא ידי חיוב קיש ותפלה כדיו:

אלה הדברים דאם איז די דאזיגע זאכען וואס דער מענטש זאל זיי מאהן אז ער זאל האבן א גיט'ן אייביגען לעבן.

(ז) א אין יעדן מינוט פון יעדן צייט וואס ער איז לעדיג פון דער תורה ובפרט ווען ער זיצט ליידן אלץ בא ויד אין חדר אדער ער ליגט אויף זיין בעט אין ער קען גיט שלאפן זאל ער מראכטען אין דער מצות עשה פון: ונקדשתי בתוך בני ישראל דער פשט פון דעם איז: איד זאל גיט'ליגט ווערן בא די יודן אז ער זאל ויד פארשטעלן ביי ויד אין גיטאנק אזוי ווי א גרויסער פאקטיגער פיער וואס ברענט פאר איהם בייז אין היפעל אין מען גייט ערם שלעכטעם צו מהן צו ליב די קדושה פון בורא עולם ברעכט ער זיין נאטור אין ווארקט ויד אריין אין פיער אריין אויף קידוש השם אין אנטער מחשבה באהעפט וי חקביה צו א מעשה קומט אויס אז ער ליגט גיט אדער ער זיצט גיט ליידן נאר ער איז מקיים א מצות עשה פון דער תורה:

ב אין דעם ערשטן פסוק פון קריאת שמע אין אויך אין ערשטער ברכה פון שמונה עשרה זאל ער מראכטען וואס ס'שטייט אויבן אויך זאל ער אין זינען האבען אמילו אלע אומות פון דער וועלט וועלן עם פייניגען מיט שווערען פייז אמילו זיי וועלן אראפ ציען פון איהם זיין הויט ער זאל חיו ליקענען אין דעם בורא עולם זאל ער ליידען אלע יסורים און ער זאל זיין חיו גיט מודה זיין און זאל ויד פאר שטעלן אין גיטאנק גלייך ווי מען וואלט

ג גם בשעת אכילה וזיווג יכולין כגיל וכשיתחיל לחרגיש תענוג גשמי יצייר במחשבתו כגיל וחיבה ומיד יאמר בפיו ובלבבו שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מיע של ונקדשתי באופן חגיל מחרגשת תענוג גשמי חזת שהוא מחצרת משכא דחויא וכד יאמר וראיה לדבר שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מיע של ונקדשתי באופן חגיל שאפילו היו חוטפין אותו רוצחים באמצע אכילה וזיווג לעשות לו תענוגים קשים חיתיו משמת איע על קידוש השיי יותר מתענוג גשמי חזת. אך יזהר שיחיי דובר באמת בלבבו ושיחיי או בשעת מעשה תקוע על לוח לבו בתוכיות ובפנימיות חלב באמת גמור ולא ישמת איע להיות כנוגב דעת עליונה חיו :

בכל הדברים שבעולם הן בתורה הן בתפלה הן במצות מעשיות ורגיל

עם אזוי טאקע אין מיט דעם וועט ער יאגא זיין וועט חייב פון קריאת שמע אין תפלה אזוי ווי עס דארף זיין.

ג אויך ווען ער עסט, אין ווען ער איז ויך מזדווג ואל ער אין ווען האבען ווי עס שטייט אויבין אין ווען ער וועט אן וויבען צו פילין א תענוג גשמי נאך ער ויך פארשטעלן אין גידאנק ווי עס ווערט פריער דער מאנא. אין חיבה אויפן ארט ואל ער זאגן מיט זיין מויל אין מיט זיין נאנצן הארץ אז פיהל מעהר תענוג און שמחה וואלט ער האבען פון טאקע דער מצוה פון ונקדשתי אויפן פריערדיגען אופן ווי פון דעם וואס ער פילט דעם תענוג גשמי, וואס דאס איז דער צרעת פון די קליפה אין ער ואל אזוי נאנען אז אראיה צו דעם אין אז מעהר תענוג אין שמחה וואלט ער האבן פון דער מצוה: ונקדשתי אויך דעם אופן וואס שטייט אויבין דער מאנא אז אפילו רוצחים וואלט זיין עס גיחאפט אין מיטן עסין אדער איי מיטן ויווג עס צו פיינען מיט שווערע ענינים ער נאך לייקענען אין דעם הייליגען באשעפער וואלט ער ויך גיפרייט אויף דעם קידוש השם מעהר ווי פון דעם דאווענען תענוג גשמי, נאר ער ואל נוהר זיין אז ער ואל דערין דאס באמת בא ויך אין הארצין און דאס ואל זיין טאקע פשעת מעשה ווען ער טוט די מעשה פון הנאת הגשמי אריין צו נעמין טיף אין הארץ מיט אגאנצין אמת. ער ואל ויך אליין נים אפ בארין און פיינען אז ער נארט אפ דעם ענויער חיו :

ד אין אלע זאכען פון דער וועלט סיי אין תורה אין תפלה אדער אין אנדערע מצות עשה נאך ער ויך איין גייווענען זאגן מיט דעם לשון: לעם יחד

א'ע לומר בזה הלשון חריני עושה זאת לשם יחוד קוביא ושכנתיה לעשות נחת רוח לחבורא ית'ש וירגיל א'ע לומר זאת בתוכיות ופנימיות הלב ובחשך חזמן ירגיש הארה גדולה באמירה זו:

ה כשיתחיל להתעורר בו מדה רעה ח'ו ממדות רעות שחוא רגיל בהם כגון עקשנות ובושת של גאווה ועצלות ובטלה הסביאה לידי שיעמום וכיוצא בהם יאמר תיכף ומיד בזה הלשון ובכל כחו הכנעני החתי האמורי הפריזי החיוי והיבוכי והגרנשי וינצל. וירגיל א'ע לצמצם ראיותיו שלא לחסות כל חוץ לר' אמות אפי' בהיותו בביתו ובפרט בכביכ ובחדר שלומד בדרך הילוכו בחוץ ובחזון לפניו אשה אפי' אשתו ובניו הקטנים וכיוצא יצייר לפני עיניו השם אדני:

ו כשיבא לו ח'ו מחשבת רעה מניאוף יאמר כמה פעמים ונשמרת מכל דבר רע ויהרהר אז בדרשות חז"ל שדרשו עליו שלא יתהרר אדם ביום

קדשא בריך הוא ושכינתיה. צו מאהן א נחת רוח פאר דעם באשעפך ית'ש און דאם זאל ער זיך איינגייניגען צוואגן בא זיך מיין אין הארץ און מיט דער צייט וועט ער פילן אגרויטע ליבליכייט וואס וועט אריין שיינען אין איהם מיט דעם זאגן לשם יחוד כניל:

ה ווען עס וועט זיך אן הויבן דער וועקן אין איהם א שלעכטע מדה ח'ו פון די שלעכטע מדות וואס ער איז איינגייניגט אין זיי דהיינו עקשנות, אדער ער שעמט זיך צו א מצוה פון גאווה, אדער פוילקייט, אדער ליידיג גיין, וואס דאס גריינט צו גימלייגט אין נאך אנלעב שלעכטע מדות זאל ער תיכף אויפן ארט זאגן מיט דעם לשון און מיט זיין גאנצן כח: הכנעני החתי האמורי הפריזי החיוי והיבוכי והגרנשי, וועט ער ווערן אפ גראטיוועט פון שלעכטס. און ער זאל זיך גיין וועט ער נאך מצמצם זיין דאס קוקען פון ווייגע אויגן ער זאל גיט קוקען חוץ די פיהר איילין אפילו ווען ער איז אין זיין שטוב ובפרט ווען ער איז און שוהל אין ווען ס'קומט פאר עס א אשה אפילו זיין אייגע אשה אין ווייגע קלייגע קינדער וואס מען האט זיי ליב זאל ער זיך פאר שטעלן פאר ווייגע אויגן דעם שם אדני:

ו ווען עס קומט פאר עס ח'ו א מחשבה רעה פון נאוף זאל ער זאגן דעם פסוק ונשמרת מכל דבר רע די זאלסט דורך אפ הימין פון אלע שלעכטס, דרשינט דא הייליגע גמרא אז דער מענטש זאל גיט מראבמין ביי מאג בוין

ויבא לידי קרי בלילה ולא יגיה חיו לשחות המחשבת רעה במוחו שלא
לשמואות שכל העליון חיו:

ז (פד) כשיבוא חיו לידו בחזמנות כנגדו הסתכלות רעה חיו כגון בחמה
וחיה או עוף שגוקין זה לזה או טפה מגולה באשה במקום ערוה או
בצורת אשתו נדה*) וכיוצא בהן יאמר תיכף ומיד הפסוק ולא תתורו אחרי
לבבכם ולא יטמא את שכלו חיו:

(*) הערת המחבר וא"א

ואע"פ שבשרע י"ד סי' קצ"ה איתא שמותר להסתכל באשתו נדה, אין זה תבוא
למיש א"י הצה"ק ז"ע, ריש הרבה דברים המותרים מצד הדין, ובגין אסורים הם מצד
ישראל קדושים, צריכים לנהוג קדושה בעצמם, ועדשי' הרמב"ן הקדוש ריש פרשת
קדושים, שעל כגון זו באה מצות והתקדשתם והייתם קדושים, שלא יהי' חיו נבל ברשות
התורה, וגדולה מזו מצינו במה שמפורש בשם (שבת ט"א) ושורע (ארח סי' ס"ה) דרברים
של חול מותר לאמרים בלח"ק במבואות המטונפות, ועכ"ז כתב ע"ז המג"א שם, דמדת
חסידות הוא להתמיר, וכ"ש כאן, דאף שאין איסור הסתכלות באשתו נדה, דלא חשוד עליה,
משום ריש לו בה היתר לאחר זמן, מי"ט עצם הראיה וההסתכלות באשתו נדה פוגם
בנפשו, וכמ"ש הרמב"ן (סדר ויצא) על פסוק ואל יחר לאדוני וגו' וז"ל: והנכון בעיני
וכו' שכן שמן נדות לרחוקן וכו' שהבלן מו"ק וגם מקטן מוליד גנאי ועושה רושם רע
וכמו שהוכיחו רז"ל בברייתא דמס' נדה ר' נחמ"י אומר אפילו הרבור שיוצא מטנה הוא
טמא, א"ר יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולרחוק את עפרה שהוא טמא כמת
וכו' ולכך אמרה רחל דרך נשים לי כו' ולא תדרוך עפר רגלי, ולא ענה אותה, כי לא
היו מספרים עמהם כלל מפני שדבורה טמא. עכ"ל של הרמב"ן הקדוש וצקללהיה, ועמש"כ

שְׁלֵעֲבָמִין גִּידָאִנְק עַר וְאַל גִּימ קִימָען צו מוֹמָאִת קָרִי בְּאַנְאָבָמִין אִין עַר וְאַל
גִּימ לְאִין וְאַדְבָּעִין רִי שְׁלֵעֲבָמִי מַחֲשָׁבָה אִין וַיִּנְע גִּיהִירִים חִיו עַר וְאַל גִּימָמִי
מִמָּמָא וַיִּין דְּעַם שְׁקָל וְנָאִם הַשִּׁית הָאִם עֲהֵם גִּינְעָבָעִין:

ו' ווען ס'יכומט ערם פאר א שְׁלֵעֲבָמִי וְעֲהָעֲבָמִי וְנָאִם פֿען פֿאר גִּימ וְעֵהִן דִּהִינִי
אז ער דער וְעֵהִם ווען אַבְהָמָה אָדער אַ עוֹף ווען ווי בִּאָהֶעפֿמִין וְיָד אָדער
א מִפֿח וְנָאִם אִין אִיף גִּידָעֲבָמִי בִּי אַ אִשָּׁה וְנָאִם דָּאִם הָאִם דְּעַם דִּין ווי אַעֲרָה
אָדער דִּי צוֹרָה פֿון דִּין וַיִּיב ווען וי אִין אַ גִּדָּה און דְּעַם גִּלְיָדִין, וְאַל עֲהֵר
תִּיכָה וְאִנִּין דְּעַם פֿסוק וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לִבְבָכֶם אִיָּהֵר וְאַלְט גִּימ נָאֵד גִּיין נָאֵד
אִיעֵר הָאִרְץ אִיר וְאַלְט גִּימ לְאִין דְּעַם שְׁלֵעֲבָמִי גִידָאִנְק אִין הָאִרְצִין אז ער
וְאַל גִּימ מִמָּמָא וַיִּין דְּעַם גִּידָאִנְק חִיו:

ואמרו   צעטיל קטן   אמן   קיא

ח ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול
ההכרח לו ואף ההכרח ידבר בדברים קצרים מאוד מנופה בייג נפה
שלא יהיה כדיבורו שום שקר ח'ז ושום חנופה ושום לשח'ר ורכילות ושום
הלכנת פנים ולא שום הראות מעשיו לבני אדם וירגיל א'ע בכלל שאמרו

ה ע ר ה

בקב הישר ס'ב אות י' יא וזיל: אם בן אדם רואה בראיותיו בריות ממאות אז הוא ממשיך
עליו רוח הטומאה וכו' ולכן הזהירו חז"ל שלא להסתכל באשתו נדה כי טומאת הנדה
החוסף על האשה בימי נדתה, עי' הראיות הוא שואב אותה הוזהמא ומדבק הטומאה בעינו
ר"ל, והראיה לזה שכיון שאשה נדה מסתכלת במראה עושה ראיתה במראה רושם שאי
אפשר להעבירו. עכ"ל. ובס' זכירה כתוב סכנה להביט באשה נדה וכן מצינו כשהאשה
בתחלת נדתה וראתה וכו' במראה שקורין שפיגלל יראה כמו טפת דם, וי'א ריזהר מלילך
בעקבה שהיא דורסת בו, עכ"ל. וז"ל הגה"ח חידא וצ"ל בעבודת הקדוש, בהמורה באצבע ס'
ק"ט, שחוק וקלות ראש בכל מקום ובכל זמן אסורים, כי מעביר מורא שמים מעליו
וסימן מדבר שקר תרחק, שקר ר"ש שקר קלות ראש ואפילו עם אשתו אמרו שאפילו
על שיחה קלה שבינו לבנה עתיד לתן את הדין ומה גם אם היא נדה, כי אפילו להסתכל
בפנים כתבו חז"ל שירחק עצמו וכן מלדבר עמה וסימנך נאלמתי דומיה החשיתי ר"ת נדה.
ע"כ לשוננו. ועדיו איתא גם בראשית חכמה פ"ג משער הקדושה וז"ל: ומכאן ידן היר"ש
למעט הדבור באשה בכל האפשר ובספרט באשתו נדה וכו' נאלמתי דומיה החשיתי ר"ת
נדה להורות שצריך למעט הדבור בה ביותר כו' וכן מלהסתכל בה כי בעברו על אחת
מכל אלה מושך כח הטומאה אשר באשתו עליו ואפשר שיטמאוהו, עכ"ל שם, ובס"ח
שם הביא בשם ספר חסידים שהמסתכל באשתו נדה וכן המסתכל בפני הכועס משכח
תלמודו, וחברי חכמה הם וא"צ חזק, עכ"ל. והרי כל זה עולה בשיטתו של א"ז הצוה"ק
שכתב שצריך לתקן תיקף את עצמו באמרו: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא
ישמא את שכלו ח'ז.

ואנא עובדא ידענא, מה שהיה אצל הגאון הצדיק ר'יוסף בער וצ"ל אבדק' בריסק.
שפעם אחת בא לסניו חסיד אחד, אחר שחגג את חג השבועות אצל הרה"ק אדמו"ר

ח ער ואל ידך איין גיוואנען ער ואל נים אן הויקען צו רעדן צו קיין מענשין
נאר סיידן ווען ער איז שטארק נויט באדערפטיג, אין דאס וואס ער איז
שטארק נויט באדערפטיג ואל ער רעדן בקיצור אז דאס ואל ויין גיויפט מיט
18 ויפין אז עס ואל נים ויין אין וייגע רייד קיין שום שקר ח'ז און קיין שום
חנופה און לשון הרע אין רכילות אין קיין שום פאר שעמען דעם גיווייטען.
און נים אויסן ויין צו ווייזן פאר מענשין וייגע מעשים און ער ואל ידך איין

חזיל למוד לשונך לומר איני יודע. כשמדברין אליו ביא אשר אין נזהרים
מלדבר דברים בטלים ישמיט איע מהם בכל כחו ובכל מיני תחבולות וכשלא
אפשר לו להשמיט מהם בשום אופן עכ"פ יקצר מאוד מאוד בזה לשמוכרח
להשיב להם:

ה ע ר ה

ר' אברהם מסלאנים וציל בעל יסוד העבודה, ושאל אותו הגאבדיק בריסק מה למדת אצל
רבך בחג הקדוש הזה, והשיב החסיד, שלאחר סעודת יום אמר הרה"ק לקהל חסידיו,
בהתלהבות עצומה, כדרכו בקדש: יודען וואס מען מאהר נישט, מאהר מען דאך
נישט, און וואס מען מעג טייל זיך נישט. וכל אדם צריך לזכור תמיד מה שצויה השכיח
בתורתו הקדושה פן תשכח את ה' אלקיך, ממילא איז בשעת אכילה ושתייה איז עסן
נישט פרעסן, טרינקען נישט זויסן, וגם בשעת תשמיש צריך שלא ישכח גם אז את
ה' אלקיך, ויתנהג בקדושה, וכמו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, וכמש"נ הלא את השמים
ואת הארץ אני מלא, כדאיתא בשיע אורח בהגהות רמ"א סי' א' סעי' י"א וכמ"ש בספר
בית אהרן בשם ר' אהרן הגדול וציל עד מתי אתם פוסחים על שני חסעפים, היינו על
סעיף א' מסמין א' הגיל, לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, ועל סעיף א' דסי' רל"א, לקיים
בכל דרכיך דעהו, שכל מעשיו יהיו לשם שמים. עד כאן תשובת החסיד, וכששמע
הגאבדיק בריסק דברים אלה נתרשש מאוד ואמר לו לאותו חסיד: איך הרבה מאד למדת
מרבך וכדאי לנסוע להצדיק הקדוש הזה לשמוע דברים קדושים כאלה—ודי בהערה זו.
ועי' ב"ב מ"ז מאי דאמר רבא עפרא לפומא דאיוב מה דעל איתתא דידו אסתכל
ובאברהם אבינו אפילו באתתא דידו לא אסתכל, ובשבת דניג מעשה באדם אחד שנשא
אשה גרמית ולא הכיר בה עד יום מותו, וא"ר חייא כמה צנוע אדם זה. וראה, שלא
אמרו יש מעשה בחסיד אחד אלא באדם אחד, וקראוהו צנוע, הרי שממדת צניעות
היא זו, שלגודל קדושת ישראל, וכפי שהיתה נהוגה בקדמוני אומתנו הקדושה, אפילו
בנשותיהם לא הסתכלו, וכיש וקין שיזר מהסתכלות בה בימי נדותה וזומאמתה. דלא יסתאב
גרמי' בסאבותא דגדה, כגיל. ויתקדש בקדושתו של מקום ביה. ויקיים ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם, כמש"כ העבר עיני מראות שוא בדרכך חיינו, לב מתור ברא לי
אלקים ורוח נכון חדש בקרבי.

גיוויגען מיט רעם פלל וואס די חזיל האבין גינאנט: די זאלסטו געניין דיין
צונג צו זאגן: איך וויל נישט. ווען עס געדין צו עס אנטלעקע מענטשן וואס
נעמען נישט אפ גיהיט פון צו געדין דברים בטלים זאל ער זיך זעהן ארויס
רוקען פון זיי מיט ווין גאנצין כח און מיט אלע עצות ותחבולות. אין ווען ער
קען זיך נישט ארויס געניען פון זיי בשום אופן זאל ער עכ"פ ווער מקצר ווין
דאס וואס ער איז גישפארט זיי צו ענטערן:

וואמרו נועם צעטיל קמן אלימלך אמן קיג

מ' ירגיל את עצמו תיכף ומיד שיתעורר משנתו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו בחמלה רבה אמונתך ויאמר אפילו בלשון אשכנז בלב שמח ברוך אל עליון אשר נתן לי מצות ציצית אלה אשר אני מסובב בהן ומצות נטילת ידים שחרית להעביר רוח רעה והקליפה הקשה מעל שתי ידים שלי ויראה שיהי' לבו מלא שמחה באמרו כניל ויקבל עליו הנדר של מיעוט הדיבור הנזכר לעיל סי' ח':

י יותר מאוד בהתמדת הלימוד שעורין כסדרן תיכף ומיד אחר קומו משינתו ואחר אסרו תיקון חצות, והצעטיל קמן לא יזוז מהספר שלומד בו אפילו שעה א' בכל פעם שיישב א"ע ללמוד ואחר שיאמר תפלת השב המתחיל אנא השם וכו' ותפלת התלמוד תורה בשערי ציון המתחיל הנני רוצה ללמוד יראה בכל כחו שלא לעשות שום הפסק אפילו במחשבה אחרת וזולת מחשבת הלימוד ומחשבת הצעטיל קמן שהוא לפני עיניו כי המאור שבה יחזירנו למוטב:

ט ער זאל זיך איין גיוואנען תיכף באלד ווי ער האפט זיך אויף פון זיין שלאך זאל ער זאגן מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו בחמלה רבה אמונתך אין ער זאל זאגן אפילו אויף ווארגאן מיט א פרייליך הארץ גילויבט איז נאט וואס ער האט מיט גיגענין די מצוה פון די ציצית וואס איז בין ארום גירינגילט מיט ווי אין די מצוה פון זיך זאשין געגיל וואסער פון אין דער פריא אראפ געמען דעם שלעכטן רוח און די שווערע קליפה: פון מיינע צוויי הענט אין ער זאל זעהן אז זיין הארץ זאל זיין פוהל מיט שמחה ווען ער זאגט וואס ווערט אויווין גיבראקט אין ער זאל מקבל זיין אויף זיך דעם גדר פון ווייניג דערין וואס ווערט גיבראקט אויווין אין סימן ח':

י ער זאל זיין ווייניג גיהוש אין דער התמדה צו לערנען שעורין נאך דעם סדר תיכף באלד וויא ער שטייט אויף פון זיין שלאח אין נאך זיין זאגן תקון חצות און דעם צעטיל קמן זאל ער נישט אנוועק גיין פון ספר וואס ער לערנט אין עס אפילו איין שעה אין יעדערס מאל וואס ער נעצט זיך לערנען אין נאך דעם אז ער וועט זאגן תפלת השב וואס הייבט זיך אן אגא השם וכו' און די תפלה פון תלמוד תורה אין שערי ציון וואס הייבט זיך אן: הנני רוצה ללמוד זאל ער זעהן מיט זיין גאנצן כח ער זאל נישט מאכען קיין שום הפסק אפילו מיט איין אנדער גראנק נאר אין דער מחשבה פון לערנען אין די מחשבה פון צעטיל קמן וואס מ'איז פאר זיינע אויגן זייל די ליכטיגקייט פון דער תורה וועט עס אים קערין צו גומינס:

קיד ואמרו נועם צעמיל קמן אלימלך אמן

יא ירגיל א'ע להחפלה בכל כחו ובקול המעורר הכוונה לחדבק ומחשבה לדיבור ופגיו אל הכותל בתוך סידור התפלה בבוקר ובערב ולא יסתכל לצדדין מתחלת התפלה עד סופה ובחזרת השיץ השיץ יעיין בסידור לענות אמן בכל כחו על כל ברכה וברכה ובשעת קריאת התורה לחזנות אזנו על כל דיבור ודיבור מתקורא בקורא את המגילה ולעשות את עצמו כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחריה עד חליכתו לביתו :

יב יצייר במחשבתו תמיד ובפרט בשעת קריאת הציץ הזה כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל הנחנות אלו ואל יפיל שום דבר ארצה אפילו נקודה קטנה וכשירגיל עצמו כך אזי במשך בזמן יבא עליו התעוררות גדול מצד נשמתו רשמו איש שלחבת יתה : יג לספר בכל פעם לפני המורה לו דרך חשם ואפי' לפני חבר נאמן כל המחשבות והרחוקים רעים אשר הם נגד תוחיק אשר היצחק מעלה

יא ער זאל ויד איין גיוואנגען צו דאווענען מיט ויין גאנגען בוז אין מיט א קול נוייל דער קול דער וועקט די פונגה צו ביי העשמיין די מחשבה צו דעם דיבור. אין ויין פנים זאל ער האלמיין צום וואנט און קוקן אין סידור התפלה אין דער פריא אין פאר גאקט אין ער זאל ויד גיט ארום קולן אין די ווייטן פון אנפאנג דאווענען ביזן סוף אין ווען דער שיץ זאגט די הויכע שמונה עשרה זאל ער אריין קוקן אין סידור, אין זאל אנפערין אמן מיט ויין גאנגען בוז אויף יעדער ברכה און ברכה, אין בא קריאת התורה זאל ער צו הערין יעדן דיבור און דיבור פון דעם בעל קורא גלייך ווי ער וואלט גיליגענט די מגילה. און ער זאל ויד מאקען גלייך ווי א שטייגער און דער צייט ווען ער איז אין שוהל אפילו פארין דאווענען אין גאד'ן דאווענען ביז ער גייט צו ויד אין שמוב : יב ער זאל שטענדיג פארשטלין בא ויד אין גידאנק ובפרט בשעת ער לייגט דעם דאוויגן צעמיל קמן גלייך ווי א מענטש שטייט לעבין עם אין וועקט עם מיט א שטארקען קול א גרויסען מקיים צוויין די אלע הנחנות ער זאל גיט לאזין פעלין קיין ואך דערמיט אפילו א קליינע נקודה אין ווען ער וועט ויד אזוי איינגיזינגען דענקמאל וועט אין א צייט ארום קומען אויף איהם אנרוי-פע התעוררות אויף ויין נשמה פייגנדיגע פונקען מיט א געמליקען פלאם :

יג ער זאל דער ציילין יעדן מאהל פאר דעם וואס לערנט עם דעם דרך השם אפילו פאר אבאגלייבטין קבר אלע מחשבות אין שלעכטע גידאנקן

ואמרו נועם צעמיל קמן אלימלך אמן קמן

אותן על-מותו ולבו הן בשעת תורה ותפלה הן בשכבו על ממתו והן באמצע היום ולא יעלים שום דבר מחמת הכושה ונמצא עיי סיפור הדברים שמוציא מכת אל הפועל משבר את כח היצחק שלא יוכל להתנבר עליו כ"כ בפעם אחרת חוץ עצה הטובה אשר יוכל לקבל מחבירו שהוא דרך השם והוא סגולה נפלאה:

יד יוחר מאוד ומאוד לחזור לפעמים בכל מעת לעת זה הצעמיל קמן ויפרש כל תיבה ותיבה בלשון אשכנז וזה יהיה לו חוק ולא יעבור מלמוד קודם הזיווג פרק מ"ז ברי"ח והנהגות האר"י ז"ל ואם ישאר לו פנאי ילמוד גם פרק י"ז מרי"ח הנ"ל וזה יהי לו חוק ולא יעבור:

מן קודם נמי לאכילה יאמר תפלת השב של רבינו יונה ז"ל) ואחר אכילת המוציא יאמר בזה הלשון לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה אין אני אוכל

(*) וזהו תפלת השב לרבינו יונה ז"ל

אנא ה' חמאתי עויתי פשעתי כזאת וכזאת עשיתי מיום היותי על האדמה עד היום הוה ליפרט בינו לבין קונו את החמאים הגדולים שלו אשר

וואס זענען גענין אונזער הייליגע תורה, וואס דער גאנצער גרע פריינט ווי אויף אין זיינע גידאנקען אויף אין זיין הארץ סיי ווען ער לערינט אדער ער באווינט סיי ווען ער ליגט אין בעט, אין סיי אין מיט'ן טאג, אין ער זאל נישט פארקאלין מיין ואך מחמת בושה, ווייל דורך דעם וואס ער דער ציילט זיין חבר אין נישט עס איבער מכת אל הפועל צו ברעכט ער דעם כח פון גאנצער גרע, ער זאל זיך נישט קענען שטארקטן אויף איהם אזוי פיהל נאך א מאהל חוץ פון דער נישטער עצה וואס ער וועט קענען מקבל זיין פון זיין חבר וואס דאס איז דער דרך השם אין דאס איז א ווינדערליכע סגולה:

יד ער זאל זיין ווייזער גיהיט צו איבער האנטרין א פאהר מאהל אין מעת-לעת דעם "צעמיל קמן" אין זאל פאר מייטשין יעדעס ווארט אויף ז'ארנאן, אין דאס זאל זיין ביי עס א חק ולא יעבור וואס ער זאל דאס נישט איבער גיין צו לערנען פאר'ן זיווג פרק מ"ז אין דעם ר"ח און די הנהגות פון האר"י ז"ל אין אויב עס וועט אים איבער געזיגען צייט זאל ער לערנען דעם פרק י"ז פון דעם ר"ח הנ"ל און דאס זאל עס זיין א חק ולא יעבור:

מן איידער ער וואשט זיך די הענט צום עסין זאל ער זאגן תפלת השב פון רבינו יונה ז"ל, נאכ'ן עסין די המוציא זאל ער זאגן מיט דעם לשון לשם

קמז ואמרו נועם צעמיר קמן אליסלך אמן

לחגאת גופי חג רק שיחתי גופי ברנא וחזק לעבודתו יתיש ואל יעקב שום חמא ועון ותחרור רע ותענוג נשמי את חיחוד קובחתי על ידי ניצוצות קדושות של האכילה והשתיה הזו ויכוון כשהוא אופל דבר מה או שותה דבר מה שהמעם שהוא מרגיש בפיו בשעת לעיסה ובשעת נמיעה היא פנימיות הקדושה וניצוצות הקדושה השורה במאכל או במשקה החזק ועיי האכילה והשתיה בשונים והאצטמוסכא גברר הפנימיות מהמאכל שלא יעשה מותר להשפיע לחיצוני ואז נפשו נחנית מהפנימיות והפסולת נעשה מותרות

בזכרוננו ועתה נשאני לבי ונרבה אותי רוחי לשוב אליך כאמת ובלב שלם בכל לבי ומאדתי ונפשי להיות מודה ועוזב ולהשליך מעלי כל פשעי ולעשות לי לב חדש ורוח חדשה ולהיות ודור ודורי ביראתך, ועתה ה' אלוקי הפותח יד לתשובה מסייע לבאים למחר פתח ירך וקבלני בחשובה שלימה לפניך וסייעני להתחזק ביראתך ועזרני נגד השמן הגלחם כי בתחבולות ומבקש נפשי להמיתני לכלתני ימשול בי ותרחיקני מרמז אברהם שבי ותשליכני במצולות ים ותגער בו לבלתי יעמוד על ימיני לשמני ועשית את אשר אלך בחוקיך, והסירות את לב האבן מקרבי ונתת לי לב בשר, אנא ה' אלוקי שמע אלי תפלת עבדך ואל תחנוני וקבל תשובתי ואל יעקב שום חמא ועון את תפלתי ותשובתי ויהיו לפני כסא כבודך מליצי יושר להמליך בעדי להבנים תפלתי לפניך ואם בחמאי הרבים ועצומים אין לי מליץ יושר חתור לי אתה מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי ולא אשיב ריקם מלפנך כי אתה שומע תפלה ברוך אתה שומע תפלה:

יחוד קדושא בריך הוא ושכינתיה: איך עם נים פון וועגן די הנאה פון מיין גוף חיו גאר צוליב דעם מיין גוף ואל מיין גיוונד אין שטארק צו דינען דעם עוונער: אין קיין חסא אין וינד אדער שלטקטער גידאנק אדער דעם פענוג נשמי ואל נים מעקב ויין דעם יחוד קובחתי דורך די הייליגע ניצוצות פון דער אכילה ושתיה: און ער ואל אין דינען האבין אז ווען ער עסט עפעס אדער ער טרינקט אמשקה אז דעם טעם וואס ער איז מרגיש אין זיין מויל ווען ער צינקט אדער ווען ער וויפט די משקה אז דאס איז די פנימיות פון דער קדושה אין די ניצוצות פון דער קדושה וואס עס ווירט אין מאכל אדער אין דער משקה אין דורך דעם עסן אין דעם ציטאלין מיט די איין אין דעם מאגין ווערט אויס גיקליבין די פנימיות פון דעם מאכל אז די פנימיות ואל נים גיין צו די חצונים אין ויין נשמה דאס הנאה פון די פנימיות אין די פסוקות ווערט

וואס פאר א מעשה צעמיר קען אלימלך אמן קיין

ונדחת אל החיצונים ויקבל אז במחשבתו שתיכף ומיד כשירגיש שיצטרך לנקבו לא ישתה את הפסולת בקרבו לממא חיו את מוחו ולשקץ את נפשו לחשחות את הצואה וחשתן בקרבו אפילו רגע א'. וגם יצייר לפניו בשעת אכילה האותיות מ' א' כ' ל' בכתב אשורית ויהרהר שעולה צ"א כמנין הויה בשילוב אדני:

מז האדם לא נברא בעולם רק לשבר את הטבע לכן יורזו איע לתקן מדותיו בשנת י"ח דוקא כמו שאבאר כגון מי שנולד בטבע של עקשנות ישבר את טבעו מ' יום רצופים לעשות דוקא לחיפך ממה שיעלה במחשבתו וכן מי שבטבע עצל ירגיל את עצמו מ' יום רצופים לעשות כל דבר בזריזות הן בהולך לשכוב על סמטתו הן לקום בבוקר ממשכבו הן בזריזות לבישת בנדים ונמי ולנקות את גופו ולילך בזריזות לבחני תיכף אחר קומו מהספר וכיוצא בהן וכי מי שטבעו ביישן מהחלק של כושח רעה ירגיל את עצמו מ' יום להתפלל דוקא בקול רם וכת תנועת אבריו ולקיים כל עצמותי

מותרות אין עס ווערט נדחה צו די חצונים. אין ער זאל מקבל זיין פא ויך אין גידאנק תיכף ווי ער ווט שפירין אז ער דארף ארום זיין נקיות זאל ער נישט האלטן די פסולת אין ויך צו מממא זיין דם מוח חיו אין פאר מיטען זיין נפש חיו צו האקטן אין ויך די צואה אפילו איין מינוט. אויך זאל ער ויך פאר שטעלין ווען ער עסט די אותיות מאכיל אין כתב אשורית אין ער זאל מראקטן אז מאכל פארעפט איינע זיינציג כמנין הויה בשילוב אדני:

מז דער מענטש איז נישט באשאפן גיזאדין אויף דער וועלט נאר פון וועגן צו ברעכן די נאטור דער איבער זאל ער ויך מצוה זיין צו פאריקטן זיינע מדות אין דעם אכצעטן יאהר דוקא אזוי ווי איך וועל מבאר זיין; דהיינו דער וואס איז גיזאדין גיזאדין מיט א נאטור פון עקשנות זאל ער ברעכן זיין נאטור פערציג טעג דורך אנאנד פונקט פאר קערט ווי עס קומט עס אויף אין זיין גידאנק אין די וועלכע וואו ווען זיין נאטור איז א פולער זאל ער פערציג טעג דורך אנאנד טאגן יעדען וואו מיט זיירות סיי ווען ער גייט ויך לייגן שלאפן אויף זיין בעט אין סיי ווען ער שטייט אויף אין דער פריא פון זיין גילענער זאל ער ויך אויף גיך אן טאגן די קליידער אין ויך וואשן די הענט און רייניקען זיין גוף אין זיין אויף גיך אין שוהל ווי ער גייט אנטעק פון ספר. אין דעם גלייכען ווען זיין נאטור איז צו זיין א שעמיידקער צו יודישקייט זאל

ק"ח ואמרו נועם צעטיל קטן אלימלך אמן

תאמרנה ולברך על התורה בקול רם עד שיעזרוהו מן השמים לחסיד חבושה
הרעה מסנו וכן מי שאמרי פיו אינם עולים יפה ומסודר מחמת הרגל טובעו
וכלי הדבור שלו ירגיל את עצמו מ' יום לחטות אוננו להדיבורים היוצאים
מאליו הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא הן בשעת לימוד כי הרגל של
כל דבר נעשה שלטון וכן מי שטבעו אינו מתמיד בלימודו ירגיל את עצמו
גם כן מ' יום וילמוד יותר מהרגל שלו ויסתכל בכל פעם קודם הלימוד
בצעטיל קטן שלי ומשם ואילך מן השמים יעזרוהו להיות מוסיף והולך
בשבירת מדות הרעות עד תומם :

י' בכל עת שהוא פנוי מהתורה ומתפלה ילמוד את עצמו בעל פה דברים
הצריכים לו כגון תיקון רחל ותיקון לאה ותפלה חשב וברכת לבנה וברוך
שמיא ועל הכל ומודים דרבנן ויחרחר במצות עשה של ונקדשתי וכו' ככתוב
לעיל. כיו מצאתי בכ"י :

ער ויד גיוויגען דאס פערציג טעג דאוויגען הויך מיט כח מיט ויגע אלע
אברים און ואל מקיים ויין כל עצמותי תאמרנה דאס היינט אלע מיגע
ביינער טוען ואניז מיט כח די שבתים אין לויבנישן צו השי"ת אין מאכין די
ברכה ביי די תורה מיט אהויך קול ביי מען וועט עם העלפין פון דימקעל
פאן ואל ויד פון עם אפ טוען דאס שלעכט שטענעמס, אין דעם גלייכין און
וין ואניז מיט ויין מויל איז נישט פערעכניט מחמת ויין טבע אין ויין גיוויגהייט
מיט ויגע קלי דריבור, ואל ער ויד גיוויגען פערציג טעג ער ואל צו גיינן
די אויערין צום ווארט ער ואל וויסען וואס ער ואנא סיי ביי דאוויגען סיי ביי
לערנין אין דעם גלייכין ביי לערנין אויב ער איז נישט גיין מתמיד אין
לערנין ואל ער ויד אויך גיוויגען פערציג טעג אין ואל לערנין מיין פון ויין
גיוואנהייט, אין געדעם מאהל פאר ויין לערנין ואר ער אריין קוקן אין דעם
צעטיל קטן אין ווייטער וועט מען שוין ענטשערדין פון דימקעל און ער ואל צו
ברעכן פון ויד די מידות רעות ביי נאר :

י' בכל עת אין געדערע צייט וואס ער איז לידיג פון תורה אין תפלה ואל ער
ויד לערנין ואנען פון אויסקען ווייניג די גייטע ענגים דייטן תיקון רחל
ותיקון לאה ותפלה חשב לרבינו יונה הנגיל וברכת קידוש לבנה וברוך
שמיא ועל הכל ומודים דרבנן, אין ואל אין ויגען האבין די מצוה ונקדשתי
בתוך בני ישראל אזוי ווי אויפן שטייט נישט וויסען אין אות א' ב' :

ואמרו נועם אלימלך אמן קיט

הנהגות האדם

מאמ' איש אלקי קדוש עליון רבינו הקדוש רבי ר' אלימלך זצוקללה' אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.
(ע) א הראשון צריך האדם ללמוד נמרא ופירשי ותוס' ומפרשים כל אחד לפי השגתו וחפוסקים אחריהם ומתחלה ילמד שיע' א"ח וצריך להתפלל להשי' שיבא על האמת כי חטאת נעורים של האדם מסמין עיניו שלא יראה אף שיכול לפלפל ולהניד לאחרים דינו אבל הוא בעצמו שוכח ולא מקיימם באמת לכן צריך האדם להתחרט מאד על עונותיו ולהתבודד עצמו קודם אור היום שאז עת רצון לבכות על גלות השכינה פעמים הרבה עד אין חקר ויבכה בדמעות וגם ביום לפעמים יתבודד ואז יראה בעצמו שעמדו עונותיו נגד עיניו. ויזכור את חטאתיו ועונותיו ופשעיו כחרים ונבעות אשר מעולם לא זכר אותם אם עשה ככה. ככה יעשה לא פעם ולא שתים

נועם הנהגות האדם אלימלך
מאמ' הרב הקדוש איש אלקי המפורסם מו"ה אלימלך זצוקללה' אלה הדברים דאם איז די דאזיגע זאגען וואס דער מענטש זאל ניי מאהן אז ער זאל האבן א גיט'ן אייביגען לעבן.

(ח) א די ערשטע זאך דארף א מענטש לערנען נמרא מיט רשיי מיט תוספות מיט מפורשים יעדער איינער ווי פיהל ער קען. אין דער גאנצער זאל ער לערנען פוסקים נאר פריער זאל ער לערנען שלחן ערוך אירח חיים אין ער דארף מתפלל ויין צו השית ער זאל ארום קומען אויף דעם אמת וייל די וינד פון דער יונגער פארבלענדן עם ויינע אויגן ער זאל ניט זעהן. האמש ער קען זיך מפלפל ויין אין זאגן ויין חבר דעם דין, אבער ער אליין פאר נעסט אין ער איז ניט מקיים באמת. דער איבער דארף דער מענטש וייער חרטה האבען אויף ויינע וינד, אין ער זאל זיך מתבודד ויין איידער עם ווערט מאג, וייל דענסמאל איז אמת רצון צו ווינען אויף דעם גלות פון דער שכינה פיהל מאהל אן א שיעור, אין ער זאל ווינען מיט מרעין, אויך בא מאג זאך ער זיך מתבודד ויין וועט ער זעהן אז ויינע וינד שטייט פאר ויינע אויגן. דאן וועט ער גידענקען ויינע חטאים ועונות ופשעים וואס זענען ווי די גרויסע בערג, וואס ער וואלט ניי קיין מאהל ניט גידענקט אויב ער האט אזוי גיטאן: אזוי זאל ער מאהן ניט איין מאהל אין ניט צוויי מאהל אין ניט הונדערט מאהל, ביז מען וועט זיך מרחם ויין אוף איהם פון הימעל און ער זאל מתפלל

קב ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך **אמן**

ולא מאה פעמים עד אשר ירחמו עליו מן השמים ויתפלל להשיי שידריכהו בדרך ויורחו דרכו שלא יבלח חייו ואז השיי ברחמיו וברוב חסדיו יאיר עיניו באור תורתו הקדושה ויבין וישכיל תוכן הדבר לעשותו ולקיימו:

ב אלה הדברים צריך לזהר מחנופה ומשקרים ולצנות ולהיר זקנאז ושנאה ותחרות וכעס וגאווה ומלהסתכל בנשים ומלהרבות שיחה עם אשה אפילו עם אשתו אמרו בו ובפרט בעת גדתה צריך הרחקת:

ג ויזכור חסיד יום המיתתו וכשילמוד גמרא או שאר ספרים לא יפסיק שלא יעבור על דברי חז"ל שדרשו על תקומתם בו. ויתפלל להשיי שילמוד תורה לשמה:

ד ויעסוק באימת וביראה באיזו ספרי מוסר בכל יום בר"ח ושל"ה וחי' ה' ולפעמים ילמוד באימת במעט איזה כתבים מחארי וצל"ה וכ"ז באימת

וין צו השיי' ער זאל עם מדריד וין אין זאל עם וייזען דעם וועג אז ער זאל גיט ליידיג פאר גריינגען וין לעבן, דאן וועט דער שוויגער מיט וין בחמנות מיט ויגע פילע חסדים דער לייקמען עם ויגע אויגן, אין די ליכטער גייט פון דער הייליגער תורה אז ער זאל פאר שטיין דעם עקער פון דער נאך צו טאן אין מקיים צו וין:

ב די דאזיגע נאכין: וואס ער דארף ויד הימין פון חנפיגען, פון ליגען נאנען, אין פון ליצנות לשון הרע, קנאה, שנאה, אדער צו הייזן ויד מיט וין חבר אדער ווערין אין בעס, אדער אין גאווה ח"ו, אויך זאל ער גיט קנבען אויך זאל ער גיט קנען אויף ווייגער, אין זאל גיט פיהל דערין מיט ווייגער אפילו מיט וין אייניגע פרוי קל שגן מיט אפרעמדע, ובפרט ווען זי איז אגדה זאל ער ויד דער ווייטערין פון איהר:

ג שטענדיג זאל ער גידענקען דען יום המיתה, אין ווען ער לערנט גמרא אדער אנדער ספרים זאל ער גיט מפסיק וין ער זאל גיט עובר וין אויף די דברי חז"ל וואס דאנען גידארשנט אויף דעם פסוק הקומפים מלוח עלי שיה וכו' וחגיגה י"ב) און ער זאל מתפלל וין צו השיי אז ער זאל לערנען תורה לשמה: ד ער זאל עוסק וין באימה וביראה אין אייניגע ספרי מוסר יעדן טאג בר"ח ושל"ה וחי' ה':

ה טייל מאהל זאל ער לערנען מיט אימה ווייניג עכ"פ אייניגע כתבים פון דעם הארי וצל"ה אין דאס אלעס זאל וין מיט אימה וביראה, און מיט פארקט

וואמרו נעם הנהגות האדם אלימלך אמן קבא

וביראה ופחד ח'. בדורות הראשונים היו נשמותיהם נשמות קדושות והיו נשמרים מנעוריהם מכל חטא ועון והיו נשמותיהם ראויים ומסוגלים ללמוד חכמה זאת אבל עתה בעויה שיש לנו גוף עכור וחומר עב צריך האדם לזכך ולכנס עצמו מכל חטא ולזכך נשמתו ויבין האדם אם זכך נשמתו כאשר אין יצח"ר מסירתו לשמות והכלים כאשר בתחלה ואז יוכל ללמוד בכל פעם הכתבים והשיי יזכהו אם יזכך מחשבתו בקדושה כאמת ובתמים שיפתח לו שערי החכמה בכחבי האריי וללח"ה אשר לא כן כ"ז שמלוכש בתאות גופנית בחבלי זמן שהלימוד קשה לו מאד ח"ו:

ו צריך האדם לזכך גופו ונפשו בלימוד כנ"ל בלמוד הנס' וחוס' גם דברי אנדה שבנמ' חמה מסוגלים מאד לזכך נשמתו:
ז וישמור עצמו מעבירות ומחרהורים רעים בכל אופן ואופן:

פאר גאמ. אין די גרשטע דורות איז גינען וייגערע נשמות הייליג, אין נייא זענען גינען אפ גיהיט פון דער ייגענד פון א יונד, איז וייגערע נשמות זענען גינעוין ראוי אין מסוגל צו לערנין די חכמה פון קבלה אבער בא היינטיגע דורות בעזונותינו הרבים וואס מיר האבען פאר דארביגע גופים און אנראקין קערפער בארף ויד דער מענטש לייטערין אין ויד רייגיקין אין אויסוואשין ויד פון וייגע חסאים אין צו מאכין לויטער די נשמה, דאן וועט ער וויסען אויב וייגע נשמה איז לויטער? אדער יאד דער גרע וועט עס גיט אן דעדין צו שמוותים ותכלים, אזוי ווי פריער, דאן וועט ער קענען לערנין אלע מאהל די כתבים אין דער צווייגער וועט איהם מוכה ויין אויב ער וועט לייטערין ויין מחשבה מיט קדושה, מיט גרעקטיקייט מיט תמימות וועט איהם דער צווייגער עפינען די מויערין פון דער חכמה אין די כתבים פון דעם האריי וללח"ה, דען דאס אלעס קען גיט ויין כל זמן ער איז באגלייט מיט די תאוות גופניות און די גארישקייטין פון דעם עולם הזה, וואס דער לימוד קען נאך עהם שאמין ח"ו:
ו דער מענטש בארף לייטערין ויין גוף אין ויין נשמה מיט דעם לערנין גמרא מיט תוספות ווי קווערט אויבין גיבראקט, אויך די דברי אנדה פון דער גמרא וואס דאס איז וייגער מסוגל צו לייטערין ויין נשמה:

ז ער נאל ויד אפ היטין פון עבירות אין פון שלעקטע מחשבות מען נאל וי גיט צו לאזין ח"ו בשום אופן:

קכב ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמר

ח וישמור עצמו מלשנוא שום אדם מישאל כ"א הרשעים שנודעים לו בבירור
שאי אפשר לדונם למק זכות וכל שאפשר לדונם לזכות מחויב לאחוב
כנפשו בכל מאודו בגופו ובנפשו לקיים ואחבת לרעד כמוד:
ט וישמור את עצמו מלדבר שום דבור קודם חתפלה אפי' דבר אחד כי זה
מבטל כוונות חתפלה:

י ויזהר לנקות את עצמו קודם חתפלה וקודם מעודה גם בכל פעם שצריך
לנקבו שלא לחשחות ויעבור על כל חשקצו:
יא ויזהר שיחיו בגדיו הכתונת ומכנסים מנוקים מלכלוך וצואה ושי' חיו:
יב לא ישיל אימה יחידה בתוך ביתו ולא יקפיד שום הקפדה בתוך ביתו
ואם יהיה לו שום הקפדה על שום אדם או על דבר אחד יזכור מיד חמאת
נעוריו ויאמר בלבו אין זה כי אם עונותי הביאוני לידי הקפדה זו וכן בכל
דבר יזכור מיד חמאותיו ועיי' יוכנע ויושבר כח היצחיר:

ח ער ואל ויד אפ הימין פון צו פיינט האקען גיין שום יוד חיו נאר פיינדן
די וואס זענען איהם בא וואסט פאר גרויסע רשעים וואס קען קען זיי ניש
דן זיין דבר זכות. אקער וואס קען קען איהם דן זיין דבר זכות. אז ער עם
מחויב צו ליבן זיי ווי ויד אליין מיט זיין גאנצין פאר מענינים. מיטן גוף מיט
דער נשמה צו מקיים זיין דעם פסוק ואהבת לרעה פסוק:

ט ער ואל ויד אפ הימין פון צו רעדן גיין שום דבור פארין דאווענען אפילו
אין דיבור. ווייל דאס איז מבטל די פונות פון דאווענען:

י ער ואל זיין גיהיט צו גיין נקיות פארין דאווענען אין פארין עסין אין אלע
צייטן ווען ער דארף ארויס גיין נאר ער ויד ניש אין האלמין פון נקיות
אז ער ואל ניש עובר זיין אויף דעם לאו פון כל תשקצו:

יא ער ואל זיין גיהיט אז זייע קליידער די העמד און די הויזן ואלין זיין היין
פון שמץ. אדער צואה ושי' חיו:

יב ער ואל ניש ווארפן א גרויסע אימה אין זיין שטוב. אין ואל ניש מקפיד
זיין גיין שום הקפדה אין זיין שטוב. אין אויב ער וועט עפעס האבן
א הקפדה אויף א מענטשין אדער אויף א צוויי א נאך נאך ער ויד דער מאנען
זייע וינד פון דער וועג. אין ואל ויד טראכטן אין הארצין. אז נאר זייע
זינד האבן עם גיבראכט צו דער הקפדה. אין אזוי אין יעדן נאך. ואל ער
ויד תיכף דערמאנען אין זייע וינד. אין דורך דעם וועט ער קריגן א ציבראכין
הארץ אין ער וועט צו ברעכין דעם פס פון יצר הרע:

וְאָמְרוּ נוֹעַם הִנֵּהנּוּת הָאָדָם אֵלֶימֶלֶךְ אִמֶּן קָבַנְךָ

יָג וַיִּתְּפֹלל לַהֲשִׁיית שִׁיעוּזָהוּ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה וְשִׁלָּה יָכוֹת בְּלֹא תְשׁוּבָה
וַיִּכְלֹל אֶת עֲצָמוֹ בְּתוֹךְ שָׂאֵר בֵּית שִׁיעוּזוֹ שִׁיעֶשֶׁת תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה וַיִּתְּפֹלל
עַל מַחִילַת עֲוֹנוֹתָיו בְּכֹל מַחִילַת עֲוֹנוֹת בִּי:

יָד וַיְהִי דִבְרֵיו בִּנְחָת עִם בְּנֵי אָדָם וְאִם מִשְׁבַּחֲחִין אוֹתוֹ יָדָךְ בְּזוּיוֹת וַיִּצְטַעַר
אֶת עֲצָמוֹ וַיֹּאמֶר מַה זֶה מִשְׁבַּחֲחִין אוֹתִי וְאִין כִּי אֱלוֹ הֵיוּ מְכִירִין בְּשִׁפְלוּתִי
וּשְׁמוֹתַי וּמַעֲלָלִי וּמַעֲשֵׂי חֲרָעִים וְאִיךְ אִשָּׁא פָנַי לִפְנֵי חֲבוּרָא יִתִּישׁ שְׁחֹא
יֹדַע וְרוּאָה מַעֲשֵׂי בְּכֹל עַת זִרְנַע אַעֲפִיכָהּ הוּא מִרְחָם עָלַי בְּכֹל דְּבָרֵי:

מִן יִדְמָה בְּעִינָיו כְּאֵלֹא אָדָם עוֹמֵד לִנְגֻדוֹ תְּמִיד וְלֹא יִרְף מִמֶּנּוּ הַשְׁנַחֲתוֹ
בְּמַעֲשָׂיו תְּמִיד וְאֵלֹא הִיָּה רוּאָה בּוֹ דְּבַר מְכוּעַר הִיָּה מִתְּבִישׁ וְנִמְאָם
בְּעִינָיו וְהִיָּה מִמִּסִּין אֶת עֲצָמוֹ בְּאִמְתַּחַת עֲכָבֵר מְנוּדֵל חֲבוּשָׁה עַל אַחַת כְּמוֹ
וְכִמְהָ יִתִּי שְׁמוֹ עוֹמֵד עָלָיו וְרוּאָה בְּמַעֲשָׂיו בְּכֹל עַת וְכֹל רָנַע וּבִלְחִי אִפְשָׁר
לְהַטְמִין עֲצָמוֹ מִמֶּנּוּ כְּמִישׁ אִם יִסְתֵּר כְּמִישׁ בְּאִיחָה:

יָג עַר וְאֵל מִתְּפֹלֵל וַיִּין צוֹ הַשִּׁיית עַר וְאֵל עִם הָעֲלָפִין צוֹ מֵאֲהֵן תְּשׁוּבָה
שְׁלִימָה אִין אִזְ עַר וְאֵל גִּיט שְׁמֵאֲרִבְעֵן אֵן תְּשׁוּבָה אִין עַר וְאֵל וַיָּד כּוֹלֵל
וַיִּין אִין רָעַם קָלֵל מִן אֲלַע בְּעִלִּי תְשׁוּבָה אִזְ הַשִּׁיית וְאֵל עִם הָעֲלָפִין אִזְ עַר
וְאֵל וּזְכָה וַיִּין צוֹ מֵאֲהֵן אִתְּשׁוּבָה שְׁלִימָה אִין עַר וְאֵל מִתְּפֹלֵל וַיִּין אוֹרִיָּה וַיִּינַע
וַיִּנְדֵּר אִזְ מָעַן וְאֵל עִם מוֹחֵל וַיִּין בְּכֹל מַחִילַת עֲוֹנוֹת מִן אֲלַע יִדִּין:

יָד וַיִּינַע רִידִי מִיִּט יַעֲרִין מִעֲנִיָּשִׁין וְאֵל וַיִּין בְּנִחָתִי אִין אוֹיֵב מָעַן לִוְיָטָם עִם
וְאֵל עַר אֲנוּעַג גִּיין אִין אִתְּיִנְקִיל אִין וְאֵל וַיָּד מִצְטַעַר וַיִּין אִין וְאֵל וַיָּד
מִרְאֲבָטִין פֶּאֶר וְאִם לִוְיָטָם מָעַן מִיָּד וְעַן אִיךְ בֵּין דָּאָם גִּיט וְעֶרְדִּי וְעַן וַיִּי
וְאֵל מִיָּד גִּיטָעִנִּים אִין מִיין שְׁפִלוּתִי אִין מִיִּינַע נִאֲרִישְׁקִימִין אִין מִיִּינַע
שְׁלַעֲבָטָם מַעֲשִׂים וְהִיָּה אִיךְ אוֹרִיָּה הוֹיָעֵן מִיין פִּנִּים פֶּאֶר דָּעַם בּוֹרָא
יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ וְאִם עַר וְהִיָּה אִין עַר וְעַם מִיִּינַע מַעֲשִׂים צוֹ יַעֲרִין צִיִּים אִין
מִיִּנּוּם מִן דָּעֲבָטָם וְעִינִין אִין עַר וַיָּד מִרְחָם אוֹרִיָּה מִיָּד אִין אֲלַע מִיִּינַע עֲנִיָּגִים:
מִן עַר וְאֵל וַיָּד פֶּאֶר שְׁמַעֲלִין גִּלְיָד וְהִיָּה אִיךְ אֲמַעֲנֵשׁ שְׁמִיִּים שְׁמַעֲנִידִיג אֲנִמְקָעִין עִם
אִין נְעִמָּה גִיט אֲרָאֵם וַיִּין הַשְׁנָחָה מִן אִיָּהֵם אוֹרִיָּה וַיִּינַע מַעֲשִׂים אִין וְעַן עַר
וְאֵל מִיִּינַע אִין אִיָּהֵם אִיךְ אֲמַעֲנֵשׁ מִיָּד וְאֵל מִיָּד גִּיטָעִנִּים אִין וְאֵל מִיָּד
נִמְאָם גִּיטָעִנִּים בָּא וַיָּד אִין דִּי אוֹיָעֵן אִין וְאֵל מִיָּד בָּא הֵאֲלָפִין אִין אֲנוּעִקִיל
מִן אֲעֲבָרָה מִן גִּרִּים שְׁאֲנָדַע מִקָּל שְׁבֵן אִזְ הַשִּׁיית שְׁמִיִּים אִיךְ עַר עִם אִין
וְעַם וַיִּינַע מַעֲשִׂים צוֹ יַעֲרֵעַן צִיִּים אִין צוֹ יַעֲרֵעַר רָנַע וְאִם מָעַן קָעַן וַיָּד מִן

קבר ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמן

מן אם יגנה אותו שום אדם ישמח מאד שחקרה ח' לפניו איש כזה שמתחנה במעשיו המכוערים וכל אדם יחיה בעיניו טוב ממנו :
יז ירחיק את עצמו מכל דבר שאין בו צורך לתכלית בריאות גופו לעבודת הש"י הן באכילה ושתייה הן בכל תאוות וחנאות :
יח ועיקר שימור את עצמו ממשקה המשכר כי זה חולי רע ומביא את האדם לשפלות גדול כמאמר חתנא לא תרוי ולא תחמא :
יט וישמור מלחזכיר שם לבטלה :

כ וישמור עצמו מלדבר ומלחשוב שוב דבר קדושה במקום ממונה כי היצר הרע מתנבך דוקא לחזכיר דבר קדושה במקום ממונה :
כא וישמור עצמו מלדבר בבית חכנות חקדוש אף דברי מוסר שלא יומשך מתוך כך לדבר בטל :
תושלביע

איהם גיט באהלמין, אזוי ווי קיימיט אין פסוק אים יסתר איש במסגרים ואני לא ארצני נאום ה' : אזוי ווי דער רמ"א שרייבט אין אויח סי' א' :
מן אויב א מענטש וועט איהם פאר שפעטן זאל ער זיך ווער פרייען וואס דער עווער האט איהם צו נישקט א מענטשין, אז ער זאל פאר שפעט ווערין פאר זיגע מענטש מעשים אין יעדער מענטש זאל זיין בא עם אין די אויגען דעסער פון איהם :

יז ער זאל זיך דער נייטערין פון יעדער ואך, וואס ער האט גיט אין דעם קיין באקענטע וועגן דעם תכלית פון זיין גיווג, פון וועגן צו דינען השם יתברך, סיי אין גסין אדער אין מדייקטע, אין סיי אין אנדערע וואות אין תנאות זאל גאר זיין וועגן צו דינען השרת ויתעלה :

יח דער עיקר איז אז ער זאל זיך אפ הייבן פון א משקה וואס מאכט שבור, הייל דאס איז א שלעכטע מנהג אין דאס ברענגט דעם מענטשין ער זאל ווערין ווער גידעדיג ווי דער מנא זאגט : לא תרוי ולא תחמא, דער פשט פון דעם איז זאלקט זיך גיט אן שייבן וועסטו גיט וינדיגען :

יט ער זאל זיך הייבן אז ער זאל גיט דער פאנען דעם שם לבטלה :
כ ער זאל זיך הייבן פון צו רעדן אדער צו פראכטען קיין הייליגע ואך אין אומקרייגט ארט הייל דער יצר הרע שטאנקט זיך דאך אז מען זאל דער פאנען הייליגע ווערטער אין א אומקרייגט ארט :
כא ער זאל זיך הייבן צו רעדן אין א שותף אפילו דברי מוסר, הייל מאמער

ועט ער זיך פארעדן אין וועט קוקען צו רעדן דברים קטלים :

תם וגשרם שבת ראל בורא עולם

לזכר עולם יהי צדיק

זכרה נא אהי לטובה ולברכה את כבוד ידידי הרב הגדול בתורה
ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האוף המרום הצדיק המפורסם
בצדקת פורונו כשית מוה"ר בן ציון נוראק שלישיא בן הרב הגדול
בתורה ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האלוף המרום הצדיק
המפורסם הנרבן המצוין מו"ה ר' שלום שכנא זצ"ל אשר האציל
מברכתו עלי להיות בתומכי נפשי ברהוצאה הגדולה של הספר
הזה במדה גדושה ומלאה להוציאו לאור עולם, וכאשר ידענא
בי שכל מעשיו המה רצוים לשם שמים לזאת הנני מברכו ברב
תודה ותשואת חן גדול אשר בשכר נדבת צדור כספו שהוציל
מכיסו לסייעני בהדפסת ספרי זה לזכות את הרבים, שישא ברכה
מאת ה' עד בלי די ויצליחנה הש"י עם אשתו היקרה הרבנית מנשים
באהל תבורך תחי' עם בניהם היקרים שיחיו וישמרו מכל מקרים
רעים חיו ויאריך הש"ית את ימיהם ושנותיהם בנעימים בעושר
וגדולה וכבוד עם מלא חפנים נחת מבניהם ובני בניהם עד מאה
ועשרים שנה חון ועושר יהי בביתו וצדקתו עומדת לעד אמן
נצח סלה ועד:

גם הנני למזכרת תודה להאשה החשובה הרבנית הצדיקת הצנועה
והחסידה מרת ח' תחי' אשת הרה"ג החו"ב החסיד המפורסם
הנרבן המצוין מוה"ר ר' אברהם לייב ווערקסמאן ז"ל אשר גם
היא הוצילה מכספה לסייעני בהדפסת ספרי זה, והנני מברכה ברב
תודה וברכה באריכות ימים ושנים טובים וברוכים עם מלא חפנים
נחת מבני' היקרים שיחיו עד מאה ועשרים שנה אמן ואמן: